

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

FRANSIZ ORYANTALİSTLERİN SİYER LİTERATÜRÜNDE
HZ. MUHAMMED İMAJI
(MAURICE GAUDEFROY-DEMOMBYNES, RÉGIS BLACHÈRE VE
MAXIME RODINSON ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

İsmail METİN

Ankara – 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

FRANSIZ ORYANTALİSTLERİN SİYER LİTERATÜRÜNDE
HZ. MUHAMMED İMAJI
(MAURICE GAUDEFROY-DEMOMBYNES, RÉGIS BLACHÈRE VE
MAXIME RODINSON ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
İsmail METİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN

Ankara - 2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

FRANSIZ ORYANTALİSTLERİN SİYER LİTERATÜRÜNDE
HZ. MUHAMMED İMAJİ
(MAURICE GAUDEFRY-DEMOMBYNES, RÉGIS BLACHÈRE VE
MAXIME RODINSON ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: **Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN**

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM (Jüri Bşk.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN
Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ
Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU

Tez Sınavı Tarihi 07.09.2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. **(28.09.2015).**

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

İsmail METİN

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Hız. Muhammed, Allah Teâlâ tarafından bütün insanlığa doğru yolu göstermek maksadıyla gönderilmiş son peygamberdir. İslâm'ı anlama ve yaşamadaki örnek rolü itibariyle Hız. Muhammed'in hayatı her zaman merak konusu olmuş ve bu konuyla ilgili zengin bir literatür oluşmuştur. Bu eserlerin büyük çoğunluğu Müslümanlar tarafından ortaya konulmakla birlikte daha sonraki dönemlerde Müslüman olmayan kimseler tarafından da birtakım biyografiler kaleme alınmıştır. Batı dünyasındaki bu eserlerin önemli bir kısmı oryantalistler tarafından yazılmıştır. Bu bağlamda, oryantalizmin önemli merkezlerinden biri olan Fransa'da Hız. Muhammed hakkında yazılan biyografik eserler büyük önem arz etmektedir.

Oryantalizm, bir düşünce sistemi olarak 9. ve 10. yüzyıllarda temelleri atılan, ilk zamanlar misyonerlik amacına hizmet eden, daha sonraları ise Haçlı Seferleri, rönesans ve reform hareketleri ile güçlenerek 1789 Fransız İhtilali'nden sonra modern dönemini yaşayan tarihsel bir olgudur. Fransa tarihinde, özellikle 12. yüzyıldan itibaren Hız. Muhammed'in hayatı ve kişiliğini konu alan roman, tiyatro, öykü, şiir ve benzeri edebî eserler ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, Doğu'ya yapılan yolculuklar, tercüme faaliyetleri ve ticarî ilişkiler sonucunda Doğu kültürüne ait değerler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak, İslâm'a ait değerler ve Hız. Muhammed'in hayatı merak konusu olmuş fakat bir takım karalama ve önyargıların esiri olarak olumsuz bir peygamber imajı ortaya çıkmıştır.

Fransa'da Hız. Muhammed algısı ve bu algının bir sonucu olarak peygamber imajının tarihsel boyutunu ortaya koymak, günümüzdeki önyargı ve ithamların kaynağını bir nebze olsun tespit etmek önem arz etmektedir. Bu amaçla, 20. yüzyıl

Fransız oryantalistlerinden Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson'un Hz. Muhammed ile ilgili görüş ve düşüncelerini bağlamında karşılıklı olarak incelendi. Bu üç Fransız oryantalistin Hz. Muhammed hakkında yazmış oldukları biyografi çalışmalarını incelenerek, olaylara yaklaşım tarzları tespit edilmeye çalışıldı.

Araştırmamız, giriş kısmı ve beş bölümden oluşmaktadır. Girişte, araştırmamızın önemi, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verildi. Ayrıca burada, Fransız oryantalizmi ve önemli Fransız oryantalist kurumları üzerinde kısaca duruldu. Birinci bölümde, üç oryantalistin siyer kaynaklarına yaklaşımları, Kur'ân'a, hadislere, siyer ve meğazi kaynaklarına yaklaşımlar bağlamında incelendi. Oryantalistlerin Hz. Muhammed'in risâlet öncesine yaklaşımlarının ele alındığı ikinci bölümde, Hz. Muhammed'in yetiştiği çevreye yaklaşımlar, doğumu, çocukluk ve gençlik dönemleri olaylarına bakış açıları üzerinde duruldu.

Üçüncü bölümde, vahiy kavramı başlığında, vahyin tanımı, Hz. Peygamber'in ümmîliği ve Garânîk olayının yanı sıra, İslâm'a davet, Habeşistan hicretleri, Mi'râc ve Medine'ye hicret konuları işlendi. Risâletin Medine dönemi ve Hz. Muhammed'in askerî yaklaşımlarına bakışın ele alındığı dördüncü bölümde, Mescid-i Nebvî inşası, Müslümanlarla kardeşlik uygulaması, kıblenin değişmesi, Yahudiler, Hristiyanlar ve münafıklarla ilişkiler konularıyla birlikte, Medine Sözleşmesi ve Hz. Muhammed'in gazveleri ve seriyyelere yaklaşımlar üzerinde duruldu. Hz. Muhammed'in kişiliği ve evliliklerine yaklaşımların incelendiği son bölüm olan beşinci bölümde, Hz. Peygamber'in kişiliğine bakış ve oryantalistler için önemli olan evlilikler konusu ortaya konulmaya çalışıldı. Araştırmamızın sonuç kısmında ise, çalışmamızdan elde edilen çıkarımlara yer verildi.

Söz konusu biyografik eserleri incelerken, doğrudan alıntı yapmadığımız yerlerde yazarların “*Muhammed*” şeklindeki ifadelerini, Hz. Peygamber’e saygıyı belirtmek maksadıyla başına “*Hz.*” ifadesini koyarak kullandık. Fransız siyer literatürü kaynak itibarıyla bir hayli zengin olduğundan dolayı, hazırladığımız bir kaynakçayı çalışmamızın sonuna ek olarak koyduk.

Tezimizi hazırlarken birçok değerli insanın yardım, bilgi, tavsiye ve desteğinden istifade ettik. Öncelikle, çalışmamızın her aşamasında yardımını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN’e şükranlarımı sunuyorum. Aynı zamanda, önerilerle tezin şekillenmesinde önemli katkıları olan değerli hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR başta olmak üzere, Prof. Dr. Mesut OKUMUŞ, Prof. Dr. İlhami DURMUŞ, Doç. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU ve Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM’a ayrı ayrı teşekkür ederim.

İsmail METİN

07 Eylül 2015

ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, METODU VE KAYNAKLARI	1
1. Araştırmanın Önemi	1
2. Araştırmanın Metodu	7
3. Araştırmanın Kaynakları	10
a. Maurice Gaudetroy-Demombynes ve <i>Mahomet</i> Adlı Eseri	10
b. Régis Blachère ve <i>Le Problème de Mahomet</i> Adlı Eseri	17
c. Maxime Rodinson ve <i>Mahomet</i> Adlı Eseri	24
d. Fransızca Hz. Muhammed Biyografileri	32
4. Tarihsel Süreç İçerisinde Hz. Muhammed İmajı	39
B. GENEL OLARAK FRANSIZ ORYANTALİZMİ VE KURUMLARI	50
1. Fransız Oryantalizmi	50
2. Fransız Oryantalist Kurumları	56

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER KAYNAKLARINA YAKLAŞIMLAR	60
A. TEMEL KAYNAKLARA YAKLAŞIMLAR	60
1. Kur'ân-ı Kerim'e Yaklaşımlar	62
2. Hadislere Yaklaşımlar	67
A. SİYER VE MEĞAZİ KAYNAKLARINA YAKLAŞIMLAR	73

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLET ÖNCESİ HAYATINA YAKLAŞIMLAR__ 83

A. HZ. MUHAMMED'İN YETİŞTİĞİ ÇEVRE_____ 83

1. Coğrafi Durum _____ 84

2. Dinî Durum _____ 86

3. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durum _____ 89

4. İdarî ve Siyasî Durum _____ 93

B. HZ. MUHAMMED'İN DOĞUMU, ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİK DÖNEMİNE YAKLAŞIMLAR_____ 95

1. Doğumu _____ 95

2. Çocukluğu ve Sütanneye Verilmesi _____ 99

3. Göğsünün Yarılması Olayı _____ 103

4. Suriye Yolculukları _____ 106

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLETİNİN MEKKE DÖNEMİ OLAYLARINA YAKLAŞIMLAR_____ 110

A. VAHİY KAVRAMI_____ 110

1. Vahiy _____ 110

2. Hz. Muhammed'in Ümmîliği _____ 120

3. Vahyin Yahudilik ve Hristiyanlıktan Etkilendiği İddiası _____ 123

4. Garânîk Olayı _____ 129

B. İSLÂM'A DAVET_____ 138

1. İlk Müslümanlar ve Özellikleri _____ 138

2. Mekke Müşriklerinin Müslümanlara İşkenceleri ve Boykot _____ 140

C. HABEŞİSTAN HİCRETLERİ	144
D. Mİ'RÂC OLAYI	146
E. MEDİNE'YE HİCRET	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLETİNİN MEDİNE DÖNEMİ OLAYLARINA YAKLAŞIMLAR	155
A. MEDİNE'DE YENİ BİR TOPLUM İNŞASI	155
1. Mescid İnşası	157
2. Kardeşlik Uygulaması (Muâhât)	159
3. Medine Sözleşmesi	161
4. Kiblenin Değişmesi	165
5. Yahudilerle ve Hristiyanlarla İlişkiler	166
6. Münafıklarla İlişkiler	174
B. HZ. MUHAMMED'İN GAZVELERİ VE SERİYYELER	175
1. Nahle Seriyyesi ve Bedir Gazvesi	176
2. Uhud Gazvesi	182
3. Hendek Gazvesi ve Kurayzaoğulları Olayı	184
4. Bazı Kişilerin Öldürülmesi	190
5. Hudeybiye Antlaşması	194
6. Mekke'nin Fethi	197
7. Elçiler ve İslâm'a Davet Mektupları	199
8. Veda Haccı ve Vefatı	201

BEŞİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN KİŞİLİĞİ VE EVLİLİKLERİNE YAKLAŞIMLAR	205
A. KİŞİLİĞİNE YAKLAŞIMLAR	205
1. Fizikî Özelliği ve Örnekliliği	207
2. Ahlakî ve Ruhsal Özelliği	210
B. EVLİLİKLERİNE YAKLAŞIMLAR	217
1. Hz. Hatice ile Evliliği	218
2. Hz. Aişe ile Evliliği ve İfk Olayı	222
3. Hz. Zeyneb bt. Cahş ile Evliliği	226
4. Hz. Cüveyriye ile Evliliği	228
5. Diğer Evlilikler	230
SONUÇ	234
KAYNAKÇA	240
EK-KAYNAKÇA (FRANSIZCA SİYER LİTERATÜRÜ)	256
ÖZET	267
ABSTRACT	268
RÉSUMÉ	269

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AÜİFD: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

AÜSBE: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

BÜİFD: Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

DEÜ: Dokuz Eylül Üniversitesi

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

HÜİFD: Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

HÜSBE: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

INALCO: Institut National des Langues et Civilisations Orientales

İA: İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı)

İLAM: İlmî Araştırmalar Merkezi

MIDEO: Mélanges de l'Institut Dominicain d'Études Orientales du Caire

MÜİFD: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

PUF: Press Universitaires de France

SELEFA: Société d'Études Lexicographiques et Étymologiques Françaises-Arabs

SÜİFD: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

SÜİF: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SDÜİF: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

TDK: Türk Dil Kurumu

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, METODU VE KAYNAKLARI

19. ve 20. yüzyıllarda, genelde Batı özelde ise Fransa’da Hz. Muhammed biyografileri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Klasik Batı düşünce tarihinde, İslâm hakkındaki birtakım itham ve önyargıların temelinde, Hz. Muhammed’in hayatının yanlış bilgilerle değerlendirilmesi yatmaktadır. Fransızca literatürde, tarihsel süreç içerisinde değişen Hz. Muhammed imajı ve bu imajın tarihî arka planı büyük önem arz etmektedir. Araştırmamız bu anlamda konunun önemi, metodolojisi ve kaynakları bakımından akademik bir yaklaşım sunmaktadır.

1. Araştırmanın Önemi

Batı dünyasında, İslâm Dini ve Hz. Muhammed hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Genellikle oryantalistler tarafından ele alınan çalışmalar içerisinde ansiklopedi, kitap ve makale çalışmalarının birçoğunun İslâm’ı ve değerlerini yıpratma amaçlı olduğu görülecektir. Sadece oryantalistler değil, belki onlardan daha fazla oryantalist olmayanlar, oryantalistlerin verdikleri bilgileri de kullanarak yazıp çizmekte ve bir algı oluşmasına katkı sağlamaktadırlar. İlk dönem eserlere ilaveten, oryantalistler tarafından özellikle 19. yüzyıldan itibaren yazılan eserlerde bu algı yoğun olarak devam etmiş ve bu alanda geniş bir literatür oluşmuştur.

Avrupa’da İslâm ile ilgilenenlerin bir kısmı ilim ahlakı ile araştırmalar yaparken önemli bir kısmı dinî, siyasî veya ideolojik ön yargı ile hareket etmişlerdir. Avrupalı oryantalistler, menba, metod ve muhteva yönlerinden İslâm düşüncesi,

sanatı ve kültürüne önemli açılımlar getirdikleri gibi, azımsanmayacak bir kısmı da İslâm medeniyetine taraflı yaklaşımdan kendilerini alamamışlardır.¹

Bu taraflı yaklaşımın temelinde büyük oranda bazı kavramlar ve bu kavramlara yüklenen anlamlar vardır. Çalışmamız esnasında önemli bazı Fransızca kavramlar üzerinde duracağız. Bunlar, “*image*” (imaj), “*perfection*” (algı), “*apostolat*” (Risâlet), “*prophète*” (peygamber) ve “*théocratique*” (dine dayalı yönetim) gibi temel kavramlardır. Bunun yanında, Fransız oryantalistlerin kullandığı “*Nul n’est prophète en son pays*” (Kimse kendi yurdunda peygamber değildir) ve “*Précher dans le désert*” (çölde vaaz vermek) gibi bazı deyimlerin ne anlam ifade ettiğini yer yer Fransızca *Le Nouveau Petit Robert*² adlı sözlükten aktarmaya çalışacağız.

Konumuza öncelikle algı ve imaj kelimelerinin ne anlam ifade ettiklerini açıklayarak başlamak istiyoruz. “*Algı*” (Fr. Perception) terimi, Fransızca “*aklın nesneleri tasarlamasını sağlayan işlev; bu işlevin sayesinde yerine geldiği eylem*”³ anlamına gelmektedir. Türkçe’de “*almak*” kökünden türetilen, olay, nesne ve durumlar karşısında duyular aracılığıyla kazanılan ilk bilinçliliği ifade eden bir kelimedir.⁴ Başka bir anlamda, bir şeye dikkati yöneltmek duyular yoluyla o şeyin bilincine varma halidir.⁵ Algının karşılığı olan “*idrak*” ise, obje hakkında ilk ve düzensiz veriler olan duyumlardan farklı, fakat onlara bağlı olarak o objeyi bize mânâ kazanmış bir bütün şeklinde bildiren, onun şuuruna vardırان zihin işlemidir.⁶

¹ Sarıçam, İbrahim-Erşahin, Seyfettin, “Batı Oryantalizminin Hz. Peygamber’e Bakışı”, *EskiYeni*, sayı: 5, Ankara 2007, s. 6.

² Le Nouveau Petit Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Montréal 1993.

³ Le Nouveau Petit Robert, s. 1630.

⁴ Sencer, Muzaffer, *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1981, s. 19.

⁵ Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, Ankara 1998, s. 20.

⁶ Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006, II, 1352-1353.

Modern zamanda daha çok kullanılan “*İmaj*” (Fr. Image) kelimesi ise, Fransızcada “*bir varlığın, bir şeyin tam olarak yeniden yapılması ya da benzetme yoluyla temsili*”⁷ ya da uzaktan görülen bir şeyin gölgesi, sureti ve resmi anlamına gelmektedir. Yine Fransızca bu kelimedenden türetilen “*imagerie*” tasvircilik anlamına gelmektedir. Bu da insanın fikrini savunmak için birtakım hayali kurgulara ihtiyaç duyması demektir.⁸ İmaj kelimesinin konumuzla irtibatlı anlamı, bir insanın, kurumun, grubun insanlar üzerinde bıraktığı genel izlenim ve kişinin gerçek kişiliğine, benliğine ilişkin çarpıtılmış algısı anlamlarına da gelmektedir. Bu tanımlardan anlaşılacağı gibi “*algılama*” devam eden bir süreç, “*imaj*” ise bu sürecin sonucudur. Fakat günümüzde, aralarında farklılıklar olsa da “*algı*” ve “*imaj*” kelimelerinin birbiriyle çoğu zaman aynı anlamda kullanıldığını görmekteyiz.

Bu temel kavramların yanında bir diğer önemli terim de “*Prophète*” kelimesi ve bu kelimeye verilen manalardır. Fransızca “*peygamber*” yerine kullanılan bu kelime sözlüklerde “*gelecekte haber veren, kendisine vahyettiğini söylediği bir tanrı adına gizli gerçekleri duyurduğunu ileri süren kimse*”⁹ olarak tasvir edilir. Bu terime yüklenen “*gelecekte haber veren*” ve “*vahiy aldığını iddia eden*” gibi anlamlar peygamberlik kavramı çerçevesinde oryantalistlerin çokça kullandığı ifadelerdir.

Fransız oryantalizminin uzunca geleneği içerisinde Hz. Muhammed’e nasıl yaklaşıldığının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Fransa, Batı dünyasının önemli bir kültür ve entelektüel merkezidir. Bu merkezdeki yaklaşımlar Batı’nın diğer yerlerinde de bir şekilde etkili olmaktadır. İşte bu yaklaşımla ortaya çıkan Hz.

⁷ Bu kelimeye, “*Dieu créa l’homme à son image*” yani “*Tanrı insanı kendi suretinde yarattı*” cümlesi örnek olarak verilmiştir. Le Nouveau Petit Robert, s. 1126.

⁸ Ertuğrul, İsmail Fenni, *Fransızcadan Türkçeye Lûgatçe-i Felsefe*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1927, s. 331.

⁹ Le Nouveau Petit Robert, s. 1806.

Muhammed algısı ve imajı bizleri araştırmaya sevk etmiştir. Başta oryantalistler olmak üzere, Batı’da İslâm ve Hz. Muhammed hakkında birçok kitap ve makale çalışmasının yanı sıra yazılı ve görsel basının bu konular üzerine ilgisi de dikkate değerdir.¹⁰ Batı’da ve elbette Fransa’da İslâm ve Hz. Muhammed hakkında yazılan eserler binlerle ifade edilmektedir. Fakat ne yazık ki bu eserlerin önemli bir kısmında önyargıdan kaynaklanan olumsuz bir peygamber imajı çizilmektedir.

Hız. Muhammed, Batı’da ve oryantalistlerin gözünde daima tartışma konusu olmuş ve tarihsel kişiliği hakkında indirgemeci/reductionist bakış açısının sonucu olarak bir takım olumsuz değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu oryantalist anlayışa göre Hristiyanların gözünde Hız. Muhammed, bir numaralı düşmandır. Sara hastalığına tutulmuş, “yalancı”, “sahtekâr”,¹¹ “şehvet düşkünü”, “zalim”, boğazına kadar kötülüğe gömülmüş ve saf insanları kandırmış bir kimsedir. Yine “kardinal” olduğu fakat papa seçilemediğinden dolayı ayrılıp kendi dinini kurduğu ve Yahudiliği dünyaya yaymaya karar vermiş bir “haham vekili” olduğu şeklinde ithamlar olmuştur. Bu ifadelerden daha başka bazı karalama, iftira ve ithamlar yüzyıllar boyu tekrarlanmıştır.

Fransız oryantalizminde İslâm çalışmaları ile ilgili oldukça geniş bir literatür söz konusudur. Fransız oryantalistlerin Hız. Muhammed’e bakışını ortaya koymak

¹⁰ Bu konu ile ilgili bazı örnekler ve değerlendirmeler için bkz: Metin, İsmail, “Tiyatro, Karikatür ve Film Provokasyonları Bağlamında Fransız Basınında İslâm ve Hız. Muhammed İmajı”, *BÜİFD*, sayı: 4, Yozgat 2014, ss. 91-104; Korkut, Şenol, “Batı Düşüncesinde İslâm ve Hız. Muhammed İmajı (Genel Bir Okuma)”, *MÜİFD*, sayı: 34 (2008/1), İstanbul 2008, ss. 5-54.

¹¹ 17. yüzyılda İngiliz oryantalist Humphrey Prideaux’nun (1648-1724) yazdığı *Life of Mahomet* adlı Hız. Muhammed biyografisinin üst başlığı *The True Nature of Imposture (London 1697)* yani *Sahtekârlığın Gerçek Doğası* şeklindedir. Eser Fransızcaya şu isimle çevrilmiştir: *La Vie De L’Imposteur Mahomet*, Paris 1699. Ayrıca, 17. yüzyılda yazılan Fransızca sözlüklerde “imposteur” yani sahtekâr kelimesi tarif edildikten sonra buna örnek olarak Hız. Muhammed verilmiştir. Mesela, 1694’te yazılan *Dictionnaire de l’Academie Française* adlı sözlükte aynı tanımlama ve örnekle kullanılmıştır. Bkz: Gunny, Ahmad, *Image of Islam in the Eighteenth-Century Writings*, London 1996, s. 96.

maksadıyla böyle bir çalışmayı uygun gördük. Ülkemizde Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed’e bakışı üzerine detaylı bir çalışma ortaya konulamamıştır. Bu akademik çalışma ile bu boşluğun bir nebze olsun doldurulması hedeflenmiştir. Bu çerçevede öncelikle, önemli Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed hakkında yazmış oldukları biyografiler kısaca taranmış, fakat içlerinden 20. yüzyılda birbirine yakın dönemlerde kaleme alınmış üç örnek seçilerek detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yanlış anlayışlardan ve önyargılardan uzak durmak maksadıyla oryantalistlerin fikirleri mümkün mertebe kendi ifadelerine bağlı kalınarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan Fransız oryantalizminde Hz. Muhammed’in hayatı ile ilgili zengin bir literatür söz konusudur. Bunların tek tek ele alınması ve değerlendirilmeye tabi tutulması oldukça zor ve zaman alıcı bir uğraşmayı gerektirmektedir. Biz bunu sınırlandırma yoluna giderek bilinen oryantalistlerden “*akademisyen*” Maurice Gaudefroy-Demombynes (1862-1957), Régis Blachère (1900-1973) ve “*sosyalist-marksist*” Maxime Rodinson’un (1915-2004) Hz. Muhammed ile ilgili biyografik eserlerini değerlendirmeye tabi tuttuk. Bu eserlerdeki görüşler aktarılırken tasvirî (deskriptif) bir yöntem benimsenmiştir.

Araştırmamız bir “*reddiye*” ya da “*savunma*” olmadığı için genellikle eleştiriler cevaplandırılmamıştır. Bizim amacımız, bu üç eserdeki Hz. Muhammed imajını tasvir ederek, bir değerlendirme ortaya koymaktır. Araştırmamızın bir diğer önemi, uzun bir süre kesintiye uğrayan Fransızca merkezli¹² Hz. Peygamber’le ilgili bazı eserleri inceleme altına alacak bir çalışma olmasıdır.

¹² Ülkemizde, Fransızcanın İlahiyat araştırmalarında kullanımı son dönemlerde İngilizce’nin de etkisi ile iyice azalma göstermiştir. İlahiyat Fakülteleri’nde bir dönem çalışma yapan değerli akademisyenlerin önemli bir kısmı Fransızca eğitimi almış ve Fransa’da çalışmalar yapmışlardır.

Yine bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hz. Peygamber biyografilerinin yazımında bir artış söz konusu olmuştur. Bizim incelediğimiz oryantalistler Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson, 20. yüzyılda eserlerini ortaya koymuşlardır. Eserlerinde bu yüzyılın tipik etkisini görmek şaşırtıcı değildir. 20. yüzyıl oryantalizmi, önceki dönemlerden farklı olarak, Batı’da “devrimci” halk hareketlerinin yoğun olduğu, Doğu’da ise “bağımsızlık” vurgusunun ön plana çıktığı bir yapıya bürünmüştür. Hindistan ve Mısır’ın bağımsızlık kazanması bu dönemin bir sonucudur. Yine bu yüzyıl sosyalizmin ve halk demokrasilerinin yoğun olduğu bir dönemdir.

Bilhassa sosyalizmin dünyada yükselen değer olduğu dönemlerde, Hz. Peygamber’in hayatının bu ideoloji açısından kaleme alındığı görülmektedir. Mesela, Stalin dönemi Rus İslâmologları, ilk dönem İslâm hareketinin sosyal koordinatlarıyla ilgili çetin soruları ortaya koymak durumunda kaldıklarında, Hz. İsa’ya yaptıkları gibi, Hz. Muhammed’i de bir “mit” (söylence, halk hikâyesi) olarak sunma yolunu seçmişlerdir. Ancak, Maxime Rodinson, çeşitli din kurucularının bu şekilde indirgemeci bir tavırla birer “mit” olarak nitelendirilmesinin niçin en doğru Marksist yaklaşım olduğunu anlamının zorluğundan bahsederken tamamen haklıdır.¹³

İlk olarak Fransa’daki Sorbonne Üniversitesi’nde meydana gelen öğrenci isyanları ile başlayan 68 kuşağı, dünyada sosyalist bir rüzgâr estirmiştir. Kendisi de bir sosyalist olan ve Fransa Komünist Partisi’nde uzun yıllar görev yapan Rodinson’un Hz. Muhammed biyografisinde bu etki görülmektedir. Rodinson, Hz. Muhammed’i bir “devrimci” olarak nitelemiş ve bu yönde bir imaj çizerek bunu ön plana çıkarmıştır.

¹³ Kırbaşoğlu, M. Hayri, “Çağdaş Siret Literatüründe ‘Sol’ Çizgiler”, *İslâmiyât*, c. V, sayı: 2; Ankara (Nisan-Haziran) 2002, ss. 183-186.

Oryantalistlerin önemli bir kısmı Hz. Muhammed ve İslâm'a düşmanca tavır alırken, bazılarının olumlu ve olgusal/fenomenolojik yaklaşıtları bilinmektedir.¹⁴ Araştırmamızın temel hipotezi, 20. yüzyıl Fransız oryantalistlerinin ortaya koyduğu Hz. Muhammed imajının önceki yüzyıllara göre nispeten olumlu bir seyir izleyip izlemediğidir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hristiyan-Müslüman ilişkilerinde görülen olumlu gelişmelerin de katkısıyla Hz. Muhammed'in şahsiyeti ve peygamberliğine bakış daha olumludur. Bunu söylerken oryantalistlerin genel çerçevede tarihsel önyargı ve ithamlardan tamamen kurtulamadıklarını da belirtmek isteriz. Bu bağlamda özellikle Gaudetfroy-Demombynes, gerek kaynaklara yaklaşımı ve bunu kitabında kullanımı gerekse olaylara bakışı ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı'da İslâm araştırmalarındaki dikkat çeken önemli gelişmelerden birisi, İslâm'ın ve değerlerinin artık “*oryantal*” bir çalışma alanı çerçevesinde değil, daha genel anlamda sosyal ve hümanist başlıklar altında ele alınmasıdır. Bu bağlamda, Gaudetfroy-Demombynes'in eserinin ileride değinileceğı gibi “*İnsanlığın Tekâmülü*” serisinden çıkması önem kazanmaktadır.

2. Araştırmanın Metodu

Araştırmamızın metodu, Fransız oryantalistlerden Maurice Gaudetfroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson'un Hz. Muhammed'in hayatını konu alan biyografik eserlerini tasvirî bir yöntemle ele almak olmuştur. Çalışmamızda tarih ilminin araştırma yöntemlerine titizlikle uyulmuştur. Çalışmamızın içeriğinde, genel olarak oryantalizm kavramı ve tanımı, Fransız

¹⁴ Erşahin, Seyfettin, “Türklerin Hz. Muhammed Anlayışının İngiliz Oryantalizmine Etkisi: J. Davenport Örneğı”, *SDÜİF Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu*, Isparta (31 Mayıs-1 Haziran) 2007, ss. 109-119.

oryantalizminin tarihi seyri ve kurumları ve Hz. Muhammed üzerine yapılan çalışmalar gibi konulara yer verilmiştir.

Araştırmamıza temel teşkil eden kitaplar konuları itibariyle karşılaştırılarak, her üç eserde bulunan müşterek konular ortaya konulmuştur. Bunlar ele alınırken doğumu öncesinden vefatına kadar Hz. Peygamber'in hayatının bütününe içeren konular önce Gaudefroy-Demombynes, sonra Blachère ve sonunda da Rodinson'un görüşleri verilerek aktarılmıştır. Konu sonlarında ise bu oryantalistlerin benzer ve farklı yaklaşımlarına kısaca dikkat çekilmiştir.

Bunun yanında, ilk dönemlerde Hz. Muhammed üzerine yapılan müstakil çalışmalarda görülen genel kanaatlerin daha çok hangi konular üzerinde yoğunlaştığı, yapılan bu müstakil eserlerin kaynak problemlerinin neler olduğu, oryantalist bakış açısının olumsuz etkileri gibi konular ele alınmıştır. Bununla birlikte, kaynaklarda Hz. Muhammed'in yetiştiği ortama, vahiy öncesi hayatına yaklaşımları, Yahudi ve Hristiyan kaynaklarından esinlenme iddiaları, Hz. Muhammed'in evlilikleri meselesine yaklaşımlar ve Hz. Peygamber'in kişiliğine karşı olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin neler olduğuna cevap bulmaya çalışılmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışma için veri toplama alanında ilk sırayı, Fransız oryantalistlerin yazmış oldukları genel siyer ve benzeri kitaplar almaktadır. Bu eserler, Hz. Peygamber'in doğumundan önceki olaylar, Arapların tarihi, kültürel, ekonomik ve etnik yapısı, Hz. Muhammed'in doğumu, çocukluk yılları, peygamberliği, aile hayatı ve kişiliği gibi konular bize önemli bilgiler vermektedir. Hz. Muhammed hakkında gerek Müslüman gerekse gayr-i müslim tarihçilerin yazmış oldukları makaleler de çalışmamızda vazgeçemeyeceğimiz kaynaklar arasında yer almıştır.

“*Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı (Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson Örneği)*” adlı çalışmamızı oluştururken Fransa’da yaptığımız araştırmalar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Çalışmamızın Fransa ayağında *INALCO*¹⁵ (Institut National des Langues et Civilisations Orientales), Sorbonne ve Angers Üniversitesi kütüphaneleri başta olmak üzere Paris’te ve diğer şehirlerde bulunan kütüphanelerden yararlanılmış, Türkiye’de bulamadığımız kaynak eserler edinilmeye çalışılmış ve Batı’da yapılmış araştırmalara ulaşılmıştır. Bu bağlamda başta oryantalizm olmak üzere İslâm ve Hz. Muhammed hakkında yazılan kaynakların büyük bir kısmı orijinal eserlerden takip edilmiştir. Konumuzla alakalı makaleler, kitaplar, tez çalışmaları tespit edilmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında bulunan kütüphanelerde yapılan çalışmaların dışında, internet yardımıyla da konumuzla ilgili çalışmalar taranmış ve gerekli yerlerden istifade edilmiştir.

Biz bu tezimizde, Batı’da hem entelektüel hem de popüler çevrelerde Hz. Muhammed imajı ve algısının oluşmasında önemli derecede etki etmiş olan Fransız oryantalistlerin bazılarının belirli bir alanda yani Hz. Peygamber’in hayatı konusunda yapmış oldukları çalışmaların tasvirini, kısmen de tahlil ve tenkidini hedeflemiş bulunuyoruz.

Bu metot çerçevesinde oluşturduğumuz tez çalışmamız hakkında bilgiler verdikten sonra eserimizi oluştururken başvurduğumuz belli başlı kaynaklar ve çağdaş araştırmalar üzerinde durmak ve onları tanıtmak istiyoruz.

¹⁵ Türkçesi “*Ulusal Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü*” olan INALCO, 1669 yılında Fransız devlet adamı Jean-Baptiste Colbert (1619-1683) tarafından kurulan Avrupa, Afrika, Asya ve Amerika dili ve kültürleri üzerine araştırmalar yapan önemli bir oryantalist kurumdur. Bizim de zaman zaman çalışma yaptığımız bu kurum, günümüzde de aktif bir şekilde faaliyetlerini devam ettirmektedir. İnternet sitesi için bkz: <http://www.inalco.fr/> (Erişim: 14.09.2012)

3. Araştırmanın Kaynakları

Öncelikle araştırmamıza temel teşkil etmiş olan üç kaynağı genişçe tanıtıp diğer kaynaklara geçmek istiyoruz. Bunlar yukarıda da zikrettiğimiz gibi Maurice Gaudefroy-Demombynes'nin *Mahomet*, Régis Blachère'in *Le Problème de Mahomet* ve Maxime Rodinson'un *Mahomet* adlı Hz. Muhammed biyografileridir.

Şimdi bu eserleri tanıtmaya geçebiliriz:

a. Maurice Gaudefroy-Demombynes ve *Mahomet* Adlı Eseri

Fransız oryantalist Maurice Gaudefroy-Demombynes 15 Aralık 1862 tarihinde Fransa'nın Amiens şehrinde dünyaya geldi. Fransa Enstitüsü (Institut de France) üyesi ve Dinler Tarihi, İslâm Tarihi, Arabistan ve Arapça uzmanı olarak bilinen Gaudefroy-Demombynes, hukuk eğitiminden sonra Cezayir'e giderek, Arap dili ve edebiyatı konularında araştırmalar yaptı. 1898 yılında Paris'e döndüğünde, yukarıda bahsettiğimiz kısa adı INALCO adıyla faaliyetlerine devam eden kurumda, o günkü adıyla *Ecole des langues orientales* (Doğu Dilleri Okulu) adlı okula kütüphane müdürü, 1911 yılında ise Arapça hocası oldu.

Gaudefroy-Demombynes, 1927'de Sorbonne'a bağlı *Ecole des Hautes Études*'deki İslâm Araştırmaları Merkezi müdürlüğüne getirildi. Cezayir'de kaldığı süre içerisinde Mağrip ve Endülüs tarihleri ile ilgilendi ve bu bölgelerde Arap lehçeleri üzerine çalışmalar yaptı. Régis Blachère'le birlikte *La Grammaire de l'Arabe Classique*¹⁶ (Klasik Arapça Grameri) adlı eseri hazırladı. 12 Ağustos 1957'de Paris'te öldü.¹⁷

¹⁶ Blachère, Régis ve Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *La Grammaire de l'arabe Classique*, Paris 1937.

¹⁷ Cœdès, George, "Notice sur la vie et les travaux de M. Gaudefroy-Demombynes, membre de l'Académie", in: *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, Paris 1959, nu. 1, p. 46–60; Fayda, Mustafa, "Maurice Gaudefroy-Demombynes", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 402-403; http://fr.wikipedia.org/wiki/Maurice_Gaudefroy-Demombynes (Erişim: 21.02. 2012)

Maurice Gaudefroy-Demombynes'in incelediğimiz *Mahomet*¹⁸ adlı eseri ilk olarak “*Mahomet: L'Homme et Son Message*” (Muhammed: Kişiliği ve Mesajı) adıyla 1957 yılında, “*l'Évolution de l'Humanité*”¹⁹ (İnsanlığın Tekâmülü) serisi kapsamında Paris'te yayımlanmıştır. Biz bu çalışmamızda 1969 yılında yayımlanan kitabı referans alacağız. Bu eser, Hz. Peygamber'in hayatı hakkında oryantalistlerce yazılan derli toplu eserlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Yazar, anne tarafından dedesinin adı Demombynes, baba tarafından dede adı Gaudefroy olduğu için bu iki ismi soy isim olarak almıştır. Gaudefroy-Demombynes'in kitabının ismi “*Mahomet*” olsa da, kitabının içeriğinde “*Mahomet*” kelimesi yerine “*Mohammed*” kelimesi kullanılmıştır. Bunun sebebi olarak yazar, “*Mahomet*” şeklindeki kullanımın gerçekçi olmadığı, bu yüzden Mağrip'te kullanılan “*Mohammed*” ifadesinin daha uygun olacağını belirtmektedir. Yazar “*La Mecque*” yerine doğrudan “*Mekke*” şeklindeki kullanımın da bu bağlamda olduğunu ifade eder ve bu kelimeyi aslı gibi kullanır.²⁰

Yazar bu biyografik eserde, Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra İslâm'ın temel esasları hakkında da bilgi vermiş ve Kur'ân-ı Kerim'den geniş ölçüde yararlandığını ifade etmiştir. Eser klasik siyer kaynaklarına benzer bir sistem içerisinde oluşturulmuştur. Hz. Muhammed'in hayatı ile birlikte, İslâm'ın temel esasları hakkında bilgiler veren eser, kullandığı kaynaklar ve ele aldığı konulara yaklaşımı itibarıyla birçok oryantaliste göre tarafsız olsa da Medine'de bulunan

¹⁸ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Mahomet*, (Édition Albin Michel), Paris 1957. (Kitap edisyondan geçirilerek 1969 yılında tekrar aynı isimle yayımlanmıştır.)

¹⁹ “*İnsanlığın Tekâmülü*” serisi Fransa'da 1920 yılından başlayarak yaklaşık olarak 50 yıl süreyle *Tarih Öncesi Dönem*, *Hristiyanlığın Kaynağı*, *Modern Dünya* ve *Günümüze Doğru* şeklinde dört ana başlıkta ortaya çıkmış bir ansiklopedik koleksiyon çalışmasıdır. Gaudefroy-Demombynes'in adı geçen kitabı ikinci dönem olan “*Hristiyanlığın Kaynağı*” (Origines du Christianisme) serisinden çıkmıştır. http://fr.wikipedia.org/L'Évolution_de_l'humanité (Erişim: 21.05.2014) Bu seriden “*Jésus*” adıyla Hz. İsa'nın hayatı da yayımlanmıştır.

²⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 14.

Yahudi kabilelerin sürgün edilmesi konusundaki sübjektif değerlendirmeleri gibi bir takım önyargılardan kurtulamamıştır.

Gaudefroy-Demombynes'in bu eseri bir giriş ve iki ana bölümden müteşekkildir. Biz bu çalışmamızda daha çok Hz. Muhammed'in hayatını ve kişiliğini anlattığı altı başlıktan oluşan "*Mohammed*" (Muhammed) adlı birinci bölümünü ele alacağız. Hz. Muhammed'in mesajını ele alan "*Le Message de Mohammed*" (Muhammed'in Mesajı) adlı diğer bölümü ise kısaca tanıtacağız.

Müellif, eserin oldukça uzun olan *Giriş* (Introduction) kısmında²¹ yapmış olduğu biyografik çalışmanın genel kaynaklarından ve İslâm öncesi Arap tarihinden bahseder. İki ana başlık altında ele aldığı giriş kısmının "*Les Sources de L'Étude de Mohammed, Conception Générale du Livre*" (Muhammed İncelemesinin Kaynakları, Kitabın Genel Anlayışı) adlı ilk başlığın altında, İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'ân ve Hadis üzerinde durur. Yazara göre, Kur'ân ve Hadis her şeyden önce bizi güçlü bir kişiliğin yani "*İslâm'ın Kurucusu*" olan Hz. Muhammed'in karşısına çıkarır. Ona göre, Hz. Muhammed'in hayatını bilmek aynı zamanda İslâm öğretisinin incelenmesi demektir.²²

Giriş kısmının "*L'Arabie Préİslâmique*" (İslâm Öncesi Arabistan) adlı ikinci kısmında ise, Hicâz ve Arabistan'ın genel durumu, 7. yüzyılda Arabistan coğrafyası, dinî ve ticarî durum ele alınmaktadır. Bunun yanında, Arabistan'ın nüfus ve kabile yapısı, kabileler arası ilişkiler, toplumsal örgütlenme ve yönetim şekli, asabiyet, kültür ve şiir anlatılır.²³ Gaudefroy-Demombynes, "*Les religions préİslâmiques*" (İslâm Öncesi Dinler) başlığı altında ise, 7. yüzyıl ve öncesinde Araplar arasında

²¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 9-56.

²² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 9.

²³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 15-31.

yaygın olduğunu söylediği başlıca tanrılar, tapınaklar ve İslâm öncesi hac, kurban, tavaf konularını anlatır. Ayrıca kâhinlik ve büyücülük, cinler, Kâbe'nin durumu ve içindeki putlar, Kâbe'nin önemi konuları da bu başlık altında ele alınmıştır.

Hiz. Peygamber'in sadece hayatını anlattığı “*Mohammed*” başlıklı birinci bölüm, beş ana başlıktan oluşmaktadır. “*Mohammed à Mekke*” (Muhammed Mekke’de) adlı birinci kısım, kendi arasında üç alt başlığa ayrılmıştır. “*Avant la révélation*” (Vahiy Öncesi) alt başlığında, Hiz. Peygamber'in vahiy öncesi hayatını, soyunu, doğumuna dair olayları, göğsünün yarılması hadisesi, Suriye yolculukları ve Hiz. Hatice’yle evliliği gibi temalar üzerinde durur.²⁴ “*Révélation et Prédication*” (Vahiy ve Tebliğ) başlığında, vahiy kavramı, ilk vahyin niteliği, ilk Müslümanlar, Garânîk olayı, Habeşistan hicretleri ele alınan konulardandır.²⁵ “*La fin du séjour à Mekke*” (Mekke’de İkametin Sonu) adlı üçüncü alt başlıkta ise, Mi’râc olayı, Hiz. Muhammed’in Taif seferi, Medine’ye hicret öncesi çalışmalar ve Yahudilerle ilişkiler konuları işlenmiştir.²⁶

Eserin “*Mohammed à Médine*” (Muhammed Medine’de) başlığını taşıyan ikinci kısmı, beş alt başlıktan meydana gelmektedir. Gaudefroy-Demombynes bu bölümde, Hiz. Muhammed’i Medine’de bir insan topluluğunu yöneten bir “*Yasa Koyucu*” olarak görmektedir.²⁷

“*L’Hégire, les débuts de la communauté*” (Hicret, Topluluğun İlk Günleri) alt başlığında, Kuba’ya ve Medine’ye geliş, Mescid-i Nebvî’nin inşası, Hiz. Aişe ile evlilik, Medine Sözleşmesi, Yahudilerle ilişkiler, kıblenin değişmesi ve Nahle olayı

²⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 59-69.

²⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 70-92.

²⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 92-106.

²⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 110.

anlatılır.²⁸ “*Badr*” (Bedir) başlığı altında, Bedir öncesi durum, Bedir Gazvesi, esirlerin durumu, ganimetlerin paylaşımı, Hz. Abbas’ın misyonu, Yahudilerle ilişkilerin bozulması değinilen konulardandır.²⁹ “*Ohud*” (Uhud) kısmında bu savaşın önemi ve sonuçları üzerinde durulur.³⁰ “*Mohammed à Médine entre Ohud et le Khandaq*” (Muhammed Medine’de Uhud ve Hendek Arasında) başlıklı sayfalarda, Yahudi kabilesi Nadîroğullarının sürgün edilmesi, Rec’i ve Bi’ri Maûne olayları anlatılır.³¹ Bu bölümün son alt başlığı “*Le fossé-Khandaq*” (Hendek) kısmında ise, Kureyş saldırılarına direniş, Hendek Gazvesi ve sonucunda Yahudi kabilelerinden olan Benî Kurayza’nın cezalandırılması konu edilir.³²

Gaudefroy-Demombynes’in eserinin birinci bölümünün üçüncü başlığı “*Mohammed à Médine, Progres de la puissance musulmane*” (Muhammed Medine’de, Müslüman Gücünün Gelişimi) adını taşımaktadır. Bu başlığın altında ise, üç alt başlık söz konusudur. “*Après le fossé, al-Hudaïbiya*” (Hendek Sonrası Hudeybiye) adlı birinci başlıkta, Benî Mustalik seferinden ve Cüveyriye ile Hz. Muhammed’in evliliğinden bahsedilir. Bunun yanı sıra, İfk olayı ve Hudeybiye Antlaşması’nın aşamaları ele alınır.³³ İkinci başlıkta, “*Khaïbar*” (Hayber) konusu, Hz. Peygamber’in zehirlenmesi, umre ve Hz. Meymûne ile evlilik konuları ele alınmıştır. Bu başlığın son kısmında ise, “*Guerre et diplomatie, Occupation de Mekke*” (Savaş, Diplomasi ve Mekke’nin İşgali) alt başlığı altında, Hz.

²⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 107-119.

²⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 119-129.

³⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 129-135.

³¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 135-140.

³² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 140-146.

³³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 147-157.

Muhammed'in hükümdarlara gönderdiği mektuplar, Ümmü Habibe ile evlilik, Kuzey Arabistan'a İslâm'ın yayılması gibi konular değerlendirilmiştir.³⁴

Hiz. Muhammed'in 630-632 yılları arasını konu edinen "*Les Dernières Années*" (Son Yıllar) adlı dördüncü başlık kapsamında, Mekke'nin fethinden sonra yaşanan olaylar, münafıklarla ilişkiler, Huneyn Gazvesi ele alınmıştır. Yazar 631 yılı olayları arasında, Hiz. Peygamber'in umre isteğini ve Tebuk seferini değerlendirir. 632 yılında ise, veda haccı, veda hutbesi, Hiz. Muhammed'in vefatı, defni ve Usame ordusunun durumu gibi bazı olaylar bu bölümün sonlarında ele alınan konulardır.³⁵

Hiz. Peygamber'in kişiliğinin ele alındığı "*La Personne de Mohammed*" (Muhammed'in Kişiliği) adlı beşinci başlıkta ise, Hiz. Muhammed'in fiziksel ve ruhsal portresi ele alınmakla birlikte, onun evliliklerinin bir kısmından da bahsedilir.³⁶ "*Les femmes du Prophète, ses filles, Ali*" (Peygamber'in Hanımları, Kızları ve Ali) başlığı ile eserin birinci bölümü sona erer.³⁷ Bu kısımda, Hiz. Peygamber'in evlilikleri konusu işlenir. Gaudefroy-Demombynes, Hiz. Peygamber'in Hiz. Hatice ile olan evliliğinden başlayarak, Hiz. Aişe, Hafsa, Huzeyme, Zeyneb bt. Cahş, Reyhâne, Meymûne, Ümmü Seleme, Safiyye ve Cüveyriye ilgili evlilikler konusunda değerlendirmelerde bulunur.

Başta söylediğimiz gibi, kitabın ikinci ana bölümü "*Le message de Mohammed*" (Muhammed'in Mesajı) birçok alt başlıktan oluşur. Bu altbaşlıklarda, başta Allah inancı, yaratılış, peygamberlerin anlatıldığı kısımlar olduğu gibi, cennet, cehennem, ahiret hayatı gibi konular da bulunmaktadır. Diğer altbaşlıklarda ise iman, İslâm'ın şartları, namaz, ibadet, hac, zekât-sadaka, oruç, yenilmesi haram olan

³⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 165-176.

³⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 177-132.

³⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 209-222.

³⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 223-238.

yiyecekler gibi konular ele alınır. Son başlıklarda ise ahlak/etik, hukuk, İslâm'ın ekonomik hayatı, aile, evlilik, çok evlilik, mut'a ve talak gibi konular ele alındıktan sonra kölelik ve ölüm başlıkları ile kitap sona erer.

Gaudefroy-Demombynes, kitabının *Sonuç* (Conclusion) kısmında -yapmış olduğu eleştirileri bir kenara bırakırsak- Hz. Muhammed'in 7. yüzyılda Allah'ın elçisi olarak ortaya çıktığını, fakat tarihî süreç içerisinde kendi özgünlüğünü oluşturduğunu iddia etmektedir. Yazar, ayrıca Hz. Muhammed'i "*ülkesini ve zamanını, bir ölçüde bizim zamanımızı da çok iyi temsil eden biri*" şeklinde tanıtır. Günlük hayatta iyilik ve şefkat, özveri, yardımseverlik sergileyen, hataları bağışlayan bir kimse olarak niteler. Vahyin Hz. Muhammed'in hayatının bütününe hâkim olduğunu kaydeden Gaudefroy-Demombynes, onun Kâbe ve çevresini dinî bir merkez haline getirdiğini belirtmektedir. Yazar, son olarak Hz. Muhammed'i "*yüksek bir ruh ve olağanüstü bir zekâ*" diye tanıtmaktadır.³⁸

Kitabın sonunda oldukça zengin bir kaynakça mevcuttur. Bu kitap kaynakçası itibariyle oryantalistler tarafından yazılan Hz. Muhammed biyografileri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca kitabın sonuna doğru Maxime Rodinson tarafından hazırlanan bir "*Bibliographie complémentaire*" (Bütünleyici Kaynakça) eklenmiştir. Kitap "*Allah*" ve "*Mohammed*" kelimeleri hariç tutularak hazırlanmış bir indeksle sona erer.

Yazarın ayrıca, İbn Haldun'un *el-İber* adlı eserinin bir bölümünün tercümesi olan *Histoire des Benoul Ahmar, rois de Grenade*,³⁹ Cezayir'deki düğün merasimleri

³⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 589-590.

³⁹ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Histoire des Benoul Ahmar, rois de Grenade*, Paris 1898.

hakkında bilgiler veren *Les cérémonies du mariage chez les indigènes en Algérie*,⁴⁰ ve Kuzey Afrika’da bilinen 101 Gece Masalları’nın tercümesi *Les cent et une nuits, Traduites de l’arabe*⁴¹ adlı kültürel eserleri mevcuttur. Bunun yanında, Memlûkler döneminde Suriye’deki devlet teşkilatı konusunda yazılmış *La Syrie à l’époque des Mamelouks d’après les auteurs arabes*,⁴² Mekke’de hacı anlatan *Le pèlerinage à la Mekke*,⁴³ İbn Fazlulah el-Ömerî’nin (ö. 749/1349) *Mesâlikü’l-Ebsâr* adlı eserinin Kuzey Afrika’ya ait kısımlarının notlar eşliğinde tercümesi *Masâlik al-abçâr: l’Afrique, moins l’Égypte*,⁴⁴ doğuşundan Haçlı Seferleri’ne kadar İslâm tarihini ele alan *Le Monde musulmane jusqu’aux croisades*,⁴⁵ İbn Cübeyr’in (ö. 540/1144) *er-Rihle* adlı eserinin Endülûs’e ait kısımlarının tercümesi olan *Voyage d’Ibn Jobair*⁴⁶ ve *Les institutions musulmanes*⁴⁷ diğer önemli eserleridir.

b. Régis Blachère ve *Le Problème de Mahomet* Adlı Eseri

30 Haziran 1900 tarihinde Paris’in Montrouge adlı semtinde dünyaya gelen Fransa Enstitüsü üyesi oryantalist Régis Blachère, on beş yaşında iken Fransız sömürgesi olan Fas’a yerleşti. Kazablanka Lyautey Fransız Lisesi’ni bitirdi ve öğrenim hayatını orada devam ettirdi. 1922 yılında Cezayir’de ünlü oryantalist Évariste Lévi-Provençal’ın (1894-1956) hocalık yaptığı Edebiyat Fakültesi’ni bitirdi. 1929’da Fas Yüksek Araştırma Kurumu’na müdür olarak atandı ve 1935 yılına kadar bu görevi sürdürdü.

⁴⁰ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Les cérémonies du mariage chez les indigènes en Algérie*, Paris 1900.

⁴¹ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Les cent et une nuits, Traduites de l’arabe*, Paris 1911.

⁴² Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *La Syrie à l’époque des Mamelouks d’après les auteurs arabes*, Paris 1923.

⁴³ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Le pèlerinage à la Mekke, Étude d’histoire religieuse*, Paris 1923.

⁴⁴ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Masalik al-abçâr: l’Afrique, moins l’Égypte*, Paris 1928,

⁴⁵ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Le Monde musulmane jusqu’aux croisades*, Paris 1934.

⁴⁶ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Voyage d’Ibn Jobair*, Paris 1949-1956.

⁴⁷ Gaudefroy-Demombynes, Maurice, *Les institutions musulmanes*, Paris 1921.

1936 yılında doktorasını tamamlayan Blachère, 1942 yılında *École Pratique des Études*'de Arap Dili Araştırmaları Müdürü oldu. 1935'de *École des Langues Orientales Vivantes*'ın (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu) Arapça hocalığına tayin edilen Blachère, bu kurumdan 1950 yılında ayrılarak Sorbonne Üniversitesi'nde Orta Çağ Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü'nün başına getirildi.

1956-1965 yılları arasında, *Académie de Paris* (Paris Akademisi) bünyesinde meşhur oryantalistler William Marçais⁴⁸ (1874-1931), Louis Massignon ve Maurice Gaudefroy-Demombynes tarafından 1929'da kurulan *Études Islamiques de l'Académie de Paris*'de yöneticilik yaptı. Ayrıca yazar, 1956-1962 yılları arasında *Arabica*'nın idareciliğini üstlendi. Arap Dili ve Edebiyatı, Kur'ân-ı Kerim, İslâm ve Orta Çağ konularında araştırmalar yapan Fransız oryantalist 7 Ağustos 1973 tarihinde Paris'te öldü.⁴⁹

Régis Blachère'in araştırmamıza konu olan *Le Problème de Mahomet*⁵⁰ adlı eseri bir “Uyarı” (Avertissement) ile başlar. Bu uyarıda, özellikle 19. ve 20. yüzyıllarda birçok biyografisi bulunan Hz. Muhammed'in hayatının bir sır olmadığını ama yine de hayatının belli bölümlerinin tam olarak bilinemediğini iddia etmektedir. Yazar bu eserini uzmanlar için yazmadığını belirterek, kitabın içerisinde bolca kullandığı ayet meallerini kendi yazdığı mealden alıntılarla ifade eder.

⁴⁸ Fransız oryantalist W. Marçais, en-Nevevî'nin *et-Takrîb* adlı eserini Fransızcaya çevirmiştir. Eser, 1900-1901 yıllarında Paris'te yayımlanmıştır.

⁴⁹ Biyografi kaynakçası için bkz: Dussaud, René, “Régis Blachère-Le Problème de Mahomet”, *SYRIA, Archéologie, Art et Histoire*, Paris 1953, vol. 30, p. 162-164; Nuhoğlu, Hidâyet, “Régis Blachère”, *DİA*, İstanbul 1992, VI, 244-245; http://fr.wikipedia.org/wiki/Régis_Blachère (Erişim: 11.06.2011); <http://www.universalis.fr/encyclopedie/regis-blachere/> (Erişim:06.08.2013); <http://www.persee.fr/web/revues/home> (Erişim: 28.08.2013)

⁵⁰ Blachère, Régis, *Le Problème de Mahomet, Essai de biographie critique du fondateur de l'Islam*, PUF, Paris 1952. Eserin tanıtımı için bkz: Metin, İsmail, “Régis Blachère, *Le Problème de Mahomet*, Press Universitaires de France (PUF), Paris 1952”, *Dinî Araştırmalar*, c. 18, sayı: 46, Ankara 2015, ss. 250-256. Uzun yıllar Fransa'da eğitim almış M. Said Hatipoğlu, konumuzu belirlerken kendisi ile yaptığımız görüşmede, tez konumuza dâhil olan *Le Problème de Mahomet* adlı eserin Türkçeye çevrilmesini bizlere tavsiye etmişti. Bunu yerine getirebilmenin haklı gururunu yaşamaktayız.

Rodinson bu eseri değerli, iyi neticeler üreten ve orta bir yol tutturan bir kitap şeklinde tarif ederek şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: “*Blachère tek güvenilir kaynak olarak daima Kur’ân’a başvurur, siyerle ilgili rivâyetleri ise kuşkuyla kullanır. Onun olayların akışını yeniden inşası, gerçeğe çok yakın görünmektedir. Bu inşa, gerekli olan şüphelerle birlikte sunulmuştur. Yayıncılık gereklerinin Blachère’i, başlangıçta çok daha geniş olan metni kısaltmaya ve değiştirmeye zorlamış olması üzücüdür.*”⁵¹ Ünlü oryantalist Watt’a göre Blachère, Hz. Muhammed’in biyografisi için tek güvenilir kaynağın Kur’ân olduğunu belirtmek ve bu fikrini ispat için bu eseri yazmıştır.⁵²

Blachère’in bu eseri sekiz bölümden meydana gelmektedir. Eserin “*Les sources et les données complémentaires le problème chronologique*” (Tamamlayıcı Kaynak ve Veriler, Kronoloji Problemi) adlı birinci bölümünde,⁵³ başta Kur’ân-ı Kerim ve Hadis olmak üzere temel siyer kaynaklarını değerlendirir. Blachère siyerin en önemli kaynağı olarak gördüğü Kur’ân’ı Kerim’i değerlendirmesinde, Kur’ân metinlerinin nüzûl sırasına göre kronolojik olarak yeniden sınıflandırılması gerektiği tezini ileri sürer.⁵⁴

Blachère bununla yetinmeyerek, Kur’ân’ın eksik olduğunu ve onda Hz. Muhammed’in hayatına dair pek az bilgi olduğunu ileri sürmüştür.⁵⁵ Blachère yaptığı Kur’ân tercümesine bir giriş mahiyetinde olan *Introduction au Coran*⁵⁶ (Kur’ân’a Giriş) adlı eserinde; Hz. Peygamber döneminde az ya da çok birtakım vahiylerin

⁵¹ Rodinson, Maxime, “Bilan des études Mohammediennes”, in *Revue Historique*, CCXXIX, Paris 1963, pp. 169-220. Makalenin Türkçe çevirisi: Rodinson, Maxime, “Hz. Muhammed’le İlgili Araştırmaların Bilançosu”, (çev. Abdullah Aydın), *SÜİFD*, cilt: XII, Sakarya 2005, ss. 157-218.

⁵² Watt, W. Montgomery, *Kur’ân’a Giriş*, (trc. Süleyman Kalkan), Ankara 1998, s. 199.

⁵³ Blachère, *Mahomet*, s. 1-18.

⁵⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 1-2.

⁵⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 2.

⁵⁶ Blachère, Régis, *Introduction au Coran*, Paris 1959, s. 188.

kaybolduğunu ve Hz. Peygamber'in bizzat kendisinin bazı ayetleri kaldırdığını iddia etmiştir. İlk dönem siyer kaynakları konusunda değerlendirmeler yapan Blachère, kitabının alt başlığında Hz. Peygamber'i "*Fondateur de l'Islam*" yani "*İslâm'ın Kurucusu*"⁵⁷ olarak niteler. Hz. Muhammed'in hayat hikâyesini ilk defa kronolojik olarak ele alan müelliflerden İbn İshâk ve İbn Hişâm hakkında birtakım itham ve yargılamalarda bulunur.⁵⁸

"*Le Berceau de l'Islam*" (İslâm'ın Beşiği) adlı kısa olan ikinci bölümde,⁵⁹ Hz. Peygamber'in Risâletinden önceki Arabistan coğrafyası ve Hicâz etrafıyla birlikte tanıtılır. Hz. Muhammed'in yetiştiği ortama, vahiy gelmeden önceki hayatına, bu ortamın Hz. Peygamber üzerindeki etkisine dair değerlendirmelerde bulunur. Eserde ana hatlarıyla şu hususlar üzerinde durulur: Hicâz'ın ve Arap Yarımadası'nın eski tarihi, Mekke, Medine ve Taif'in önemi, Hicâz'ın dinî durumu ve haniflik inancı. Blachère bölgenin dinî yapısından bahsederken bu bölgenin putperestliğin merkezi görünümü sergilediğini ve burada ilahların her birine tahsis edilen bir tapınağının olduğunu belirtir.⁶⁰

Blachère, eserin "*Mahomet avant l'Apostolat*"⁶¹ (Risâletten Önce Muhammed) başlığını taşıyan üçüncü bölümünde,⁶² Hz. Muhammed'in ümmîliği konusu, Hz. Hatice ile evlilik, ilk vahiy ve Hristiyanlıktan etkilenme iddiası gibi

⁵⁷ 19. yüzyılda yayımlanmış önemli sözlüklerden birisi olan Pierre Larousse, *Mahomet* maddesinde, Hz. Peygamber'i diğer bazı sözlüklerde olduğu gibi "*İslâm'ın Kurucusu*" olarak tanıtır. Pierre Larousse, *Grand Dictionnaire Universelle du XIX. Siècle*, "Mahomet" md., Paris trz., X, 932. Yine Buhl, Fransızca İslâm Ansiklopedisi'nde "*Muhammed*" maddesine girişte ilk olarak "*Fondateur de l'Islam*" ifadesini kullanır. Buhl, Frantz, "Muhammad", *Encyclopédie de L'Islam*, Paris 1936, tome: III, pp. 685-703. Ayrıca, Wikipedia'da "Mahomet" kelimesi arandığında yine bu ifade kullanılır. Bkz: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Mahomet> (Erişim: 06.11.2012)

⁵⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 6.

⁵⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 19-27.

⁶⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 20.

⁶¹ Blachère'in bolca kullandığı apostolat terimi "*vaaz etme, din yayma, kendi inancını yayma çabası ve risâlet*" gibi anlamlara gelmektedir. Le Nouveau Petit Robert, s. 1630. Biz daha çok bu kelimeyi *risâlet* anlamında kullandık.

⁶² Blachère, *Mahomet*, s. 28-37.

konuları ele almıştır. Blachère, Hz. Peygamber'in Hira'da inzivaya çekilmesini ve sonrasında ilk vahyin gelmesini onun dinî hayatının başlangıcı üzerine en etkileyici olaylardan biri olarak görür. Ona göre Kur'ân'da geçen “*ümmî*”⁶³ ifadesinin bazı müfessirler tarafından kullanıldığını gibi “*bilgisiz, cahil, okuma-yazması olmayan*” anlamında olmayıp; “*Yahudilik ve Hıristiyanlığı bilmeyen, putperest topluluğundan olan insan*” anlamında olduğunu ifade eder.⁶⁴

Dördüncü bölüm⁶⁵ olan “*Début de la Prédication à la Mekke*” (Mekke’de Tebliğin Başlangıcı) başlığında, vahiy konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca Blachère bu bölümde, “*Garânîk Olayı*” ile ilgili yeni bir tez ortaya atarak, bunu Hz. Muhammed’in Mekke’deki egemen sınıfla uzlaşarak yeni bir din oluşturma isteğinin bir tezahürü olarak görür. Bu iddiasını Abese ve Necm surelerindeki hadiseleri aktararak kendince kanıtlamaya çalışır.⁶⁶ Yine bu bölümde Hz. Muhammed’e ve ilk Müslümanlara düşmanlık eden Ebû Cehil, Ebû Leheb ve Velîd b. Muğîre gibi kimselerden ve yaptıklarından bahsedilir.

Blachère’in eserinin beşinci bölümü,⁶⁷ “*Rupture avec le Paganisme développement de l’Apostolat à la Mekke*” (Putperestliğin Reddiyle Birlikte Mekke’de Risâletin Gelişimi) adını taşımaktadır. Bu bölümde, Kur’ân’a ve içeriğine bakış, Mekke putperestliği, Kur’ân’da Hz. Muhammed ve diğer Peygamberler konuları ele alınmaktadır. Burada, Kur’ân kıssalarının Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı olduğu iddia edilmektedir. Yazar bununla ilgili “*Muhammed tarafından kullanılan kıssalar, Yahudi ve Hıristiyan yazılı belgelerindeki öykülere benzer özellikler*

⁶³ *Ümmî* kelimesinin geçtiği ayetler için bkz: Bakara, 2/78; Âl-i İmrân, 3/20, 75; A’râf, 7/157-158; Cum’a, 62/2.

⁶⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 33.

⁶⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 38-51.

⁶⁶ Abese, 80/1-10.

⁶⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 52-63.

göstermektedir” şeklinde bir düşünce öne sürer.⁶⁸ Bu bölüm Peygamberlik kavramı ve Hz. Muhammed’in konumunun ne olduğu konusu ile biter.⁶⁹

Blachère, “*Échec et Abandon de la Prédication à la Mekke*” (Başarısızlık ve Mekke’de Tebliği Terk) başlıklı altıncı bölümde,⁷⁰ kendince surelerin tasnifini problemli görür ve Kur’ân’da tekrarların bulunmasını bir eksiklik olarak değerlendirir. Kur’ân’da “*determinizm*”,⁷¹ tebliğin konusu, Habeşistan hicreti, Müslümanlara uygulanan boykot ve Hz. Ömer tasviri bu bölümde ele alınan konulardandır. Blachère’e göre, İslâm’a giren güçlü kimselerden biri olan Hz. Ömer’in kişiliği Mekke’de önemli bir şekilde kendini göstermiştir. Medine’ye hicret hazırlıkları da burada anlatılmaktadır.

Yedinci bölüm,⁷² “*Installation et Affermissement de la Communauté Islamique à Médine 622 à 627*” (Medine’de İslâm Toplumunun Oluşumu ve Güçlenmesi, 622-627 Yılları Arası) başlığını taşır. Bu bölümde, hicret sonrası Medine’de karşılaşılan ilk problemlerden bahsedilir. Ayrıca Medine’de toplumsal yapı, Medine Sözleşmesi, yazarın kendi ifadesi ile bir “*toplumsal barış ve kardeşlik uygulaması*” olan Ensâr-Muhâcir kardeşliği, Hz. Peygamber’in bazı özellikleri, Yahudilerle ilişkiler konularına bu bölümde değinilmiştir. Bunların yanında, Bedir, Uhud ve Hendek gazveleri bu bölümün ana konuları arasındadır. Hz. Aişe’ye isnat edilen İfk hadisesi yine bu bölümde anlatılır. Blachère’e göre, İfk olayı Hz. Ali ile

⁶⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 59-60.

⁶⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 62-63.

⁷⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 64-90.

⁷¹ Ahlaki seçimler dâhil bütün olayları, özgür iradeyi ve insanın başka türlü davranabilmesi olanağını dışlayan, önceden var olan nedenlerce belirlendiğini savunan kuram. Bkz: www.felsefe.gen.tr (Erişim: 14.04.2015).

⁷² Blachère, *Mahomet*, s. 91-111.

Hız. Aışe arasındaki husümetin ilk çıkış noktasını oluşturmuştur ve bu yüzden önem kazanmıştır. Aksi halde İfk olayının bir önemi yoktur.⁷³

Hız. Peygamber’in hayatının son dönemi olan 627-632 yıllarının ele alındığı “*Expansion de l’Islam en Arabie jusqu’a la mort de Mahomet*” (Muhammed’in Vefatına Kadar Arabistan’da İslâm’ın Yayılması) adlı son blmde⁷⁴ ise, Hudeybiye Antlaşması, Mekke’nin Fethi, İslâm’a davet mektupları, Hız. Hız. Muhammed’in Yahudi ve Hristiyanlarla ilişkileri, Mekke’de hac ve Hız. Muhammed’in vefatı konuları ele alınır.

Kitabın bir “*sonuç ve değerlendirme*” bölümü mevcut değildir. Hız. Muhammed’in hayatı ile bazı bölümler kitapta ayrıntılı anlatılmamış ve Hız. Peygamber’in kişiliği ve evlilikleri konusu gibi bazı hususlara kitap içerisindeki bazı paragraflarda kısaca değinilmiştir. Kitabın sonunda oldukça kısa bir kaynakça mevcuttur. Bu kaynakça, “*Muhammed zerine Kaynakça*”, “*Muhammed’in Hayatı zerine Biyografiler*” ve “*Değerlendirme alışmaları ve Kaynakları*” gibi başlıklar şeklinde sınıflandırılmıştır.

Blachère’in bu eserlerle birlikte, daha önce bahsetmiş olduğumuz Gaudefroy-Demombynes ile hazırladığı *La Grammaire de l’arabe classique, morphologie et syntaxe* adlı kitabı ve Arapça-Fransızca-İngilizce Sözlüğü olan *Dictionnaire Arabe-Français-Anglais*⁷⁵ nemlidir. Yine aynı yazarın *Dans Les Pas de Mahomet*⁷⁶ adlı başka bir eseri daha vardır. Resim albümü şeklindeki bol fotoğrafly bu eserde Hız. Peygamber’in hayatı kısa bir zet halinde sunulur.

⁷³ Blachère, *Mahomet*, s. 110.

⁷⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 112-130.

⁷⁵ Blachère, Régis, *Dictionnaire Arabe-Français-Anglais*, Paris 1960.

⁷⁶ Blachère, Régis, *Dans les pas de Mahomet*, (éd. présentation: Régis Blachère, Photographies: Frédérique Duran, Notices: Hélène Delattre, Libraire Hachette), Paris 1956.

Fransız oryantalist Blachère, Fransızca Kur'ân-ı Kerim meali yazdığı gibi birçok kitapta da Kur'ân'ın cem' ve tertibini konu alan araştırmalarda bulunmuştur. Yukarıda değindiğimiz Fransızca yazdığı Kur'ân mealine giriş mahiyetinde yazılan eseri *Introduction au Coran'da*, Kur'ân'ın vahyi, kitap haline getirilmesi, tefsiri gibi konuları ele alır ve bu kitap önyargı ve sübjektif bir amaçla hazırlanmıştır. Başka bir eser olan *Le Coran, Traduction Nouvelle*⁷⁷ surelerin farklı bir tasnifle ele alındığı bir çalışmadır. Önceki eserin bir özeti mahiyetindeki *Le Coran (Que sais-je)*⁷⁸ adlı eserde yazar, Kur'ân'ın kaynağını Hz. Peygamber'e dayandırma çabası içerisinde. Ele aldığı eserlerde ayet ve sure numaralarında bir takım yanlışlıklar yapmıştır.

c. Maxime Rodinson ve *Mahomet* Adlı Eseri

26 Ocak 1915 tarihinde Paris'te dünyaya gelen Maxime Rodinson, ailesi Rusya'dan Fransa'ya göç etmiş Yahudi bir ailenin çocuğudur. Polonya asıllı tarihçi, sosyolog ve oryantalist olarak tanınmaktadır. 1932 yılında Paris'te *Ecole des Languages Orientales'in* (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu) sınavlarını kazanarak, burada Sami dilleri, Arapça, Türkçe ve Habeş dilinin yanı sıra, etnografya, antropoloji ve sosyoloji eğitimleri aldı. 1937 yılında *Caisse Nationale de la Recherche Scientifique'te* (Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi) İslâmoloji okudu. *Komunist Parti'ye* (Parti Communiste) katıldı. Lübnan'da yedi yıl yaşayan Rodinson, burada Müslümanlara ait bir okulda Fransız Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. Fransa'nın *Eski Medeniyetler Dairesi'nde* Suriye ve Lübnan üzerine çalışmalarda bulundu.

⁷⁷ Blachère, Régis, *Le Coran, Traduction Nouvelle*, (Traduction Selon un Essai de Reclassement des Sourates), tome: I-II, Paris 1949.

⁷⁸ Blachère, Régis, *Le Coran (Que sais-je)*, Paris 1966.

1948’de Paris’e dönüşünde, *Bibliothèque Nationale’de* (Fransa Millî Kütüphanesi) Doğu Bölümü’nde idarecilik yaparak aynı zamanda İslâmî eserler bölümünde çalıştı. Ortadoğu üzerine aylık bir siyasî dergi olan *Moyen-Orient*’i çıkardı. Yirmi yıl boyunca Fransa Komünist Partisi’nin üyesi olan Rodinson, kurumsallaşmış marksizme karşı çıktığı için kendisini “*bağımsız marksist*” olarak nitelemiştir. “*Bir partiye bağlanmakla bir dine bağlanmak arasında fark yoktur*” şeklinde bir düşünce yapısına sahip olan Rodinson, kendisini “*ateist*” olarak tanıtmaktadır. 1981’de *British Academy’nin* muhabere üyesi beratını, 1985’de ise *Fransız Şeref Ödülü’nü*⁷⁹ (Légion d’Honneur) alan Rodinson 23 Mayıs 2004’te Paris’te ölmüştür.⁸⁰

Araştırmamızın temel kaynaklarından sonuncusu Maxime Rodinson’un *Mahomet*⁸¹ adlı eseri, yazarın Fransa Komünist Partisi’nden ayrılışından üç yıl sonra 1961 yılında, bir editör arkadaşının isteği üzerine Fransızca olarak kaleme alınmıştır. Biz bu çalışmamızda 1968 baskısının 1994 yılı tıpkıbasımını kullandık. Rodinson kitabın önsözünde, Hz. Muhammed hakkında birçok biyografi yazıldığını, fakat bunların birbirinin benzeri olduğunu, kendisinin yeni bir şey ortaya koyamayacağını, sadece birkaç ayrıntıyı biraz genişçe değerlendireceğini ifade etmektedir. Kitabında

⁷⁹ *Légion d’honneur*, Napolyon Bonaparte’ın Birinci Konsül iken 19 Mayıs 1802 tarihinde imzaladığı bir kanun ile oluşturulmuş ve Fransız madalyaları arasında en tanınmış Fransız nişanıdır. Bkz: https://fr.wikipedia.org/wiki/Ordre_national_de_la_Légion_d'honneur (Erişim: 10.02.2014)

⁸⁰ Küçük, Hülya “Maxime Rodinson”, *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 153-155; Digard, Jean, “Maxime Rodinson”, *L’Homme*, Paris 2004/3-4, nu: 171-172, p. 543-548; Kavas, Ahmet, “Vefeyât: Maxime Rodinson (1915-2004)”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, İstanbul 2004, ss. 163-166; http://fr.wikipedia.org/wiki/Maxime_Rodinson (Erişim: 15.05.2012)

⁸¹ Rodinson, Maxime, *Mahomet*, (Éditions du Seuil), Paris 1994. Eser ilk olarak 1968 yılında yayımlanmıştır. *Mahomet*, (Club français du livre), Paris 1968. Eserin tanıtımı için bkz: Metin, İsmail, “Maxime Rodinson, *Mahomet*, Éditions du Seuil, Paris 1994”, *HÜİFD*, c. 13, sayı: 26, Çorum 2014, ss. 215-219.

nl oryantalistler Caetani, Becker ve Lammens'in⁸² çalışmalarını öven Rodinson, W. Montgomery Watt'ın çalışmalarını hayranlıkla izlediğini belirtir.⁸³

Rodinson, marksist teori gereği bireylerin hayatının toplumsal etkisi, gençlik deneyimleri, akraba ve ilk tanıştığı kimselerle ilişkilerin kendisinin dikkatini çektiğini ve eseri bu bakış açısı ile yazdığını söyler. Kitabın kaynakları konusunda İbn İşhâk, Taberî, Vakidî ve İbn Sa'd'ın eserlerinden yararlandığını kaydeder.⁸⁴ Kendisinin "ateist" olduğunu söyleyen yazar, bu düşünceyle Hz. Muhammed'i anlayamayacağını düşünmenin doğru olmadığını, aslında bir ateistin de dinî bir dünya görüşünü anlayabileceğine ikna olduğunu ifade eder.⁸⁵

Akademik ltler kısmen muhafaza edilerek yazılan bu eser, Hz. Peygamber'in hayatını sosyolojik bir tahlile tabi tutmaktadır. Eserin yazılış amacını ilmi çevrelerde kabul gören "A Critical Survey of Modern Studies on Muhammed" adlı makalede şöyle açıklar: "Benim buradaki esas gayem, Muhammed'in önceki sözlerinin eskatolojik (dünyanın sonu) karakteri ile dönemin uluslararası siyasi atmosferi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Buna göre, Muhammed'in yerleşik öğretileri arasındaki uyumdan hareketle, onu şekillendiren şahsi ve psikolojik evrimin nasıl olup da daha sonra başkalarını da şekillendiren, kendi ve kendinden

⁸² Rodinson, Arap Dili uzmanı olan Belçikalı papaz Henri Lammens (1862-1937) hakkında onun ne kadar önyargılı bir kimse olduğunu şöyle ifade etmektedir: "İslâm'a, onun ihtiyaına ve eserlerine, onun imposteur (yalancı) ve libidineux (şehvetli) Peygamberine, çölün dlele, palavracı, soyguncu ve yıkıcı Araplarına karşı kutsal bir kine sahipti". Rodinson bu ifadelerle aslında kendisinin de Araplara karşı kullandığı ifedelerle önyargı ve ithamlardan kurtulamadığını göstermektedir. Bkz: Rodinson, "Hz. Peygamberle İlgili...", s. 6.

⁸³ Rodinson, *Mahomet*, s. 11.

⁸⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 12.

⁸⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 15.

sonraki çağların ihtiyaçlarına cevap verebilen bir ideolojiye dönüştüğünü göstermektedir.”⁸⁶

Yazar, kitabının Fransızca ikinci baskısına yazdığı önsözde, “*Muhammed, bir dinî dehâ, büyük bir siyasî düşünür ve sizin gibi benim gibi bir insandı*”⁸⁷ diyerek kaleme aldığı eserinde, Hz. Peygamber’i bazen Kur’ân-ı Kerim’i yazabilecek derecede bir “*dâhi*”, kimi zaman vahiyler aldığını iddia eden bir “*kâhin*”, bazen de rabbine âşık bir “*münzevî*” olarak niteler. Kitap, başta İngilizce⁸⁸ olmak üzere İtalyanca ve İspanyolcaya çevrilmiştir. Eser, Hz. Peygamber’in soyağacı, haritalar, Arapça sözcükler ve kişi adlarının anlamları ve kaynakça ile son bulur. Eser, *Muhammed*⁸⁹ adıyla Atilla Tokatlı tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Eserin Türkçe çevirisinde, muhtemelen İslâmî literatüre hâkim olunmadığından dolayı zaman zaman kişi ve yer isimlerinde yazım hataları söz konusudur.

Rodinon’un söz konusu eseri, yedi bölümden ve eklerden oluşmaktadır. Bu bölümlerde genel olarak yazar, Hz. Muhammed’in etrafındaki topluluğun sırasıyla aldığı sosyolojik değişimleri tespit etmeye, onun yeni bir devlete doğru gelişiminin sebeplerini araştırmaya çalışmıştır. “*Présentation d’un monde*” (Bir Dünyanın Tanıtımı) adlı birinci bölümde,⁹⁰ önce Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Sasanî ve Pers İmparatorluklarından ve son olarak Arapların tarih sahnesine adım atmalarından bahsedilir. Bu bölümde, Araplar bir önyargı sonucu “*barbar ve*

⁸⁶ Rodinson, Maxime, “A Critical Survey of Modern Studies on Muhammed”, in *Studies on Islam*, New York 1981, s. 50. Hz. Peygamber’le ilgili modern dönem çalışmalarını ele alan bu makalede kronolojik sıra takip edilmemiştir. Bu durumu yazarın başka makalelerinde de görmekteyiz.

⁸⁷ Cümlelerin Fransızcası, “*Mohammed était un génie religieux, un grand politique et un homme comme vous et moi*” şeklindedir. Rodinson, *Mahomet*, s. 18.

⁸⁸ Rodinson, Maxime, *Mohammed* (ing. çev. Anne Carter), London 1971.

⁸⁹ Maxime Rodinson, *Muhammed, Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, (çev. Atilla Tokatlı), Doruk yay., İstanbul 2008.

⁹⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 21-30.

ürkütücü bir toplum”⁹¹ olarak itham edilir. Eserin birinci ve ikinci bölümünde, Roma ve Sasanî’den Araplara bir toplum değerlendirmesi, Arabistan’ın coğrafi, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile dinî durumu üzerinde durulmaktadır.

Kitabın “*Présentation d’un terre*” (Bir Ülkenin Doğuşu) başlığını taşıyan ikinci bölümünde,⁹² Arabistan’ın coğrafi özelliklerinden, “*çöl ve deve*” ikilisinden, sosyo-ekonomik durumdan, zengin-yoksul ayrımının bir sonucu olarak kölelikten bahsedilir. Ayrıca kadının toplum içerisindeki durumu, Arapların Kuzey ve Güney diye ikiye ayrılmaları, İslâm’ın tek tanrı inancının çekiciliği söz konusu edilir. Rodinson’a göre, Arap toplumunda genel olarak zengin-fakir ayrımı vardır. Kimileri topladıkları servetler sayesinde köle sahibi olma ayrıcalığını elde etmişlerdir. Zaman zaman bu kölelerin azat edildiği görülür.⁹³

Eserin üçüncü bölümü,⁹⁴ “*Naissance d’un prophète*” (Bir Peygamber’in Doğuşu) başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Rodinson, Hz. Muhammed’in sultaneye verilmesi, göğsünün yarılması, Suriye yolculukları ve Bahîra olayı, Hz. Hatice ile evliliği ve vahiy konularını ele alır. Hz. Muhammed’in soyu hakkında genel bilgileri tekrarlayarak, Hz. İsa’nın doğumunun aksine, Hz. Muhammed’in doğumunun mucizevî değil, normal şartlarda gerçekleştiğinden bahseder. Yazar, burada -kendisi inanmasa da- İbn Hişâm ve İbn Sa’d’da geçen Hz. Peygamber’in doğumu öncesi gerçekleşen olayları zikreder.⁹⁵

Eserin dördüncü bölümünü⁹⁶ oluşturan “*Naissance d’un secte*” (Bir Dinin/Mezhebin Doğuşu) adlı uzunca kısımda ise, vahiy konusu ayrıntılı olarak ele

⁹¹ İfadenin Fransızcası “*peuple barbare et inquiétant*” şeklindedir. Rodinson, *Mahomet*, s. 30.

⁹² Rodinson, *Mahomet*, s. 31-59.

⁹³ Rodinson, *Mahomet*, s. 34-35.

⁹⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 61-93.

⁹⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 64-66.

⁹⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 95-178.

alınarak, başta Duhâ suresi olmak üzere, olaylar ayetlerden referansla anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde, vahiy konusundan başka ilk Müslümanlar olan Hz. Hatice, Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'den ve diğerlerinden bahsedilir. Yine burada Rodinson'un kendi fikrine uygun olarak şöyle bir değerlendirmesi vardır: “*Muhammed'e inananlar ve ona bağlananlar o zamanki Mekke'nin en özgür düşünceli insanlarıdır.*”⁹⁷ Rodinson burada, Mekke toplumunun yönetici tabakasına hâkim olan konformist anlayışa isyan eden zayıflar, fakirler ve kölelerden bahseder. Yine önemli bir olay olan Garânîk hadisesi, müşriklerin Müslümanlara yaptığı işkence ve boykot, Habeşistan hicretleri ve Medine'ye hicret bu bölümün sonunda ele alınan konulardandır.

Medine dönemine geçiş olan kitabın “*Le Prophète Armé*” (Silahlı/Savaşçı Peygamber) adlı beşinci bölümünde,⁹⁸ mescid inşası ve Hz. Aişe ile evlilik, Medine Sözleşmesi ele alınır. Bu bölümde, kendisi de Yahudi kökenli olduğu için Yahudilerle ilişkiler ve Yahudi şâirlerin öldürülmesi olayına özel önem verir. Ayrıca Bedir Gazvesi, münafıklarla ilişkiler, Uhud Gazvesi, Yahudilerin bir kısmının Medine'den sürülmesi ele alınan konulardandır. Bunun yanında oryantalistler için önemli bir konu olan İfk hadisesi ve Zeyneb bt. Cahş ile evlilik konusu da burada değerlendirilmiştir. Bu bölüm Hendek Gazvesi'nin anlatımı ile sona erer.

Kitabın uzun kısımlarından biri olan “*Naissance d'un État*” (Bir Devletin Doğuşu) adlı altıncı bölümde⁹⁹ ise, Hz. Muhammed'in devlet adamı kişiliği, arkadaşları, dört kadınla evlilik gibi konuların yanında Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin Fethi, Hayber ve Tebûk seferleri ele alınmıştır. Yine bu bölümün sonuna

⁹⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 130.

⁹⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 180-248.

⁹⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 249-329.

doğru, Hz. Muhammed ile hanımları arasında gerçekleşen İ'lâ olayı, Veda Haccı, Veda Hutbesi, Hz. Peygamber'in hastalığı ve vefatından bahsedilir.

Kitabın son bölümü olan “*Victoire sur la mort*” (Ölüme Karşı Zafer) adlı yedinci bölümde,¹⁰⁰ Hz. Muhammed'in kişiliğine bakış ve yaklaşımlar konusu işlenmiştir. Onun başarılı kişiliğinin arkasında, kendi eğittiği kimselerin de etkisinin göz ardı edilemeyeceğini vurgulayan Rodinson'a göre, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Hâlid b. Velîd gibi arkadaşları Hz. Muhammed'in başarısında etkili olmuşlardır.

Rodinson, bu son bölümde, Hz. Muhammed'in büyüklüğünü açık yüreklilikle kabul etmenin bir hakkı teslim etmek olacağını söylemektedir.¹⁰¹ Rodinson ayrıca, Hz. Muhammed'in “*karizmatik*” bir kişiliğe sahip olduğunu belirterek, onun davranışlarının en küçük bir ayrıntısının bile Müslümanlar için model alınacak bir eylem olarak görüldüğünü ifade etmektedir.¹⁰²

Rodinson, Hz. Muhammed'in “*mucizeler Peygamberi*” olduğuna dikkat çekerek, doğumundan itibaren ve hatta doğumundan önce bile birtakım olağanüstü olayların gerçekleşmesinin edebîyatta bolca işlendiğini kaydeder. Ayın ikiye ayrılması (Şakk-ı Kamer) ve Mi'râc gibi mucizeler buna örnektir. Aynı zamanda şâir ve yazarların Hz. Muhammed'e övgüler dizdiğini, bunlardan en meşhurunun Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bürde'si* olduğunu dile getirir. Rodinson bu bağlamda Süleyman Çelebî'nin Hz. Muhammed için yazdığı Mevlîd'i örnek göstererek, Müslümanların Hz. Peygamber'le yollarının aydınlandığını düşündüklerini belirtir.¹⁰³

¹⁰⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 331-353.

¹⁰¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 339.

¹⁰² Rodinson, *Mahomet*, s. 341.

¹⁰³ Rodinson, *Mahomet*, s. 350.

Kitabın son sayfasında Rodinson, düşüncesi ve eylemleri ile dünyayı etkilemiş bir insan olarak gördüğü Hz. Muhammed hakkında çok az şey bilindiğini itiraf etmektedir.¹⁰⁴ Kitap, Arapça sözcükler ve kişi isimlerini açıklayan kısım, Hz. Peygamber'in soyağacını gösteren bir tablo, kitap bölümlerinin kaynakçası, biyografik özet kaynakça, Ortadoğu ve Arabistan haritası ve içindekiler sayfası ile sona ermektedir.

Rodinson'un 20. yüzyıl oryantalistlerinden farkı, çalışmalarını Arap-İslâm toplumlarının örf, adet ve gelenekleri üzerine yoğunlaştırmasıdır. Rodinson'un ayrıca İslâm, Marksizm, İsrail ve Arap dünyası üzerine kitap çalışmaları da mevcuttur. Bunlardan bazıları Türkçeye de çevrilmiştir. Bu eserler arasında, din ve ideoloji ilişkisi açısından önemli değerlendirmeler içeren *İslam et capitalisme*,¹⁰⁵ *Magie, médecine et possession à Gondar*,¹⁰⁶ *Israël et le refus arabe, 75 ans d'histoire*,¹⁰⁷ *Marxisme et monde musulman*,¹⁰⁸ *Les Arabes*,¹⁰⁹ *La Fascination de l'Islam*,¹¹⁰ *Peuple juif ou problème juif ?*,¹¹¹ *L'Islam: politique et croyance*,¹¹² *De Pythagore à*

¹⁰⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 352.

¹⁰⁵ Rodinson, Maxime, *İslam et Capitalisme*, Paris 1966. Eserin Türkçe çevirilerinden bazıları şunlardır: *İslâm ve Kapitalizm*, (çev. Fevzi L. Topaçoğlu), İstanbul 1996, 2002; *İslâmiyet ve Kapitalizm*, (çev. Orhan Suda), İstanbul 1969.

¹⁰⁶ Rodinson, Maxime, *Magie, médecine et possession à Gondar*, Paris 1967.

¹⁰⁷ Rodinson, Maxime, *Israël et le refus arabe, 75 ans d'histoire*, Paris, 1968. Arap-İsrail Savaşı Rodinson'un hayatını etkileyen gelişmelerden birisi oldu ve çok sınırlı sayıdaki Yahudi gibi o da İsrail'i haksız bularak, 19. yüzyıl Avrupa sömürgeciliğine özenmekle suçladı. Kendisini daima Filistin davasının savunucuları arasında gördü ve hatta bu konuda *Filistin Meselesinin Çözümü İçin Araştırma ve Uygulama Grubu* (Groupe de Recherches et d'Action Pour le Reglement du Problème Palestinien-GRAPP) adıyla bir çevre oluşturarak yıllarca bu birimi idare etti. Hatta siyonistleri "Yahudi bedenindeki bir virüs" olarak ifade etmesi üzerine o çevrelerden epeyce tenkit aldı. Bkz: Kavas, "Maxime Rodinson", s. 165.

¹⁰⁸ Rodinson, Maxime, *Marxisme et monde musulman*, Paris 1972.

¹⁰⁹ Rodinson, Maxime, *Les Arabes*, PUF, Paris 1979.

¹¹⁰ Rodinson, Maxime, *La Fascination de l'Islam*, Paris. Türkçe çevirisi: *Batıyı Büyüleyen İslâm*, (çev. Cemil Meriç), İstanbul 1983.

¹¹¹ Rodinson, Maxime, *Peuple juif ou problème juif ?*, Paris 1981.

¹¹² Rodinson, Maxime, *L'Islam: politique et croyance*, Fayard, Paris 1993.

Lénine: des activismes ideologiques,¹¹³ *Entre Islam et Occident*¹¹⁴ ve *Souvenirs d'un marginal*.¹¹⁵

Rodinson'un bazı önemli makale çalışmaları ise şunlardır: Oryantalizm alanındaki ilk çalışması olan Arap mutfığı üzerine yazdığı “*Recherches sur les document arabes relatif à la cuisine*”,¹¹⁶ İslâm öncesi Arabistan hakkında yazdığı “*L’Arabie avant L’Islam*”,¹¹⁷ Arap-İslâm kültüründe önemli bir yer tutan “ay” konusunda yazdığı “*La lune chez les Arabes et dans l’Islam*”,¹¹⁸ adlı makaleler önemlidir. Bunun yanında, “*Les Sémites et l’Alphabet, Les écritures sud-arabiques et éthiopiennes*”, “*Le monde İslâmique et l’extension de l’écriture arabe*”,¹¹⁹ ve daha önce zikrettiğimiz Hz. Muhammed’le ilgili araştırmaların bilançosu olan “*Bilan des études Mohammediennes*”.

Yazmış olduğu makale ve kitaplar gözönünde bulundurulduğunda 89 yaşında ölen Maxime Rodinson’un oldukça velûd, ansiklopedik bir oryantalist olduğu anlaşılmaktadır.

d. Fransızca Hz. Muhammed Biyografileri

Yukarıda ele aldığımız eserlerin yanında, Fransızca Hz. Muhammed’in hayatını ele alan onlarca kitap mevcuttur. Bunların tamamını inceleyip bir

¹¹³ Rodinson, Maxime, *De Pythagore à Lénine: des activismes ideologiques*, Paris 1993.

¹¹⁴ Rodinson, Maxime, *Entre Islam et Occident* (entretiens avec Gérard D. Khoury), Paris 1998. Bu eser, yazarın Fransa’nın Aix-en-Provence Üniversitesi Arap-İslâm Dünyası Araştırmaları ve Tetkikleri Enstitüsü (Institut de Recherches et d’Études du Monde Arabe et Musulman) araştırmacılarından Gérard Khoury ile 1997 yılında yaptığı mülakatlarını içerir.

¹¹⁵ Rodinson, Maxime, *Souvenirs d’un marginal*, Paris 2005.

¹¹⁶ Rodinson, Maxime, “*Recherches sur les document arabes relatif à la cuisine*”, extrait de la *Revue des études İslâmiques*, vol. XVII, Paris 1949, pp. 95-165.

¹¹⁷ Rodinson, Maxime, “*L’Arabie avant L’Islam*”, in *Histoire universelle*, tome: II, Gallimard, Paris 1957, 3-36.

¹¹⁸ Rodinson, Maxime, “*La lune chez les Arabes et dans l’Islam*”, in *La Lune, mythes et rites*, Paris, 1962, pp. 151-215.

¹¹⁹ Rodinson, Maxime, “*Les Sémites et l’Alphabet, Les écritures sud-arabiques et éthiopiennes*” et “*Le monde İslâmique et l’extension de l’écriture arabe*”, in *L’Écriture et la psychologie des peuples*, Paris 1963, pp. 131-146 et pp. 263-274.

değerlendirme yapma imkânımız henüz söz konusu değildir. Fakat burada konumuz açısından önem arz eden ve Fransızca literatürde öne çıkan bazı eserleri kısaca tanıtmak istiyoruz.

İlk olarak Émile Dermenghem'in (1892-1971) Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili 1929 yılında kaleme aldığı *La Vie de Mahomet*¹²⁰ adlı kaynağa işaret etmek gerekir. Yazar, Hz. Peygamber'in hayatını yazan Batılı ilim adamlarının en tarafsızlarından biri olarak kabul edilir. Rodinson bu kitapla ilgili şu yorumda bulunur: “Çekici özelliklere sahip olan bu eser, Hz. Peygamber'in hayatının geçtiği çevrenin öz olarak doğru bir görüntüsünü vermeyi başarmış ve Arap âleminde büyük bir başarıya sahip olmuştur.”¹²¹ Zengin bir muhtevaya sahip bu eser, bizdeki hikâyeci siyer kitaplarına benzer bir üslupla yazılmıştır. Bu kitap, 1958 yılında Reşat Nuri Güntekin tarafından *Hz. Muhammed'in Hayatı*¹²² adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Aynı müellifin bolca resimlenmiş *Mahomet et la tradition Islâmique*¹²³ adıyla bir kitabı daha mevcuttur.

Hz. Peygamber'in hayatına dair çalışmalardan birisi de Anne-Marie Delcambre (1943-...) tarafından yazılan *Mahomet, La Parole d'Allah*¹²⁴ adlı eserdir. İncelediğimiz kitaplar arasında belki de en çok resimli anlatımı kullanan bu eser, Dermenghem'in eseri kadar olmasa da olayları hikâye ederek ve pek fazla kaynak göstermeden anlatır. Yedi bölümden oluşan kitabın her bir bölümü içerisinde, çoğu

¹²⁰ Dermenghem, Émile, *La Vie de Mahomet*, Paris 1929.

¹²¹ Rodinson, “Bilan des études...”, s. 175.

¹²² Dermenghem, Émile, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev. Reşat Nuri Güntekin), İstanbul 1958. Eserin başka bir Türkçe çevirisi de *Hz. Muhammed ve Risâleti* (İstanbul 1997) adıyla Ahmet Ağırakça tarafından yapılmıştır.

¹²³ Dermenghem, Émile, *Mahomet et la tradition Islâmique*, Paris 1955.

¹²⁴ Delcambre, Anne-Marie, *La Parole d'Allah*, Paris 1987.

Hız. Peygamber'in hayatından bölümleri tasvir eden birkaç tane minyatür vardır.¹²⁵ Kitabın sonundaki “*Tanıklıklar ve Belgeler*” (Témoignages et Documents) bölümünde, Kur’ân, Sünnet, İslâm Hukuku, Hac, Muhammed ve Edebiyat, İslâm’da Kadın, Şiflik ve dünyada Müslüman bölgeler diye kısa yazılar bulunmaktadır. Bu eser, Yapı Kredi Yayınları kapsamında *Allah’ın Rasulü Hz. Muhammed*¹²⁶ ismiyle Türkçe olarak yayımlanmıştır.

Bir diğler eser, her ne kadar Kur’ân çevirisi olsa da giriş kısmında Hz. Peygamber'in hayatının oldukça geniş bir özetinin yapıldığı Claude-Étienne Savary'ye (1750- 1788) ait olan *Le Coran*¹²⁷ adlı kitaptır. Yazar, Kur’ân çevirisine başlamadan önce “*Traduction, précédée d'un Abrégé de la Vie de Mahomet et accompagnée de notes par Savary*” yani “*Savary tarafından notlar eşliğinde Muhammed'in hayatının bir özeti*” şeklinde bir ön girişle eserine başlar. Burada dikkatimizi çeken bu özet biyografinin, müstakil olarak yazılan diğler birçok biyografiden daha ciddi ve uzunca ele alınmasıdır. Savary bu eserinin girişinde, Hz. Muhammed'i çevresini yeniden şekillendiren ve adamlarını muzaffer treninin içine alan, tarihte zaman zaman ortaya çıkan olağanüstü kişilerden birisi olarak kabul eder.

Yazar, biyografisinin “*tiré des meilleurs auteurs arabes et des traduction authentiques de la Sonna*” yani “*en iyi Arap müelliflerine ve sahih hadislere*” dayandığını ileri sürse de, birçok konuda yine bilinen tutumlardan kendini alamamıştır. Mesela, Bahîrâ olayını anlatırken, “*peygamberlik*” fikrini Hz.

¹²⁵ Eserin 160. sayfasında Hz. Peygamber'i bir Osmanlı padişahı şeklinde tasvir eden (sözde) bir fotoğraf mevcuttur. Fotoğrafın altında ise, “*Mahomet: Imposteur*” yani “*yalancı*” ifadesi kullanılmaktadır.

¹²⁶ Delcambre, Anne-Marie, *Allah’ın Rasulü Hz. Muhammed*, (çev. Mahmut Kanık), İstanbul 2004. Eserin tanıtımı için bkz: Erkoçoğlu, Fatih, “Anne-Marie Delcambre, *Allah’ın Rasulü Hz. Muhammed*, çev. Mahmut Kanık, İstanbul 2004”, *AÜİFD*, c. XLIV-2, Ankara 2003, ss. 389-396.

¹²⁷ Savary, Claude, *Le Coran*, Édition de Savary, Paris 1960.

Muhammed'e Bahîra'nın yerleştirdiğini iddia eder. Kaynak konusunda ise başta Kur'ân olmak üzere, İbn İshâk, Buhârî, Beydâvî ve Ebu'l-Ferec'in eserlerini kullanmakla birlikte Ebu'l-Fidâ'nın *el-Muhtasar fî Târihi'l-Beşer*¹²⁸ adlı eserini daha fazla dikkate almıştır.

Başka bir önemli kaynak, Henri Comte de Boulainvilliers'in¹²⁹ (1658-1722) *La vie de Mahomet*¹³⁰ adlı eseridir. Aydınlanma döneminde, “*hükümdar, hoşgörülü yasa koyucu ve bilge efsanesi*” şeklinde¹³¹ kısmen olumlu bir Hz. Muhammed algısı oluşturan bazı eserlerde olduğu gibi, bu eserde de, Hz. Peygamber “*büyük bir şahsiyet, büyük bir dâhi, büyük bir kanun koyucu ve büyük bir hükümdar*” olarak nitelenir. Aynı zamanda Hz. Peygamber, Araplara yeni bir din getiren ilk hükümdardır. Hz. Peygamberi “*sara hastası*” ve “*insanları aldatan bir sahtekâr*” olarak niteleyen klasik Batılı tasavvurunu önyargılı bularak, İslâm'ın yayılmasını büyük bir başarı hikâyesi olarak görür ve Hz. Muhammed'in bu anlamda istismar edilmesini eleştirir. Bu eser aynı zamanda, Hz. Peygamber hakkında modern dönem Avrupa'sında ele alınmış önemli yapıtlarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü o, Hz. Peygamberi bir “*kanun koyucu*”,¹³² “*fatih*” ve hoşgörülü bir “*devlet başkanı*” olarak tasvir eder.

Bunun yanında Boulainvilliers'in eserinin mübalağalı övgüye yatkınlığı ve hayal gücünü kullanmış olması bakımından bazı zayıf yanları da mevcuttur. Yazar, Hz. Muhammed'in gençliğinin bilinmeyen yıllarını, geleceğin misyonuna hazırlık

¹²⁸ Ebu'l-Fidâ, el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî el-Eyyûbî (732/1331), *el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer*, Mısır 1325.

¹²⁹ Abdurrahman Bedevî, *Mevsûatü'l-Müsteşrikîn*, Beyrut 1993, s. 142-144.

¹³⁰ De Boulainvilliers, Henri Comte, “*La vie de Mahomet avec des réflexions sur la religion Mahométane et les coutumes des Musulmans*”, Londres 1730 ve Amsterdam 1731.

¹³¹ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 218.

¹³² Gilliot, Claude, “Bulletin d'Islamologie et d'Etudes Arabes”, in *Revue des Sciences Philosophiques et Théologies*, tome: 82, nu. 3, Paris 1998, p. 500.

babında amcası Ebû Talib tarafından savaş sanatında nasıl eğitildiğine ve politik nizamlarını gözlemlemek amacıyla muhtelif ülkelere gönderilmesine dair hayalî anlatımlarda bulunmaktadır.¹³³

Önemli kaynak eserlerimizden bir tanesi de editörlüğünü Nabu Press Yayınevinin (ABD) yaptığı *Journal Encyclopedique ou Universel* serisinin ikinci cildi olarak çıkan François-Henri Turpin'e (1709-1799) ait *Histoire de la Vie de Mahomet, Législateur de l'Arabie*¹³⁴ yani “Arabistan’ın Yasa/Kanun Koyucusu Muhammed’in Hayatı” unvanlı kitaptır. Bu kitap Batı’da “Yasa-Kanun Koyucu Peygamber” portresi serisinin tipik bir örneğidir. Kaynak konusunda ise başta Kur’ân, İbn İshâk, Vâkıdî, Ebû’l-Fidâ, Ebû’l-Ferec ve Beydâvî gibi kaynakların yanında oryantalist Jean Gagnier’in eserine de sık sık atıfta bulunur.

Fransız oryantalizminde önemli olan bir diğer önemli eser ise, tarih, edebiyat ve Arapça eserlerin tercümeleri gibi konularda öne çıkmış olan oryantalist Jean Gagnier’in¹³⁵ (1670-1740), *La vie de Mahomet*¹³⁶ adlı üç ciltlik eseridir. Bu eserin birinci cildinde Hz. Muhammed’in Mekke hayatı, ikinci ve üçüncü cildinde ise Medine hayatı ele alınmaktadır.

Bu eserlerin yanı sıra, Batı dünyasında Hz. Peygamber, bazı peygamberler ve dinî şahsiyetler ile öteden beri bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Buna örnek olarak Blasie Pascal’ın (1623-1662) *Les Pensées*¹³⁷ adlı eserini gösterebiliriz. Pascal bu eserinde, Hz. İsa ve Hz. Muhammed arasında çeşitli kıyaslamalar yaparak Hz.

¹³³ Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 47.

¹³⁴ Turpin, François - Henri, *Histoire de la Vie de Mahomet, Législateur de l'Arabie*, Paris trz.

¹³⁵ Bedevî, s. 168-169.

¹³⁶ Gagnier, Jean, *La vie de Mahomet traduite et compilée de l’Alcoran des Traduction authentiques de la Sonna et des meilleurs auteur arabes*, Amsterdam 1732.

¹³⁷ Pascal, Blaise, *Les Pensées*, Paris 1671, s. 131-134. Pascal, Eserin internet üzerinden de ulaşılabilen *Contre Mahomet* adlı bir bölümünde bu düşüncelerini ifade etmektedir. Bkz: <https://fr.wikisource.org/wiki/Pensées> (Erişim: 05.02.2013)

İsa'nın ilahî otorite ile konuştuğunu, mucizeler gösterdiğini, gelişinin önceden haber verildiğini, Hz. Muhammed de ise bunların hiçbirinin olmadığını, dolayısıyla onun sahte bir peygamber olduğunu anlatır. Bu bağlamda, Mark A. Gabriel'in (1957-...) *Jésus et Mahomet*¹³⁸ ve Philippe Barret'nin (1945-...) *Moïse, Jésus, Mahomet*¹³⁹ adlı eserleri de zikredilebilir.

Bundan başka, Hz. Peygamber'in bazı tarihi şahsiyetlerle de kıyaslandığını görmekteyiz. Henri Pirenne (1862-1935) *Mahomet et Charlemagne*¹⁴⁰ adlı eserinde, Hz. Muhammed'i Frank hükümdarı Şarlman ile kıyaslamaktadır. Yazar bu kitapta, İslâmiyet'in ortaya çıkışının, antik dönemde tek olan Akdeniz uygarlığını ikiye bölerek Avrupa'nın kara içlerine çekilmesine yol açtığını ve bugünkü Avrupa'nın oluşumunda nasıl bir etkisinin olduğunu araştırırken, bugünkü çatışmaların da kaynağına inmektedir.

Araştırmamızda kısmen yararlandığımız bir diğer eser, Philippe J. Salazar tarafından derlenen ve Hz. Peygamberle ilgili bazı metinleri bir araya getiren *Mahomet, Récits français de la vie du Prophète*¹⁴¹ adlı kitaptır. Yazar, Barthélemy d'Herbelot'dan başlayarak Pierre Bayle, Henri de Boulainvilliers, Ernest Renan, Henri Lammens ve Alexandre Dumas gibi şahsiyetlerin Hz. Muhammed ile ilgili düşüncelerini belirten kısa pasajları ele almıştır. Ayrıca Jean Damascène (Yahya ed-Dımeşkî), Raymond Lulle, Pascal ve Voltaire gibi eski dönem şâir ve yazarların da eserlerine atıf yapılarak, belli bölümler kitaba alınmıştır.

¹³⁸ Gabriel, Mark A., *Jésus et Mahomet: profondes différences et surprenantes ressemblances*, Geneve 2007.

¹³⁹ Barret, Philippe, *Moïse, Jésus, Mahomet*, Paris Fayard 2006.

¹⁴⁰ Pirenne, Henri, *Mahomet et Charlemagne*, Paris 1992; Türkçesi: *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul 2006.

¹⁴¹ Salazar, Philippe J., *Mahomet, Récits français de la vie du Prophète*, Casablanca 2005.

Burada önemine binaen iki eserden bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi Ahmad Gunny tarafından yazılan ve İngilizce ve Fransızca literatürde Hz. Muhammed algısını ele aldığı *The Prophet Muhammad in French and English Literature*¹⁴² adlı eserdir. Bu eser özellikle 1650 yılından günümüze Hz. Muhammed hakkında eser veren Jean Gagnier, Voltaire, Boulainvillers, Savary, Dermenghem, Gaudefroy-Demombynes ve Blachère gibi önemli kimseleri değerlendirir. Diğer eser ise, Norman Daniel'in Hristiyan Batı'da 1100–1350 yılları arasında İslâm ve Hz. Muhammed hakkındaki düşüncelerin oluşumunu ele aldığı, genel manada İslâm'ın Batı'daki imajını ortaya koyan ilk yayımı 1960 yılında gerçekleşen *Islam and the West*¹⁴³ adlı kitabıdır.

Çalışmamıza benzer bir kitap, çağdaş araştırmacılarından Jabal Muhammad Buaben'in *Image of the Prophet Muhammad in the West*¹⁴⁴ adlı eseridir. Bu eser, 19. ve 20. yüzyıl oryantalistleri William Muir (1819-1905), David Samuel Margoliouth (1858-1940), W. Montgomery Watt'ın (1909-2006) Hz. Muhammed biyograflerini ele alarak bir Hz. Muhammed imajı ortaya koymuştur. Bu eser, metod itibarıyla adı geçen oryantalistleri Muir, Margoliouth ve Watt şeklinde sırayla

¹⁴² Gunny, Ahmad, *The Prophet Muhammad in the West, 1650 to the present*, The Islamic Foundation, Leicestershire 2010.

¹⁴³ Daniel, Norman, *Islam and the West, The Making of an Image*, Oxford 2009. “İlk baskısı 1960, gözden geçirilmiş yeni bir baskısı ise 1993'te yapılan çalışması, Hristiyan okurlar nezdinde Hz. Peygamber hakkında genel bir kanaat oluşturmaya çalışan Hristiyan kökenli yazarların istihzalı görüşlerini tenkit etmektedir. Daniel'in bu kitabından oldukça sitayişkâr sözlerle bahsedilmiştir. Mesela S. H. Gibb eseri “*ustaca bir analiz*” olarak tanımlarken, J. Krizeck, “*harikulade bir kitap*”, “*mükemmel bir bilgi, güzel bir anlatım*” diye söz etmektedir. Eserinde, Orta Çağ boyunca Hz. Peygamber aleyhinde sarfedilmiş söz ve tanımlamaların büyük bir dökümünü de sunan Daniel, Hz. Peygamber hakkında Batı'da İslâm dışı çevrelerde geliştirilmiş ve “*ifadesi güç*” olarak tanımladığı, ortak bir bilinçten söz etmektedir. Ancak o, son devir oryantalistlerinin, seleflerinin cehalet ve ön yargılarından bir dereceye kadar kurtularak aşama kaydettiklerini söylemektedir”. Hıdır, Özcan, “XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hz. Peygamber İmajı”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. III, sayı: 2, İstanbul (Temmuz-Aralık) 1998, s. 156.

¹⁴⁴ Buaben, Jabal Muhammad, *Image of the Prophet Muhammad in the West, A Study of Muir, Margoliouth and Watt*, The Islamic Foundation, Leicester 1996.

değerlendirmektedir. Biz de çalışmamızda üç Fransız oryantalistin bakış açısını ortaya koymaya çalıştık. Fakat bizim metodumuz onların görüşlerini ayrı ayrı değil, konulardan hareketle karşılaştırmalı olarak ele almak olmuştur.

Burada özellikle hem yöntem hem de içerik açısından çalışmamızı oluşturmamıza yardımcı olan bir eserden bahsetmek istiyorum. Bu eser, İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir ve Seyfettin Erşahin tarafından bir TÜBİTAK araştırma projesi olarak ortaya konulan *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*¹⁴⁵ adlı çalışmadır. Bu eser sekiz bölümden müteşekkildir. Bu önemli esere kısaca *Hz. Muhammed Tasavvuru* adıyla çalışmamız içerisinde atıf yapacağız. Konumuzla ilgili bazı bilgileri, hem bu kaynaklardan hem de elektronik ortamda bulunan bilgilerden faydalanarak değerlendirmeye aldık.

Şimdi bazı kaynaklar bağlamında, Batı’da Hz. Muhammed algısı ve imajının tarihi seyri hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

4. Tarihsel Süreç İçerisinde Hz. Muhammed İmajı

Bir isim bir dilden başka bir dile geçerken veya telaffuz edilirken bir takım değişikliklere uğrar. “Mahomet” şeklindeki Fransızca kullanımından başka, “Muhammed” ismi İngilizce’de “Mohammad” ya da “Muhammad”, Almanca ve Hollanda dilinde “Mohammed” şeklinde yazılırken, Latince “Machumetus, Machometus ve Machometha” şeklinde kullanılmıştır.

Şimdi “Muhammed” ismi yerine kullanılan bazı kelimelerin ne anlam ifade ettiğine bakalım: 1. Mahoumet: Kötü ruh, 2. Maumet: Şeytan, 3. Mahons: Pagan Tanrıları, Şeytan anlamında, 4. Mahomet: İdol, 5. Mawoumet: Karikatür, korkuluk şeklinde çizilen bir adam, 6. Mahom: Ağır ve kaba, 7. Magon: Antik-Eski insan,

¹⁴⁵ Sarıçam, İbrahim-Özdemir, Mehmet-Erşahin, Seyfettin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yay., Ankara 2011.

korkuluk, 8. Mahoume: Kurt ve arkadaşları, kötü hayatlı kadın.¹⁴⁶ Bu olumsuz kullanımlar ve anlamların yanında, hakarete ve aşağılamaya varan birtakım anlamlar da yüklenerek adeta “Muhammed” ismi olumsuz bir şekilde sunulmaktadır.¹⁴⁷

Bütün bu olumsuz anlamlar, Batılı Hristiyan toplum tarafından yabancı kültür ve inançları kötü gösterme amacı taşımaktadır. “*Mahomet*” ismi bazı Fransızca metinlerde “*Baphomet*” şeklinde tapınak şövalyeleri tarafından tapınılan bir idol-ilah anlamında kullanılmıştır. “*Mahome*” kelimesi, daha çok gerçeğe uygunluktan ziyade romanlarda cinas ve kafiyeğe uygun olması hasebiyle kullanılmıştır. Chanson de Roland’da “*Mahomet*” ismi, “*Mahum, -erie*” şeklinde kullanılmıştır.¹⁴⁸

Orta Çağ Avrupa’sı her alanda Hristiyanlığın katı kurallarının uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemde Hz. Peygamber ile ilgili çalışmalar doğal olarak yetersiz ve azdır. Bu bağlamda, Hz. Peygamber’in eski Fransızca ve Latince literatürde “*Mahon, Mahomes, Mahun, Mahum, Mahumet*” gibi olumsuz manaya gelen şekillerde telaffuz edildiğini görmekteyiz.¹⁴⁹ Fransız oryantalistlerin Hz. Peygamber’le alakalı kafa karışıklığı onun ismi üzerindeki tartışmalarda da kendini göstermiştir.

Müslümanlar 8. yüzyılda Batı Hristiyan ülkelerine girdiğinden beri “*Mahomet*” ismi, Roma topraklarında Chanson de Roland’dan çok önce kullanılmaya başlanmıştır. Muhtemelen Fransızca literatürde genel itibariyle

¹⁴⁶ Masson, Michel, “A propos de la forme du nom de Mahomet”, *Bulletin de la SELEFA*, nu. 2, Paris 2003, p. 3-4; http://www.selefa.asso.fr/files_pdf/AcBul09T02.pdf (Erişim: 05.10.2013)

¹⁴⁷ Delvau, Alfred, *Dictionnaire Érotique Moderne*, Bruxelles 1864, s. 191.

¹⁴⁸ Masson, a.g.m., s., 7-8.

¹⁴⁹ Karakaya, Talip, “Rönesans ve Aydınlanma Dönemi’nde Avrupa’da Hz. Peygamber’in Kişiliğiyle ilgili Yapılan İlk Çalışmalar ve Örnekler”, *SDÜİF, IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, İsparta (19-20 Nisan) 2001, ss. 300-310; <http://www.sonpeygamber.info/ronesans-ve-aydinlanma-doneminde-avrupa-da-hz-peygamber-in-kisiligiyle-ilgili-ilk-calismalar> (Erişim: 12.10.2013)

“Mahomet” isminin yaygın olarak kullanılması Yahya ed-Dimeşkî’nin eserlerinde buna yakın bir kullanımın tercih edilmesi nedeniyle olmuştur.

İlk dönemler Yahya ed-Dimeşkî, daha sonraları ise Théophane le Confesseur ve Bizanslı Nicétas’ın eserlerinin tercümeleri ile Batı Avrupa’da İslâm ve Hz. Muhammed hakkında birçok yalan-yanlış bilgi yayılmıştır. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz kimselerin eserlerindeki tasvire göre Hz. Muhammed Hz. İsa karşıtı bir Deccal’dır. Yine bu eserlerdeki imaja göre Hz. Muhammed, her şeyiyle kötü, İsa düşmanı ve İsa karşıtı birisidir. Bu eserlerde, Hz. İsa ile Hz. Peygamber karşılaştırılarak, Tanrı’nın Hz. İsa’ya anne-baba verdiğinden, Hz. Muhammed’i ise her ikisinden de yoksun bıraktığından bahsedilmektedir. Yine Hz. İsa fakir, iffetli, bekâr ve barıştan söz ederken, Hz. Muhammed tam tersi olarak zengin, evli ve sözünü dinletmek için dehşet saçan bir kimsedir. Sonuç olarak genel algı tam olarak Hz. Muhammed’in bir “Hristiyanlık ve İsa karşıtı” (Fr. Anthéchrisme) yani “Deccal” olduğu yönündedir.¹⁵⁰

Batı Hristiyanlığı’nın gözünde İslâm ve Müslümanlar, amansız bir tehlike olarak görülmüş ve her şeyi yıkıp-yağmalayan bir görüntü arz etmiştir. Maxime Rodinson bu durumu şöyle özetlemektedir: “Oldukça uzun bir süre Hristiyan Batı için Müslümanlar, bir problem olmaktan çok bir tehlike oldular. Onlara göre Doğu’nun uzak bölgelerinde bir kuvvet değişimi vardı. Yaygaracı, çapulcu ve üstelik de Hristiyan olmayan bu millet geniş ülkelere saldırdı, vurgunlar yaptı ve oraları Hristiyanların elinden aldı.”¹⁵¹

¹⁵⁰ Sénac, Philippe, *L’Image de l’Autre, Histoire de l’Occident Médiéval face à l’Islam*, Paris 1983, s. 30.

¹⁵¹ Rodinson, Maxime, *La Fascination de l’Islam*, Paris 1980, s. 35-36.

Yine bu dönemin bazı yazarlarına göre ise Hz. Peygamber, Katolik Kilisesi'nin bir kardinalidir. Papa seçilemediği için kızıp Doğu'ya gitmiştir. Sonra bu kızgınlıkla Kilise'den intikam almak için batıl bir din olan İslâm'ı kurmuştur.¹⁵²

Bernard Lewis ise Batı Hristiyanlığı'nın İslâm ve Hz. Peygamber'e bakışını şöyle özetler: *"Peygamber Muhammed, İsa'dan hemen hemen altı yüz yıl sonra yaşamıştı. Müslümanlar için olduğu gibi, Hristiyanlar için de kendi dinleri ve vahiyleri, Tanrı'nın insanlığa en son vahyini ve mesajını temsil etmekteydi. Bir Müslüman için Hz. İsa, bir müjdeci ve bir Mesih idi. Bir Hristiyan içinse Hz. Muhammed bir yalancı ve sahtekârdı. Müslümanlar için Hristiyanlık, tek gerçek dinin tam olmayan nesh edilmiş bir şekli idi. Dolayısıyla otantik bir vahye dayanan gerçeklik unsurları ihtiva etmekteydi. Öyleyse Yahudi gibi, Hristiyanın da Müslüman bir devlette hoşgörü hakkı vardı. İslâm daha sonra gelen bir din olduğundan dolayı, Hristiyanlar için benzer bir tutum, teolojik açıdan kabul edilebilir değildi. Müslümanların Hristiyanlar için teşkil ettikleri durumun aynısını Yahudiler, Hristiyanlar için teşkil ettikleri halde, Hristiyanların, Yahudilere karşı da müsamahakâr davranmaları çok zor olmuştu. Ne var ki İslâm dinine müsamaha göstermek demek, Hz. İsa'ninkinden sonra gelen bir vahyi ve İncil'den sonra başka bir kutsal metni kabul etmek demektir. Hristiyanlar, bunu kabule hiç hazır değildiler."*¹⁵³

Oryantalistlerden çok önce Batılı yazarların birçoğunun İslâm ve Hz. Muhammed hakkında yazdıkları eserlerde haksız ithamlarda bulunduklarını biliyoruz. Bunun sebepleri arasında, birçok faktör olmakla birlikte, oryantalistlerin

¹⁵² Anawati, Georges C., "Islam et Christianisme; La rencontre des deux cultures en Occident au Moyen Age", *MIDEO*, Louvain 1991, XX, 234-299.

¹⁵³ Lewis, Bernard, *Comment l'Islam a Découvert de l'Europe* (Fr. çev. Annick Pélissier), Paris 1995, s. 283-284.

İslâm ve değerleri hakkında araştırma yaptıklarında Müslümanların yazdıklarından daha çok gayr-i müslim kimselerin görüş ve düşüncelerine itibar etmelerini sayabiliriz. Bu düşünce 19. ve 20. yüzyıl modern oryantalizm döneminde yapılan çalışmalarda da kendini göstermektedir.¹⁵⁴

Kudüs'ün 637'de ve Mısır'ın 640-642 yıllarında Müslümanlar tarafından fethi ile başlayan İslâm'ın yükselişi, Hristiyanlığın Kuzey Afrika'dan atılarak 712 yılında İspanya'ya ve nihayetinde Fransa toprakları içinde kalan Poitiers'e¹⁵⁵ (732 Poitier Savaşı) kadar ulaşması sonucunu doğurmuştu. İslâm ve Müslümanlarla karşılaşan Batı Hristiyanlığı, bu genişlemeden rahatsız olarak İslâm ve Hz. Muhammed hakkında “savunmacı” ve “çatışmacı” bir literatür geliştirmiştir. Bu literatür genellikle Hristiyan halka yönelik olup, amacı halkın İslâm'a geçişini engellemek olmuştur.

Bu nedenle Batı'da misyonerlik¹⁵⁶ amacıyla ve Hristiyanlığın İslâm'dan daha üstün olduğunu savunmak maksadıyla “*reddiye*” ve “*polemik*” türünden eserler kaleme alınmıştır. Bu eserler hiç şüphesiz Batı'da olumsuz bir İslâm ve Hz. Muhammed imajının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Şimdi bunlardan önemli bir kaçını ele almaya çalışalım.

Başlangıçtan itibaren büyük oranda olumsuz bir Hz. Muhammed imajı mevcut olmuştur. Doğu'da Yahya ed-Dımeşkî (675-749) ve Kindî (796-866) ile temelleri atılan bu olumsuz tasavvur Bizans'a ve Batı Hristiyanlığı'na ait literatürde

¹⁵⁴ Aydın, Fuat, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, Ankara 2011, s. 11-12.

¹⁵⁵ Batı'nın tarihi geleneği, 732 yılında Poitiers'deki Fransız zaferini Hristiyanlığın İslâm'dan kurtuluşu olarak kabul eder. Bkz: Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İslâm*, s. 140.

¹⁵⁶ Hristiyanlığı yaymayı vazife edinmiş kimselere misyoner denilmektedir. Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 1981, s. 700.

bir takım kurgusal öğelerle daha da olumsuz hale getirilmiştir.¹⁵⁷ İslâm'a karşı reddiye yazmış insanların en önemlisi ve kendinden sonra gelen Hristiyanlar tarafından örnek alınıp görüşleri tekrar edilen kişi Emevî sarayında itibar gördükten sonra konumunu yitirince, intikam duygusuyla dolu olduğu anlaşılan Batı'da Johannes Damascenos ya da Jean Damascène adıyla bilinen Yahya/Yuhanna ed-Dimeşkî'dir. Kendisinden sonra da görüşleri öğrencileri tarafından yayılmış ve Batı kiliseleri tarafından benimsenmiştir. Dimeşkî'nin en büyük eseri ilahiyata dair olan kitabıdır ve bu kitap içerisindeki *De Haeresibus*¹⁵⁸ (Mülhidler) başlıklı bölüm, İslâm'a ve Hz. Peygamber'e yazılan reddiyelerin ilki ve en önemlisidir. Dimeşkî eserinde, Hz. Muhammed'in mülhid ve sahte bir peygamber olduğunu iddia ederek, İslâm dinini bir ilhad hareketi olarak yorumlamıştır.

Théophane le Confesseur'ün (ö. 817?) Hristiyanlık tarihinin 284-813 yılları arasındaki önemli olaylarını konu alan *Chronographie*¹⁵⁹ adlı eserinde, 622 yılı ele alınırken İslâm ve Hz. Peygamber hakkında bilgiler verilir. Dimeşkî'nin eserinden hemen sonra Batı dillerine çevrilmiş bu eser, Hristiyan yazarlar tarafından başvuru kaynağı olmuştur. Théophane le Confesseur, “*Sarazenlerin sahte peygamberi öldü*” diyerek Hz. Peygamber'in hayatından ve ashabından söz etmekte ve Yahudilerin başlangıçta onu Mesih sandıklarını, sonra da yanıldıklarını anlayarak ona karşı çıktıklarını iddia etmektedir.

¹⁵⁷ Sariçam, İbrahim, “Hz. Muhammed Hakkında Oryantalist Yaklaşımlara Oryantalist Cevaplar”, *Sîret Sempozyumu-II, Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Muhammed Algısı*, 30 Nisan-1 Mayıs 2011, Bilecik Üniv. Yay., Bilecik 2012, ss. 53-64.

¹⁵⁸ Bkz: Karlığa, Bekir, *İslâm Düşüncesi'nin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*, Litera Yay., İstanbul 2004, s. 97.

¹⁵⁹ Théophane le Confesseur, *Migne, Patrologie Grecque*, Vol. 108, 684b-689b; Karlığa, a.g.e., s. 101.

İslâm ve Hz. Muhammed hakkında reddiye yazarlarından bir diğeri de Bizans'lı Nicétas'dır (ö. 912). Dönemin Bizans imparatorunun, Müslümanlardan gelen Teslis İnancı'na dair soruları cevaplaması için görevlendiği bir filozof olan Nicétas, “*Arap Muhammed Tarafından Uydurulan Kitaba Reddiye*” başlığı taşıyan bir risâle kaleme almıştır. Bu risâlede, Kur'ân'ın bir yanlışlar yığını olduğu belirtilirken, Hz. Muhammed'in “*kendisine vahiy geldiğini iddia eden bir yalancı*” olduğu vurgulanmaktadır.¹⁶⁰

Bir diğr isim ise, 1106 yılında 44 yaşında iken Yahudilikten Hristiyanlığa dönmüş ve Kral I. Alfonso döneminde (1104-1134), yaşamış olan Pierre Alphonso'dur (1062-1140). Alphonso, *Dialogus* adlı eserinde bir Hristiyanla bir Yahudi'yi konuşturarak, İslâm'ın şartları, cihad, haramlar, poligami (çok eşlilik), kıyamet, ahiret, cennet ve cehennem hakkında birtakım bilgiler aktarır. Bundan sonra Hz. Peygamber'in hayatından ve Kur'ân'ı nasıl yazdğından bahseder.¹⁶¹

İslâm'a karşı yazılan polemik türü eser sahiplerinden birisi de 1125 yılında Fransa'nın Lille şehrinde dünyaya gelen ve 1203'te ölmüş olan Alain de Lille'dir (1128-1202). Yazar “*hülle*” konusunu alaya alarak İslâm'ı tasvir etmiş, abdest, cennet ve cehennem konularını işlemiştir. Bununla birlikte, Müslümanların Tevrat ve İncil'den işlerine geleni aldıklarını, işlerine gelmeyen almadıklarını ve böylece çelişkiye düştüklerini ifade eder. Yine ona göre, Müslümanlar Hz. İsa'yı büyük bir peygamber diye tanımışlardır ve onun ölmediğine inanmışlardır.¹⁶²

¹⁶⁰ Karlığa, a.g.e., s. 103.

¹⁶¹ Karlığa, a.g.e., s. 119.

¹⁶² D'Alverny, M'elle Marie Threse, Alain de Lille et l'Islam, “*Le Contra Paganos*” (*Cahier de Fanjeaux, XVIII*), Toulouse 1983, s. 302-314; Karlığa, a.g.e., s. 120-121.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz bazı reddiye ve polemik türü eserlerdeki genel tasvire göre de Hz. Muhammed, “*Hıristiyanlık ve İsa karşıtı*” bir Deccal’dır.¹⁶³ Yine bu eserlerdeki imaja göre Hz. Muhammed, her şeyiyle kötü bir kimsedir. Bu eserlerde, Hz. İsa ile Hz. Muhammed karşılaştırılarak, Tanrı’nın Hz. İsa’ya anne-baba verdiğinden, Hz. Muhammed’i ise her ikisinden de yoksun bıraktığından bahsedilmektedir. Yine Hz. İsa fakir, iffetli, bekâr ve barıştan söz ederken, Hz. Muhammed tam tersi olarak zengin, evli ve sözünü dinletmek için dehşet saçan bir kimsedir.¹⁶⁴

Diğer taraftan, Orta Çağ’da geniş halk kesimleri İslâm karşıtı destanların etkisiyle Kilise mensupları tarafından, İslâm’a ve Hz. Muhammed’e karşı kin ve nefretle dolduruldu. Aslında Haçlı Seferleri¹⁶⁵ (1095-1272 yılları arası) bu kışkırtma ve nefretin bir sonucudur. Haçlı Seferleri düzenlenirken halkı Müslümanlarla savaşmaya teşvik etmek amacıyla okunan destanlarda İslâm ve Hz. Muhammed akıl almaz ithamlarla kötülenir. Chanson de Roland başta olmak üzere sayıları yetmişi bulan¹⁶⁶ *Chanson de Geste*’lerde Müslümanlar, Hıristiyanlığın düşmanı olarak anlatılır. Bunun yanı sıra, Müslümanlar için olumsuz manada kullanılan “*Pagan, Païen*”,¹⁶⁷ “*Idolatre, Gent veya Gentiles*”,¹⁶⁸ “*Barbar*” ve “*Politeist*” tanımlamalarına sıkça rastlanmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶³ Batı’da Hz. Muhammed’in Anti-Christ (Deccal) şeklinde adlandırıldığı literatür için bkz: Alphandéry, Paul, “Mahomet anti-christ dans le moyen âge Latin”, in *Mélanges Hartwig Derenbourg* (éd. Ernest Leroux), Paris 1909, pp. 261-277.

¹⁶⁴ Sénac, *L’Image de l’Autre*, s. 30.

¹⁶⁵ Haçlı Seferleri hususunda geniş bilgi için bkz: Demirkent, Işın, “Haçlılar”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 525-546.

¹⁶⁶ Perin, Cevdet, *Fransız Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1948, I, 8.

¹⁶⁷ Roma imparatorluğunda çok tanrılı kültürler için kullanılmıştır. Bu kelime daha sonra Fransızca *Païen* şeklinde intikal etmiştir. Chanson’larda Müslümanlar çoktanrıci gösterildiği için bu isimle anılmışlardır. Bkz. Karlığa, a.g.e., s. 111 (1 nolu dipnot).

Orta Çağ boyunca, Hz. Muhammed sahte bir vahyin tebliğcisi olarak algılanmakta ve destanlarda sürekli olarak Müslümanların kötülüğü vurgulanmaya çalışılmaktadır. Şimdi bu destanları ve bu destanlardaki İslâm ve Hz. Muhammed imajını görelim. Bunlardan birisi, *Chanson de Geste*¹⁷⁰ adıyla yaygınlaşmış, Orta Çağ'da bir kişinin kahramanlıklarını anlatan kahramanlık ve akıncı destanlarıdır. Bu eserler, başlıca *La Geste de Charlemagne*, *La Geste de Guillaume d'Orange* ve *La Geste de Doon de Mayence* olmak üzere birkaç bölümden meydana gelmektedir.¹⁷¹

Bu destanlarda Müslümanların bazen üç tanrıya bazen de daha çok tanrıya taptikları belirtilir. Hz. Muhammed'in de bu tanrılardan birisi olduğu, dünyayı onun idare ettiği, rüzgârı onun estirdiği, bitkileri bitirdiği ve mevsimleri meydana getirdiği kabul edilmektedir. Hatta bu destanların bir parçası olan *Guillaume d'Orange* destanına göre Müslümanlar, Fransa şehri Narbon'u (Narbonne) kuşattıklarında gemilerinin baş tarafına Hz. Muhammed'in bir heykelini dikmişler ve onu ipekler, inciler ve som Arabistan altınları ile süslemişler, etrafını da lambalarla aydınlatmışlardır.¹⁷²

Papaz Konrad'ın 12. yüzyılın ortalarında yazdığı, Şarlman'ın (Charlemagne) 778'de Endülüs'teki Müslümanlara karşı giriştiği bir savaşta yeğeni Roland'ın yakın bir adamının ihaneti sonucu öldürülüşünü anlatan önemli bir destan türü de *Chanson de Roland* adıyla bütün Avrupa'da meşhur olmuştur. *Roland Destanı* demek olan *Chanson de Roland*, bir Orta Çağ Frank destanıdır. *Roland* adlı bir kahramanın bir

¹⁶⁸ Orta Çağ'da Müslümanları ifade etmek için kullanılan *Gent* ve *Gentiles* kelimeleri başlangıçta yabancı, kâfir ve dinsiz anlamlarında kullanılsa da Fransızcada daha sonraları zarif, nazik, sevimli, hoş ve güzel anlamlarında kullanılmıştır. Bkz: Karlığa, a.g.e., s. 111, (3 nolu dipnot).

¹⁶⁹ Karlığa, a.g.e., s. 110-111.

¹⁷⁰ Davranış ve hareket tarzı (jest) anlamına gelen *Geste* kelimesi, Latince *Gesta*'dan alınmadır.

¹⁷¹ İnternet üzerinden bkz: http://en.wikipedia.org/wiki/Chanson_de_geste (Erişim:12.11.2013); ayrıca bkz: <http://www.chanson-de-geste.com/> (Erişim: 20.12.2013)

¹⁷² Karlığa, a.g.e., s. 112.

grup arkadaşıyla beraber Müslüman Araplara karşı verdiği mücadeleyi konu edinir. Hikâye İspanya’da ve Frank imparatoru Charlemagne döneminde geçer. Orta Çağ’ın daha geç dönemlerinde yazıya geçirilmiştir.¹⁷³

Eserdeki karakterler şunlardır: *Charlemagne*, *Mahomet* ya da *Mahum* (Hz. Muhammed kastediliyor), Apollon ve Tervagan.¹⁷⁴ Eserde Hz. Peygamber, “*Mahom*” maddesinde “*Sarazenlerin tanrılarından birisi*” olarak yer alır.¹⁷⁵ Eserde yer alan Tervagan ve Apollon Müslümanların Hz. Muhammed’den sonraki tanrıları olarak zikredilir. Destanlarda, savaşıyan Müslüman askerler çoğunlukla tanrıları olan Hz. Muhammed’e ant içerler.¹⁷⁶ Geste’lerde olduğu gibi yeryüzünde bulunan her şeyi Hz. Muhammed’in idare ettiği iddia edilir.

Chanson de Roland destanı son şeklini, muhtemelen 11. yüzyılın ikinci yarısında almış olmalıdır. Bu durumda destanın üzerine inşa edildiği tarihi öz neredeyse tamamen kaybolmuş, bunun yerini efsanevi malumat almıştır. Mesela bu bağlamda gerçek sefer esnasında otuz altı yaşında olan Şarlman, destanda aksakallı bir ihtiyara dönüşmüş, ordusuna saldıran Basklar kaybolmuş, onların yerini Müslümanlar almıştır. Bu destanın İslâm tarihi açısından en önemli özelliği, Müslümanları putperest, Hz. Muhammed’i de onların taptığı putlardan biri olarak tasvir etmesidir.¹⁷⁷

Bu destanların da etkisiyle yaklaşık iki yüz yıl süren Haçlı Seferleri ile birlikte Batı Hristiyanlığı kendi kamuoyuna İslâm, Müslümanlar ve Hz. Muhammed

¹⁷³ Bilgi için bkz: http://tr.wikipedia.org/wiki/Roland_Destan (Erişim: 05.06.2013) ve http://fr.wikipedia.org/wiki/La_Chanson_de_Roland (Erişim: 22.08.2013)

¹⁷⁴ Bu destanda, İslâm’ın Hristiyanlığa alternatif olarak *Mahomet-Tervagan-Apollon* şeklinde Teslis’i taklit eden bir anlayışa sahip olduğu imajı çizilmektedir.

¹⁷⁵ *Chanson de Roland*, (éd. J. Bidier), Paris 1980, s. 193

¹⁷⁶ *Chanson de Roland*, Mısra 665, 5308 ve 1080. Yeni gözden geçirilmiş orijinal metin için bkz: <http://gallica.bnf.fr>. (Erişim: 10.07.2014)

¹⁷⁷ *Hz. Muhammed Tasavvuru*, s. 38.

hakkında olumsuz temel algıları vermeye çalışmıştır. Batılılar kendilerince düşman gördükleri Müslüman topluma karşı kendi kamuoyunu bu hayali düşman hakkında önyargılı bir imajla tanıtıyordu. Bununla bir taraftan İslâmiyet'in ne kadar kötü olduğu anlatılmış, diğer taraftan ise merak duygusu ile İslâm'a karşı beslenen hayranlık karşılanmıştır.¹⁷⁸

12 ve 13. yüzyıllarda, bir Fransisken papazı olan Raymond (Ramon) Lulle (1232-1315), 1298'de "*Yakışıklı Philippe*" diye bilinen Fransa Kralı IV. Filip'e (Philippe le Bel, 1268-1314) Müslümanlara karşı bilim ve düşünceye dayalı yeni ve daha etkili bir Haçlı Savaşı'nın başlatılması için projeler sunmuştur. 1311-1312 yıllarında toplanan Vienne Konsili'nde¹⁷⁹ onun "*Müslümanları doğru yola yani Hristiyanlığa çekmek için misyoner yetiştirmek üzere üniversitelerde Arapça ve İbranice öğretiminin başlatılması*" şeklindeki görüşü kabul edilip hayata geçirilmiştir.¹⁸⁰

Batı'nın Hz. Muhammed algısı ve tasavvurunda Bizans dönemindeki ilk eserlerin katkısı vardır. Öyle ki bu ilk eserlerin içerikleri ile söz konusu imajın son örneklerinin içerikleri şaşırtıcı şekilde kısmen örtüşmektedir. 7. yüzyılda Yuhanna ed-Dımeşkî'nin Hz. Muhammed'i "*sahte peygamber*" olarak itham etmesi ile 2002 yılında Amerikalı Evangelist Jerry Falwell'in Hz. Peygamber'i "*terörist*" olarak vasıflandırması arasında süreklilik vardır.¹⁸¹

Laon'lu¹⁸² bir din bilgini olan Alexandre du Pont tarafından tahminî olarak 1258 yılında yazılmış olan *Le Roman de Mahomet*¹⁸³ (Muhammed'in Romanı) adlı

¹⁷⁸ Rodinson, *Batı'yı Büyüleyen İslâm*, s. 21.

¹⁷⁹ Bazı kaynaklarda *Viyana Konsili* şeklinde geçse de doğrusu Vienne Konsili'dir. *Vienne* ise, *Rhône-Alpes* bölgesinde bulunan Lyon şehrine yakın Fransa'daki bir yerleşim bölgesinin adıdır.

¹⁸⁰ Karlığa, a.g.e., s. 126.

¹⁸¹ Kalın, İbrahim, *İslâm ve Batı*, İstanbul 2007, s. 14.

¹⁸² *Laon*, Fransa'nın *l'Aisne* bölgesinde bulunan, Hristiyanlık açısından önemli bir yerleşim yeridir.

eser, Hz. Muhammed hakkında önyargılı bilgiler vermektedir. Bu esere göre Hz. Muhammed matematik, astronomi, musiki ve hitabet alanlarında kendini yetiştirmiş, Bahîra tarafından yeryüzünde fitne çıkaracağı haber verilen bir kimsedir. Eserin Asya Dergisi'nde (Journal Asiatique) yayımlanması önemlidir. Zira bu dergi misyonu itibariyle, Müslüman devletler ve topluluklarla ilişkiler konusunda kendince algı oluşturarak askerleri, yöneticileri, aydınları ve kamuoyunu İslâm ve Hz. Muhammed hakkında bilgilendirmeyi ve yönlendirmeyi amaç edinmiştir.

B. GENEL OLARAK FRANSIZ ORYANTALİZMİ VE KURUMLARI

Bu kısımda, konumuzun daha iyi anlaşılması için “*oryantalizm*” ve “*oryantalist*” kavramlarını, genel olarak Fransız oryantizmini ve bu alandaki bazı önemli kurum, kuruluş ve dernekleri ele alacağız.

1. Fransız Oryantalizmi

Batı oryantizminin doğuşunu Haçlı Seferleri'ne veya Endülüs tarihine kadar dayandırmak mümkün olsa bile modern oryantizmin Fransız İhtilâli'nden sonra ortaya çıktığını söylememiz yanltıcı olmayacaktır.¹⁸⁴ Fransız oryantizmi, 1789 Fransız İhtilali'nin de etkisiyle 18. yüzyılın sonuna doğru köklü bir şekilde kurumsallaşmaya başlamıştır.

Türkçede “*oryantalizm*” olarak yazılan Fransızca “*orientalisme*” kelimesi latince “*orient*” kelimesinden türetilmiştir. Orient kelimesi bilinen dört yönden isim olarak verilmiş olup, genelde “*Doğu*” anlamında kullanılmıştır.¹⁸⁵ İlk harfi büyük

¹⁸³ Orijinal ismi *Li Romans de Mahon* olan ve Alexandre du Pont tarafından tahmini olarak 1258 yılında yazılmış bu manzum eser, *Le Roman de Mahomet et Livre de la Loi au Sarrazin* adıyla 1831 yılında yayımlanmıştır. Alexandre du Pont, *Le Roman de Mahomet et Livre de la Loi au Sarrazin*, (par Raymond Lulle, M. Reinaud et Francisque Michel), Paris 1831.

¹⁸⁴ Yücel, Ahmed, *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm*, İstanbul 2003, s. 86.

¹⁸⁵ Robert, Paul, *Le Petit Robert*, Paris 1982, s. 1323.

yazıldığı takdirde terim olarak “Doğu Ülkeleri” anlamına gelmektedir.¹⁸⁶ Orient’in Arapça karşılığı ise “şark” kelimesidir.¹⁸⁷ Türkçede ise Arapça kullanımı ile “şarkiyât”, oryantalist anlamında ise “müsteşrik”¹⁸⁸ şeklinde kullanılmaktadır.¹⁸⁹

Terim anlamı olarak oryantalizm, ilk ortaya çıkışından günümüze kadar olan tarihi süreç itibariyle Doğu’nun başta dinî ve siyasî yapısı olmak üzere, kültürü, tarihi ve dilleriyle meşgul olan bilim dalına denmektedir. Bunun yanında oryantalizm, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürleri ve geleneklerini inceleyen bir düşünce biçimi olması itibariyle, Avrupa ve Asya arasındaki kültürel ilişkiyi ve Batı’da ortaya çıkan Doğu hakkındaki bilimsel disiplini ifade etmektedir.¹⁹⁰ Akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışı Fransa’da Napolyon’un Mısır Seferi’nden önce 1795’te Paris’te *École Speciale des Langues Orientales’in* (Özel Doğu Dilleri Okulu) kurulması ve daha sonra bunları başkalarının takip etmesi şeklinde gelişmiştir.

“Oryantalist” (Fr. Orientaliste) kelimesi ise “Doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi” anlamında Fransızcada 1799’da *Magasine Encyclopédique*’te görülmüştür.¹⁹¹ 1824 yılında önemli oryantalist kurumlardan *Société Asiatique’in* (Asya Derneği) yayın organı *Journal Asiathique*’te (Asya Dergisi), Louis-Mathieu

¹⁸⁶ Saraç, Tahsin, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1985, s. 978.

¹⁸⁷ Reig, Daniel, *Dictionnaire Arabe-Français Français-Arabe*, Paris 1983, s. 2867.

¹⁸⁸ Suat Yıldırım, bu terimin “müsteşrik” şeklindeki yaygın kullanımının, şirk kökünden türemiş bir kavram olarak anlaşılabileceğinden hareketle “müsteşrik” şeklinde kullanılmasının daha uygun olduğunu söylemektedir. Bkz: Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Işık Akademi Yay., İstanbul 2012, s. 9 (1 nolu dipnot). Biz de bu çalışmamızda yukarıdaki kelimelerin yerine *oryantalizm* ve *oryantalist* şeklindeki kullanımları tercih ettik.

¹⁸⁹ Terimin Türkçede iki anlamda da kullanımına Edward Said’in eserinin “Oryantalizm” ve “Şarkiyatçılık” başlıkları ile yayımlanmasını örnek olarak gösterebiliriz.

¹⁹⁰ Oryantalizm hakkında daha fazla bilgi için bkz: Hüseyin, Asaf-Olson, Robert-Kureşi, Cemil, *Oryantalistler ve İslâmiyetçiler*, (çev. Bedirhan Muhib), İstanbul 1989, s. 268; Cemile, Meryem, *İslâm ve Oryantalizm*, (çev. Faruk Yılmaz, Ahmed Deniz), İstanbul 1989, s. 198; Tuncer, Byran S., *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslâm*, (çev. Ahmet Demirhan), İstanbul 1991, s. 129.

¹⁹¹ Endress, G., *An Introduction to Islam* (çev. C. Hillenbrand), Edinburgh 1988, s. 11; Rodinson, Batıyı Büyüleyen İslâm, s. 62..

Langlès (1763-1824) için yayımlanan ölüm ilanında “*oryantalist*” kelimesine yer verilmiştir.¹⁹² Ayrıca oryantalizm, “*Doğu İncelemesi*” anlamıyla ilk defa 1838’de *Dictionnaire de l’Académie Française*’e (Fransız Akademi Sözlüğü) girmiştir.¹⁹³

Her ne kadar bu terim, 1800’lü yıllarda kullanılsa da, bazı araştırmacılar oryantalizmi misyonu bakımından 10. yüzyıla dayandırmaktadırlar. Necîb el-Akîkî’nin yazdığı ve oryantalistlerin tabakât eseri sayılan “*el-Müsteşrikûn*” isimli üç ciltlik eserde Fransız rahip Jebert de Oraliac (940-1003) ismi zikredilmiştir.¹⁹⁴ Oryantalizmi bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren tanımların dışında söz konusu disiplini “*Hıristiyan misyonerliği*”¹⁹⁵, “*Silahsız Haçlı Savaşı*”¹⁹⁶ ve Edward Said başta olmak üzere “*sömürgecilikle işbirliği içerisinde*”¹⁹⁷ gösteren görüşler de bulunmaktadır. Oryantalizmin Edward Said’e ait başka bir anlamı ise şu şekildedir. “*Antropolog, sosyolog, tarihçi ve yahut dilbilimci olsun özel ya da genel bir açıdan Şark’ı öğreten yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı iş de şarkiyattır. Kısacası Doğu’ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı’nın bulduğu bir yoldur.*”¹⁹⁸

Oryantalizmin tarihsel oluşum süreci içerisinde farklı etkenler söz konusu olmuştur. Bu etkenler şu şekilde sıralanabilir: “1. Akademik merak, 2. Kitab-ı

¹⁹² Lowe, L., *Critical Terrains: French and British Orientalism*, Ithaca 1994, s. 3.

¹⁹³ Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İslâm*, s. 62.

¹⁹⁴ el-Akîkî, Necib, *el-Müsteşrikûn*, Dâru’l-Maârîf, Kahire trz., I, 110.

¹⁹⁵ Oryantalizme *Hıristiyan misyonerliği* anlamını yükleyen birkaç araştırmacı için bkz: Paret, Rudi, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968, s. 5,7; Rodinson, Maxime, *Batı’yı Büyüleyen İslâm* (ter. Cemil Meriç), İstanbul 1983, s. 46; Zakzuk, M. Hamdi, *Oryantalizm ve Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı* (trc. Abdülaziz Hatip), İzmir 1993, s. 8.

¹⁹⁶ Oryantalizmin bir silahsız Haçlı Savaşı olduğu görüşü için bkz: Hıdır, Özcan, “Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm”, *EskiYeni*, sayı: 4, Ankara 2007, ss. 57-68.

¹⁹⁷ Oryantalizmin sömürge faaliyetlerinin altyapısını oluşturmak için bir araç olarak kullanılması şeklinde anlamlandırılması için bkz: “*İslâm ülkelerindeki yerli sanayiye ortadan kaldırmak İslâm ülkelerindeki ham maddeyi çok ucuza alarak işlettikten sonra satmaktır. Bu şekilde sömürülerini artırmak oryantalizmin ana hedeflerindendir.*” Bkz: Mustafa es-Sibâî, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, (çev. Mücteba Uğur), Beyan Yay., İstanbul 1993, s. 41.

¹⁹⁸ Said, Edward, *Oryantalizm*, (ter. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1989, s. 15-16.

Mukaddes incelemeleri, 3. Batılıların düşman olarak niteledikleri Müslüman güçlerinin kaynaklarını anlamak amacıyla İslâm'ın temel kaynaklarını tercüme faaliyetleri, 4. Bu iki konuyla ilgili olarak gelişen filoloji çalışmaları, 5. Batılıların rakip kabul ettikleri Müslümanlara karşı birliklerini korumak için geliştirilen karalama kampanyaları, 6. Misyonerlik faaliyetleri, 7. Sömürgecilik faaliyetleri.”¹⁹⁹

Oryantalizmin Hristiyan Batı'da akademik bir çalışma alanı olarak kullanılmasının tarihsel temelleri daha önce değindiğimiz Vienne'de toplanan Kilise Konsili'nde, Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca Üniversiteleri'nde, Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice kürsülerinin kurulmasının kararlaştırılmasıyla birlikte başladığı kabul edilmektedir.²⁰⁰ Yapılan bu toplantıdan sonra oryantalizmin ne kadar kapsamlı hale geldiğini, 1840-1867 yılları arasındaki olayları kayda geçiren Paris'teki *Asya Cemiyeti Derneği*'nin (Société Asiatique) sekreteri Jules Mohl'un (1800-1876) *Şark Araştırmaları Tarihinin Yirmi Yedi Yılı*²⁰¹ adlı seyir defteri gözler önüne sermektedir. Oryantalizm terimi, 1973'te Paris'te yapılan 29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi'nde alınan karar gereğince günümüzde kullanılmamaktadır.²⁰² Bu kararın alınmasında, bu terime yüklenen olumsuz anlamlardan duyulan rahatsızlık (misyonerlik ve sömürgecilik çağrışımı gibi) etkili olmuştur.

17. ve 18. yüzyıl boyunca modernite ve aydınlanma hareketleri ile meşgul olan Batı dünyası, artık emperyalist tavrı benimseyecek ve doğrudan İslâm'ı ve onun

¹⁹⁹ Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 1.

²⁰⁰ Southern, R. W., *Western Wiews of Islam in the Middle Ages*, London 1962, s. 72. Ayrıca bkz: Dvornik, Francis, *The Ecumenical Councils*, New York 1961. s. 65-66: Yukarıdaki adı geçen Konsil'de dile getirilen kanun maddesinin önerisinde “*Arapları dinlerinden döndürmenin en iyi yolunun Arapça öğrenmek olduğu*” fikri Raymond Lull tarafından dile getirilmiştir. Bu yasanın kabul edilmesi, Batı'daki misyonerlik fikrinin gelişmesine kaynaklık etmiştir.

²⁰¹ Mohl, Jules, *Vingt-sept ans d'Histoire des Études Orientales, Rapports faits à la Société Asiatique de Paris de 1840 à 1867*, Paris 1879-1880, I-II.

²⁰² Bulut, Yücel, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yay., İstanbul 2010, s. 1.

Peygamber’ini hedef alan çalışmalardan çok sömürüyü amaçlayan eserler ön plana çıkacaktır. İleriki dönemlerde ise sistemli bir kurum haline dönüşecek olan oryantalizm, genel manada İşlm’ı öğrenme isteğinin yanı sıra bazen de kendince İşlm’ın zayıf yönlerini bulup çıkarmak ve rivâyetleri saptırmak üzere İşlm ile ilgili çalışmalara ağırlık verecektir.

1715-1789 arası önemli bir dönem olan Aydınlanma ağı (Fr. Le sicle des Lumires) Avrupa’da Doğu’nun genel anlamda kültürel açıdan araştırılması yolunu açmıştır. Asya’ya duyulan genel ilgi akademik araştırmaları teşvik etmekteydi. Fransız oryantalist Barthlemy d’Herbelot de Molainville’in (1625-1695) *Encyclopedia of Islam*’ın (İşlm Ansiklopedisi) ncs olarak deėerlendirilen²⁰³ *Bibliothque Orientale* (Doğu Kitaplığı) adlı eserinin ilk baskısı yazarın ölümünden sonra 1697 yılında Paris’te Antoine Galland (1646-1715) tarafından yapılmıştı. Eser 18. yüzyıl Avrupa oryantalizmine damgasını vurmuştur. Birkaç yıl sonra Galland *Les Mille et Une Nuits*²⁰⁴ adıyla 1001 Gece Masalları’nın Fransızca tercümesini yayınlamıştır.

Aydınlanma ağı’nda, Hz. Peygamber’in hayatı Batı’da birçok tiyatro eserine ilham kaynağı olmuştur. Bu eserlerin birçoğunda olaylar yine önyargılı ve alaycı bir üslupla ele alınmıştır. Hiç şüphesiz bu tür eser yazarlarının başında Voltaire (François Marie Arouet, 1694-1778) gelmektedir. O, Hz. Muhammed’i eserinde “fanatik” olarak zikretmiş ve tiyatro eserine *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophte*²⁰⁵ (Fanatizm veya Peygamber Muhammed) ismini vermiştir. Ona göre, Hz.

²⁰³ Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İşlm*, s. 49.

²⁰⁴ Galland, Antoine, *Les Mille et Une Nuits*, Contes Arabes Traduits en Français, Paris 1704-1717, I-XII. Ayrıca bkz: http://www.ebooksgratuits.com/html/contes_mille_et_une_nuits_tomeI.html (Erişim: 09.12.2014)

²⁰⁵ Voltaire, François M. A., *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophte*, Paris 1743.

Peygamber insanların ruhlarını tutsak eden bir hilekâr, bir fanatik ve fikirleri ve dinî tutkuları yüzünden birçok acıya sebebiyet veren bir şahsiyettir.

Bununla birlikte Voltaire, “dünyada tek bir yasa kuran veya ülkeler fetheden yoktur ki hayatı Muhammed’in hayatı kadar ayrıntılı şekilde yazılsın” demekle aslında Hz. Muhammed’in hayatı hakkındaki eserlerin güvenilirliğini kabul etmektedir.²⁰⁶ Ayrıca Fransız edebiyatçı Henri de Bornier (1825-1901), 1889’da kaleme aldığı beş bölümden oluşan manzum dram *Mahomet*²⁰⁷ adlı eserde, Hristiyanlığın İslâmiyet’ten üstünlüğünü ve Hz. Muhammed’in de bunun bilincinde olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Netice itibariyle Aydınlanma Çağı’nda Doğu’ya bakış Orta Çağ’daki kadar düşmanca değildi, fakat çok kardeşçe de değildi. İslâm artık peşinen yargılanmamaktaydı. Ancak dinlerin tarihsel kökenlerini ve antropolojik temellerini sorgulayan eleştirel yaklaşımlardan da kendini kurtaramayacaktı.²⁰⁸

1873 yılında Avrupa’nın ilk oryantalist kongresinin Paris’te gerçekleşmesinin ardından,²⁰⁹ özellikle 19. yüzyılın başından itibaren II. Dünya Savaşı sonuna kadar oryantalizmin başkenti Paris olmuştur. Her ne kadar oryantalizmin akademik bir disiplin olarak kurumsallaşması 20. yüzyılda gerçekleşmişse de Batı’nın Doğu’ya olan ilgisi Doğu’nun ve Batı’nın tarihi kadar eskidir.

²⁰⁶ Voltaire, François M. A., *Türkler Müslümanlar ve Ötekiler* (derleyen: Osman Yenseni), Ankara 1969, s. 5-6.

²⁰⁷ Henri de Bornier, *Mahomet*, Paris 1890. Paris’te Commedie Française’de provalarına başlanan bu eserin sahnelenmemesi için II. Abdülhamid’in emriyle Osmanlı hükümetinin girişimlerde bulunması üzerine iki ülke arasında bir diplomasi sorunu doğmuştur. Sultan II. Abdülhamid (ö. 1918), Fransa Cumhurbaşkanı Sadi Carnot’ya dönemin Paris Büyükelçisi Salih Münir Paşa ile haber göndererek söz konusu oyunun yasaklanmasını istemiş, diplomatik süreçler sonucunda oyun yasaklanmış ve sahneden kaldırılmıştır. Konuyla ilgili diplomatik süreç için bkz: Armağan, Mustafa, *Abdülhamid’in Kurtlarla Dansı*, İstanbul 2006, ss. 188-193.

²⁰⁸ Bulut, Yücel, “Oryantalizm”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 430.

²⁰⁹ Sibâî, s. 36.

Sonuç olarak, oryantalizmin müstakil bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasından çok daha önce Batılılar, İslâmiyet'in ortaya çıkışı, tarihi ve Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgilenmişlerdir. Batı'da Hz. Muhammed hakkındaki çalışmalar başından itibaren çeşitli önyargılara dayalı olarak yapılmıştır. Bu önyargılar, daha ziyade İslâm'ın hızla büyük topluluklar tarafından kabul edilmesiyle birlikte itibar kaybına uğrayan Yahudi ve Hristiyan din adamları ve yöneticiler tarafından kasıtlı olarak yaygınlaştırılmış ve bunun neticesinde İslâm ve Hz. Muhammed hakkında sağlıklı olmayan bir imaj ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

2. Fransız Oryantalist Kurumları

Batı'da genelde oryantalizm, özelde ise İslâm'la ilgili çalışmalar özellikle 18. yüzyılın son çeyreğinde ve 19. yüzyılda giderek yoğunluk kazanmış ve 20. yüzyılda devam etmiştir. Oryantalizm araştırmalarının Batı'nın hemen her ülkesinde gerçekleştirildiği, bu alanda eğitim ve araştırma kurumlarının oluşturulduğu, oryantalist cemiyetlerin kurulduğu, yayın faaliyetlerinin ise temel kaynakların neşrinden tercümelerinin neşrine, çeşitli hacimlerde araştırma eserlerinden sözlük ve ansiklopedilerin yayımlanmasına kadar geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir.

Fransa'da ve başka birtakım yerlerde açılan birçok dernek, vakıf, okul ve enstitülerde Doğu uzmanları yetişmiştir. 19. yüzyıl oryantalist derneklerin kurulduğu ve buna bağlı olarak birçok derginin çıkarıldığı önemli bir dönemdir. 1829'da ünlü Fransız edebiyatçı Victor Hugo (1802-1885) "*XIV. Louis çağı (17. yüzyıl) Helenizm çağıydı, bu çağ ise (19. yüzyıl) oryantalizm çağıdır*" demiştir.²¹⁰ Bu yüzyılda, bütün Avrupa'da akademik Doğu araştırmacıları kadrolarının sayısı, oryantalizmi

²¹⁰ Hugo, Victor, *Œuvres Poétiques*, (éd. Pierre Albouy), Paris 1964, I, 580.

yaygınlaştırmaya yarayan ulaşılabilir kaynaklar ve süreli yayınlar önemli ölçüde artmıştır.²¹¹ Şimdi burada öne çıkan bazı oryantalist kurum ve kuruluşları kısaca tanıtmak istiyoruz.

Collège de France (Fransa Koleji): Fransa Kralı I. François'nın (1494-1547) altı kraliyet hocasını görevlendirmesi ile 1530'da kuruldu. Guillaume Postel (1510-1581) burada diğer dillerin yanında Arapçayı da okutmaya başladı.²¹² Silvestre de Sacy (1758-1838), Ernest Renan (1823-1892) ve Louis Massignon (1883-1962) gibi birçok Fransız oryantalist burada dersler verdi. Caussin de Perceval²¹³ (1759-1835) Arapça Kürsüsü'ne tayin edildi. Bu bölüm daha sonra 1946'dan sonra Arap Dünyası Tarihi Kürsüsü ve Arap Dili ve Edebiyatı Kürsüsü şeklinde değişikliklere uğradı. Louis Massignon ve André Miquel (1929-...) burada müdürlük görevlerinde bulundu. Kolej bünyesinde halen *Arap, Türk ve İslâm Tetkikleri Merkezi* (Centre d'Études Arabes Turques et Islamiques) bulunmaktadır.²¹⁴

Institut de France (Fransa Enstitüsü): Önemli oryantalist kurumlardan birisi olan ve 1635 yılında kurulan *Fransa Enstitüsü* (Institut de France) "*Parlement de savants*" (Bilginler Meclisi) olarak bilinmektedir. Enstitüye bağlı akademilerden bir tanesi olan *Edebiyat Akademisi* (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres) 1663 yılında siyaset adamı Jean-Baptiste Colbert tarafından kuruldu. Napolyon'un Doğu ticaret yolları üzerine gerçekleştirdiği Mısır Seferi (1798-1801) sırasında bu

²¹¹ Said, Edward, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları* (çev. Berna Ülner), İstanbul 2008, s. 53.

²¹² Rodinson, kurulan bu ilk Arapça Kürsüsü'nün öğrenci yetiştirmek amacıyla Guillaume Postel için kurulduğunu ifade eder. Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İslâm*, s. 48.

²¹³ Edward Said önemli Fransız oryantalist Caussin de Perceval hakkında şöyle bir değerlendirme yapar: "*Caussin, Arapların Muhammed tarafından bir halk haline getirildiğini, İslâm'ın temelde siyasal bir sözleşme olduğunu, kesinlikle tinsel bir sözleşme olmadığını iddia eder. Caussin'in niyeti, Hz. Muhammed hakkında söylenmedik hiçbir şey bırakmamaktır.*" Said, *Şarkiyatçılık*, s. 162-163.

²¹⁴ Kavas, Ahmet, "Geçmişten Günümüze Fransız Şarkiyatçılığı ve Kurumları", *Oryantalizmi Yeniden Okumak Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Adapazarı, 11-12 Mayıs 2002, DİB Yay., Ankara 2003, ss. 109-147.

kurum diğer seferlerde olduğu gibi akademik destekte bulunmuştur.²¹⁵ 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle İncil üzerine araştırmalar yapılmış ve birçok oryantalist burada araştırmalarda bulunmuştur. Arap tetkikleri ise önemli bir yer tutmakta olup meşhur oryantalist Sacy burada da önemli bir misyon eda etmiştir.²¹⁶

École des Langues Orientales Vivantes (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu):

1669'da ünlü devlet adamı Jean-Baptiste Colbert, *École Nationale des Langues Orientales* (Ulusal Doğu Dilleri Okulu) adını verdiği ilk müstakil Doğu dilleri okulunu açmıştır. 1795'te Paris'te Louis Langlès'nin çabalarıyla kurulan ve dönemin önemli bir merkezi haline gelen *École des Langues Orientales Vivantes* (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu) olmuştur. Hareketin asıl büyük öncüsü, modern İslâm ve Arabiyyât araştırmalarının kurucusu kabul edilen, 1805-1811 yılları arasında Fransız Dışişleri'nde daimi oryantalist olarak çalışan Sylvestre de Sacy olmuştur. Sacy'nin idaresindeki *École des Langues Orientales Vivantes* laik bir oryantalist kurum örneği sunmuştur.²¹⁷

Bu okul, Fransız İhtilâli'nden sonra 1795'te yeni bir statüye kavuşturularak Müslüman ülkelerine gidecek elçi, konsolos, tüccar ve oryantalist kişilerin Doğu dillerini öğrenebilecekleri ve İslâm dünyasıyla ilgili toplu bilgileri alabilecekleri bir yüksekokula çevrildi.²¹⁸ Bu kurum, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu gün kısa adı INALCO adıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Biz de zaman zaman gerek kaynak temini gerekse araştırma maksadıyla burada çalışmalarda bulunduk.

²¹⁵ Napolyon Mısır'a giderken yanında birçok ilim adamını da götürmüştür. Fransa'nın Doğu siyasetini belirleme ve bir bölgeyi işgale ön hazırlık yapma gibi siyasal hedeflere altyapı oluşturdu. Zira Napolyon İslâm adına savaştığını söylüyor ve söyledikleri ordusunun bir parçası olan "*Akademik kadro oryantalistler*" tarafından anında Arapçaya çevriliyordu. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 93.

²¹⁶ Kurumun internet adresi: <http://www.institut-de-france.fr/> (Erişim: 17.04.2012)

²¹⁷ Bulut, "Oryantalizm", s. 431.

²¹⁸ Bilici, Faruk, "Fransa", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 190.

Société Asiatique (Asya Cemiyeti): 1822 yılında Paris’te kurulan, ilk başkanlığını Sacy’nin yaptığı ve en büyük desteği *Edebiyat Akademisi’nden* (Académie des Inscriptions et Belles Lettres) gören bu kurum eski eserlerin kullanılabilir hale getirilmesi ve dillerin karşılaştırılması gibi ilmî manada oryantalizme yön veren kurumların başında gelmektedir. Asya Cemiyeti, halen Fransa ve yurtdışında yüzlerce kayıtlı üyeye sahiptir.

Kurulduğu yıl olan 1822’de *Société Asiatique*, kurumsal olarak *Journal Asiatique* adlı dergiyi yayımlamıştır. Bu dergiyi oryantalizm alanında önemli konuma getiren hususların başında, 180 yılı aşkın bir süredir yayıma devam etmesi ve zengin makale ve tenkitle ihtiva etmesi olmuştur. Mesela, Barbier de Meynard (1826-1908) Mes’ûdî’nin *Mürûcû’z-Zeheb*²¹⁹ adlı eserini Fransızcaya kazandırmış ve bu eser *Journal Asiatique*’te yayımlanmıştır.²²⁰

Önemlilerini buraya aldığımız bu kurumların 16. yüzyıldan itibaren kurulması ve devamı bir devlet politikası haline gelmiştir. Fransa Kralı 16. Louis döneminde (1774-1792) 1785’te Doğu uzmanlarına görevler vererek başta Sacy olmak üzere Kral Kütüphanesi’ndeki birçoğu dışarıdan çeşitli vesilelerle getirilen Doğu ile ilgili yazma eserleri oryantalistlere tetkik ettirmiştir.

Giriş kısmında, kaynak eserlerimizi tanıttıktan ve tarihsel süreç içerisinde Hz. Muhammed hakkında yazılan bazı önemli eserler hakkında bilgi verdikten sonra konunun anlaşılmasına yardımcı olmak için Fransız oryantalizmi ve kurumları üzerinde durmuş olduk. Bundan sonraki bölümde, Fransız oryantalistlerin başta Kur’ân-ı Kerim ve hadisler olmak üzere temel siyer kaynaklarına yaklaşımlarını ele alacağız.

²¹⁹ De Meynard, Barbier, *Les Prairies d’Or*, Paris 1861-1877, I-IX.

²²⁰ Geniş bilgi için bkz: Kavas, Ahmet, “*Journal Asiatique*”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 582-583.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYER KAYNAKLARINA YAKLAŞIMLAR

A. TEMEL KAYNAKLARA YAKLAŞIMLAR

18. yüzyıldan itibaren Hz. İsa'nın hayatına dair kaynaklara Tarihî Tenkid Yöntemi'nin tatbik edilmesi neticesinde, bu yüzyıla kadar genel olarak kabul edilen verilerden farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki oryantalistlerde, İslâm'ın ortaya çıkmasını, özellikle de Hz. Muhammed'in hayatını incelerken aynı yöntemin tatbik edilmesi gerektiği kanaati hakim olmuştur. İçlerinde Fransız oryantalistler, Régis Blachère, ve Maxime Rodinson'un da bulunduğu birçok kişi, Hz. Muhammed'in hayatına dair biyografilerinde bir şekilde Tarihî Tenkid yöntemini kullanmışlardır.²²¹

Batı'da 19. yüzyıldan itibaren oryantalistler, İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'ân-ı Kerim ve hadisler dışında, Hz. Peygamber'in hayatına ait siyer materyallerini eleştirel bir bakış açısıyla ele almışlardır. Hz. İsa'nın hayatını ele alan kaynaklara yönelik eleştirel yaklaşım sonucu, Hz. Peygamber'in de hayatı incelenirken bu yöntem bolca kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatına dair biyografilerde, ilk dönemden itibaren ele alınan eserlerde olduğu gibi, Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson da birbirine yakın düzeyde bu eleştirel bakış açısıyla kaynaklara yaklaşmışlardır.

Gaudefroy-Demombynes kitabını yazarken oldukça geniş ve zengin kaynaklardan yararlanmıştır. Bu eserin kaynakları arasında, başta Kur'ân-ı

²²¹ Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 110-111.

Kerim ve hadisler olmak üzere, İbn Hişâm,²²² İbn Sa'd,²²³ Taberî,²²⁴ İbnü'l-Esîr²²⁵ ve son dönemden M. Hamidullah²²⁶ bulunmaktadır. Ayrıca F. Buhl,²²⁷ K. Ahrens,²²⁸ T. Andrae,²²⁹ H. Grimme,²³⁰ gibi meşhur oryantalistlerin eserlerinden ve A. J. Wensinck, T. Nöldeke ve L. Massignon gibi yazarların görüşlerinden etkilenmiştir.

Blachère'in eserinde kullandığı kaynaklar arasında ise, hemen hemen yukarıda zikredilen kaynaklar vardır. Başta Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmak üzere, ilk siyer kaynakları İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Sa'd, Taberî ve İbnü'l-Esîr bulunmaktadır. Ayrıca oryantalistler W. Muir, A. Sprenger, I. Goldziher, L. Caetani, D. S. Margoliouth, H. Lammens²³¹ ve ileride değineceğimiz T. Nöldeke yazarın değer verdiği ve etkilendiği kimseler arasında sayılabilir.

Oryantalist Rodinson'un kullandığı kaynaklara gelince; Kur'an-ı Kerim ve hadislerin dışında, İbn Hişâm, Buhârî, Vakıdî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Belâzûrî, Suyûtî, İbn Sa'd ve İbnü'l-Esîr'in yanı sıra özellikle "saygıdeğer bir bilimci"²³² olarak gördüğü Taberî'nin rivâyetlerini bol miktarda kullanmaktadır. Yazar Muhammed Hamidullah'ın görüşlerine de atıf yapmaktadır. Rodinson etkilendiği oryantalistler içinde Tor Andrae, L. Gardet, R. Blachère, D. S. Margoliouth, F. Buhl, I. Goldziher, H. Pirenne ve J. Reinaud gibi isimleri zikreder.

²²² İbn Hişâm, *Sîra, Das Leben Muhammeds*, (éd. F. Wüstenfeld), Göttingen 1859-1860.

²²³ İbn Sa'd, *Tabaqât Biographien Muhammeds, seiner Gefährten, etc.*, (Ed. Mittwoch, Horowitz, Sachau), tome: I-II, Leiden 1879.

²²⁴ Taberî, *Ta'rih al-umam wa-l-mulûk (Annales...)*, (éd. De Goeje), Leiden 1879.

²²⁵ İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali, *Al-Kâmil fi't-Târih* (İbn-el-Athiri chronicon), éd. Tornberg, tome: I-II, Leiden 1851

²²⁶ Hamidullah, Muhammed, *Le Prophète de l'Islam*, 2 vol, Paris 1959.

²²⁷ Buhl, Frantz, *Das Leben Muhammeds*, (trad. H. H. Schaeder), Leipzig 1930.

²²⁸ Ahrens, Karl, *Muhammed als Religionsstifter*, Leipzig 1935.

²²⁹ Andrae, Tor, *Mahomet, sa vie et sa doctrine*, (trad. J. Gaudetroy-Demombynes), Paris 1945.

²³⁰ Grimme, H., *Mohammed*, Münster 1892.

²³¹ Lammens, H., *Le Berceau de l'Islam*, Rome 1914.

²³² Rodinson, *Mahomet*, s. 348.

Bizim burada ele alacağımız ve değerlendireceğimiz oryantalistlerden Maurice Gaudetfroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson'un, gerek siyerin kaynaklarına yaklaşımları gerekse verileri kullanma ve yorumlama bakımından bazı noktalarda ayrıldıkları görülmektedir. Burada Kur'ân ve hadisler konusunda farklı düşünceleri, kaynaklardan elde edilen bilgilerin yorumlanma farklılığı ve diğer oryantalistlerin fikirleri etkili olmaktadır. Şimdi kaynaklara yaklaşım benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırmalı olarak ele alalım.

1. Kur'ân-ı Kerim'e Yaklaşımlar

Oryantalistlerin Hz. Muhammed hakkındaki düşüncelerinin genelde İslâm, özelde ise Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet merkezli olduğu görülmektedir. Dolayısıyla onların Hz. Muhammed hakkındaki görüşlerini iyi anlamak için Kur'ân ve Sünnet'e yaklaşımlarını bilmek gerekmektedir. Oryantalistlerin büyük çoğunluğuna göre Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in oluşturduğu/telif ettiği bir kitaptır. Yaptıkları çalışmaların sonunda, Kur'ân'ın Allah kelâmı olmayıp, Hz. Muhammed'in kaleminden çıktığını ilân etmişlerdir.

Gaudetfroy-Demombynes'e göre, İslâm'ın doğuşu insanlık tarihinde önemli bir olgudur. İslâm, yüzyıllar sonra bile, farklı kültür düzeylerine ulaşmış ve Sâmi, Hint-Avrupalı gibi çeşitli ırklara mensup ulusların yaşamını düzenlemiştir. Bu dinin temel kaynağı olan Kur'ân ve Peygamber'in sünneti bu öğretinin temel öğeleri olarak kalmayı başarmıştır. Yazara göre, Kur'ân ve hadis her şeyden önce bizi güçlü bir kişiliğin yani "*İslâm'ın Kurucusu*" (Fr. Fondateur de l'Islam) olan Hz.

Muhammed'in karşısına çıkarır. Ona göre, Hz. Muhammed'in hayatını bilmek aynı zamanda İslâm öğretisinin incelenmesi demektir.²³³

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Peygamber'in hayatının bize aktarılmasında en önemli kaynakların Kur'ân ve hadisler olduğunu kabul eder. Ona göre Kur'ân, Hz. Muhammed'in oluşturduğu bir vahiy metnidir ve bölümler halinde, ayet ve surelerden oluşur. Sureler uzunluklarına göre sıralanmışlardır. En kısa olan sureler olan 1, 113 ve 114. sureler,²³⁴ kutsal metni sihirli bir koruma altına almış gibi baştan ve sondan kuşatmışlardır. Her surenin, içinde işlenen ana konuya uygun bir adı vardır, ancak hiçbiri düzenli bir bütün oluşturmaz. Bu düşüncelerden hareketle Gaudefroy-Demombynes, surelerin düzenlenişlerinin gerçekte ilk söyleniş sıralarıyla bir ilgisinin olmadığı hükmünü çıkarır.²³⁵

Gaudefroy-Demombynes, Kur'ân'ın hem yazılı hem de sözlü olarak günümüze taşındığını ifade eder. Yazılmış bulunduğu ahenkli dil, o dönem halkının belleğinde saklanmasına özellikle elverişli bir dildir. Bununla birlikte Arabistan'da yazı yaygın bir biçimde kullanılmış ve Müslümanlar vahyi kalıcı kılmak için bundan yararlanmışlardır. Yazar, Hz. Peygamber'in sözlü nakli benimsediğini, fakat Zeyd b. Sâbit'in onu kendi isteği ile yazıya geçirmiş olduğunu ileri sürer. Hz. Peygamber'in vefatında Kur'ân'ın bütününün yazıya geçirilmiş olduğunu kabul eder.²³⁶ Bununla birlikte, Müslüman coğrafyanın genişlemesi sonucunda etnik kökeni farklı olan

²³³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 9.

²³⁴ Gaudefroy-Demombynes burada en kısa sureler olarak *Fâtiha*, *Felâk* ve *Nâs* surelerini dikkate sunmaktadır. Oysaki en kısa sureler 108. ve 112. sureler olan *Kevser* ve *İhlâs* sureleridir.

²³⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 9-10.

²³⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 10.

bilginlerin, Kur'ân'ı kendi örf ve kültürlerine göre yeniden düzenleme girişiminde bulunduğunu²³⁷ iddia etmiş fakat bu iddiasına delil olacak kaynakları belirtmemiştir.

Gaudefroy-Demombynes, Kur'ân ayetlerinin sırasını tarihsel gerçekliğe uygun olarak bulabilmek için sergiledikleri tetkik ve çabalarından dolayı İslâm bilginlerine minnet duyulması gerektiğini ifade eder. Yazara göre, onlardan sonra Avrupalı tarihçiler bir Kur'ân ayetleri kronolojisi oluşturmuşlardır. Yazar, bu alandaki çalışmalarından dolayı birçok oryantalistin Nöldeke'ye²³⁸ teşekkür borçlu olduğunu bildirerek, yazmış olduğu eserlerde bu çalışmanın sonuçlarını benimsediğini söyler.²³⁹ Yazar ayrıca eserlerini ele alırken Blachère'in yaptığı Kur'ân çevirisini dikkate aldığını, çünkü onun çevirilerinin surelerin gerçek anlamına daha uygun olduğunu kabul eder.

Gaudefroy-Demombynes aynı zamanda, Kur'ân'ın edebî yönünün de bulunduğunu, ayetlerin Mekke'de daha çok “*şiire*”, Medine'de ise “*düzyazıya*” yakın olduğunu ifade etmiştir. Kur'ân, taklidinin yasaklandığı bir eser olmakla birlikte, aynı zamanda Arap geleneğiyle olan bağlarına karşın, özünü ve biçimini görkemli bir biçimde yenilemiştir.²⁴⁰

Blachère ise, siyerin en önemli kaynağı olarak gördüğü Kur'ân-ı Kerim'i değerlendirmesinde, Kur'ân metinlerinin nüzûl sırasına göre kronolojik olarak yeniden sınıflandırılması gerektiğini ifade eder. Ona göre, Hz. Osman tarafından

²³⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 11.

²³⁸ Yazarın burada belirttiği eser, 1860 yılında Göttingen'de yayımlanan *Geschichte des Qorans* (Kur'ân Tarihi) adlı eseridir. Nöldeke, Theodor, *Geschichte des Qorans*, 1860; Türkçesi: Theodor Nöldeke, *Kur'ân Tarihi*, (çev. Muammer Sencer), İstanbul 1970. Bu eserle Nöldeke, Kur'ân araştırmaları sahasında şöhrete ulaşmış ve eseri kendisinden sonra, Avrupa'da yapılan Kur'ân araştırmalarına temel teşkil etmiştir. Bkz: Cerrahoğlu, İsmail, “Oryantalizm ve Batıda Kur'ân İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*, Ankara 1989, c. XXXI, s. 109.

²³⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 11.

²⁴⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 76.

derlenen mushafta sureler, genel olarak vahyin iniş tarihlerinin tersine bir sırayla yer almaktadır. Yazara göre bu sıralama, Kur'ân'ın tersten okunması gibi bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Kur'ân'ın bu şekilde bir araya getirme yönteminin zaten Hz. Muhammed tarafından oluşturulduğunu belirtir. Yazara göre, Hz. Muhammed'e gelen vahiyleri titiz bir zaman sırasına göre yeniden düzenlemek gerekse de bunun başarılmasının imkânsız olduğu vurgulanır.²⁴¹

Blachère bununla yetinmemiş, Kur'ân'ın eksik olduğunu iddia ederek onda Hz. Muhammed'in hayatına dair pek az bilgi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Kur'ân'da, Muhammed'in hayatının vahiy öncesi dönemi üzerine doğal olarak hiçbir şey yoktur. 622'de Mekke'den Medine'ye hicreti üzerine hiçbir şey görülmez; nihayet kendisine 'Peygamberlerin sonuncusu' denilen kimsenin son anları üzerine hemen hemen hiçbir şey bulunmaz. Bundan zorunlu bir sonuç çıkıyor: Siyer kaynağı olarak Kur'ân'dan, ancak kendisini tamamlayan ve açıklayan ikinci bir kaynağa başvurulabildiği ölçüde yararlanılabilir.”*²⁴² Blachère'in burada belirttiği tamamlayıcı ve açıklayıcı ikinci kaynak ise ileride ele alacağımız Hadis'tir.

Diğer oryantalist Rodinson'a gelince o, Hz. Muhammed'in zamanından günümüze kadar, üzerinde tartışma olmayan bir tarih yazımından söz edilemeyeceğini iddia eder. Ona göre yapılacak şey, bir Sovyet yazarının (ismi zikredilmemiş) dediği gibi bir *“Muhammed Miti”*nden söz etmek değil, Hz. Muhammed'in yaşamış bir kişi olarak değerlendirilmesidir. Yazar bunda, Kur'ân'ın hala güçlü bir kaynak olarak elimizde bulunmasını önemsemektedir. Fakat Rodinson

²⁴¹ Blachère, *Mahomet*, s. 1-2.

²⁴² Blachère, *Mahomet*, s. 2.

yine de, Kur'ân'ı çok bilinmeyenli bir bilmeceye benzetmekte ve kronolojik olarak sorunlu görmektedir.²⁴³

Rodinson, Hz. Muhammed'in hayat hikâyesinin kaynakları arasında, tamamen güvenilir, dolayısıyla en değerli ama aynı zamanda kullanılması en nazik olan tek kaynağın Kur'ân olduğunu belirtir.²⁴⁴ Kur'ân'ın Hz. Muhammed henüz hayatta iken bölümler halinde toplandığını ve bu bölümlere “sure” ismi verildiğini ifade eder. Kur'ân'daki surelerin birincisi hariç olmak üzere (Fâtiha suresini kast ediyor) en uzundan en kısaya doğru olmak üzere mekanik bir tarzda sıralanmış olduğunu, o halde bugün elimizde bulunan Kur'ân metnindeki sıralanışının gerçek kronolojik sıra ile ilgisinin olmadığını anlatır.²⁴⁵

Oryantalistlerin önemli bir kısmı Kur'ân'ın ulûhiyetini inkâr ederek Hz. Peygamber ve bazı ashabının telifi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kur'ân'ı Arabistan coğrafyasının etkisiyle meydana gelen, iyilik ve kötülükleriyle bu çevreyi yansıtan bir kitap olarak nitelemişlerdir. Ayrıca, Kur'ân'ın şekil ve konu olarak karışık, çelişkili ve zıtlıklarla temayüz etmiş bir kitap olarak görmüşlerdir. Onu Batı'nın maddeye dayanan ilmî metodlarıyla ele almışlardır.²⁴⁶

Genel manada oryantalistlerin Kur'ân anlayışı, kaynağının ilahi olmadığı ve vahye dayanmadığı şeklindedir. Bu bağlamda Kur'ân'ın İslâm öncesi Arap kültüründen, geleneklerinden ödünç alınmış veya taklit edilmiş fikirler içerdiğini ya

²⁴³ Rodinson, *Mahomet*, s. 12-13.

²⁴⁴ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 185.

²⁴⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 113.

²⁴⁶ Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'ân ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s. 313.

da Kur'ân'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan türetildiğini, Hz. Muhammed'in Kur'ân'ın yazarı ve derleyicisi olduğu oryantalistlerce dile getirilmektedir.²⁴⁷

Görüldüğü gibi Kur'ân'ın iniş sırasına göre kronolojik olarak sıralanmadığı görüşünü başta Gaudefroy-Demombynes olmak üzere Blachère ve Rodinson da dile getirmektedir. Bu sıralanışın Kur'ân'ın kaynak olma değerine gölge düşürdüğünü ifade eden bu üç oryantalist bir diğer kaynak olan hadisi değerlendirmeye almaktadır.

2. Hadislere Yaklaşımlar

Hiz. Peygamber'e inanmayan gayr-i müslimler ve oryantalistler, onun beşerî ve insanî yönü üzerinde durmuş, peygamberlik yönünü âdetâ unutmuşlardır. Bundan dolayı sünnetini de, alelâde bir insanın sözleri tarzında mütalâa etmişlerdir.

Gaudefroy-Demombynes, Kur'ân metninin 7. yüzyılın ortasından itibaren kesin olarak saptanmasına rağmen, birçok ayetin yorumu konusunda belirsizliklerin sürdüğünü ve bilim adamları arasında tartışmaların devam ettiğini belirtir. Bu noktada “*vahyin canlı yorumu*” olarak vasıflandırdığı Hz. Muhammed'in 632 yılına kadar sözleri, fiilleri ve takrîri neticesinde bir hadis külliyyâtının oluştuğunu ifade eder. Ona göre Hz. Muhammed “*mü'minler için bir örnektir*”²⁴⁸ ve bu durum Kur'ân'da da anlatılır. Yazarın burada ifade ettiğı şekliyle hadisleri Hz. Muhammed'in arkadaşları (sahâbe) tarafından kendilerini izleyen ikinci nesle (tâbiîn), onlar da bu hadisleri üçüncü nesle (tebeü't-tâbiîn) aktarmışlardır. Bu zincirleme rivâyetler sonucunda hadisler kayda geçirilmiş ve hadis kitapları yazılmıştır.²⁴⁹

²⁴⁷ Yaşar, Hüseyin, *Alman Oryantalizminde Kur'ân'a Bakış*, İstanbul 2010, s. 23.

²⁴⁸ Ahzâb, 33/21.

²⁴⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 11.

Gaudefroy-Demombynes, burada hadislerin sözlü olarak nesilden nesile aktarıldığını ve dolayısıyla bunun bir zaaf olarak algılandığını belirtmektedir. Oysaki hadislerin bir kısmı ilk dönemlerde yazılı olarak kayda geçirilmişti. Bazı kimseler hadis ezberlemek için yazıdan faydalanıyorlardı. Daha Tâbiîn Dönemi'nde (797 yılına kadar) yazılı olmayan ilmin ilim sayılamayacağını söyleyenlere rastlamak mümkündür. *Sâhife* veya *Cüz*' diye adlandırılan bu ilk hadis vesikaları ikinci ve üçüncü asırda meydana gelecek olan musannef külliyâtın gerek doğrudan doğruya ve gerekse dolaylı olarak hadis malzemelerinin bir kısmını teşkil etmiştir.²⁵⁰

Gaudefroy-Demombynes'e göre, sonradan yazıya geçirilen hadislerle dinî mezhep ve görüşler kendi görüş ve iddialarını temellendirmişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak da hadis uydurmaları meydana gelmiştir. Bunun en tehlikeli olan kısmının sahih hadislerin uydurma rivâyetlerle karıştırılması olduğunu zikreder. Fransız oryantalistlere göre böylece hadisler, Emevîler ve Abbasîler dönemlerinde, Mu'tezile ve Haricîler ve diğer mezheplerin lehinde ya da aleyhinde bir yığın deliller bütünü olarak kalmıştır.²⁵¹

Gaudefroy-Demombynes, Müslüman âlimlerin Kur'ân eleştirisinde olduğu gibi hadis eleştirisinde de çok çaba harcadıklarını ifade eder. Muhaddislerin onlarca hadis içinden sahih ve güvenilir olanları seçip ayırdıklarını, bunun sonucunda ise

²⁵⁰ Sezgin, Fuat, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 7-8. Burada, Goldziher'in hadislerin derlenmesi ve toplanması ile ilgili olarak, yazılı kaynaklara dayanmadığı, şifahî unsurlardan beslendikleri, hadis derleyicilerinin bilimsel bir disiplin içinde çalışmadıkları, bu sözlerin re'y ve hadis taraftarlarının çakışmaları sonucu üretildiği gibi temel varsayımları, kendinden sonraki oryantalistler tarafından da tekrar ederek dile getirilmesine sebep olmuştur.

²⁵¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 12. Yazar burada el-Aynî'nin eserinde geçen şu olayı birbirine zıt rivâyetler bütününe örnek olarak gösterir: "*Hayberli bir Yahudi kadın Hz. Peygamber'i zehirlemiş olmakla suçlanır; bir hadisçiye göre Peygamber onu bağışlar; bir başkasına göre de öldürtür.*" Gaudefroy-Demombynes'e göre bu durumda, ilk hadisçi hoşgörü ve bağışlayıcılık, ötekiyse sertlik örnekleri rivâyet etmekle tanınmıştır. *Umdetü'l-Kârî fî şerhi'l-Buhârî*, I, 551; Dussaud, R., *Les Arabes en Syrie avant l'Islam*, Paris 1907, s. 100.

hadis kitaplarının yazıldığını belirtir. Buna en önemli örnekler olarak da Buhârî ve Müslim'in *Sahîh* 'lerini, ikinci sırada ise Tirmizî, Ebu Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce ve Nesâî'nin kitaplarını zikreder.²⁵² Ona göre, siyerin kaynağı olarak bu hadis derlemeleri büyük önem arz etmektedir.

Gaudefroy-Demombynes'e göre, hadisler arasında ortaya çıkan farklılık ve çelişkiler, Lammens gibi oryantalistlerin hadislere karşı duydukları güvensizliği açıklamaktadır. Fakat Gaudefroy-Demombynes bununla birlikte hadisi, Kur'ân'ın anlaşılmasında temel bir kaynak olarak değerlendirmektedir. Ayrıca hadisleri Hz. Muhammed'in Kur'ân'dan elde edilemeyen hayatını bize sağlayan yegane tarihî veriler olması bakımından önemli görmektedir.²⁵³

Gaudefroy-Demombynes genel olarak hadise bakış açısını yansıtmaları bakımından şöyle bir tesbitte bulunur: "*Kur'ân, Musa'nın yasasının son ve kesinleşmiş hali ise, hadis de Muhammed'in İncil'idir.*"²⁵⁴ Hadislerde her olay için sahte ya da hakikat nitelemesi yapılamayacağından hareketle yazar çoğunluğun kabul ettiğinin esas alınmasının daha doğru olacağını ifade eder.²⁵⁵

Fransız oryantalist Hz. Muhammed'in biyografisine ait rivâyetlerin güvenilirliği açısından Alman oryantalist Flügel'in Kur'ân çalışması *Concordance*'i²⁵⁶ başarılı bulmaktadır. Zaman zaman Blachère'in yaptığı Kur'ân mealinden de yararlandığını belirten yazar, bu eserlerin yanında Beydâvî, Taberî,

²⁵² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 13.

²⁵³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 13.

²⁵⁴ Burada orjinalinde yazar "*I'Évangile de Mahomet*" ifadesini kullanmıştır. Biz de bu ifadeyi "*Évangile*" kelimesinin sözlük anlamı olan "*İsa'nın Öğretisi, İncil*" anlamlarından hareketle, "*Muhammed'in İncil'i*" şeklinde çevirdik.

²⁵⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 14.

²⁵⁶ Gaudefroy-Demombynes burada Alman oryantalist Gustav Leberecht Flügel'in (1802-1870) şu eserine atıf yapmaktadır: Flügel, Gustav Leberecht, *Concordantiae Corani arabicae*, Leipzig 1842,1898.

Râzî ve çağdaş yazar Muhammed Abduh'un tefsirlerinden istifade ettiğini ifade eder. Hadis kaynakları olarak da Buhârî ve şerhi Aynî'nin²⁵⁷ eserinden yararlandığını aktarır.²⁵⁸

Blachère ise, Gaudefroy-Demombynes gibi Kur'ân'dan sonra en önemli kaynağın hadis olduğunu kabul eder. Hadisin tanımını şöyle yapar: *"Muhammed'in yakınında bulunmuş, belirli bir durum üzerine gerek Peygamber'in, gerekse yakınlarının yaptıkları, işittiği ya da gördüğünden aklında kalanını anlatan önemli bir kişiye dek çıkan ve bir rivâyet zinciriyle sözlü olarak aktarılan bilgilere denir."*²⁵⁹

Bu bilgiler niteliğine göre, İslâm ahkâmına, Kur'ân'ın yorumlanmasına ve de Hz. Muhammed'in hayatının ortaya konması gibi değişik konulara hizmet edebilir. Zaten aynı hadis çok farklı amaçlar için de kullanılabilir. Yazara göre hadisler daha ilk günlerden itibaren Müslüman olan kişiler tarafından 622 yılında Medine'ye hicretten sonra, Medine'de Müslüman olanlara aktarılmıştır. Hz. Muhammed'in soyu, ailesi, risâletin başlangıcı, putperestlerle mücadelesinin yanı sıra, sözleri kısa menkıbeler biçiminde ortaya çıktı. Rivâyet edilen bu hadislerde Hz. Peygamber'in kişiliği üstün bir insan niteliğindeydi. *"Sizin için Allah'ın Rasûlü'nde güzel bir örnek vardır"*²⁶⁰ ayeti de bunu doğrulamaktadır.²⁶¹

Hadislerle ilgili bu değerlendirmeyi yapan Blachère, tarih boyunca geçirmiş olduğu nakil zinciri nedeniyle hadislerin güvenilirliğine şüpheyile bakar. Ona göre hadisler tarih boyunca, Arap olmayan ortamdan, Yahudi ya da Hristiyan iken yeni

²⁵⁷ Aynî, Bedrüddin Ebî Muhammed Mahmud b. Ahmed (ö. 855), *Umdetü'l-Kâri şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trz.

²⁵⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 14.

²⁵⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 6.

²⁶⁰ Ahzâb, 33/21.

²⁶¹ Blachère, *Mahomet*, s. 3.

Müslüman olmuş kimselerin dinî ihtiyaçlarından kaynaklanan uydurma bir sürü rivâyetle doldurulmuştur. 8. yüzyılın ikinci yarısına doğru başlayıp bir sonraki yüzyılın sonuna dek süren bir eleme çabasına girildiğinde, hadislerin bu biçimlerinde başlangıçtaki öğeleri bulmak artık çok geçti. Ona göre, siyere dair rivâyetler ise hadislerden daha çok kuşkulu ve güvenilmez niteliktedir.”²⁶²

Yazar hadis kaynaklarına dair bu görüşünü, Ahmed b. Hanbel’e (780-855) nispet edilen şu söze dayandırır: *“Elimize dinî, hukukî bir hadis gelirse titiz davranırız, tersine Peygamber’in hayatı ile ilgili bir metin gelirse hoşgörülü davranırız.”* Blachère’e göre bu söz, Hz. Muhammed’in hayatını anlatan rivâyetlerin kaynakları itibariyle sorunlu olduğu, birçoğunun sonradan, o dönemin siyasî ve sosyal şartlarına uygun olarak oluşturulduğu fikrini doğrular. Çünkü hadislerin yazımı 7. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Ancak bu hadislerin Yahudilik ve Hristiyanlık etkisi sonucu ortaya çıktığı görüşünü desteklemez. Zira ona göre bu durum şöyle anlatılır: *“Bir mü’minin gönlünde, ı ışık adını verdiği şeyi kendisine borçlu olduğu adamın yaşamını, kendisi ve başkası için, yeniden yazmak ihtiyacından daha doğal ne olabilir?”*²⁶³

Rodinson, Kur’ân’ın dışında en önemli kaynak olarak hadisleri görmektedir. Hadisi şöyle değerlendirir: *“Hadis, Hz. Peygamber’in söz ve fiilleri hakkında bilgiler verme iddiasında bulunan özel rivâyet bütünüdür. Her biri, son râviden, Peygamber’in çağdaşı olan görgü tanığına kadar çıkan bir zincirle (isnâd) güvence altına alınmıştır. X, Y’den duydu, o da onu Z’den aldı vs...., Peygamber şöyle bir şey*

²⁶² Yazar bunu örneklendirirken Kadı İyâz’ın *Kitâbü’ş-Şifâ* adlı eserinde Hz. Peygamber’le ilgili aşırı derecede övücü ve olağanüstü olayların tarihçi için kabul edilemez olduğunu belirterek bu tür eserlerin Dinet ve Esad Bey gibi kendince tarafsız gördüğü kişiler tarafından dikkate alınmadığını söyler. Blachère, *Mahomet*, s. 4’teki dipnot.

²⁶³ Blachère, *Mahomet*, s. 4.

söyledi veya yaptı. Bu binlerce rivâyetin bir eleştirisi, daha önce Müslüman Orta Çağı'nda yapılmıştı. Büyük bir yetkiye sahip olan bilginler bunların büyük bir miktarını sahtedir diye attı. Fakat onların yargılama ölçütleri bizi tatmin edemiyor ve alıkoydukları rivâyetler de bize ekseriya kabul etmedikleri rivâyetler kadar şüpheli görünüyor”.²⁶⁴

Hadislerle ilgili “Muhammed’in ölümünden çok sonraya ait bir dönemin şartlarını ve mücadelelerini yansıttıkları bellidir”²⁶⁵ şeklinde değerlendirmede bulunan Rodinson, hadislerin daha çok siyasi çıkarlar, ferdî merak ve dindarlık temaları üzerinde durarak, tarihî gelişim süreci içerisinde bu saiklerle uydurulduğunu söylemeye çalışmaktadır. Ona göre muhaddisler, hadislerden pekçoğunu tenkit süzgecinden geçirmiş olsa da, onlar hiçbir surette kesinlik ve sahilik iddiasında bulunmamışlardır. Aksine, aynı konudaki rivâyetler hakkında onlar, birbirlerinin kaynaklarından iktibas ederek, art arda çelişkili açıklamalar yapmışlardır. Ona göre, bu çelişkili durum, hangi rivâyetin güvenilir olduğuna karar verecek okuyucuya kadar devam etmektedir.²⁶⁶

Rodinson, Kur’ân-ı Kerim ve hadislerin kıyaslamasında araştırmacıların bazı ikilemlerle karşılaştıklarını da ifade eder: “Fakat Peygamber’in hayatını yazan kimse ciddi bir ikilemle karşı karşıya bırakılmıştır. Şayet Kur’ân onun hayat hikâyesinin tek kesin sağlam kaynağı ise, sadece onu kullanmak gerekir. Fakat ilahî kaynaklı farzedilen bu metin, tarihî olaylar söz konusu olduğunda her zaman çok imalıdır. Onunla yetinmek, gerçekte sürekli bir cehaleti tekrar etmektir. Hâlbuki hadisler bize kutsal metnin anlaşılması güç cümlelerinin ayrıntılı, açık yorumlarını gösterirler;

²⁶⁴ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 190.

²⁶⁵ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 200.

²⁶⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 68-69.

onlar, ayrıntılarda alabildiğine farklılık gösterebilir de bir araya getirildiklerinde, bize olayların, Kur'ân'ın açıklamalarını en iyi şekilde yorumlayan tutarlı bir altyapısını sunarlar.”²⁶⁷

B. SİYER VE MEĞAZİ KAYNAKLARINA YAKLAŞIMLAR

Oryantalizmin 19. ve 20. yüzyıllarda sistematik olarak ortaya çıkıp gelişmesiyle birlikte İslâm tarihinin temel siyer ve meğazi kaynakları İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, İbn Sa'd ve Taberî gibi ilk müelliflerinin eserleri Batı dillerine tercüme edilmiştir. Oryentalistler Hz. Muhammed'le ilgili eserlerinde bu tercümeleri kullanmakla birlikte, bazı önemli konuları da çarpıtmaktan geri kalmamışlardır.

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in biyografisini yazan Batılı yazarların ve oryentalistlerin Hz. Muhammed'i anlatırken dinî tartışmaların ve baştan savma bir akılcılığın etkisinde kaldıklarını belirterek, onların objektiflikten uzak olduklarını kabul eder. Ona göre Batılı siyer yazarları, Hz. Muhammed'in biyografisini ele alırken onu “sözleriyle Arapları peşinden sürüklemiş ve dünyanın en yaygın dinlerinden birini kurmuş olan bir sahtekâr, bir intihalcî” şeklinde tamamen sübjektif bir yaklaşımla değerlendirdiklerini, oysaki “inançsız bile olsa çağdaş eleştirinin olup bitenler hakkında bu denli kolaycı bir yaklaşımı olamayacağını” ifade eder.²⁶⁸

Yazara göre çağdaş eleştiri, özellikle güçlü bir kişilikle kendini yeni duruma uyarlayarak bu güçlü kişinin dinsel öğütlerini almaya hazırlanmış bir toplumsal çevre arasındaki etkileşimi anlamaya ve açıklamaya çalışmalıdır. Bundan dolayı yazar yazdığı *Mahomet* adlı biyografik eserin tarafsız ve objektif olduğunu belirtse de

²⁶⁷ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 191.

²⁶⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 14.

görüşlerinin önemli bir bölümünü Tor Andrae ve Ahrens'in kitaplarından etkilenerik oluşturduğunu itiraf etmektedir. Ayrıca yazar daha önce bahsettiğimiz Nöldeke'nin *Târihu'l-Kur'ân* adlı eseri olmasaydı kendi kitabının da anlaşılmaz bir yapıt olarak kalacağını belirtmektedir.²⁶⁹

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in hayatını, aslında hadislerin sınıflandırılması ve kullanılmasının doğal bir sonucu olarak ele alır. Bu konuda özellikle İbn Hişâm ve İbn İshâk'ın eserlerinin önemi üzerinde durarak bu iki kişiyi ayrıntılı bir şekilde değerlendirir. Bununla birlikte Vâkîdî'nin *Kitâbü'l-Meğâzi*²⁷⁰ adlı eseri ve İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ına da bolca atıfta bulunmuştur.²⁷¹

Siyer ve meğazi kaynakları konusunda Gaudefroy-Demombynes'e göre daha geniş değerlendirmeler yapan Blachère, Lammens ve Caetani gibi oryantalistlerin kabul ettikleri geleneksel yaklaşımı tercih eder. Bu konuda geleneksel yaklaşımı temsil edenlerin üzerinde ittifak ettikleri husus, Kur'ân-ı Kerim'i siyerin sahîh ve otantik kaynağı olarak kabul etmeleridir. Kur'ân dışındaki kaynaklara, hadislere, siyer ve meğazi rivâyetlerine, keza şiire yaklaşımları aynı değildir. İçerisinde Lammens, Caetani ve Blachère'in bulunduğu sayıları daha az olan bazı oryantalistler, Kur'ân dışındaki malzemenin tarihte gerçekten olanın bilgisini vermediğini, bu nedenle de siyerin inşâsında kullanılmasının riskli olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷²

İlk dönem siyer kaynakları konusunda daha geniş değerlendirmeler yapan Blachère'e göre, Kur'ân ve hadislerin dışında bu konuda bilinen ilk metinler, Medine

²⁶⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 14.

²⁷⁰ Vâkîdî, Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Meğâzi*, (tah. Marsden Jones), Beyrut 1966, I-III.

²⁷¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 13.

²⁷² Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 113.

ortamında, Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) ve Ebân b. Osman (ö. 105/723) gibi sözü dinlenir önemli kişilerin eserleridir. Yazara göre, bu eserler ilk biçimleriyle korunup bize kadar gelmemiştir, ancak Medineli Musa b. Ukbe'nin (ö. 141/758) elimizde bölümleri bulunan eserine benzemektedir. Aslında bunlar Peygamber'in gazvelerini anlatan rivâyet derlemeleridir.²⁷³

Blachère, “İslâm'ın Kurucusu” olarak gördüğü Hz. Muhammed'in hayat hikâyesini ilk defa kronolojik olarak ele alan müellif İbn İshâk hakkında birtakım yargılamalarda bulunur. İbn İshâk'ın Orta Fırat bölgesinden getirilen bir kölenin oğlu olduğunu, birtakım ahlakî zaaflarının bulunduğunu ve hadisleri aktarımındaki ciddiyetsizliği nedeniyle kentin sakinleri tarafından eleştirildiğini ileri sürerek onun eserinin şüpheli hale geldiğinden bahseder. Yazdığı eserin tam olarak adının dahi bilinemediğini belirterek düşüncesini pekiştirir. Blachère'e göre, böyle olmakla birlikte bu eser eski kavimler tarihi ve Hz. Muhammed'in hayatını anlatan bir kıssalar kitabıdır. Bu kıssaların bir bölümü yaratılış, İbrahim, Musa, Süleyman ve İsa peygamberleri ilgilendiren konularda Yahudi ve Hristiyan kaynaklardan alınmıştır. Kıssaların bazıları ise, Güney ve Batı Arabistan'da dilden dile dolaşan efsanelerden esinlenmiştir. Blachère, daha da ileri giderek şu ithamlarda bulunur:

“Muhammed'in hayatını ilgilendiren her olay, Medineli ya da Iraklı râvilerin ağızlarından derlenmiş, eski ve değiştirilmiş hadislerden oluşuyordu. İbn İshâk, ikinci kuşak Müslümanlardan (tabiîn) olan râvileri dinleme olanağını bulmuş ve uygun görülen yerlere şiir biçiminde kıssalar yerleştirmişti. Demek ki İbn İshâk bulduğu her şeyi; kendilerine 'vaizler' denilen, sürekli aç durduklarından bir deri bir kemik görünen, Kur'ân'da anlatılan kıssalara yaptıkları abartmalarla halkın hayal

²⁷³ Blachère, *Mahomet*, s. 5.

gücünü büyüleyen kimselerin özellikle Irak'tan derledikleri gerçeküstü hikâyelerini almıştı. İbn İshâk'ın eserinin pek titiz olmayan yarı aydınlar ya da vaizler katında kesin rağbet gördüğünü fakat ciddi düşünürler katında şüphe ve eleştirilere konu edildiğini düşünebiliriz."²⁷⁴

İbn İshâk hakkındaki bu tür iddia ve ithamlarla yetinmeyen yazar, İbn İshâk'ın öldüğü sıralarda hadis naklinde büyük bir değişim gerçekleştiğini ifade eder. Bu değişimle birlikte hukukçu, ilâhiyatçı ve müfessirler tarafından iyi niyetle onca uydurma şeyin toplanmış olduğunu görenlerin heyecan, telaş ve üzüntüye kapıldıklarından bahseder. Yazara göre bunun üzerine rivâyetleri elemek için eleştirel bir yöntem hazırlanır, ancak bu da yetersizdir, çünkü hadis olduğu sanılan bir verinin sahihliğinin nesnel olarak belirlenme olanağı kalmadığında yalnızca inanılacak gibi olmayan, “âlimlerin icmâsı'na” (consensus doctorum) ters düşen, güven vermeyen râvilerce nakledilmiş her türlü veriyi elemekle yetinmek gerektiğini²⁷⁵ ifade etmiştir.

Blachère, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*²⁷⁶ adlı eseri hakkında ise şu değerlendirmeleri yapar: “Kendisi hakkında pek az şey bilinen İbn Hişâm, İbn İshâk'ın topladığı rivâyetlere, bundan bir Muhammed biyografisi oluşturmak amacıyla, yeni bir eleştirel yöntem uyguluyor.”²⁷⁷ Bundan dolayı ona göre, İbn Hişâm, İbn İshâk'ın eserinde bulunan birçok hikâyeyi çıkarmış, “rivâyet edildi, denildi” gibi meçhul ifadeleri güvenilir bulmadığı için devre dışı bırakmıştır. Blachère'e göre, İbn Hişâm'ın eseri İbn İshâk'ın eserinden daha güvenilir bir

²⁷⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 6.

²⁷⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 6.

²⁷⁶ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (Tah. Mustafa es-Sakka), Kahire 1955, I-II.

²⁷⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 6-7.

kaynaktır. Bu yönüyle, Hz. Muhammed'in hayatını anlatan birçok esere kaynaklık etmiştir. Hz. Peygamber'in sireti sadece ona ait değil, aynı zamanda bütün mü'minlere sunulan bir örnek hayattır.²⁷⁸

Blachère'in dikkate aldığı ve değerlendirmeye tabi tuttuğu bir diğer kaynak Buhârî'nin (256/870) *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*²⁷⁹ adlı eseridir. Bu eser, Hz. Muhammed'in seferlerini, vahiy inmesine yol açan büyük ya da küçük olayları ele alıp işleyen bölümler içerir. Ona göre sade olan bu *corpus*'ler²⁸⁰ Hz. Muhammed'in sistemli bir biyografisini yazmak amacıyla bir araya getirilmemiştir. Yazara göre Buhârî büyük ölçüde fikhî kaygıların baskısı altındadır. Zaten yöntemi de İbn Hişâm'ın yöntemidir. Kitapta, Hz. Peygamber'in son zamanlarında ya da ölümünden sonra Medine'de derlenmiş anlatıları en iyi çağrıştıran veriler bulunmaktadır. Bu rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in tasviri İbn Hişâm'ın yapıtında olduğundan daha sade, Kur'ân'dan hareketle hayal ettiğimize daha yakın olarak görünmektedir.²⁸¹

Blachère'in değerlendirmeye tabi tuttuğu son temel kaynak ise İbn Sa'd'ın (ö. 230/844) *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*²⁸² adlı eseridir. Ona göre; müellif daha çok hocası Vakıdî'den (ö. 207/822) aldığı rivâyetleri aktarır. Vakıdî ise, Hz. Muhammed'in hanımları, seferleri ve bazı sahâbîleri üzerine rivâyetleri kişisel bilgilerin ele alındığı eserler olan “*monografiler*” (Fr. Monographie) halinde toplamıştır. Vâkıdî, Medine'de doğduğu ve Bağdat'a yerleşmeden önce çok uzun süre orada yaşadığından bilgilerinin İbn İshâk'ın bilgileri ile örtüşmesi doğaldır.

²⁷⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 7.

²⁷⁹ Blachère burada, Buhârî'nin *Kitâbu't-Târîhu'l-Kebîr* adlı eserinden bahsetmektedir. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim (256/870), *Târîhi'l-Kebîr*, Haydarâbâd 1361-1364.

²⁸⁰ *Corpus* derleme, toplama eser demektir.

²⁸¹ Blachère, *Mahomet*, s. 7.

²⁸² İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed (ö. 230/844), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, (tah. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Kahire 2001. Yazarın burada yararlandığı kaynak, daha önce de zikrettiğimiz İbn Sa'd'dan tercüme edilen *Tabaqât, Biographien Muhammeds* adlı eserdir.

Bununla birlikte Vâkidî'ye bilgi sağlamış olan râviler zincirinde İbn İshâk'ın adı hiç geçmez. Bunun sebebi olarak, Vâkidî her ne kadar İbn İshâk'a karşı kişisel önyargı beslememiş olsa da, ona karşı güvensizlikten kaynaklandığını belirtir. Fransız oryantalistlere göre, İbn Sa'd'dan elimizde bulunan kısımlar rivâyet bolluğu bakımından değerlidirler. Bu veriler ayrıca, siyer olaylarının o dönemde bir daha değişmeyecek bir plana göre kesin olarak sıraya konulduğunu da göstermektedir.²⁸³

Blachère yukarıda ele alınan müelliflerin yanında olayları yıllara göre anlatan Taberî'nin (ö. 310/922), bazan kısaltarak İbn Hişâm'ın eserini ya da İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ını alıntılarını söyler. Üç yüzyıl sonra bu kez İbnü'l-Esîr²⁸⁴ (ö. 630/1334), Taberî'nin topladığı haberleri yeniden ele alacak, rivâyet zincirinde eleme yaparak ve farklı verileri canının istediği gibi bağdaştırarak bir siyer oluşturacak, bu da uzun süre Avrupa'da bilinen tek eser olacaktır. Ayrıca bu yapıtı Avrupa doğrudan almayacak, Ebu'l-Fidâ'dan²⁸⁵ (ö. 1331) gelen az çok değişiklik yapılmış bir nüshanın 1723 yılında Gagnier tarafından Latince'ye ve 1837'de Noel Des Verges tarafından Fransızcaya yapılan çevirileri yoluyla sahip olacaktır.²⁸⁶

Blachère'e göre, siyer kaynaklarına karşı oryantalistlerin yaklaşımları farklılık arzeder. Bu kimselerden biri olan Weil, 1843 yılında bir sentez ortaya koyar. Fakat 1858 yılında İbn Sa'd, Taberî ve İbn Hişâm'ın tercümelerinin ortaya çıkması

²⁸³ Blachère, *Mahomet*, s. 8.

²⁸⁴ Blachère burada kaynak olarak İbnü'l-Esîr'in şu tercümesini zikretmektedir: İbnü'l-Esîr, *Al-Kâmil fi't-Târih* (İbn-el-Athiri chronicon), éd. Tornberg, tome: I-II, Leiden 1851.

²⁸⁵ "18. yüzyılda ve 19 yüzyılın ilk yarısında Hz. Muhammed'in hayatı konusunda Avrupa'da en iyi bilinen Müslüman kaynağı Ebû'l-Fidâ'nın *el-Muhtasar*'ı olmuştur. İngiliz ve Fransız yazarlar, muhtemelen muhtasar oluşu nedeniyle eserin siyerle ilgili kısmına, muahharlığını dikkate almaksızın büyük ilgi göstermişlerdir." Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 48. (1 nolu dipnot.)

²⁸⁶ Blachère, s. 8-9. Burada bahsedilen eser, Ebû'l-Fidâ'nın Jean Gagnier tarafından Latinceye çevrilen eseridir. *Da Vita rebus gestis Mohammedicis*, Oxford 1723. Ayrıca eser, Noël des Verges tarafından *Vie de Mahomet* adıyla yayımlanmıştır. Ebu'l-Fidâ, *Vie de Mohammed*, (accompagné d'une traduction française et de notes. Par A. Noël Des Verges), Paris 1837.

nedeniyle görüşlerini yeniden gözden geçirme süreci başlar. William Muir'in 1858'de yazdığı *The Life of Muhammad*²⁸⁷ Aloys Sprenger'in (1813-1893) ise 1861'den yazdığı *Das Leben und die Lehre des Mohammed*²⁸⁸ adlı eserleri yayınlanır. Blachère bu iki eserin önemini şöyle ifade eder: “*Kaynakların incelenmesi, ilk kez bu bilginlerin kaygıları arasında birinci sırada yer alır. Avrupa’da daha önce yayımlanmış tüm biyografi çalışmaları bir anda geçersizleşir. Bununla birlikte bazı noktalarda, özellikle de kronoloji konusunda Muir ve Sprenger, genel olarak, İbn İshâk’tan beri gelen çerçeveye saygılı kalırlar.*”²⁸⁹

Blachère, Caetani'nin *Annali dell'Islam*²⁹⁰ adlı eserinin giriş bölümünde hadis kökenli kaynakların incelemesini yeniden ele almasını kendince dikkate değer bularak, onun şu görüşüne katıldığını ifade eder: “*Hadis’te Muhammed’in hayatı üzerine doğru olan hemen hemen hiçbir şey bulamıyoruz ve elimizde bulunan tüm hadisleri uydurma diye kaldırıp atabiliriz.*”²⁹¹

Yazara göre, bir diğer oryantalist olan Lammens, 1910 ile 1914 arasında yayımlanan bir dizi makalede, Caetani'nin devrimci tezini yalnızca açıklamış ve sistemleştirmiştir. Bu oryantalisteye göre, Hz. Muhammed'in risâletinin 622'den önceki dönemine ilişkin hadisler; yalnızca, Kur'ân'daki bir telmih, açıklama, tamamlama ya da canlandırmaya yönelik bir yorum, bir tür *midrasch* 'tır.²⁹²

²⁸⁷ Muir, William, *The Life of Muhammad*, London 1858,1894, I-IV.

²⁸⁸ Sprenger, A., *Das Leben und die Lehre des Mohammed*, Berlin 1861-1865.

²⁸⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 9.

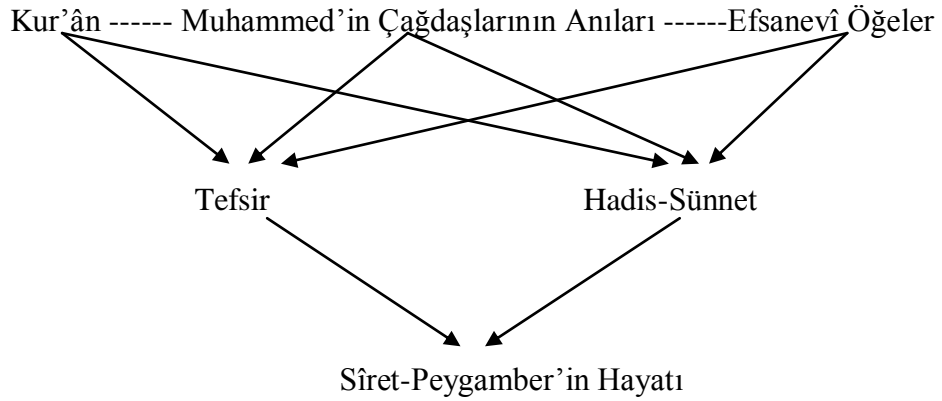
²⁹⁰ Aşırı görüşlere sahip oryantalistlerden biri olan L. Caetani (1869-1926) *Annali dell'Islam* adlı eseri 1905-1926 yılları arasında Milano ve Roma'da büyük boy 10 cilt hâlinde yayınlamıştır. Eserin Türkçesi için bkz: Caetani, L., *İslâm Tarihi*, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul 1925.

²⁹¹ Blachère, *Mahomet*, s. 9.

²⁹² *Midraş* (Midrasch); İbranice anlatı, ayrıntılı sunu, bazan da inceleme anlamına gelen bir sözcüktür. Musevîlik'te kutsal metinlerin haftalık sinagog toplantılarında okunması ve dinleyicilere ders olarak verilen eşlik eden açıklamalardan oluşan ve İslamî kültürde tefsir ile eşdeğer görülen külliyyâtın adıdır. <https://de.wikipedia.org/wiki/Midrasch> (Erişim: 08.03.2013)

Blachère'in anlayışına göre, demek ki bu durumda sirete dair hadisler, Müslüman müfessirlerin çabalarıyla sonradan oluşturulmuş, dolayısıyla Muhammed'i tarihsel gerçekliği içinde yansıtmaktan uzak bir kurgudan başka bir şey değildir.²⁹³

Blachère, bu kurgudan hareketle Hz. Muhammed'in siyerinin ortaya çıkış sürecinin Becker²⁹⁴ tarafından ortaya atılan aşağıdaki şu şemaya göre oluştuğunu varsayar:

Bu şemaya²⁹⁵ göre Kur'ân, tefsir ve hadis tarafından açıklanır. Fakat bu kaynaklara aynı ölçüde masalsı ve efsanevî bir takım öğeler (İsrailiyât) de etki eder. Bunun yanında, Hz. Muhammed'in arkadaşlarının anıları da (sahâbe kavli) tefsir ve hadise etkisi sonucunda siyerin kaynakları olarak Kur'ân, hadis, tefsir, sahâbe görüşleri, rivâyet zincirleri ve sonradan ortaya çıkan efsanevî öğeler karşımıza çıkar.

Blachère, Hz. Peygamber'in Risâlet öncesi hayatının Kur'ân tarafından pek anlatılmadığından ve bu konuda hadislerin aşırı yüceltmeci tavrından dolayı başka birtakım kaynaklara ihtiyaç duyulmasının gerekliliğinden söz eder. Bu noktada Müslüman tarih yazıcılarının yanı sıra Bizanslı yazarların, İslâm öncesi Suriye ve

²⁹³ Blachère, *Mahomet*, s. 10.

²⁹⁴ Bu şema için bkz: Becker, C. H., "La Vie de Mahomet", *der Islam*, London 1913, IV, 69.

²⁹⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 11. (1 nolu dipnot.)

İran kaynaklarının öneminden bahseder. Bu kaynakların dışında sosyoloji ve dinler tarihi gibi bilim dallarına başvurarak tarihi olayların hadis verileriyle karşılaştırılması, başta hac ibadeti olmak üzere İslâm'ın birçok temel ibadetinin kaynağı anlaşılabilir. Yazara göre bunun yolu *“Muhammed kronolojisine ilişkin bilgilerimizin eksikliği, yetersizliği, ancak dinler tarihine başvurarak giderilmeye”* çalışmakla mümkündür.²⁹⁶

Blachère genel olarak, kaynaklar hakkındaki değerlendirmelerini şöyle bitirir: *“Sonuç olarak, bugün Muhammed'in hayatını, sağlam ve sıralı bir kronolojiye göre ayrıntısıyla yazmayı sağlayacak hiçbir belgeye sahip değiliz. Tarihsel yönteme saygılı bir siyer yazarının bütün yapabileceği Risâlet öncesi dönemin yarattığı birbirini izleyen sorunları ortaya koymak, Allah'ın sesinin kendini duyurduğu çevreyi yansıtmak, Muhammed'in Mekke'deki Risâletinin gelişimini kalın çizgilerle resmetmek, bilinen olayları daha çok başarı şansıyla düzenlemeye çalışmak, nihayet şüpheli kalanları da yine karanlıkta bırakmaktır. Daha öteye gitmeyi istemekse ermiş yaşam öyküsü ya da romansı bir yazı yazmaya girişmektir.”*²⁹⁷

Kaynaklar konusunda Rodinson ise, sadece Kur'ân ve hadislerle yetinmeyip özellikle İbn İshâk, Taberî, Vakidî ve İbn Sa'd'ın eserlerinden faydalandığını belirterek, bu kaynakların söylentilere dayalı birçok rivâyetle doldurulduğunu ve bu rivâyetlerin de tarihsel gerçeklerle örtüşmediğini belirtir. Rodinson bu kaynakların en eskisinin Hz. Muhammed'in vefatından yaklaşık olarak 125 yıl sonraya dayandığını

²⁹⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 14.

²⁹⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 17-18.

söyler. Ona göre, Müslüman yazarlar da tarihi olayları kaleme alırken özel bir taraf, aile ve amaç etrafında çıkarlarına uygun olarak eserlerini yazmışlardır.²⁹⁸

İbn İshâk ve İbn Hişâm'ın eserlerinin önemine vurgu yapan Rodinson, Hz. Muhammed'in hayat hikâyesine dair hadislerin oldukça erken dönemde seçilmiş ve özel eserlerde bir araya getirilmiş olduklarını ve adına “*sîre*” türü eserler denildiğini ifade eder.²⁹⁹

Buraya kadar verilen malumat çerçevesinde genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson'un geleneksel yaklaşımı devam ettirerek, Kur'ân'ı siyerin temel kaynağı olarak gördüklerini söyleyebiliriz. Fakat bu oryantalistler, Kur'ân'ı Hz. Muhammed'in sözlerinden müteşekkil bir kitap olarak görmektedirler. Hadislerin ve diğer siyer kaynaklarının değerlendirilmesi hususunda ise, birtakım şahsî görüşlerin bu eserlere etkisi ve rivâyetlere zaman içerisinde bazı unsurların girmesi gibi düşüncelerle bu kaynaklara mesafeli yaklaşmışlardır.

²⁹⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 12-13.

²⁹⁹ Rodinson, “Hz. Peygamberle İlgili...”, s. 194.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLET ÖNCESİ HAYATINA YAKLAŞIMLAR

A. HZ. MUHAMMED'İN YETİŞTİĞİ ÇEVRE

Bu bölümde, eserlerini ele aldığımız Fransız biyografi yazarlarından Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson'un Hz. Muhammed'in yetiştiği çevreye ve sosyal ortama nasıl baktıkları, bu çevrenin Hz. Muhammed üzerindeki etkilerine dair ne düşündüklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Fransız oryantalist Gaudefroy-Demombynes, özel olarak bu konuyu ele alır ve *Mahomet* adlı eserinin giriş kısmının ikinci başlığı *İslâm Öncesi Araplar* (L'Arabie Préislamique) ismini taşır. Yazar bu bölümde, ana hatlarıyla şu hususlar üzerinde durur: Bölgeler ve sakinleri, Güney Arapları, Hicâz, toplumsal ve kültürel yapı, İslâm öncesi dinler.

Blachère ise, *Le Problème de Mahomet* adlı eserinin ikinci bölümünün baş kısmında, Hz. Muhammed'in yetiştiği ortama, vahiy öncesi hayatına, bu ortamın Hz. Muhammed üzerindeki etkisine dair değerlendirmelerde bulunur. Eserde, ana konular itibarıyla Hicâz'ın ve Arap Yarımadası'nın eski tarihi, Mekke, Medine ve Taif'in önemi, Hicâz'ın dinî durumu ve haniflik inancı üzerinde durulur.

Rodinson ise, eserinin birinci ve ikinci bölümünde, Roma ve Sasanî'den Araplara bir toplum değerlendirmesi ile Arabistan'ın coğrafî, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile dinî durumunu ele alır.

Şimdi bu oryantalistlerin Hz. Muhammed'in risâlet öncesi yetiştiği ortama dair görüşlerini sırasıyla ele alacağız.

1. Coğrafi Durum

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Arabistan büyük bir coğrafi bölge olmakla beraber, Batılılar tarafından yine Müslüman tarihçilerin yardımı ile tanınmıştır. Fiziki durumu Hicâz, Yemâme, Yemen ve Hadramut bölgeleriyle sınırlanmıştır. Gaudefroy-Demombynes, Hicâz bölgesinin diğer bölgelere göre daha önemli olduğunu, Mekke'nin ticaret merkezi olmasının bu önemi gösterdiğini belirtir. Arabistan'ın çöllerle kaplı olduğunu, buralarda da bedevîlerin yaşadığını ve coğrafyanın kurak bir vaha şeklinde uzayıp gittiğini anlatır.³⁰⁰

Blachère'in tasvirine göre Hicâz, etrafıyla birlikte “İslâm'ın Beşiği” sayılır.³⁰¹ Bu bölgede çöl egemendir ve volkanik akıntılar bölgede geniş alanlar kaplar. Kışın ve ilkbaharda yağın yağmur toprağa kısa süreliğine can verir. Vahalar, bugün olduğu gibi 6. yüzyılda da, Vâdi'l-Kurâ'da, Tebük ve Maan doğrultusunda kuzeye doğru tespih taneleri gibi sıralanır gider. Güneyde bu tespihi tamamlayan Medine müreffeh bir yerleşim yeridir. Güneye doğru 10 günlük yürüyüş mesafesinde ve Kızıldeniz'in üç konak doğusunda, çıplak ve yalçın dağların oluşturduğu bir hilâl içinde, ziraat yapılmayan bir vadinin dibinde kurulmuş olan, Hicâz'ın tek büyük kenti Mekke bulunur. Daha güneydoğuda, apayrı bir iklimi olan yüksek bir bölgede, su kaynakları ve bahçeler yönünden zengin Taif vardır.³⁰²

³⁰⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 15-22.

³⁰¹ Eserin ikinci bölümünün adı olan “*Le Berceau de l'Islam*” yani “İslâm'ın Beşiği” ifadesi, muhtemelen İslâm'ın bu bölgede doğup, büyümesi ve gelişmesi sonucunda kullanılmıştır.

³⁰² Blachère, *Mahomet*, s. 19.

Rodinson ise “*sarazen*”³⁰³ (Fr. Sarrasin) diye adlandırdığı topluluğun yaşadığı bu coğrafyayı, Avrupa kıtasının üçte biri kadar yer kaplayan büyük bir bölge olarak tasvir eder. Rodinson, Hz. Peygamber’in mesajının ortaya çıkışının tarihi arka planını irdelerken Arabistan’ın tarihî, kültürel ve coğrafi açıdan tasvirini yapmaktadır. Ona göre; bu bölgede yaşayan ve sarazen diye adlandırılan halk, çadır altında yaşayan Araplardır.³⁰⁴ Rodinson, “*sarazen*” ifadesi ile ele avuca sığmayan, Hristiyanlardan topraklarını alan “*yağmacı*” bir Müslüman grubu kastetmektedir. Bu gruplar Kudüs’ü zaptettikten sonra diğer bazı şehirleri de yağma ederek yukarı ve aşağı Mısır’ı ele geçirmişlerdir.³⁰⁵

Akarsuların ve yağışların yetersizliği sonucu, arazinin büyük bir kısmı çöl haline gelmiştir. Kimi bölgelere yıllarca yağmur yağmadığı olmuştur. Vadi denilen ırmak yatakları, ülkenin, yağışın daha bol olduğu bir jeolojik dönem yaşamış olduğuna işaret etmektedir. Rodinson’a göre bu bölgede, hayat biçimini belirleyen topraktır. Su akıp gitmediği için Araplara “*kuyu biliminin uzmanları*” denilebilir. Çöl şartlarına en uyumlu hayvan olan deve, Araplar için işlerini gördüğü bir hayat biçimini almıştır. Bu coğrafyada tahıl üretimi yapılan bölgeler yok değildir fakat

³⁰³ “Orta Çağ’da Batılı Hristiyanlar tarafından Müslümanlar ‘Sarazen’ diye nitelendirilmişlerdir. Kavram klasik coğrafi bağlamda Sina Yarımadası’nda yaşayan insanlar için kullanılmışsa da Yunanlılar ve Romalılar Suriye ve civarındaki Müslümanlara Sarazen demişler. Bilahare bu ifade önceleri Sicilya’ya ve Güney İtalya’ya yerleşmiş olan Araplar ve zamanla da tüm Müslümanlar için kullanılmıştır. Sarazen, Roland Destanı’nda (*Chanson de Roland*) kullanıldığı şekliyle putperest manasında kullanılmıştır.” Bkz: Şenay, Bülent, “Yahudi-Hristiyan İlişkilerinin Tarihi, Anti-Semitizm ve Oryantalizm”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak, Batı’da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, DİB. Yay., Ankara 2003, s. 90, (7. Dipnot).

³⁰⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 31.

³⁰⁵ Rodinson, *Batıyı Büyüleyen İslâm*, s. 15.

Arabistan'ın asıl ana ürünü hurmadır. Hurma sadece yemişiyle “*ağaçların sultanı*”³⁰⁶ değil aynı zamanda her parçasının işe yaradığı bir besin kaynağıdır.

2. Dinî Durum

Gaudefroy-Demombynes, 7. yüzyılda Mekke ve civarını, Arabistan'ın hem ticarî hem de dinî bir merkezi olarak tanımlar. Burada panayırların kurulması, hac ziyaretleri, Kâbe ve Arafat gibi yerlerin ziyaret edilmesinin ve umre ibadetinin bu bölgeyi dinî bir konuma yükselttiğini ifade eder.³⁰⁷

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Kureyşlilerin ticarî etkinlikleri ve politikadaki becerileri, hac ibadetinden sonra bir kısım hacıları Kâbe etrafına çekmelerine olanak sağlamıştı. Tanrı Hübel'in yanına, başka yerde kendi tapınakları da olan üç tanrıçayı da yerleştirmişlerdi: Böylelikle bu tanrıçalar Mekke'den şu yönlerle giden yolların koruyucusu olmuşlardır: Lât, Taif'e giden güney yolunun, Uzzâ, Hürad üzerinden Irak'a giden yolun, Menât, ise Kudeyd üzerinden Yesrib ve Suriye'ye giden yolun koruyucusuydu.³⁰⁸ Ayrıca Gaudefroy-Demombynes'e göre, Havva'nın mezarı oradadır. Tanrı Vedd'in heykeli Cidde'de karaya vurmuş ve Devme'de bir tapınak inşa edilmiştir. Aynı şekilde, Süvâ'nın, Yegûs'un, Yeûk'un ve Nasr'ın heykellerinin ve Sa'd tapınağının Cidde'de olması burasının dinî bir merkez olduğunu göstermektedir.³⁰⁹

Blachère ise, bölgenin dinî yapısından bahsederken bu bölgenin kadim bir putperestlik merkezi görünümünü sergilediğini ve ilahların her birine sunulan bir tapınağının olduğunu belirtir. Zaten Kur'ân birçok yerde bu putlardan bahseder.

³⁰⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 32.

³⁰⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 22.

³⁰⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 24.

³⁰⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 25.

Putperestliğin 6. yüzyılda kendi dinî başkenti vardır, o da Mekke'dir. Orada batıl inanışlar ve sihirbazlık işlerinin yaşamak için gerektirdiği her şey bulunur, ancak dinî düşünce adına bir altyapıya elverişli hiçbir şey yoktur. Fransız oryantaliste göre, bir Hicâzlı dünyayı şöyle tasvir eder: *“Dünya, şâirlere esin veren, kâhinlere kehanet ettiren, bunaklara, deli ve hastalara eziyet eden ve nihayet yolcunun gece korkusu olan cin ve iblislerle doludur.”*³¹⁰

Yine Blachère'e göre, Şam, Yemen ve Babil'le kurulan ticarî ilişkiler, Hicâzlı tacirleri Hristiyanlarla iletişime geçirmiştir. Suriye bozkırında ve neredeyse Orta Fırat'a dek uzanan bölgede Hristiyanlığı yaşayan Arap kabileleri göçebe bir hayat yaşarlardı. Bizans'ın otoritesini az çok gerçek biçimde kabul eden Arap emirleri Hristiyanlık inancı konusunda oldukça bilgilidirler; öyle ki bunlardan Doğu Roma İmparatoru Justinien zamanında (527-565), İsa'nın tekdoğallığı tartışmasında taraf olmuşlardır. Hristiyan misyonerlerin kendi öğretilerini yaymak üzere Hicâz'ın bazı kısımlarını dolaşmış olmaları mümkündür.³¹¹

Blachère, Hristiyanlık gibi Yahudiliğin de, Hicâz'a yerleştiğinden bahseder. Hicâz'ın kuzeyindeki vahalarda, özellikle Medine ve Hayber bölgelerinde, Yahudi toplulukları aktif ve etkili olmuşlardır. Musevîlik'e sıkı sıkıya bağlı izlenimini verirler ama kimseyi kendi dinlerine döndürmek için baskı kurmazlardı. Blachère'e göre, Yahudilik Mekke'de tutunamamıştır. Sonradan nazil olan surelerde Kur'ân, ilk başta tektanrıcılığın, Hanîflik'in varlığını, İbrahim Peygamber tarafından va'zedilip Tanrı'nın dönem dönem insanlara gönderdiği peygamberlerce aktarıldığına işaret

³¹⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 20.

³¹¹ Blachère, *Mahomet*, s. 21.

eder. Birçok noktada bu düşünceler şaşırtıcı bir biçimde *Maniheizm*'i³¹² anımsatır. Yazara göre 7. yüzyılın ortasındaki bu dinî durum, Hanîflerin Hicâz'da pek az sayıda olduklarını ve orada organize bir mezhebin çekirdeğini bile oluşturamadıklarını göstermektedir.³¹³

Rodinson ise, Arap toplumunda Lât, Menât ve Uzzâ başta olmak üzere birçok Tanrının bulunduğunu belirterek, Hübel'in Mekke'nin büyü Tanrısı olduğunu ifade eder. Tanrılar için kurbanlar adanır, erkek çocuklar daima törenlerle sünnet edilirdi.³¹⁴ Rodinson ayrıca, Hristiyanlığın Araplar üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu düşünür. Özellikle Güney Arabistan'daki bölgelere yayılan Hristiyanlık, büyük kiliseler ve piskoposluklarla iyice yayılmıştır. Buna örnek olarak Yemen'deki büyük Necrân Kilisesi'nin çöl Araplarının hayranlığını uyandırmasını gösterir. Bunun yanında, bölgede Zerdüş dinine mensup olanların da bulunduğunu belirten Rodinson, bunu Pers etkisine bağlamaktadır. Yahudiliğin ise daha çok vahalarda yaygın olduğunu ifade etmektedir.³¹⁵

Adı geçen oryantalistler, Arabistan'ın dinî, siyasî, ekonomik ve sosyo-kültürel durumunun olgusal bir şekilde açıklarlar. Onlara göre, Arabistan'da siyasî bir birliktelik söz konusu değildi. Araplar kabileler halinde göçebe ve yerleşik olarak yaşıyorlardı. Mekke sadece dinî bir merkez değil, aynı zamanda ticarî bir merkezdi.

³¹² *Maniheizm* (Fr. Manichéisme), M.S. 3. yüzyılda Mani tarafından eski İran'da kurulmuş olan Gnostik bir dinî gelenektir. Bkz: Gündüz, Şinasi, "*Maniheizm*", *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yay., Ankara 2007, s. 493; "*Maniheizm*", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 575-577. Başka bir ifade ile, *Mani dini* ya da *Maniheizm* 3. yüzyılda Pers İmparatorluğu içinde, Mani tarafından kurulan ve kısa sürede hızla büyük bir coğrafyaya yayılan, kendinden önceki bütün inanç ve dinlerin akla uygun yanlarını birleştirerek meydana getirilen dindir. Bkz: Hançerlioğlu, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 374-375.

³¹³ Blachère, *Mahomet*, s. 22.

³¹⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 37.

³¹⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 50.

Arap Yarımadası'nda az da olsa Yahudi ve Hristiyan gruplar olduğunu belirten oryantalistler Monofizit ve Nestûrîlerin iyi bilindiğini belirtirler.

3. Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durum

Gaudefroy-Demombynes, kabile yapısındaki bütün topluluklarda olduğu gibi, güçlü bir dayanışma modeli olan “*asabiyet*”³¹⁶ anlayışının Araplarda belirgin bir şekilde görüldüğünü ifade eder. Kabileler arası savaşlar, mücadeleler, Arabistan'ın bütününde herhangi bir siyasî ve bölgesel işbirliğine imkân sağlamamıştır. Kabile dışında yaşamak, “*anlaşma*” (hulf) yolu hariç olmak üzere adeta imkânsızdır. Bunun dışında toplumda bazıları Arap olmayan İranlı, Habeşli ve zenci köleler vardır. Kabile anlayışında ideal bedevî erkeklik anlayışı yiğitlik, dürüstlük ve yazara göre “*kurnazlıkla ve gösterişli*” bir cömertlikle kendisini göstermektedir.³¹⁷

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Arap toplumunda şiir ve şâir büyük bir rol oynar ama önemi daha çok toplumsaldır. Çünkü şâir tüm toplantı ve ayinlerde yer alır. İnanan kişilerin tanrısına yönelttiği yakarışlar, söz, müzik ve dansı birleştirir. Şiirle tef, ayak vuruşları ve çağrı çığlıkları arasında ritmik uyum vardır. Bu bağlamda şâir orkestra şefi gibidir. Yazara göre, Arap toplumunda şâir “*neredeyse bir peygamber, sözü de bir vahiy*” olarak görülmektedir. Bu bağlamda Hz. Muhammed bir Peygamber olarak ortaya çıktığında Kureyşlilerin onu bir şâire benzetmelerinin nedeni anlaşılmaktadır.³¹⁸

Kadın ailenin bir malı olup, aile reisi onu bir başlık parası karşılığında kocaya verirdi. Arap toplumunda dul kadın bir ölçüde kocasının ailesine bağlı kalıyordu;

³¹⁶ Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusu. Bkz: Çağrı, Mustafa, “Asabiyet”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 453-454.

³¹⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 29-30.

³¹⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 30-31.

normalde kayınbiraderinin hissesine düşüyordu ve Hz. Muhammed zamanında bile bunun Yahudi “*levira’sına*”³¹⁹ benzeyen örneklerinden söz edilir.³²⁰ Ekonomik olarak ise, aynı bölgede “*haram aylar*” (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb) boyunca büyük panayırılar düzenleniyordu. Bunların en kalabalığı olan Ukaz Panayırı, Zilkâde ayının 1’iyle 20’si arasında gerçekleşmekteydi. Bunu 21-29 Zilkâde’de yapılan Mecenne Panayırı izliyordu; nihayet 1 ile 8 Zilhicce arasında yapılan Zülmecâz Panayırı geliyordu. Ayrıca Hicâz limanı ticarî açıdan büyük önem arz ediyordu.³²¹

Blachère, o dönemin kültürel seviyesi ve okuma yazma durumu hakkında şöyle bir soru sorar: “6. yüzyılın ikinci yarısında Hicâz bölgesinde entelektüel etkinliğin durumu nedir?” Cevap olarak da şöyle der: “Bunu belirlemenin olanağı yok. Yine de her şey bu tüccarlar şehri oligarşisinin okuma yazmayı bildiğini düşündürmektedir. Kullandıkları harf sistemi son derece basittir. Çünkü bütün Sâmî alfabeleri gibi bu sistemde de yalnızca ünsüz harfler kullanılabilir ve sonradan zorunluluk nedeniyle eklenen ayırt edici noktalamalar bilinmemektedir.”³²²

Şiir ve dilin önemi hakkında ise Blachère, Mekkelilerin, Arapçanın henüz edebiyat dili düzeyine yükselememiş ama Kur’ân’ın da göstereceği gibi, hitabete pek elverişli, güçlü, belirgin ahenkli bir bölgesel dil olan bir lehçesini kullandıklarını ifade eder. Bütün Araplar gibi Mekkeliler de şiire duyarlıdır. O zamanın Mekkelisi destansı İskender ve Süleyman dönemlerini, hatta belki de Nuh, İbrahim, Lût ve Musa kıssalarından da bazı şeyler bilmektedir. Öyle görünüyor ki İsa’nın kişiliği

³¹⁹ Yahudi dinî kurallarına göre, çocuğu olmadan ölen kardeşinin karısıyla evlenecek kişiye *levir*, bu evliliğe ise *levira* (Fr. Lévirat) denir. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Lévirat> (Erişim: 22.12.2014)

³²⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 28.

³²¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 23.

³²² Blachère, *Mahomet*, s. 26.

onun tarafından çok daha az bilinmektedir.³²³

Buna karşılık, dinsizlikleri yüzünden helâk edilen Hadramut'un Âd ve Vâdi'l-Kurâ'nın Semûd kavimleri gibi eski Arap halklarının hikâyeleri çok iyi bildikleri öykülerdir. Kur'ân bunları onlara yeniden anlattığında, büyük bir küçümsemeyle *"Bunlar eskilerin masallarıdır"*³²⁴ diye haykıracaklardır. Görünüşe bakılırsa Mekkeli putperestler, bu anlatılardan onları kendilerinden öteye taşıyacak ya da insanın amaçları üzerine düşündürecek hiçbir ders çıkarmıyorlardı. Ticaretlerine, aile ve kabilelerinin çıkarlarına odaklanmış Mekkeli putperestler, genel olarak, onları üstün bir dinî hayat anlayışına yükseltmeye çırpınan bir tebliğ faaliyeti için en verimsiz toprağı oluşturmaktadır. Blachère burada yerinde bir tespitte bulunarak şöyle der: *"Muhammed'in gerçek başarısı bu körlerden kimilerini atalarının dininden koparıp İslâm'a kanalize ederek, onları kendi dinine kazanabilmiş olmasıdır."*³²⁵

Rodinson, ekonomik ve sosyal dönüşüme, entelektüel ve ahlakî dönüşümün eşlik ettiğini ifade ederek, ticaret ekonomisinin göçebe hayat yaşayan toplum üzerinde etkili olduğunu vurgular. Araplarda ticarî hayatta değiş-tokuşun (mübadele) yanı sıra parayla alış-veriş şekline de sık sık rastlandığını belirtir. Bu ticarî ilişkilerde bedevîler zengin şehir tüccarlarına borçlanmakta ve çok geçmeden köle durumuna düşmekteydiler.³²⁶

Rodinson'a göre, Araplar genelde ticaret ve kendi aralarında oluşturdukları bir dayanışma vergisiyle barış içerisinde yaşarlardı. Baskınlarla mal almak mübahtı fakat ne olursa olsun cana kıymak büyük bir cezayı gerektirirdi.³²⁷ Arapların

³²³ Blachère, *Mahomet*, s. 26.

³²⁴ Mutaaffin, 83/13.

³²⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 26.

³²⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 57.

³²⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 34.

toplumsal hayatında genel olarak zengin-fakir ayrımı vardı. Kimileri topladıkları servetler sayesinde köle sahibi olma olasılığını elde etmişlerdirdi. Zaman zaman bu kölelerin azat edildiği görülürdü.³²⁸ Kadın, İslâm'dan önce göçebe dönemlerde değersizdi. Hitabet ve söz sanatı olan şiir, Arap toplumunda son derece önemliydi. Toplumda şâir, saygı uyandırdığı kadar korku da uyandıran ve ilahî bir ruh tarafından desteklendiği kabul edilen bir kişiydi.³²⁹

Rodinson'a göre Arap toplumunda “büyücülük ve kehanet” son derece yaygın olup insanlar kem gözlerden nazarlıkla korunurdu. Düzensizlik içerisinde yaşayan kabile bireyleri kendilerine özgü bir ahlak ideali oluşturmuş ve bu ideale uygun bir ahlak benimsemişlerdir. Bu idealin oluşumunda dinin hiçbir rolü yoktur. Arapların gözünde “örnek insan” her şeyden önce herkesten fazla mert olan insandır. Mertlik ise, kökü bakımından “erkeklik” anlamına gelir. Mert olmak demek cesur, dayanıklı ve kanaatkâr, içinde yaşadığı topluluğa ve sosyal görevlerine sadık, cömert ve konuksever olmak demektir.³³⁰

Rodinson'a göre açlık insanı daima baştan çıkarmıştır ve unutulmamalıdır ki; o devirde Araplar çoğu zaman yarı aç olarak yaşıyorlardı. İşte Arap kabileleri arasındaki vahşet ancak böyle açıklanabilir. Yazar kendi sübjektif değerlendirmeleri çerçevesinde, Arapların ne kadar “barbar” olduklarını bir öyküden yola çıkarak şöyle anlatır: “Arapların arasından uzun saçlı bir adam düşman askerini öldürdükten sonra dudaklarını adamın boğazına yapıştırıp kanını emmeye koyuldu. Düşman tarafı hiç beklemedikleri bu canavarca manzara karşısında dehşete düşmüş

³²⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 34-35.

³²⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 36.

³³⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 38.

ve artık eskisi kadar yiğitlik gösterememiştir.”³³¹ Rodinson Araplar hakkında bu ve benzeri küçültücü ifadeleri daha önce de kullanmıştı.

4. İdarî ve Siyasî Durum

Gaudefroy-Demombynes’e göre İslâm öncesi Arap toplumu kabileler biçiminde düzenlenmiştir. Bu sıralama ise şöyledir: Aile, kabile, kabileler birliği. Aile bir çadırdaki ya da bir evde toplanmıştır. Kabile, reisin mekânı çevresinde bir çadırlar halkası biçiminde kümelenmiştir. Mekke şehir merkezinde oturanlar ise, dağınık mahalleler şeklinde oturuyorlardı. Her çadırdaki bulunan bir aile reisi çocuklarını ve kölelerini çevresinde toplamıştır.³³²

Blachère’e göre, öncelikle Mekke şehri, Necran’la Medine’nin arasında kuruludur ve Hicâz’ı Babil’e bağlayan yolun son durağını oluşturur. İkinci olarak, hem kentin içinde hem de Mina, Arafat ve Müzdelife’de kutsal sayılıp büyük saygı gösterilen ve her yıl sadece Hicâz’dan değil komşu ülkelerden de pek çok hacı çeken yerler vardır. Bir çeşit “*Tanrı için savaş arası*”^{*} oluşturan aylar boyunca ve ilkbaharda, Mekke ve civarı dokunulmazlık kazanır ve büyük bir etkinliklerle canlanır. Böylece bu kervan kenti zenginliğini hem ticaret yolları üzerinde bulunmasından hem de hacıların sırtından kazanır.³³³

Blachère, Lammens’in görüşlerinden hareketle Kureylilerin Mekke’de bir tüccarlar cumhuriyeti oluşturdukları olgusu üzerinde çok ısrar etmiştir. Kureyşliler yerleşik hayata geçmekle birlikte bedevî kökenlerini inkâr etmemişlerdir. Hatta kabile özelliklerini bir takım organizasyonlarla özellikle korumuşlardır. Kentin

³³¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 39-40.

³³² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 28.

^{*} *Tanrı için savaş arası* (Fr. Trêve de Dieu) teriminden maksat, kendisinde savaşın haram kılındığı *Haram Aylar*’dır.

³³³ Blachère, *Mahomet*, s. 23.

başında *Mele'* adı verilen bir “*İleri Gelenler Kurulu*” (Fr. le Conseil des Notables) bulunur. Hiç kimse bu kurula veraset yoluyla giremez. Bu kurulda yer alanlar oraya yalnızca kişisel saygınlıkları, zekâları, politik ya da askeri nitelikleri, bir de mensubu oldukları kabilenin önemi sayesinde girebilirler. Bu meclis bir senato değildir; aldığı kararların yaptırım gücü yoktur, ikna yoluyla vatandaşların geri kalanına kabul ettirildikleri ölçüde bir sonucu olur. Yönetimin merkezinde adına “*Dâru'n-Nedve*”³³⁴ denilen bir toplantı yeri vardır, burası ne bir “*Yargıçlar Konağı*” (Fr. Hotel des Échevins) ne de “*Belediye Binası*” (Fr. la Maison De ville) olup Kâbe'ye yakın, herhangi bir kimseye ait sıradan bir evdir. Çıkan problemler Dâru'n-Nedve'ye getirilmeden önce, öncelikli olarak evlerinde ayrı toplanma yerleri olan aile üyelerinin katıldığı bir istişare biçimi vardır. Ne kadar sade ve gösterişsiz olursa olsun bu kent yaşamı zekâ oyunlarına, politik yeteneklerin inceliş ustalaşmasına ve pratik duygusunun gelişmesine çok elverişlidir.³³⁵

Rodinson ise, Kureyş aşiretlerinin her zaman kendi aralarında iktidar mücadelesi içinde olduklarını, bunların başında da Abdümenafogulları ile Abdüşşemsoğullarının geldiğini ifade eder. Hz. Muhammed'in dedesi olan Abdülmuttalib'in bir süre yönetimi ele geçirse de daha sonra Ümeyyeoğullarının söz sahibi olduğunu belirterek, dışa karşı birlikte hareket ettiklerini belirtir. Büyük kararların ortak bir senato olan *Mele'* tarafından alındığını ifade eden Rodinson, bu kurulun kararlarının bir yaptırım gücüne sahip olmadığını kaydetmiştir.³³⁶

Ayrıca Rodinson, Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'in Kâbe hizmetleri, hacıların su ve yemek ihtiyacını gidermesi dolayısıyla Mekke halkı

³³⁴ *Dâru'n-Nedve*, Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı toplantı yeridir. Fırlalı, Ethem Ruhi, “*Dâru'n-Nedve*”, *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 555-556.

³³⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 24.

³³⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 64.

üzerinde bir ağırlığının olduğunu ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi, Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed'in Risâleti öncesi Arap toplumsal hayatına olgusal yaklaşıtları, olayları ve sosyal yapıları tarafsız bir gözle ele aldıkları görölmektedir. Rodinson'un Arapları tanımlamasında olduğı gibi, onları küçük düşürücü ve cani olarak nitelemesi nedeniyle klasik oryantalist bakış açısı olan indirgemeci yaklaşımdan kurtulamadıklarını söyleyebiliriz.

B. HZ. MUHAMMED'İN DOĞUMU, ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİK DÖNEMİNE YAKLAŞIMLAR

Eserlerini incelediğimiz Fransız oryantalistler Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson, Hz. Muhammed'in çocukluk ve gençlik dönemine ait bilgileri aktarırken, genel olarak, bu bilgilerin az ve karmaşıklığı üzerinde durmaktadırlar. Hz. Muhammed'in Risâlet öncesi hayatını onun doğumu, çocukluğu, sultaneye verilmesi, göğsünün yarılması (Şakk-ı Sadr) ve Suriye yolculuklarını ayrı başlıklar halinde ele almasalar da biz bunları sınıflandırmayı uygun gördük.

1. Doğumu

Adı geçen Fransız oryantalistler Hz. Muhammed'in doğum tarihi konusunda geniş yorumlar yapmışlardır. Doğum tarihinin kesin olarak bilinemeyeceğı üzerinde duran oryantalistler kendilerince birtakım tarihler öne sürmektedirler.

Gaudefroy-Demombynes geleneksel bilgileri tekrar ederek, Hz. Muhammed'in, Kureyş'in büyük kabilelerinden birinden, Benî Hâşim'den geldiğini ve bu ailenin saygınlığının kendisine çok yararı olduğunu belirtir. Mekke'de en

yüksek görevlerde bulunmuş olan Kureyş kabilesinden gelmesinin kendisine saygınlık sağladığını ifade eder.³³⁷

Hız. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib ve kabilesinin Mekke'deki görevleri hakkında bilgiler veren Gaudefroy-Demombynes, bu görevlerin onun ve ailesinin toplum içinde nüfuz ve itibarını artırdığını söyler. Hız. Muhammed'in babası Abdullah'ın Âmine ile evlilik hikâyesini anlatır. Hız. Muhammed'in doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü olaylarla Hız. İsa'nın doğumunu kıyaslar. Ona göre, Kutsal Rûh'un İsa'nın annesi Meryem'in göğsüne Allah'ın nefesini üflemesi gibi, bir melek de Abdullah'a kutsal ışığın yani Nûr'un bir parıltısını aktarmıştır. Taberî, Yakubî ve İbn Sa'd gibi siyer kaynaklarında anlatılan birçok rivâyeti buna delil gösterir.³³⁸ Yazar bu rivâyetlerin sahilhliğı üzerinde yorumdan kaçınmaktadır.

Gaudefroy-Demombynes ayrıca, Hız. İsa'nın Hız. Muhammed'in peygamber olarak geleceğini haber veren Kur'ân'da geçen "*Ben Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir Peygamberi müjdeleyici olarak gönderildim*" mealindeki ayeti³³⁹ ise kabul etmez. Çünkü Yuhanna İncili'ndeki 14 ve 26. ayetle karşılaştırıldığında burada geçen "*paracletos*" kelimesinin anlam itibariyle Muhammed ya da benzeri bir anlam içermediğini iddia eder.³⁴⁰

³³⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 59-60.

³³⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 60-61. Yazarın burada aktardığı rivâyet şu şekildedir: "*Abdullah, evinden gelirken Fâtıma bt. Nevfel'in evinin önünden geçti, bu kadının erkek kardeşi hanîf Varaka, yakında bir peygamber doğacağını söylemişti ona. Hatun Abdullah'ın yüzündeki ışığı gördü ve kendisini ona sundu, ama boşunaydı bu. Az sonra tekrar kadının evinin önünden geçen Abdullah bu kez görüşmeye istekli göründü, fakat kadın onu geri çevirdi: Yüzünde o parıltı yoktu artık. Bunun üzerine Fâtıma bt. Nevfel, Âmine'ye, karnında 'yeryüzündeki varlıklarının en iyisini' taşıdığını haber verdi.*"

³³⁹ Saff, 61/6.

³⁴⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 61.

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili bir diğer eksiklik, doğumunun kesin bir tarihe bağlanamayışındır. Gerçekte hayatının bütün dönemleri iyi bilindiği halde, ölüm tarihi üzerinden doğum tarihi “yapay” olarak kurgulanmıştır. Ölümü hicrî 11. yılın Rebûlevvel ayının 13'ü Pazartesi günü vuku bulmuştur. Bu tarih 8 Haziran 632'ye karşılık gelmektedir. Hicrî 1. yıl ise 25 Eylül 622'de başlamıştır. Fransız oryantalist göre klasik siyer kaynakları, Hz. Peygamber'in hayatındaki Kuba'ya gelişi, doğumu gibi temel olaylarda hep Rebûlevvel ayının 12'si ya da 13'üne denk gelen bir pazartesi bulmak istemiştir. Ancak yazara göre Hz. Muhammed'in doğum yılı belirsiz kalmaktadır. Yazar bu olaylardan yola çıkarak, Hz. Muhammed'in Medine'de on yıl, Mekke'de ise ilk vahiyden sonra on ya da on üç yıl yaşadığına ve vahiy gelmeye başladığında kırk yaşında olduğuna karar verildiğine göre, 569 yılında doğmuş olduğunu iddia etmektedir.³⁴¹

Fransız oryantalist Blachère ise, Hz. Peygamber'in doğumunu; Orta Çağ tarihini alt üst edecek bir hadise olarak değerlendirir. Fakat kendisine göre, bu önemli olayda her şey belirsiz ve sırdır. Hadis ve siyer kaynaklarında³⁴² bu konularla ilgili tatminkâr bilgiler mevcut değildir. Mesela, Hz. Muhammed'in doğum tarihi olarak 567, 572 ve 573 gibi farklı tarihler söz konusudur. Babası ve annesi hakkında çok az bilgilere sahip olunduğunu belirterek, babası Abdullah hakkında Abdülmuttalib'in beş oğlundan biri³⁴³ diye söz etmektedir.

³⁴¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 62.

³⁴² Blachère eserinde “*la Tradition Biographique*” ifadesini bolca kullanır. Biz bu ifadeyi “*klasik hadis ve siyer kaynakları*” şeklinde çevirdik.

³⁴³ Yazar burada kaynak göstermemiştir. Oysaki birçok kaynakta bu bilgi Abdülmuttalib'in on evladı olduğu şeklindedir. Kaynaklarımızda Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'ı verdiği bir söz üzerine kurban etmek istemesi anlatılır. Bkz: İbn Hişâm, I, 108-109; Topaloğlu, Bekir, “Abdullah”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 75-76; Fayda, Mustafa, “Muhammed”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 409.

Blachère, Hz. Peygamber'in 632 yılında vefatını ve 622 yılında hicretini tarihsel olarak güvenilir kabul eder. Tarihçilerin de bu tarihler konusunda bir görüş birliği içerisinde olduğundan bahseder. Kur'ân-ı Kerim'deki "...ben sizin aranızda bundan önce bir ömür yaşadım..."³⁴⁴ ayetinde geçen عُمُرًا kelimesi ve bu kelimeye bazı müfessirler tarafından verilen "kırk yıl" anlamından hareketle ve aynı zamanda Risâletin Mekke'de on yıl sürdüğünü iddia ederek, peygamberliğin 612 yılında başladığını söyler. İbn Sa'd'ın bir rivâyetini ele alarak Hz. Muhammed'in 63 ya da 65 yaşlarında vefat ettiğini öne sürerek Hz. Peygamber'in doğum tarihi olarak 567 ve 569 tarihlerinin doğru olduğunu iddia eder. Oysaki siyer kaynaklarında 571 tarihi zikredilir ve bu tarih ona göre doğru olmadığından Hz. Muhammed'in doğum ve Risâletinin başlangıç tarihi kesinlikle şüphelidir. Yazara göre bu durumda tarihler konusunda yeni bir düzenleme yapmak gerekmektedir.³⁴⁵ Blachère, daha önce de Kur'ân'ın kronolojik olarak yeniden sınıflandırılması gerektiğini belirtmişti.

Blachère ise Gaudet-Demombynes'in aksine Hz. Muhammed'in doğumunda göze çarpan bir harikuladeliğin olmadığını belirtir. Muhammed ismi "övmüş, övmeye değer" anlamına gelir ve nadiren de olsa İslâm öncesi kullanılan özel isimlerden birisi olabilir. Peygamberlik öncesi bu isim zaten pek kullanılmazdı ve o "Ebu'l-Kâsım" diye çağrılmaktaydı.³⁴⁶

Rodinson ise aynı şekilde diğer oryantalistler gibi, Hz. Muhammed'in ne zaman doğduğunun tam olarak bilinemediği üzerinde durarak, kendi görüşüne göre 579'dan önce doğduğunu düşünmektedir. Hz. Muhammed'in Fil Olayı'nın olduğu

³⁴⁴ Yunus, 10/16.

³⁴⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 15. Hz. Peygamber'in yaşı ile ilgili *Journal Asiatique*'te uzunca bir makale kaleme alan Henri Lammens Hz. Peygamber'in yaşının 60-65 yaş arasında olduğunu iddia etmektedir. "L'âge de Mahomet", *Journal Asiatique*, Série 10, Paris 1911, XVII, pp. 209-250.

³⁴⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 29.

sene doğduğu fikrine karşı çıkar. Doğum tarihi konusundaki belirsizlikler ona göre, 567'den 573'e kadar bir süren bir doğum yılı zinciri ortaya çıkarır.³⁴⁷ Ama sonuç itibariyle çoğu tarihçinin kabul ettiği 571 yılını tercih eder.

Rodinson, Hz. Muhammed'in soyu hakkında genel bilgileri tekrarlayarak babası Abdullah'ın yakışıklı bir insan olduğundan söz eder. Hz. İsa'nın doğumunun aksine, Hz. Muhammed'in doğumunun mucizevî değil normal şartlarda gerçekleştiğinden bahseder. Yazar yine de kendisi inanmasa da, İbn Hişâm ve İbn Sa'd'da geçen Hz. Peygamber'in doğum öncesi olayları zikreder.³⁴⁸

Rodinson bu bölümde önemli bir iddiada bulunarak, Hz. Peygamber'in doğumundan önceki şartların adeta kendisinin dünyaya gelmesi için hazırlandığını belirtir: *“Bir Arap ideolojisinden güç alan, hem yeni koşullara uygun, hem de kadroya alacağı Bedevî ortamına yakın, büyük imparatorluklarla eşitlik içinde pazarlık edebilen bir Arap devleti... Devrin büyük ihtiyacı işte budur. Artık bütün yollar, bu ihtiyacı karşılayacak olan deha sahibine açıktır ve bu deha sahibi adam (Hz. Muhammed) doğmak üzeredir.”*³⁴⁹

Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in doğum tarihi konusunda Rodinson hariç diğer iki oryantalist farklı tarihleri vefatından hareketle bazı hesaplamalarla sondan başa doğru zikretmektedirler.

2. Çocukluğu ve Sütanneye Verilmesi

Hz. Peygamber'in çocukluk ve gençlik dönemi ve bu dönemlerdeki birtakım olaylar oryantalistlerce dikkate alınarak yorumlanmıştır. Bu dönemlere ait

³⁴⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 61.

³⁴⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 64-66.

³⁴⁹ Rodinson, *Muhammed*, s. 59.

rivâyetlerin gerçekliği üzerinde duran bu kimseler bazı olayların geçmiş ümmetlere ait efsanevî öğeler barındırdığını iddia etmektedirler.

Bu kimselerden biri olan Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in çocukluk döneminin en önemli olayları olarak onun sütanneye verilmesi ve göğsünün yarılması olaylarını görmektedir. Sütannesi Halime'nin ondan başka Hamza, Cafer ve Ebû Seleme'yi de emzirdiğini ve bu kadının Ebû Leheb'in kölesiyken hicretten sonra onun tarafından azat edildiğini anlatır. Sonra Benî Sa'd kabilesinden, Mekke'de emzirecek zengin bir bebek bulamayan Halime, yetim olan Hz. Muhammed'i emzirmeye ve onu Mekke'nin cehennem sıcağı dışında yetiştirmeye razı olur. Beş yıl boyunca bakıp büyütür ve bu süre içinde kabilesinde mutluluk hüküm sürer. Bu süre boyunca, mucizevî işaretler çocuğa eşlik etmektedir.³⁵⁰ Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in sütannesi Halime'yi hiç unutmadığını, hep sevgiyle andığını söyler. Taif kuşatması döneminde Hz. Peygamber Benî Sa'd kabilesiyle süt yoluyla olan akrabalık ilişkilerini kullanmıştır.

Diğer oryantalist Blachère'e göre ise, annesi Hz. Muhammed'i dünyaya getirdiğinde hayatının en fakir dönemini yaşıyordu ve bu yüzden Arabistan'ın yerleşik ahalisi arasında pek yaygın olan âdete göre sütanneye vermişti. Yine adetlere göre çocuk süten kesilene dek orada kalmalıydı.³⁵¹ Blachère, olayları bilinen bazı rivâyetleri tekrar ederek anlatır. Hz. Muhammed'in annesi Amine'ye geri verildiğinde altı yaşında olduğunu ve babasının kabrini ziyaret amacıyla Medine'ye gidip ziyaretten dönerken, yolda annesinin vefat ettiğini tekrar eder. Yaşlı bir köle kadın (Ümmü Eymen) bu öksüz ve yetimi Mekke'ye dedesi Abdulmuttalib'e

³⁵⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 62-63.

³⁵¹ Blachère, *Mahomet*, s. 28-29.

götürür. Yazar, Hz. Muhammed'in altı yaşından sonra 13-14 yıl boyunca hakkında bilgilerin çok az olduğunu söyler. Dedesinin ölümünden sonra hali vakti yerinde, saygın bir tüccar olan Ebû Talib yeğenini yanına alır. Bu esnada Ebû Talib'in de adı Ali olan bir oğlu dünyaya gelir. Ali kuzeni Muhammed'e sınırsız bir sevgi ve sadakatle bağlıdır. Yine yazara göre; Hz. Peygamber bu dönemde pek mutlu değildir. Hatta hor görülen, parayla tutulmuş kimselere ve kölelere yaptırılan çobanlık, Hz. Muhammed için uygun görülür. Bu çobanlık mesleği de mutsuzluk varsayımını doğrular niteliktedir. Yazar daha da ileri giderek “*çobanlık öyküleri*”nin Yahudi ve Hristiyan kaynaklı olduklarını belirtir. Örnek olarak da Peygamber *Amos'un*³⁵² Tanrı tarafından peygamber olarak seçilmeden önce bir çoban olduğundan bahseder. Ona göre çobanlık yaptığı vurgusu peygamberlik yoluna mütevazı bir biçimde başladığını anımsatmak içindir. Yine bir hadis Hz. Muhammed'e “*her peygamberin çobanlık yaptığını*” söyler.³⁵³

Rodinson ise, Hz. Peygamber'in çocukluğu hakkında hiçbir bilgiye sahip olunamadığı, bu yüzden birçok bilginin efsanevî olduğundan bahseder. Ona göre tarih merakının ve dindarlık duygusunun harekete geçirdiği birçok kimse Hz. Muhammed'in hayatı hakkında bilgi sahibi olmak istemişlerdir. Bundan dolayı adına “*nakilcilik*” adı verilen rivâyetçi (Fr. Traditioniste) bir gelenek ortaya çıkmıştır. Rivâyetçi müellifler tarih merakını, dindarlık duygusunu veya toplum hayatının düzenlenmesiyle ilgili bir ihtiyacı karşılamak amacıyla, ellerine geçen bütün olayları kritik etmeden aktarmaya koyulmuşlardır.³⁵⁴

³⁵² *Amos*, M.Ö 793 ile 753 yılları arasında görev yapmış bir Yahudi peygamberdir. Bkz: Carrol, M.-Daniel, R., *Amos: The Prophet and His Oracles*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.

³⁵³ Blachère, *Mahomet*, s. 30.

³⁵⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 66.

Bütün bunlara rağmen Rodinson birçok olayın doğruluğunu kabul eder. Mesela, Hz. Muhammed'in eşlerinin ve arkadaşlarının isimleri, soy kütükleri, aralarındaki akrabalık bağları, insanî ilişkileri konusunda kesin bilgilere sahip olduğundan bahseder. Buna karşın, Hz. Peygamber'in hayatının ilk dönemi hakkında çok az bilgiye sahip olunabildiğinden söz eder.³⁵⁵

Rodinson ayrıca, Hz. Peygamber'in sütanneye verilmesiyle ilgili İbn Sa'd'dan rivâyetleri aktararak bunun Arap toplumunda bir gelenek olduğunu, bu sayede Kureyş çocuklarının çölün temiz havasından yararlanarak sağlamlaşacağına olan inancı dile getirir. Ayrıca bu gelenekte, erkek çocuklar arasında sütkardeşliği güçlü bir bağ olarak kabul edildiğinden, göçebelerle olan faydalı ilişkiler de bu yolla sürdürülmüştür.³⁵⁶

Gaudefroy-Demombynes, olayları yorumsuz olarak aktarırken Blachère de, Hz. Muhammed'in çocukluğunda “çobanlık” yapmasını mutsuzluğun bir sembolü olarak görmektedir. Ona göre çobanlık hor görülen ve küçük düşürücü bir meslektir. Blachère bu olayın Hristiyan ve Yahudi kaynaklı olduğunu iddia ederek kendi ile çelişmektedir. Rodinson ise Hz. Muhammed'in çocukluğu ile ilgili birçok olayın efsanevî olduğunu düşünmektedir.

İbrahim Sarıçam'ın belirttiği gibi, Hz. Muhammed, diğer peygamberler gibi, kendi devirlerinin ekonomik koşulları çerçevesinde bu mesleği icra etmiştir. Onun ticarî faaliyetlerinde amcasına yardım ettiği gibi, hayvanların bakımında da yardım etmesi gayet doğaldı. Aksi takdirde tembel tembel oturmuş veya avare bir şekilde gezip dolaşmış olurdu. Aynı zamanda çobanlığın kişiyi sabra ve tahammüle

³⁵⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 67.

³⁵⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 67-68.

alıştırdığını, himayesi altındakileri koruma alışkanlığı kazandırdığını ve sorumluluk duygusu aşıladığını da belirtmek gerekir.³⁵⁷

3. Göğsünün Yarılması Olayı

İslâm tarihi kaynaklarında Hz. Muhammed'in sütannesinin yanında iken göğsünün yarılması (Şakk-ı Sadr) ile ilgili bir takım rivâyetlere yer verilmektedir.

Bu hadise oryantalistlerin eserlerinde yer verdikleri ve tartıştıkları konular arasındadır. Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Benî Sa'd kabilesinde iken peygamberlik görevini yapmaya elverişli kılmak ve kötülüklerden arınmak için iki meleğin onu tuttuğunu, sonra meleklerden birinin Hz. Muhammed'in göğsünü yardığını anlatır. Melek onun göğsünü yıkamış ve *“bir beyaz kedinin yüzüne benzeyen”* sekîneyi çağırmış ve onu Muhammed'in kalbine koymuştur. En sonunda bu iki melek iki omzu arasına peygamberlik mührünü vurmuşlardır.³⁵⁸

Gaudefroy-Demombynes'e göre, başka birtakım rivâyetler meleklerin müdahalesini ya hemen vahiy öncesi olan Hz. Muhammed'in Hira mağarasına çekilişleri zamanına ya da Kâbe önünde namaz kılarken Mi'râc olayının öncesine yerleştirmiştir. Bu olayda bir Kur'ân ayetinin somut yorumunun varlığı görülmek istenmiştir: *“Ey Muhammed! Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”*³⁵⁹ Yazar burada, bağırsakların çıkarılması, yerine büyü ve arındırıcı bir ögenin konması sonucu, Hz. Muhammed'de varlığını ileri sürdüğü *“sara”* belirtilerini gören Sprenger'in görüşlerinin kabul edilemez olduğunu söylemektedir.³⁶⁰

³⁵⁷ Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay., Ankara 2007, s. 78-79.

³⁵⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

³⁵⁹ İnşirâh, 94/1.

³⁶⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

Gaudefroy-Demombynes bu olayı değerlendirirken, insanların cinler tarafından ele geçirildiğinin kabul edildiği İslâm öncesi inançların izinin görüldüğünü belirterek, şâir Ümeyye b. Ebi's-Salt, akbaba biçimine giren bir cinin göğsünü yardığını örnek verir. Fransız oryantalisteye göre, Taberî 9. yüzyılda bu olayı, Allah'ın Hz. Muhammed'in göğsünü temizleyip ilk yaratıldığı duruma getirmek istediği biçiminde açıklar.³⁶¹

Blachère'e göre ise, hadislerde anlatıldığı şekliyle Hz. Muhammed Benî Sa'd kabilesi yanında sürüsünü otlatırken “*kalbinin yıkanması*” olayıyla yüz yüze kalır.³⁶² Ona göre vahiy öncesi dönem için Kur'ân'da Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili neredeyse hiçbir bilgi olmadığından dolayı, hadis o döneme ait ne buldu ise hepsini toplamıştır. Bunların içerisinde Arap-Putperest, Yahudi-Hristiyan ve İran kültürüne ait etkiler bulunan hikâye ve anlatılar mevcuttur. Mesela, ilk gelen vahiylerden olan “*Ey Muhammed! Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senin üzerinden kaldırmadık mı?*”³⁶³ ayetinde geçen “*göğsünü açmak*” deyimini yazara göre mecazî bir ifadedir. Bu ayetlerin yalın anlamı, “*Biz senin ruhunu imana açmadık mı? Seni putperestlikten kurtarmadık mı?*” şeklindedir. Bununla birlikte, hem Kur'ân yorumlarında hem de Hz. Muhammed'in siretinde yer alan bir hadiste, bu ayetlere bambaşka bir anlam verilmektedir. Şöyle ki: “*Henüz çocuk olan Muhammed bir gün hayvanlarını otlatırken iki melek ona yaklaşmış, onu uyutmuş, göğsünü yarmış, içinden kalbini çıkarmışlar ve onu karla yıkamışlardır. Daha sonra*

³⁶¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 63.

³⁶² Blachère, *Mahomet*, s. 28-29.

³⁶³ İnşirâh, 94/1-3.

kalbi yine yerine koymuşlar ve bu mucizeyi yaşayan çocuğun aklında da bedeninde de bu yapının hiçbir izi kalmamıştır.”³⁶⁴

Bu olayı Blachère şöyle değerlendirir: *“Bu öykü ister Arap putperestliğine ait olsun, ister bazı Yahudi ya da Hristiyan anlatılarını çağrıştırsın, gerçek olan şudur ki; önemli kişilerin hayatlarını anlatan öykülerde bu tür hikâyeler mevcuttur. Müslüman müfessirler Kur’ân’da, harfî harfine alındığında anlatı-hikâye yorumuna dayanıklık eden ‘göğsünü açmak’ deyimini bulmamış olsalardı, bu olay havada kalırdı. Bu hadise, o zamandan itibaren kuşkulu olmaktan çıktı ve Muhammed’in hayatında yerini aldı.*”³⁶⁵

Hiz. Muhammed’in göğsünün yarılması olayı üzerinde fazla durmayan Rodinson ise, farklı zaman dilimlerinde meydana geldiğini söylediği bu olayın gerçek olabileceğini, çünkü benzer olayların daha önce başka kişiler için de söz konusu olduğunu belirtir.³⁶⁶ Rodinson bu olayı anlatırken şu rivâyetleri aktarır: *“Bir gün Cebrail veya insan şekline girmiş iki melek Hiz. Muhammed’in yanına gelip göğsünü yarmış, kalbini çıkardıktan sonra ondan bir kan pıhtısı almış, ardından kalbi yıkayıp yerine koymuş, yarığı da kapatmıştır.*”³⁶⁷

Görüldüğü gibi Fransız oryantalistler ilgili rivâyetleri aktarsalar da bu olayın maddî bir operasyon olmayıp daha çok eski kültürlerde olan bir mitoloji olarak görme eğilimindedirler. Zira bu tür olaylar daha önce başka kimseler için de anlatılmıştır.

³⁶⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 11. Bu konu ile birçok hadis olmakla birlikte yazarın zikrettiği hadis Ahmed b. Hanbel’de geçmektedir. Ahmed b. Hanbel (241/855), *el-Müsned*, İstanbul 1982, V, 139.

³⁶⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 11.

³⁶⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 69.

³⁶⁷ Rivâyetler için bkz: Ahmed b. Hanbel, III, 121; Müslim, Ebu’l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüri (261/875), *el-Câmiu’s-Sahîh*, (tah. M. Fuad Abdülbaki), I-III, İstanbul, İman 261, 265.

H. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım adlı bir makale kaleme alan Bünyamin Erul, bu konunun, İsrâ öncesinde Hz. Muhammed'i misal âleminde yapacağı bu yolculuğa hazırlamaya matuf, manevî, ruhanî yahut temsilî bir *Şerh-i Sadr* (gönlün ferahlatılması) olarak anlaşılmasının daha isabetli olacağını belirtir. Anlaşılan o ki, söz konusu sembolik anlatım, zaman içerisinde raviler tarafından cerrahi bir operasyon olarak algılanmaya, ardından da o şekilde nakledilmeye başlanmıştır.³⁶⁸

İslâm âlimleri arasında kafa karışıklığına sebep olan bu konunun oryantalistlerce anlamlandırılmaması normal karşılanmalıdır. Fransız oryantalistler, Hz. Muhammed'in göğsünün yarılmasıyla ilgili eski İran-Doğu kültürlerindeki cin, şeytan ve kâhin gibi unsurların bolca yer aldığı Arap kültüründe yaygın olan mitolojinin ve efsanenin etkisi sonucu oluşan rivâyetlere dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla onlara göre bu rivâyetler geçmiş Doğu kültürlerinin yabancı olmadığı, bazı önemli şahsiyetler için kullandıkları birtakım mitolojilerdir.

4. Suriye Yolculukları

H. Muhammed henüz dokuz ya da on iki yaşlarında iken amcası Ebû Talib ticaret maksadıyla Suriye'ye gitme kararı vermiş, seyahate kendisini de götürmesi için amcasına ricada bulunmuştu. Ebû Talib yeğenini kırmamış ve beraber yolculuğa çıkmışlardır. İslâm tarihi kaynaklarının verdiği bilgilere göre ticaret kervanı, Suriye topraklarında bulunan Şam ve Kudüs arasında Busrâ denilen yerde konakladıkları sırada bir Hristiyan rahibi olan Bahîrâ ile bir yemek yeme süresi kadar kısa bir müddet görüşmüştü.³⁶⁹ Yine bazı rivâyetlere göre, yirmibeş yaşlarında iken

³⁶⁸ Erul, Bünyamin, "H. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz H. Muhammed (sav) -Özel Sayı-*, Ankara 2003, ss. 33-66.

³⁶⁹ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), Ankara 2003, I, 47.

mustakbel eşi Hz. Hatice'nin kervanı ile tekrar Suriye'ye gelmiş ve yine aynı yerde yani Busrâ'da bu kez Nastûrî adlı bir papaz ile karşılaşmıştı. Bu kişinin, bir Nastûrî papazı mı olduğu veya o kişinin gerçekten böyle bir ad mı taşıdığı kesin değildir.³⁷⁰

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Peygamber'in Suriye'ye yaptığı yolculukları ve bu yolculuklarla ilgili anlatılan olayların kuşkulu olduğunu iddia eder. Ona göre bazı tarihçiler bu yolculuklarda Hz. Peygamber'in Hristiyanlıkla ilk ilişkilerini ve bu din hakkındaki bilgilerinin temel kaynağını görmüşlerdir.³⁷¹ Fransız oryantalist, yine de Suriye yolculuklarına ve orada Hz. Muhammed'in Rahip Bahîrâ ile karşılaşmasına dair riayetleri aktarmaktan geri duramaz.

Blachère'e gelince o, Hz. Peygamber'in amcası ile Suriye-Şam'a yolculuk yaptığına ve orada Rahip Bahîra ile karşılaştığına inanmaz. Bu noktada Sprenger, Caetani ve Buhl'u eleştirir. Yine de bir ihtiyat payı bırakarak *“bu yolculuğun yapıldığı doğru ise; bu yolculuk Muhammed'i ciddi anlamda Hristiyanlık etkisi ile doldurmuştur”*³⁷² diyerek birçok oryantalistin görüşüne yaklaştığı görülmektedir. Blachère, klasik dinî kaynaklar reddetseler de Hz. Muhammed'in putperest ayinlere katıldığı ve hayatının büyük bölümünde *“atalarının dini üzere”* yaşadığı görüşündedir. Bu görüşünü Kur'ân-ı Kerim'deki şu ayetlerle delillendirir: *“Allah seni şaşırmış bulup da sana yol göstermedi mi?”*³⁷³ *“O sana bilmediğini öğretti ve*

³⁷⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 58.

³⁷¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 65.

³⁷² Blachère, *Mahomet*, s. 31.

³⁷³ Duhâ, 93/7.

sana Allah'ın lütfu çok büyük oldu”³⁷⁴ “...sen kitap ve iman ne olduğunu önceleri bilmezdin.”³⁷⁵

Hiz. Peygamber'in Suriye yolculukları ile ilgili olarak değerdendirmelerde bulunan bir diğerderyantalist Rodinson ise, bu yolculukların gerçedek olup olmadığı hususunda net bir görüş belirtmez. Taberî'nin olaya dair ayrıntılı bir rivâyetine yer verir. Olayın gerçedek olarak kabul edilmesi durumunda bunun bir savunma refleksi olduğunu belirtir. Zira Hiz. Muhammed'in, tektanrılı dinlerin biri tarafından tanınması önemliydi. Bu olayda ise Hristiyan bir Rahip tarafından bir tanınma ve meşruiyet söz konusu idi.³⁷⁶

Rodinson, Hiz. Muhammed'in doğduğu şehirdeki pagan dinlerle hiçbir ilişkisi olmadığını söyleyen Müslüman bilim adamlarının görüşlerini isabetli bulmaz. Çünkü ona göre, Hiz. Muhammed o dönemde herkes gibi babasının dinine mensuptur ve tanrıça olan Uzzâ'ya bir kurban bile kesmiştir. Yine kesmiş olduğu kurbanın etinden bir Hristiyana vermek istemiş fakat adam bunu kabul etmemiştir.³⁷⁷

Gaudefroy-Demombynes ve Blachère Suriye yolculuklarında anlatılan olaylara kuşku ile yaklaşmışlardır. Fakat bu tür rivâyetleri aktararak dolaylı olarak kabul ettikleri anlamı çıkmaktadır. Özellikle Blachère Hiz. Muhammed'in atalarının dini üzerine yaşadığını belirtir. Rodinson ise, Hiz. Muhammed'in mesajının tektanrılı bir din olan Hristiyanlık tarafından tanınması ve meşruiyeti açısından bu yolculukta gerçekleşen Bahîrâ görüşmesini önemli görmektedir.

³⁷⁴ Nisâ, 4/113.

³⁷⁵ Şûrâ, 42/52.

³⁷⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 69-70.

³⁷⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 72. Bu konu hakkındaki rivâyetler hakkında bkz: İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîretu İbn İshâk*, (tah. Muhammed Hamidullah), Konya 1981, s. 98; İbn Sa'd, I, 80.

Hız. Peygamber'in Suriye yolculukları ve Rahip Bahîrâ olayı oryantalistlerce istismar edilen ve yanlış değerdendirmelere konu olan bir hadisedir. Bir kısım oryantalistler bunun bir efsaneden ibaret olduğunu savunurken bir kısmı da Hız. Muhammed'in İslâm dinini ve esaslarını bu şahıstan öğrendiğini iddia etmişlerdir. Hatta daha da ileri gidilerek, Fransız oryantalist Carra de Vaux (1867-1953) gibi Bahîrâ'yı Kur'an'ın müellifi³⁷⁸ şeklinde tanımlayan eserler de ortaya konmuştur.

Sonuç olarak, Hız. Muhammed'in doğumu öncesinde gerçekleşen bazı olaylar, doğumu esnasındaki hadiseler, çocukluğu ve gençliğine dair birçok rivâyet Müslüman âlimler tarafından da tartışılmıştır. Kaynaklarımızda bu konularla ilgili oldukça bol bilgi bulunmaktadır. Fakat Müslümanlar Şakk-ı Sadr ve Suriye yolculukları gibi olayları ele alırken bazı rivâyetleri kabul etmemektedirler. Bu bağlamda, birçok oryantalistin bu konulara olan itirazlarının zaman zaman İslâm âlimleri ile örtüştüğü görölmektedir. Fakat oryantalistler Hız. Muhammed'in Risâleti öncesi olayları ele alırken İslâm'a ve onun değerdelerine olan küçümseyici tavırları bilimsellikle örtüşmemektedir.

³⁷⁸ De Vaux, Carra, *La Légende de Bahîrâ, ou Un moine chrétien auteur du Coran*, Paris 1898. Türkçe anlamı *Bahîrâ Efsanesi veya Kur'an müellifi Hristiyan Bir Keşiş* olan bu eserin iddiasına göre Kur'an Bahîrâ adlı rahip tarafından yazılmıştır. Bu iddia tamamen hayal mahsulü ve gerçeklerden uzak olmakla birlikte Batı'da kabul görmüş, oryantalistlerce tekrarlanagelmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLETİNİN MEKKE DÖNEMİ

OLAYLARINA YAKLAŞIMLAR

A. VAHİY KAVRAMI

Oryantalistlerin önemli bir kısmı, Hz. Muhammed'in mesajının kaynağının insanî bir çabanın ürünü olduğu hususunda görüş birliği içerisindeyler. Vahyin bizzat Hz. Muhammed'den sadır olduğu, aynı zamanda Yahudilik ve Hristiyanlıktan etkilendiği iddiasında bulunurlar. Bu başlıkta, eserlerini değerlendirdiğimiz Fransız biyografi yazarları Gaudefroy-Demombynes, Blachère ve Rodinson'un vahiy kavramına yaklaşımları, bu noktadan hareketle vahyin Hz. Muhammed üzerindeki etkilerini ve bunu nasıl algıladıklarını tespit etmeye çalışacağız.

1. Vahiy

Vahiy, İslâm'ın önemli kavramlarından biridir ve bir kişinin Kur'ân yorumu ve algısından bahsedildiğinde onun vahiy kavramına hangi manaları yüklediği önem arz etmektedir. Arapça asıllı olan “*vahiy*” (وحي) kelimesi v-h-y harflerinden türetilmiş mastar olup, Allah Teâlâ'nın beşerle dilediği bir maksat ve dilediği bir biçimde iletişim kurma çeşitlerinden her birine; özellikle de peygamberler ile iletişimine verilen bir isimdir. Bir başka ifade ile vahiy, Allah'ın emir ve yasaklarını, kullarına özel bir yolla, gizli ve güvenli bir biçimde bildirmesi demektir.³⁷⁹

³⁷⁹ el-İsfahanî, Rağıp, Ebû'l-Hasan el-Hüseyn b. Muhammed (ö. 425/954), *Müfredat, Kur'ân İstılahları Sözlüğü*, (çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu), İstanbul 2007, II, 835-839; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut 1956, XV, 379-380.

Vahiy, İngilizcede “*revelation*” kelimesi ile karşılanmaktadır. Bu kelime, Latince “*revelatio*”dan türetilmiştir. “*Revelatio*”, açıklamak, ifşa etmek, örtüsünü kaldırmak, göz önüne sermek gibi anlamlara gelmektedir.³⁸⁰ Fransız oryantalistler de “*vahiy*” kavramının karşılığı olarak Fransızca versiyonu “*révélation*” kelimesini kullanmaktadırlar. İnsana yeni bir bilgi verse de vermese de vahyetmenin arkasındaki temel fikir, vahyedien kişiye bir şeyi öğretmek veya bir bilgiyi bildirmektir.³⁸¹

Gaudefroy-Demombynes’e göre Hz. Muhammed’in aldığı ilk vahiyler hem Hristiyan münzevilerin hem de eski Arabistan’ın büyücüleri ve kâhinlerinin halüsinasyonlarına benzer. Vahiy alan kişi, eski şâirlerde olduğu gibi dağdan dağa dolaşır, bazen Ebû Kubeys tepesinde bazen de Hira mağarasında inzivaya çekilir. Gökten, bir ağaçtan ya da dağdan kendisine seslenildiğini duyar.³⁸²

Gaudefroy-Demombynes, vahyin Hz. Muhammed’e gelişini anlatması bakımından aşağıdaki ayetleri örnek gösterir: “(Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir”,³⁸³ “Battığı zaman yıldız andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) ne sapıtmış ne de eğri yola gitmiştir. O, arzusuna göre de konuşmuyor. Bildirdikleri, kendisine indirilen bir vahiyden ibarettir”,³⁸⁴ ve “Kalp gördüğünü yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında onunla tartışıyor musunuz? Andolsun ki onu (Cebrail’i) bir başka iniş esnasında Sidretü’l-Müntehâ’nın yanında gördü. Onun yanında

³⁸⁰ Işık, Aydın, *Bir Felsefî Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, Elis Yayınları, Ankara 2006, s. 17.

³⁸¹ Tresmontant, Claude, *Le Problème de la Révélation*, (Édition du Seuil) Paris 1969, s. 79.

³⁸² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 70.

³⁸³ Tekvîr, 81/22.

³⁸⁴ Necm, 53/1-4.

*Me'vâ cenneti vardır. Sidre'yi neler kaplamıştı neler! Ne gözü kaydı ne de belirlenen hedefi aştı. Andolsun ki Rabbinin en büyük ayetlerinden en büyüğünü gördü.*³⁸⁵

Gaudefroy-Demombynes bu ayetlerden hareketle Hz. Muhammed'in bir melek gördüğünün kabul edilmesinin mümkün olamayacağını, dolayısıyla doğrudan Yaratıcı tarafından muhatap alındığını kabul eder. Vahyin kesilmesini ise Hz. Muhammed'in dinsel eğitimini tamamlamak için kendisine verilen ek süre olarak görmektedir.³⁸⁶ Vahiy konusunda Gaudefroy-Demombynes, polemikçi Bizans ve Rönesans tarihçilerinin Hz. Muhammed'in vahiy esnasındaki psikolojik durumunu büyük bir yutturmaca olarak gösterdiklerini düşünür. Bu polemikçi yazarlara göre, bu vahiyler şeytanın uydurduğu akıl almaz hallerden ibarettir. Bu yazarlardan kimileri ise, Muhammed'de bir “*saralı*”, “*yalancı*” ve “*sorumsuz*” birini görmüşlerdir. Fakat Gaudefroy-Demombynes bu ithamların hiçbirine katılmaz. Çünkü ona göre, sara hastalığı kişiyi belleksiz, hiçbir şey anımsamaz bir hale getirir, oysa Kur'ân önemli, saygın ve açık seçik bir kitaptır.³⁸⁷

Gaudefroy-Demombynes, cinlerin ağırlığı altında bunalan İslâm öncesi dönemlerdeki kâhinler gibi Hz. Muhammed'in de meleğin zorlaması altında vahiy esnasında çok zorlandığını, bedeninin büyük bir yük altında inlediğini aktarır. Meleğin “*oku!*” emri karşısında sarsılan Hz. Muhammed, meleğin öğretmesi karşısında okumaya başlar. Ama bu okuma Gaudefroy-Demombynes'e göre, “*yazılı bir metni okumak*” şeklinde değil, “*öğrendiklerini başkalarına öğretmek*” şeklinde anlaşılmalıdır. Bununla birlikte yazara göre, Hz. Muhammed Allah'ın huzurunda bulunduğu inanamaz ve

³⁸⁵ Necm, 53/11-18.

³⁸⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 71.

³⁸⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 72.

şeytanın oyuncağı olmaktan daima korkar. Belirsiz bir tür ilahî rûhun, kendi üstünde süzülerek uçtuğunu hisseder, çünkü bu her şeyden önce Allah'ın bir kavlidir.³⁸⁸

Gaudefroy-Demombynes ilk vahiy sonrası Hz. Muhammed'in hanımı Hz. Hatice'den “*beni örtünüz*” şeklinde istekte bulunmasını, ilahî bir güçle iletişimde olduğunu duyumsayan herkesin yaptığı bir davranış olarak görmüştür. Yazara göre eski Arabistan'ın kâhinleri de böyle yapmışlardır ve Kureyşliler Hz. Muhammed'in de böyle yaptığını düşünmekte haklıydılar. Daha sonra yalancı peygamberler Tuleyhâ ve Esved el-Ansî'nin davranışlarında böyle durumlar ortaya çıkmıştır.³⁸⁹

Gaudefroy-Demombynes'in iddiasına göre, Hz. Muhammed'e gelen ilk vahiyleri kıyamet habercisi melek İsrâfil getirmiştir. Cebrail'in vahiy getirmesi ve Hz. Muhammed'in hayatının sonuna dek bu görevi sürdürmesi ancak Hz. Muhammed'in vahiyden yoksun bırakıldığı üç yıldan sonraki dönemdir. Varaka b. Nevfel, Cebrail'in Hz. Musa'ya On Emir'i getirdiğini, bunu Hz. Muhammed'e de vahyedeceğini; diğer peygamberlerin, hatta Hz. İsa'nın bile yalnızca, belirsiz bir kaynaktan bilgiler (ahbâr) almış olduklarını biliyordu.³⁹⁰

Diğer oryantalist Blachère ise, Hz. Peygamber'in Hira'da inzivaya çekilmesini ve sonrasında ilk vahyin gelmesini onun dinî hayatının başlangıcı üzerine en etkileyici olaylardan biri olarak görür. İbn İshâk'tan alıntıladığı şu metinden hareketle bu olayın tarihsel bir değeri olduğunu belirtir: “*Allah Rasûlü her yıl Hira mağarasında bir aylık bir inzivaya çekiliyordu. Kureyşin putprestlik zamanında ‘tahannüs’ adını verdikleri şeydi bu. Allah Rasûlü her yıl inzivaya çekildiği bu ay boyunca ona gelen yoksulları*

³⁸⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 74.

³⁸⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 73.

³⁹⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 75.

doğuruyordu. İnzivası sona erdiğinde, evine dönmeden önce, yedi ya da daha çok kez Kâbe'yi tavaf ediyordu, bundan sonra evine gidiyordu."³⁹¹

Hiz. Peygamber'in Hira'ya çekilmesini "dinî bir inziva" olarak gören Blachère, bu olayla ilgili çok az ve çelişkili bilginin olduğunu söyler. Hiz. Muhammed Hira'da iken ona bir "semâvî varlık" vahiy getirmiş, bu hadise de bir "keşif"³⁹² olarak adlandırılmıştır. Aşağıdaki ayetleri buna delil olarak sunar: "Gerçekte, kuşku yok ki bu Kur'an saygıdeğer bir elçinin sözüdür",³⁹³ "Arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir, kuşkusuz o Cebrail'i ufukta gördü."³⁹⁴ Yazar Necm Suresi'ndeki ayetlerle bu "görme" olayının pekiştirildiğini ancak rivâyetlerde çok daha ayrıntılı anlatılan olayların Kur'an'ın anlatımlarıyla kısmen uyum gösterdiğini iddia eder.³⁹⁵

Blachère ilk vahiyle ilgili bilgileri İbn İshâk ve İbn Hişâm'dan aktararak şöyle yorumlar: "Muhammed Hirâ'daki mağarada uyurken bir rüya görmüş. Rüyasında bir Melekle kavga ediyormuş"³⁹⁶ ve melek ona Kur'an'da yer alan bir pasajı³⁹⁷ okumasını emrediyormuş fakat Muhammed okumayı üç kez reddetmiş, o reddettikçe melek onu yere yıkıyor, nefesini kesinceye dek sıkıyormuş; ancak pes edince bırakmış onu melek. O esnada Muhammed uyanmış."³⁹⁸

Blachère, "Tanrı çağrısı ve keşif" olarak adlandırdığı vahyin, önce bir rüyayla sonra da göze görünme şeklinde iki aşamada ortaya çıktığını belirtir. Yine de bu olayın

³⁹¹ Blachère, *Mahomet*, s. 35. Yazar, İbn İshâk'tan geldiği rivâyetin kaynağını göstermez fakat bu rivâyetin Hiz. Aişe'den gelen Buhârî'de geçen farklı bir versiyonunu da dipnot olarak gösterir. Bkz: Buhârî, Bed'ü'l-Vahy 3.

³⁹² Fransızca *vision* şeklinde ifade edilen *keşif*, (gönül gözüyle) görme, gizli görüntü anlamlarına gelir.

³⁹³ Tekvîr, 81/19.

³⁹⁴ Tekvîr, 81/22-23.

³⁹⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 38-39.

³⁹⁶ Yazarın burada kullandığı ifade "Il se vit aux prises avec un Ange" şeklindedir.

³⁹⁷ Alâk, 96/1-5. âyetleri kastediyor.

³⁹⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 39.

bütün kaynaklarda aynen geçmediğini, örneğin İbn Sa‘d’ın naklettiği rivâyetlerde sadece “*meleğin ufukta görünmesi ’nin*” yer aldığını diğer olayların ise konu edilmediğini söyler. Buhârî ve Taberî’nin anlatımlarında bu olayın bizzat Hz. Peygamber tarafından değil de daha sonra eşi Hz. Aişe tarafından anlatıldığından rüya ile meleğin görünmesinin çelişkili ifadelerle bir araya getirildiğini iddia eder. Fakat neticede İbn İshâk ile İbn Hişâm’ın anlatımlarının Müslümanlarca daha kabule şayan bulunduğunu söyler.³⁹⁹

Yine Blachère’e göre ilk vahyin gelişi görsel ve işitsel algılar şeklinde olmuştur. Hz. Muhammed’in adını bilmediği “*insanüstü bir yaratık*”, yerle gök arasında havada asılı durup ona görünmüş ve yüksek sesle Allah’ın mesajını ona bildirmiştir. Buhârî’deki şu rivâyet ise Hz. Muhammed’in “*sanrılı*” (Fr. Hallucinatoire) halini yansıtır: “*Kimi zaman vahiy bana bir çingırağın çınlaması gibi geliyor, bu benim için en zahmetli olanı. Sonra vahiy kesiliyor, ben de o zaman meleğin bana getirdiği şeyi kavırıyorum. Bazen de melek bana bir insan suretinde görünüyor, o zaman benimle konuşuyor ve ben onun bana söylediklerini aklımda tutuyorum.*”⁴⁰⁰

Yazar bu ifadelerden hareketle, Hz. Peygamber’in bir takım “*nöbetlere, bunalımlara*” (Fr. Crises-extatiques) maruz kaldığını iddia eder. Yazar’a göre, Hz. Muhammed zaman zaman titremelere yakalanıyor, bedeninde birtakım kasılmalar, ağzından çıkan boğuk ve tane tane olmayan anlaşılmaz çığlıklar ve çok soğukta bile alnından terler akar. İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerin de bu tür hadiselerle baş başa kaldıklarını söyler.⁴⁰¹

³⁹⁹ Yazar buna delil olarak Esad Bey ve Hüseyin Heykel’in de İbn İshâk’ın rivâyetlerini dikkate aldıklarını belirtir.

⁴⁰⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 40. İlgili hadis için bkz: Buhârî, Ebû Abdillâh b. İsmail (256/870), *Sahîhu’l-Buhârî*, İstanbul 1992, Bed’ül-Vahy 1.

⁴⁰¹ Blachère, *Mahomet*, s. 40.

Blachère'e göre, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'e indirilmesi hiç de zahmetsiz olmamıştır. Zira “*Ey Muhammed, Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kıpırdatma. Onu toplamak ve okumak bize aittir. Biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu izle*”⁴⁰² şeklindeki âyetler bunu açıkça ortaya koyar. Blachère bu ayetlerde “*ben*” yerine “*biz*” üslubunun kullanılmasını üstün bir müdahalenin (Tanrının) etkisiyle gerçekleştiğine işaret olarak görmektedir. Fakat ilk zamanlar Hz. Muhammed bunun Tanrı'dan geldiğini kavrayamamıştır. Fransız oryantalist göre Thérèse d'Avila⁴⁰³ 1541'de aynı durumları yaşamış ve gördüklerinin karanlıkların ruhundan kaynaklandığını belirtmiştir. Görünüşe göre bu vahiy olgusunu Hz. Muhammed'e izah eden Hz. Hatice ve Varaka'dır.⁴⁰⁴

Fransız oryantalist, vahyin geliş zamanlarında bir “*anakronizm'in*”⁴⁰⁵ söz konusu olduğunu, buna delil olarak ilk inen ayetlerin zamanlaması konusunda bir tür şüphenin olabileceğini belirtir. Hz. Muhammed'in kendisine vahiy getiren meleğin ismini Medine'ye göç ettikten sonra ancak öğrenebildiğini, onun öncesinde Cebrâil ismini Hz. Muhammed'in hiç duymadığını iddia eder. Önceleri vahiy getiren bu bilinmez varlığın bir tür ilahî varlık olduğunu söyler. Hz. Muhammed'in bu sözleri rabbine karşı hesap verme korkusu taşıdığından dolayı diğer insanlara ilettiğini ifade eder.⁴⁰⁶

Blachère, ilk vahyin hangisi olduğu hususunda kesin bir bilgi sahibi olunamadığını ve bu ayetlerin içeriğinin ödül-ceza bağlamında olduğunu düşünür. Bu ilk metinler, genelde kısa ayetli, zengin ve belirgin kafiyeli, yeminlerle iyice

⁴⁰² Kıyâme, 75/16-18.

⁴⁰³ 1515-1582 yıllarında yaşamış Hristiyan bir rahibedir: http://fr.wikipedia.org/wiki/Thérèse_d'Avila (Erişim: 22.10.2014)

⁴⁰⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 41.

⁴⁰⁵ *Anakronizm* (Fr. Anachronisme), herhangi bir olay ya da varlığın içinde bulunduğu zaman dilimi ile kronolojik açıdan uyumsuz olması demektir. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Anachronisme> (Erişim: 14.10.2014); ayrıca bkz: “Tarih Yanılgısı” şeklinde anlamı için: <http://tdk.gov.tr/> (Erişim: 13.02.2014)

⁴⁰⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 42.

belirginleştirilmiş; dürüstlüğe, tövbe ve istiğfara, yoksul ve yetime karşı iyiliğe çağrı içeren kısa surelerdir. Yine bu metinler, amellere göre ödül ya da ceza dağıtan bir yaratıcı Tanrı'dan söz eder.”⁴⁰⁷ Yazara göre bu ilk vahiyler, ya yaratıcının gücüne ya da imansızların körlüğüne ve yanıšta direnmelerine vurgu yapar. Bu metinlerde hiçbir zaman Tanrı'nın birliğinden söz edilmez. Yalnızca inananları ahlakî birtakım erdemlere çağırır fakat tevhide bir davet yoktur.⁴⁰⁸

Blachère, Hz. Peygamber'in birtakım “*vecd*” hallerine girdiğini ve kendisine bir çıkış yolu olarak vahiy geldiğinde rahatladığını ifade eder. Hz. Muhammed'in bir güçlkle karşı karşıya kaldığında ya da arkadaşları arasında çıkan bir anlaşmazlığa nasıl hakemlik edeceğini bilemediğinde bu *vecd* hali gelir ve bunu, sorunu çözen bir vahyin gelişi izler.”⁴⁰⁹ Burada Hz. Muhammed'e gelen vahyin algılanışı ile ilgili birtakım görüşler kendini gösterir. Blachère bunu vahyin incelikli, anlaşılması güç ve karmaşık bir biçimde ortaya çıkması olarak açıklar.

Diğer oryantalist Rodinson ise, Kur'an'a bakışı konusunda şöyle der: “*Ben Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna inanmıyorum. Zaten inansaydım Müslüman olurdum.*” Bu düşünceden hareketle vahiy konusunda, Hz. Muhammed'in kelimelere ve cümlelere çevrilmiş olan duyumsal bir olay yaşadığı ve bunları bir ilahî varlıktan gelen mesajlar olarak değerlendirdiği şeklinde görüş belirtmektedir. Rodinson vahiy konusunda Hz. Muhammed'in özel bir biçimde alma alışkanlığı geliştirdiğini iddia eder.⁴¹⁰

Rodinson, Hz. Peygamber'in aldığı vahyin mahiyeti hususunda psikolojik bir kısım degerlendirmelerde bulunarak bunu “*bilinçaltı*” ile şöyle ilişkilendirir: “*Gerçek*

⁴⁰⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 43.

⁴⁰⁸ Mâun, 107/1-3

⁴⁰⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 99.

⁴¹⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 252.

yaşantısındaki unsurların, düşünce ve rüyaların temel malzemesini, bir vakitler dinleyici olduğu konuşmalarla ilgili anılarının, bilinçaltından dağılıp çözüldükten sonra yeni yeni şekiller içinde ve başka bir planda hiç işitilmedik sözler halinde tezahüründe ve bu ‘yeni’ sözlerin, başkaları tarafından işitilmemesine rağmen kendisine kesin bir gerçeklik duygusu vererek, tamamıyla nesnel ve dış dünyaya ait bir etkinliğin delilleri olarak görünmesinde, bu gün biliyoruz ki, pek de anlaşılmaz bir yan olmasa gerektir.”⁴¹¹

Rodinson, Blachère ve Gaudefroy-Demombynes’in düşüncesine paralel olarak Hz. Muhammed’in Yahudi ve Hristiyan çileciler gibi inzivaya çekildiğini ifade eder. Fakat onun Hira’da inzivaya çekilerek tam olarak ne yapmak istediği, ne aradığı gibi sorulara cevap verilemeyeceğini, sadece mağaraya kapanarak, dünyanın geçiciliği üzerine “meditasyon” yapan Hristiyan münzevîleri taklit ettiğini iddia eder.⁴¹²

Rodinson diğer oryantalistlerin aksine Hz. Muhammed’e görünen varlığın bir melek olduğunu kabul eder. Hz. Muhammed’in onu tanımamış olması nedeniyle, kendisine bir cinin musallat olduğunu zannettiğini nakleder. Vahiy sonrası hemen hanımı Hz. Hatice’nin amcaoğlu Varaka’ya giderek durumu anlatması sonucunda, Varaka’nın ona Hz. Musa’ya gelen “nâmus’un” yani Cebrail’in kendisine de geldiğini haber vermiştir. Rodinson’a göre vahiy denilen olgu, Hristiyan Katolik mistiklerin “zihinsel vahiy” dedikleri, aslında birtakım zihinsel görüntülerin eşlik ettiği bir olaydır. Bu durumun aynısı Hz. Muhammed’de de gerçekleşiyor ve böylece onun yüzünü ter basıyor, vücudu sarsılıyor ve uzun bir süre kendine gelemiyordu. Rodinson’a göre, Hz. Muhammed kendisine hitap eden bir melek görüyor ve onun söylediğini anlıyordu.⁴¹³

⁴¹¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 104.

⁴¹² Rodinson, *Mahomet*, s. 95.

⁴¹³ Rodinson, *Mahomet*, s. 100-101.

Fransız sosyolog ve antropolog Gustave le Bon (1841-1931) gibi birçok Batılı yazar vahiy esnasında Hz. Muhammed’de görülen halleri “sara” hastalığına yakalanma şeklinde anlamışlardır.⁴¹⁴ Rodinson bazı oryantalistlerin Hz. Muhammed’in vahiy esnasındaki durumunu izah ederken iddia ettikleri onun “sara hastası” olduğu gibi bir durumu kabul etmez. Yazar, Hz. Muhammed’in gizemli bir gücün istilâsı ve etkisi altında olduğunu fakat bu durumun kendisine mutluluk verdiğini ifade eder. Bu durumdan, bir “isteri, şizofren” bir hastalık veya denetlenemeyen konuşmalar çıkarmak doğru değildir. Rodinson Hz. Muhammed’in vahiy sonrası hanımı Hz. Hatice’den üstünü örtmesini istemesini ise Gaudefroy-Demombynes’in bu konudaki değerlendirmesinde olduğu gibi kâhinlerin durumuna benzetmektedir.⁴¹⁵

Rodinson, vahiy konusunda 20. yüzyıl oryantalistlerinin birçoğu gibi düşünerek vahiy “*bilinçaltı duyguların dışa vurumu*” şeklinde açıklamaktadır. Rodinson “*bilinçaltı*” kavramını bilimsel olarak açıklamaya çalışır. Hz. Muhammed’in vahiy alırken yalan söylemediğini belirtir. Ayrıca Rodinson, Hz. Muhammed’e inen vahyin şâir, mutasavvıf, kâhin ve bilge kişilerin keşfinden ibaret olduğunu ileri sürmektedir.

Yorum ve düşünceleri itibariyle son dönem Fransız oryantalistleri de etkilemiş olan Watt, İslâm vahyinin kaynağının, analitik psikolojinin kurucusu İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung’un (1875-1961) “*bilinçaltı*” (ing. subconscious) teorisi kapsamında Hz. Muhammed’in bilinçaltı olduğunu iddia etmektedir. Jung’dan ödünç alınan

⁴¹⁴ Le Bon, Gustave, *Hadâratü’l-Arab*, (Arapça çev. Adil b. Şeyh Ömer Zü’aytir), Beyrut 1979, s. 141.

⁴¹⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 105-107. Rodinson burada Watt’ın şu görüşüne uygun yorumda bulunmuştur. “İslâm’a karşı olanlar, çoğu zaman Hz. Muhammed’in saralı (epilepsi) olduğu, dolayısıyla dinî tecrübelerinin hiçbir geçerliliği olmadığını iddia etmişlerdir. Gerçekte, zikredilen belirtiler, sara belirtileriyle aynı değildir; çünkü bu hastalık fiziki ve zihni bozukluklara yol açmaktadır. Oysa Hz. Muhammed’in hayatı boyunca bütün yetenekleri tamamıyla yerindeydi.” Bkz: Watt, Montgomery, *Haz. Muhammed Mekke’de*, (çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986, s. 64.

“*bilinçaltı*” kavramı ile vahiy olgusunu anlamlandırmaya çalışan Watt’a göre, atalarının tecrübelerinin birikimi sonucu Hz. Muhammed’in bilinçaltına fikirler yerleştikçe o bunları vahiy olarak dışa çıkarmaktadır. O, vahiy konusuna getirilebilecek bu izah tarzının İslâmî anlayışla da çelişmediğini ifade etmektedir.⁴¹⁶

Vahyi “*bilinçaltı*” kavramı ile açıklayan Watt; “*Medine dönemi boyunca, vahyin Cebrail aracılığıyla gelmesi daha sık görülmekteydi. Bu gibi hallerde vahy, belki de hayali bir anlatımdı; fakat şüphesiz ki bu, Cebrail’in ya zihni ya da hayali bir görüntüsüyle birlikteydi*” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.⁴¹⁷ Kültürel birikme neticesinde, insan zihninin belirli bir doygunluktan sonra bir fişkırmaya yaşayabileceğini belirten Watt, Hz. Muhammed’de de yaratıcı hayal gücünün neticesinde bir fişkırmaya yaşadığını iddia etmiştir.⁴¹⁸

Söz konusu Fransız oryantalistler, vahyin kaynağını bir takım beşerî kaynaklarda aramaktadırlar. Hz. Muhammed’in etkilendiği kaynakları ele alırken oryantalizm öncesi önyargıların esiri olarak bazı önkabulleri doğru kabul ederek bilimsellikten uzak bir değerlendirme yapmaktadırlar. Bunun sonucunda, Rodinson örneğinde olduğu gibi Hz. Muhammed’in mesajının kaynağının ilahî oluşunu reddetmektedirler.

2. Hz. Muhammed’in Ümmîliği

Bilindiği gibi, Mekke ortamında herhangi bir düzenli eğitim imkânı mevcut olmadığından Hz. Muhammed ilahî vahye muhatap olmadan önce okuma ve yazma bilmiyordu. Hz. Peygamber’in ümmîliği konusu oryantalistler tarafından da tartışılmıştır. Konu hakkında kesin bir nass olmaması ve Müslüman müelliflerin

⁴¹⁶ Kılıç, Recep, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara 2002, s. 173.

⁴¹⁷ Watt, Hz. Muhammed Mekke’de, s. 64.

⁴¹⁸ Watt, Montgomery, *Hazreti Muhammed* (çev. Hayrullah Örs), İstanbul 1963, s. 252-253.

kendi aralarındaki tartışmaları fırsat bilen oryantalistler, bundan istifade ederek, Hz. Peygamber’e birtakım ithamlarda bulunmuşlardır.

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed’in ümmîliği konusunu ilk vahiyle açıklamaya çalışır. Ona göre, Cebrail, üzerinde vahyin yazılı bulunduğu bir kumaş göstererek okumasını istemiştir. Bunun üzerine, Hz. Muhammed’in okuma bilmediğini söylemesi üzerine Cebrâil onun nasıl okuması gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte Gaudefroy-Demombynes, ayette geçen “اِقْرَأْ” *ikra*’ (oku) ifadesini “*yazılı bir metni okumak*” şeklinde anlamanın doğru olmayacağını ileri sürmektedir.⁴¹⁹

Blachère ise, çalkantılı bir çocukluk dönemi yaşadığına inandığı Hz. Peygamber’in hangi eğitimi aldığını sorarak söze başlar. Mekke gibi ticari faaliyetlerin yoğun olduğu bir ortamda Hz. Muhammed’in okuma-yazma bilmediğine inanmadığını belirtir. Bunu da birtakım görüşlerle destekler. Bunlardan birisi Kur’ân’da ticarî kaygıları yansıtan sözcük, deyim, karşılaştırma ve imgelerin oldukça fazla olmasıdır. Dolayısıyla tüccarlara seslenen Kur’ân, onların bu tür kavramları bildiğini elbette göz önünde bulundurur. Bir diğer delili ise; Hudeybiye Antlaşması esnasında Hz. Peygamber’in bir kâtipten yardım istemesi üzerine Mekkelilerin temsilcisinin bunu kabul etmeyerek “*eskiden yazdığın gibi yaz*” demesidir. Blachère’e göre, Hz. Muhammed’in okuma-yazma bildiğinin bir başka delili ise daha sağlam ve kanıtlayıcıdır. Bu da İbn Sa’d’ın kitabına aldığı gibi; Hz. Muhammed’in vefâtı esnasında vasiyetini yazması için yazacak bir şeyler

⁴¹⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 74.

istemesidir. Blachère'e göre bütün bu olaylar bazı kimseler tarafından reddedilse bile Hz. Muhammed'in okur-yazar olmadığını göstermez.⁴²⁰

Blachère, Kur'an'da geçen "ümmî" ifadesinin bazı müfessirler tarafından kullanıldığı gibi "bilgisiz, okuma-yazma bilmeyen" anlamında olmayıp; "Yahudilik ve Hristiyanlığı bilmeyen" anlamında kullanıldığını ifade eder.⁴²¹ Delil olarak ise, "Bu da onların, 'Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur' demelerinden dolaydır"⁴²² ayetini gösterir. Görüldüğü gibi ümmî kelimesine, okuma-yazma bilmeyen anlamı yerine "Yahudilik ve Hristiyanlığı bilmeyen" anlamını yükleyerek Hz. Muhammed'in okur-yazar olduğu konusunda net ifadeler kullanır. Bu ifadelerin ardından, "okuma-yazmayı ne derece bildiği konusunda en ufak bir gösterge yoktur"⁴²³ diyerek kendisinin büyük bir çelişkiye düştüğünün de farkındadır. Yazar, Eski ve Yeni Ahit'in kısmî bile olsa Arapça bir çevirisinin olduğunu kabul etmekle birlikte, Hz. Muhammed'in bu yolla kutsal kitaplardan bilgi sahibi olduğunu düşünmenin de gerçekçi olmadığını ifade eder.

Blachère, Araplar arasında şiirin ve sözlü kültürün çok yaygın olmakla birlikte, Hz. Muhammed'in bu düzeyde hiçbir yeteneğe haiz olmadığını belirtir. Bu konuda Kur'an'ın ilgili ayetini⁴²⁴ delil olarak sunar. Burada söz konusu olan ayetlerde Kur'an metninin asla şiir olmadığı, dolayısıyla da Hz. Muhammed'in cinler tarafından etki altına alınmadığı ifade edilmektedir. Ona göre bu ayetler, Hz. Muhammed'in şiir sanatını bilmediğini ileri sürmekle kalmıyor, bir şâirin (şiiriyle)

⁴²⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 32.

⁴²¹ Ümmî kelimesine "Ehl-i Kitap'tan olmayan" manasını veren oryantalistler için bkz: Paret, Rudi, "Ummi", *Encyclopédie de l'Islam*, Leiden 1934, IV, 1070-1071.

⁴²² Âl-i İmrân, 3/75.

⁴²³ Blachère, *Mahomet*, s. 33.

⁴²⁴ "Biz ona (Muhammed'e) şiir öğretmedik. Bu ona yaraşmaz da..." Yâsîn, 42/69.

doğruyu söyleyemeyeceğini de ekleyerek şâirler dünyasına mesafeli durmamızı⁴²⁵ bizlere öğütlemektedir.

Rodinson ise, ümmîlik konusunda, okuma ve yazmanın derecesinin bilinemeyeceğini belirterek Hz. Muhammed'in okuma-yazma bildiğini iddia etmektedir. Okuma-yazma bilmesine rağmen bunun hangi düzeyde ve nasıl öğrendiği konusunda bilgi sahibi olamadığını ayrıca belirtmektedir.⁴²⁶ Fransız edebiyatçı Voltaire ise, Kur'ân'ın Hz. Muhammed tarafından yazıldığını kabul ettiği için, Hz. Muhammed'in okur-yazar olmamasının imkânsız olduğunu vurgulamıştır.⁴²⁷

Fransızcaya *Mahomet savait-il lire et écrire?*⁴²⁸ (Muhammed Okuma ve Yazma Biliyormuydu?) adıyla çevrilen bir eser kaleme alan Alman oryantalist Gustav Weil (1808-1889), Hz. Muhammed'in vahiy kâtipliğini yapan Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh'in vahyin bazılarını yazarken değiştirdiğini, daha sonra irtidad edip Medine'ye kaçtığını ve dolayısıyla Hz. Muhammed'in okuma-yazma bilmediğini belirtmiştir. Weil burada, Kur'ân'ın tahrif edildiğini söz konusu etmektedir. Oysaki Hz. Peygamber bu duruma hemen müdahale etmiş ve Kur'ân'ın tahrifine imkân vermemiştir.⁴²⁹

3. Vahyin Yahudilik ve Hristiyanlıktan Etkilendiği İddiası

Oryantalistlerin büyük bir kısmı, Hz. Muhammed'in mesajının insanî bir etkinin ürünü olduğunu düşünmektedirler. Mesela Macar asıllı Musevî kökenli

⁴²⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 33.

⁴²⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 72.

⁴²⁷ Voltaire, *Türkler Müslümanlar ve Ötekiler*, s. 5-6.

⁴²⁸ Weil, Gustav, *Mahomet savait-il lire et écrire?*, Florence 1880, s. 365.

⁴²⁹ Önkal, Ahmet, "Hz. Peygamber'in Ümmîliği", *SÜİF Dergisi*, Konya 1986, sayı: 2, s. 253.

oryantalist Ignaz Goldziher'in (1850-1921) ileri sürdüğü, Kur'ân'ın Hz. Muhammed tarafından Yahudilik ve Hristiyanlıktan etkilenecek derlendiğini iddiası⁴³⁰ birçok oryantalist tarafından kabul edilmiştir. Bu etkilenmenin Yahudi ve Hristiyan kutsal metinlerinden, Arap örf, adet ve geleneklerinden ve haniflikten kaynaklandığını iddia etmektedirler. Burada Fransız oryantalistlerin vahyin Yahudi ve Hristiyanlık'tan etkilendiği iddiasını ele alacağız.

Yahudiliğin genel olarak İslâm'a, özel olarak da Kur'ân ve hadislerle olan etkisiyle ilgili iddiaları ihtiva eden eserler, daha çok Batı'daki oryantalist çalışmaların başlangıcı sayılan 18. yüzyılın başlarından sonra gündeme gelmiştir. Bu dönemde ve sonraki yıllarda oryantalistler tarafından kaleme alınan söz konusu çalışmaları, İslâm öncesi Arabistan'daki Yahudi nüfusu ve Hz. Peygamber'in bunlarla olan sözde kültürel ilişkilerini ele almakta; buradan hareketle de “*Yahudi kökeni*” teorisini⁴³¹ öne sürmektedirler. Bu teorideki temel iddia, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemdeki Arapların cahil, okuma-yazma bilmeyen ve belli bir kültürel geçmişe sahip olmayan insanlar olması ve dolayısıyla bu insanların otantik/orijinal sayılabilecek herhangi bir kültürel yapı inşa etmelerinin mümkün olmayacağı varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu düşünceye göre, Kur'ân'ın kültürel arka planına inildikçe miladi 6. yüzyılda Mekke'nin bakış açısına belli ölçüde eski Yahudi ve

⁴³⁰ Goldziher, Ignaz, *İslâm Tefsir Ekolleri* (çev. Mustafa İslamoğlu), Ankara 1997, s. 25.

⁴³¹ Yahudi kökeni teorisiyle ilgili ilk müstakil eser, Almanya'da reformist Yahudiliğin kurucularından olan Abraham Geiger'in (1810-1874) İngilizce ismi *Judaism and Islam* olan eseridir. Batı'daki İslâmiyât çalışmalarının erken dönemlerinde (1832), ilk olarak Latince basılan Geiger'in bu eseri, konuyla ilgili çalışmalar ve yazarlar için hala önemini korumaktadır. Temel itibarıyla filolojik karşılaştırmalarla bir takım varsayımlara ulaşma amacını taşıyan bu eserinde Geiger, Hz. Peygamber'in Yahudilikten etkilenip-etkilenmediği sorusunu sorar ve Kur'ân'daki cennet, cehennem, sekîne, furkân, maûn vb. bazı kavramlarla filolojik olarak İbranicedeki kökenlerini araştırarak, Kur'ân'daki bu kavramlarla ilgili bilgilerin aslında Hz. Muhammed tarafından Yahudilikten tevarüs edildiği sonucuna varır. Kur'ân'daki terminoloji, şahıs isimleri ve kıssaları inceleyip bunların büyük bir kısmının Yahudilikten alınmış olabilebileceğini söyleyen de yine Geiger'dir. Bkz: Hıdır, Özcan, “İslâm'ın Yahudi Kökeni Teorisi İle İlgili İddialar ve Çalışmalar”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, sayı: 1, İstanbul 1998, ss. 155-168.

Hristiyan fikirlerinin nüfuz ettiği görülecektir. Buradan hareketle Kur'ân'ın, Arap toplumunun kabile hayatındaki eski semitik unsurlara ve Yahudi ibadet ve ritüellerine çok şey borçlu olduğu ileri sürülür.⁴³²

İsveçli Hristiyan teologlardan Tor Andrae, *İslâm'ın Kaynakları ve Hristiyanlık*⁴³³ isimli eserinde; Kur'ân'ın asıl kaynağının Süryânî Kilisesi metinlerinde aranması gerektiğini bildirmektedir. Mesela, Hz. Âdem'le ilgili bölümlerin Süryânî menşeli olduğunu, Ashâb-ı Kehf ile ilgili bölümlerin ise Nestûrî kaynağa dayandığını, bunun da İslâm'ın temellerinin bu iki kilise kaynaklarında aranması gerektiğini mecbur kıldığını öne sürmektedir. Hz. Peygamber'in bu bölümleri alırken hangi Hristiyan kaynağından istifade etmiş olabileceğini de araştıran yazar, bunun kaynağının başta Ukaz Panayırı olmak üzere muhtelif ticarî vesileler ile Mekke'ye gelen Yemenli Nestûrîler⁴³⁴ olması gerektiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in çocukluğundan beri bu Hristiyanların konuşmalarını dinlediğini ve kulağının onların anlattıkları bilgilerle dolu olduğunu söyleyen Andrae, daha sonraları bu bilgileri Hz. Muhammed'e bir meleğin getirdiğini iddia ederek Kur'ân-ı Kerim'i yazdığını söylemektedir. Ona göre; Hz. Peygamber'in bir diğer kaynağı da Ukaz Panayırı'nın meşhur hatibi Kus b. Sâide'dir.⁴³⁵

⁴³² Hıdır, "İslâm'ın Yahudi...", s. 155.

⁴³³ Andrae, Tor, *Les Origines de l'Islam et le Christianisme*, (Fr. çev. Jules Roche), Paris 1955, s. 201-204.

⁴³⁴ *Nestûrîlik*; Doğu Süryani veya Asuri Kilisesi olarak da bilinen bu akım adını Doğu Roma İmparatorluğu'nun Kommegene eyaletinin Germanikeia (Maraş) şehrinde doğmuş Nestur'dan almıştır. Nestur, öğrenimini Antakya İlahiyat Okulu'nda tamamladıktan sonra papaz ve vaiz olarak çalışmıştır. İyi bir hatip olan Nestur, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde "sapkınlar"a karşı verdiği ateşli mücadele sonucu İmparator II. Theodosius tarafından İstanbul Patrikliği'ne tayin edilmiştir. Onun mezunu olduğu Antakya Okulu literal yorumu tercih eden ekole bağlıdır. Bkz. Albayrak, Kadir, "Nestûrîlik", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 15-17.

⁴³⁵ Andrae, a.g.e., s. 206-208. Ayrıca bkz: Armağan, Bekir, Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *AÜSBE*, Ankara 2012, s. 74-75.

Hız. Muhammed'in az da olsa haniflik inancına mensup olan bir toplumda dünyaya geldiğini belirten Gaudefroy-Demombynes, aynı zamanda Hız. Muhammed'in etrafında Hristiyan kökenli insanların olduğunu ve İslâm vahyinin de bunlardan etkilendiğini ifade eder. Gaudefroy-Demombynes'e göre, "*Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen (bir hanif) olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir*"⁴³⁶ ayetinde Hız. Muhammed uyarılarak Hız. İbrahim'in dini olan haniflik inancına çağrılmıştır. Hız. Hatice'nin akrabası olan Varaka ile Hız. Muhammed birtakım ilişkilerde bulunmuş ve Varaka onun peygamber olduğunu ilan etmişti.⁴³⁷

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Yahudi ve Hristiyanlar tarafından İsa ve havârilere vaazları hakkında bilgilendirilen Hız. Muhammed, kendisine indirilen vahyin onlarınkiyle aynı kaynaktan geldiğini hissetmiştir. Fakat Yahudi ve Hristiyanların, daha sonra kendilerine iletilen mesajları tahrif ettiklerini anlamış ve ilahî mesajın bir peygamber tarafından Arap dilinde yeniden getirilmesine kendisini inandırmıştı. İbrahim de zaten eskiden Mekke'ye gelmiş, orada oğlunun yardımıyla, Kâbe'yi yeniden inşa etmişti. Dolayısıyla Gaudefroy-Demombynes, Mekke'de Hız. İbrahim tarafından haniflik inancının temellerinin atıldığını ve bunun Hız. Muhammed'e miras olarak kaldığını anlatır.⁴³⁸

Blachère ise, Hız. Muhammed'in evlendikten sonra putperestliğe yabancı davranışlarda bulunduğunu, farklı bir ibadet biçimi benimsediğini ve kendisinin Hristiyan münzevîlerin yaşadığı gibi bir "*bunalım dönemine*" girdiğini iddia eder. Bununla birlikte, birçok oryantalistin iddia ettiğinin aksine, Hristiyanlıktan etkilenmenin mantıklı olmadığını, zira Hız. Peygamber'in Arapçadan başka herhangi

⁴³⁶ Rûm, 30/30.

⁴³⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 68-69.

⁴³⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 69.

bir dil bilmediğini ve tek tanrılı dinler hakkında sözlü yolla birtakım bilgiler edinebildiğini şu şekilde dile getirir:

“Hristiyanlık konusuna gelince, Muhammed’in Suriye ya da başka yerlere yaptığı iş yolculukları sırasında bu dini öğrenmenin bir yolunu bulmuş olduğuna dair hiçbir belirti, hiçbir ipucu elimizde yoktur. Mesûdî’nin 10. yüzyılda naklettiği, Muhammed’i, Mekke yakınındaki bir panayırda, belâğatli olduğu kadar da efsanevî olan Hristiyan rahibi Kus’la⁴³⁹ karşılaşmış olmakla övünür gösteren bir anekdota da büyük olasılıkla önem vermemek gerekir.”⁴⁴⁰

Her ne kadar Blachère Hristiyanlık etkisinin olmadığını söylese de, görüş değiştirerek Hz. Muhammed’in geçirdiği dinî inziva üzerinde Hristiyan etkisini dışlamanın imkânsız olduğunu da belirtmiştir. Yine de başka etkileri bir yana bırakılıp tek Hristiyanlık etkisine indirgemek doğru olmaz.⁴⁴¹ Bununla birlikte Blachère, Hz. Muhammed üzerinde bir Hristiyanlık etkisinin olduğunu fakat bunun çok sınırlı kaldığını ifade eder.

Görüldüğü üzere Blachère, Hz. Peygamber’in sırf Hristiyanlıktan etkilendiği fikrine ihtiyatla yaklaşırken, onun daha çok Mekke’nin içinde barındırdığı haniflik inancından etkilendiğini doğru ve akılcı bulur. Zira Hz. Hatice’nin ailesinden olan ve vahiy sonrası kendisine danışılan Varaka’nın bu inançta olması yazarın bu düşüncesini pekiştirmektedir.

⁴³⁹ Yazar burada Kus b. Sâide’den bahsetmektedir. Bir kısım oryantalistlerin, Kus b. Sâide ile ilgili iddiaları söylentiden ibarettir. Aynı zamanda tabip, kâhin ve şâir olan, kendisine nispet edilen şiirler bulunan Kus’un davalara baktığı ve hatta *“Delil getirmek davacıya, yemin etmek de davalıya düşer”* prensibine göre hüküm verdiği söylenir. Kus’un *“Necrân papazı gibi belâğat sahibi”* denilerek örnek getirilmesinden dolayı, yanlışlıkla bir Hristiyan rahibi olduğu anılmıştır. Bkz: Kapar, M. Ali, “Kus b. Saide”, *DİA*, İstanbul 2003, XXVI, 460.

⁴⁴⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 36.

⁴⁴¹ Blachère, *Mahomet*, s. 36.

Rodinson ise, Hz. Peygamber'in vahiy konusunda, daha önceden görüştüğü Yahudi ve Hristiyanlardan etkilendiğini düşünmektedir. Hz. Muhammed'in yaşamındaki unsurların ve düşünce yapısının temel malzemesi, bir zamanlar dinleyici olduğu konuşmalarla ilgili anılarının, bilinçaltında çözüldükten sonra yeni şekiller içinde tezahüründen ibarettir.⁴⁴²

Fransız oryantalist Ernest Renan (1823-1892) bu konuda “*Muhammed, Yahudilik ve Hristiyanlığı yakından incelemiş olsaydı, bunlardan yeni bir din çıkaramazdı; ya Yahudi ya da Hristiyan olurdu ve bu iki dini Arabistan'ın ihtiyaçlarına uygun biçimde birbiri içinde eritme olanağı bulamazdı*”⁴⁴³ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

İslâm'ın diğer kültürlerden etkilenmesiyle ilgili olarak oryantalistler arasında pek çok görüş ayrılıkları bulunmasına rağmen bu konudaki görüşleri kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Birinci gruba göre İslâm (Kur'ân, Hadis vb.) Yahudi ve Hristiyanlıktan aynı derecede etkilenmiştir. Yani hem Yahudiliğin hem de Hristiyanlığın İslâm'a etkisi vardır. Çünkü dönemin Arap Yarımadası'nda Hristiyanlar ve Yahudiler, farklı yerleşim bölgelerinde de olsa, birlikte yaşamaktaydı. İkinci görüşe göre, Yahudiliğin etkisi Hristiyanlığa nazaran çok daha fazladır. Buna göre İslâm'da bir Hristiyan etkisinden bile sözedilemez. Bu görüş kaynağını daha çok Hristiyanlığın da Yahudiliğin bozulmuş bir şekli olduğu görüşünden alır (Geiger, Torrey vb. oryantalistlerin yaklaşımı budur). Üçüncü yaklaşıma göre, Hristiyanlık, Yahudiliğe nazaran İslâm'ı daha çok etkilemiştir. Bu iddia sahiplerinin dayanak noktaları ise, Kur'ân'daki Hristiyanlığa Yahudilere oranla daha yumuşak bir hitap tarzı ile hitap

⁴⁴² Rodinson, *Mahomet*, s. 103.

⁴⁴³ Renan, Ernest, *Essai de morale et de critique*, Paris 1886, s. 58.

edilmesi ve ayrıca Varaka b. Nevfel ve Bahîra'nın Hristiyan olmaları ve bunların Hz. Peygamber'i etkilemesinin daha muhtemel olmasıdır.⁴⁴⁴

Bugün bile Hristiyan ilahiyatçıların büyük bölümü; hâlâ Hz. Peygamber'in İslâm'ın temel ilkelerini ve Kur'ân-ı Kerim'i, çocukluğunda amcasıyla birlikte gittiği Şam'da kısa bir süre ziyaret ettiği “*Nestorius*” isimli veya Nestûrî⁴⁴⁵ bir papazdan aldığı iddiasını tekrarlayıp durmaktadırlar.

4. Garânîk Olayı

İslâmî literatürde “*Garânîk*” kelimesi, Hz. Peygamber'in müşriklerin gönlünü İslâm'a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, şeytanın telkiniyle vahiylerle Allah kelâmı olmayan bazı sözler karıştırdığını ve daha sonra Cebrail'in ikazıyla bundan vazgeçtiğini iddia eden rivâyetler münasebetiyle kullanılmıştır. Daha çok Necm Suresi 19-20. ve Hac Suresi 52-53. ayetlerin nazil oluşuna ilişkin tartışmalara konu olmuştur.⁴⁴⁶

Batı'da Hz. Muhammed hakkında eser yazan, içerisinde Régis Blachère'in de bulunduğu William Muir, Reinhart Pieter, Anne Dozy, Theodor Nöldeke, Montgomery Watt gibi oryantalistler, Kur'ân-ı Kerîm'in vahiy ürünü oluşu ve Hz. Muhammed'in nübüvveti konusunda sahip oldukları menfi kanaati pekiştirmek amacıyla Garânîk olayına önem vermişlerdir. Bu olayın doğru olduğunu kanıtlama yolunda hayli çaba sarf etmişlerdir. Bunlardan özellikle Muir, bu hadisenin doğruluğunu Habeşistan'a hicret eden Müslümanların üç ay sonra geri dönmesine

⁴⁴⁴ Hıdır, “İslâm'ın Yahudi...”, s. 166. (23 nolu dipnot)

⁴⁴⁵ Hristiyan kaynaklarına göre Hz. Muhammed'in tebliğe başladığı zamanlarda Nestûrî Kilisesi'nin (Doğu Süryânî) başında bulunan İşuayheb (II. İsyahb) Hz. Muhammed ile yazışmış, bazı din adamları ile ona hediyeler göndererek kendisinden övgüyle bahsetmiştir. Bkz: Öztürk, Levent, *İslâm Toplumunda Hristiyanlar*, İstanbul 1998, s. 67.

⁴⁴⁶ Bu olaya oryantalist yaklaşımlar hakkında bkz: Balbay, Muhammed, *Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), HÜSBE, Şanlıurfa 2007.

dayandırmıştır. İslâm'a karşı objektif davrandığı görüntüsü vermeye çalışan Watt ise, bu olayın Müslümanlarca sonradan uydurulmasının veya gayr-i müslimler tarafından İslâmî kaynaklara sokulmasının düşünölemeyeceğini, dolayısıyla Hz. Muhammed'in şeytanî ayetleri başka ayetlerle değıştirmiş olduğunu iddia etmiştir.⁴⁴⁷

Fransız oryantalistlerin kaynak olarak Taberî'de geçen bazı rivâyetleri referans kabul ettiklerini görmekteyiz. Taberî'nin rivâyetine göre, Hz. Muhammed kavminin iyiliğini istediğinden dolayı müşriklerle uzlaşmak istiyordu. Bu sırada Necm Suresi nazil oldu ve şeytan bu ruh halindeki Hz. Muhammed'e Lât, Menât ve Uzzâ'yı öven sözler söyledi. Devamında ise müşrikler sevinerek hemen Müslümanlarla secde ettiler. Mekke'de barış olduğu bilgisi Habeşistan'a ulaşınca orada bulunanların bir kısmı Mekke'ye döndü. Fakat bu sırada Cebrail gelerek şeytanın vahiy olmayan sözleri Hz. Muhammed'e söylediğini haber verdi. Bu duruma üzülen Hz. Peygamber'i teskin etmek için de Hac Suresi 52 ve 53. ayeti vahyetti.⁴⁴⁸

Öncelikle Fransız oryantalist Gaudefroy-Demombynes, Garânîk olayını *"Allah'ın, elçisi Muhammed'i şaşırtması için şeytana izin vermesi"* şeklinde değerlendirmektedir. Yazar, *"Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar, ancak kendi nefislerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler..."*⁴⁴⁹ ayetinden hareketle, Hz. Muhammed'in ilk inananlar gibi, Kâbe'nin üç büyük tanrıçasına karşı büyük bir dinî

⁴⁴⁷ Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, s. 109-110.

⁴⁴⁸ Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr (ö. 309/923), *Târihu'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, Kahire, trz, II, 337-341.

⁴⁴⁹ Nisâ, 4/113.

saygı duyduğunu, hatta ilk Müslümanların yeminlerinde onlara yakardıklarını iddia etmektedir.⁴⁵⁰

Gaudefroy-Demombynes, Taberî'nin yukarıda zikredilen Garânîk'le ilgili rivâyetini tamamen doğru kabul ederek, bu olayın, müşrikleri kendi dinine çekmek için şeytanın Hz. Muhammed'i yönlendirmesi olduğunu iddia etmiştir. Çünkü olaydan sonra Kureyşliler büyük bir sevinçle Kâbe'nin önünde topluca secdeye kapanmışlardır. Kur'ân'daki "*Senden önce gönderdiğimiz hiçbir rasûl ve nebi yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun*"⁴⁵¹ ayetini yukarıdaki görüşlerine delil olarak kullanır. Fransız oryantalisteye göre, zaten bu olay sonrasında Cebrail'in gelip Hz. Muhammed'e sitem etmesi de bu olayın doğruluğunu gösterir.⁴⁵² Burada ayetin devamında, şeytanın katmaya çalıştığının Allah tarafından iptal edildiği kısım yazar tarafından görülmemektedir.

Blachère ise, *Le Problème de Mahomet* adlı eserinde Garânîk olayından hareketle yeni bir tez ortaya atarak, bunu "*egemen sınıfla uzlaşarak yeni bir din oluşturma*" şeklinde formüle eder. Bu iddiasını Abese ve Necm surelerindeki hadiseleri delil olarak sunar. Birincisinde Abdullah b. Ümmî Mektûm adlı görme engelli sahabînin kendisine İslâm'ı öğretme isteğine Hz. Peygamber'in olumsuz yaklaşması hadisesidir.⁴⁵³ Zira o esnada, Hz. Peygamber Mekke'nin ileri gelenleri ile görüşüyor ve onların Müslüman olması ile İslâm'ın daha da güçleneceğine inanıyordu. Yazara göre bu durum, Hz. Muhammed'in geçmişin bağlarından ya da o

⁴⁵⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 87.

⁴⁵¹ Hac, 22/52.

⁴⁵² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 86.

⁴⁵³ Abese, 80/1-10.

dünyadan kopma hususunda ne kadar tereddütlü olduğunu gösteren bir tutum sergilediğinin açık kanıtıdır.

Yazarın bu konuda ikinci olarak ele aldığı delil ise, daha sonradan Kur’ân’dan tıpkı İncil’de olduğu gibi çıkartıldığını ya da kaybolduğunu iddia ettiği⁴⁵⁴ Necm Suresi’ndeki 20. ayete yapılan şu ilavelerdir: “*Lât ve Uzzâ’yı gördünüz mü? ve Menât’ı, üçüncüleri olan öbürünü.*”⁴⁵⁵ Çıkarıldığı iddia edilen bölüm ise “*Yüce Tanrıçalardır bunlar. Kuşkusuz şefaatleri umulur onların*” şeklinde buraya ilave edilir.

Blachère, yukarıdaki 19 ve 20. ayetlere ilave olarak ele aldığı metinlerin “*vulgate*”⁴⁵⁶ tabir edilen resmi İncil’de önceden olup sonradan çıkarıldığını veya kaybolduğunu iddia ederek şu şekilde görüşlerini temellendirir: “*Caetani, bunların Muhammed’den sonra yapılan eklemeler olduğuna inanmıştır. Oysaki böyle bir varsayım savunulamaz. Zira hiçbir Müslüman, böyle bir günah işlemeye cüret edemez. Tersine taviz verilmiş olabileceği düşüncesi çok daha akla yatkındır. Beydâvî, yine de ihtiyatlı olarak, bunun bir ödün olduğunu kabul ediyor ve bu iki ayette, Peygamber’in ‘kendisini kabile üyelerine yaklaştıracak bir şeylerin vahyedilmiş olması’ arzusunu keşfediyor. Böyle bir ödünün çok çabuk kabul edilemez olarak görülmüş olması kuşkusuz apaçıktır. Tefsirin kullandığı rivâyetlere göre, Muhammed’in bizzat kendisi bunların şeytandan gelen bir esin olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine de anılan bu üç adın sahiplerini şefaatleriyle Allah’ı yumuşatabilecek*

⁴⁵⁴ Blachère bu iddiasını delillendirirken resmen kabul edilen İncil’in de farklı elemelerden sonra yeniden yazıldığını belirtmektedir.

⁴⁵⁵ Necm, 53/19-20.

⁴⁵⁶ *Vulgate* tabiri, İncil’in Jérôme tarafından İbranice’den Latince’ye çevrilmiş ve Katolik Kilisesi tarafından Otuzlar Konsili’nden beri resmi olarak kabul edilmiş halini ifade eder. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Vulgate> (Erişim: 11.02.2014)

‘ikincil tanrılar’ yapan bu iki ayeti çıkarmıştır. Daha sonra, çok farklı bir anlamda olan 23. ayet gelip putperestlik döneminin bu üçlüsünü resmen mahkûm etmiştir. Ama Tanrı’nın birliği görüşü İslâm’ın temel ilkelerinden biri olmuştur.’⁴⁵⁷

Yine Blachère yazdığı Kur’ân tercümelerine bir giriş mahiyetinde olan *Introduction au Coran*⁴⁵⁸ adlı eserinde; Hz. Peygamber döneminde az ya da çok birtakım vahiy bölümlerinin kaybolduğunu ve Hz. Peygamber’in bizzat kendisinin bazı ayetleri kaldırdığını iddia etmiştir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki Blachère, Hz. Peygamber’in peygamberlik vasıflarını tanımamaktadır. Ayrıca ona göre Kur’ân vahiy mahsulü de değildir. Zira Hz. Peygamber, Kur’ân ayetlerini kendiliğinden Kur’ân’dan çıkarabilmektedir. Kur’ân ayetlerinden birçoğu kaybolmuştur ve üstelik Garânik’le ilgili olan sözleri ayet diye Fransızca Kur’ân mealine yerleştirmede bir sakınca görmemiştir.

Diğer oryantalist Rodinson ise, Garânik olayı konusunda kaynak olarak diğerlerinde olduğu gibi Taberî’den gelen rivâyeti esas alır. Necm suresinin 19. ve 20. ayetlerinden sonra “*Yüce tanrıçalardır bunlar. Kuşkusuz şefaatleri umulur onların*” şeklindeki kısmını şeytanın Hz. Muhammed’in diline dolayarak ona okutturduğunu iddia eder. Kureyşliler, bu kısmı duyduklarında yazara göre “*zevkten dört köşe*” olmuşlar ve artık Müslümanlarla bir farklarının olmadığını birbirlerine müjdelemişlerdir. Fakat sonra Cebrâil gelerek Hz. Muhammed’i uyarmış ve bunun şaşılacak bir şey olmadığını, daha önceki peygamberlerin de aynı zorlukları yaşadığını bildirmiştir.⁴⁵⁹ Bu olaydan sonra Rodinson, putlara tapmayı reddeden

⁴⁵⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 46.

⁴⁵⁸ Blachère, *Introduction..*, s. 188.

⁴⁵⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 135.

ayetlerin gelerek geçici mutabakatın bozulduğunu ve Mekkelilerin bir kez daha ikiye bölündüklerini ifade eder.

Rodinson bu olayı yorumlarken, Hz. Muhammed'in bilinçdışı olarak Kureyş ileri gelenleri ile mutabakat sağlamanın formülünü bulduğunu, Mekke'deki tanrıların itibarını kabul ettiğini, onların tapınaklarına saygı duyduğunu, daha da önemlisi inançlarını meşru kabul ettiğini iddia etmektedir. Fakat Hz. Muhammed, verilen bu tavizin sonuçlarını çok kısa zamanda görmüş, getirdiği yeni öğretinin özgünlüğünü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir. Daha da ileri gidilerek Yahudi ve Hristiyanlar tarafından kötü niyetli olarak, Hz. Muhammed'in putperestliğe döndüğü propagandası yapılmıştır. Rodinson'a göre, bu sebeplerden dolayı Hz. Muhammed'e ilk inananlar üzerinde bu olay olumsuz bir etki bırakmıştır.⁴⁶⁰

Rodinson bu olaydan hareketle, Hz. Muhammed'in aslında bir *Henoteizm*'i⁴⁶¹ hedeflediğini iddia etmektedir. İdeolojik olarak, Mekke'nin tanrılarını herhangi bir değeri olmayan değersiz varlıklar olarak suçlamak, onların inancının doğruluğunu inkâr etmek anlamına gelecekti. Fakat yazar, Mekke'nin tanrılarını değersiz ilan etmekle Hz. Muhammed'in bu uzlaşmayı başaramadığını ve Kureyşin tepkisi ile karşılaştığını belirtmiştir.⁴⁶²

Konu ile ilgili *Garânîk Meselesinin İstismarcıları*⁴⁶³ adlı bir makale yazan İsmail Cerrahoğlu, Blachère'in bu olayla ilgili görüşleri hakkında şunları

⁴⁶⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 136.

⁴⁶¹ *Henoteizm*, din ve felsefede, Max Müller tarafından çıkarılmış, diğer tanrıların varlığını inkâr etmeden tek olan bir tanrıya inanmayı ifade eden terimdir. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Henoteizm> (Erişim: 06.11.2012)

⁴⁶² Rodinson, *Mahomet*, s. 137.

⁴⁶³ Cerrahoğlu, İsmail, "Garânîk Meselesinin İstismarcıları", *AÜİFD*, c. XXIV, Ankara 1981, ss. 75-91.

söylemektedir: “Hz. Peygamber tarafından Garânik olayı hakkında bir söz söylenmemiş olduğundan ne sahabiler bu iki cümleyi ezberlemiş ve ne de vahiy kâtipleri yazı ile tespit etmişlerdir. Dolayısı ile vahiy olmayan ve olamayan bu iki cümle mushaflara girmemiş ve Kur’ân-ı Kerim tercümelerine sokulmamıştır. Bu hal on dört asırdan beri devam etmekte ve kıyamete kadar da devam edecektir. Oysa Blachère, bu iki cümleyi yazdığı Fransızca Kur’ân tercümesine sokmuştur. Bu kasıtlı ve gayr-i ilmî bir tasarruf olarak karşımızda durmaktadır. Ayet-i kerimelerin sıranumaları belli ve kat’î oldukları için, bu iki cümleye yeni bir rakam ilave edemeyip, önceki ayet-i kerime’nin 20. rakamına “20 bis, 20 ter veya 20a, 20b” gibi işaretler koymakla yetinmiştir.”⁴⁶⁴

Konu ile ilgili Gaudefroy-Demombynes’in; “Arap müellifler tarafından sahîh olarak telakki edilen bu olay, Avrupalı müsteşrikler arasında münakaşa konusu olmuştur. Onlar bu olaya istinaden, Muhammed’in dinî düşüncesinde akıl almaz bir kopukluk görmüşlerdir. Demek ki Allah, bir an rasûlünü saptırması için şeytana imkân tanımıştır. Ancak daha sonra, ona doğru yolu göstermiştir. Muhtemeldir ki, ilk Müslümanlar gibi Muhammed de Kâbe’nin bu üç tanrıçasına saygı duymuştu. İlk Müslümanlar yeminlerinde bu üç ilahı zikrediyorlardı”⁴⁶⁵ şeklindeki fikirlerini de eleştiren Cerrahoğlu, bu meselenin Avrupalı oryantalistler arasında tartışma konusu olduğunu kabul etmektedir. Yine Cerrahoğlu’na göre, Fransız oryantalistin “Arap

⁴⁶⁴ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 79. Ayrıca Cerrahoğlu, İslâm Ansiklopedisi’nde yazdığı Garânik maddesinde, İslâm âlimlerinin bu olaya yaklaşımlarını incelemiştir. Kimi âlimlerin bu olayı kabul ettiğini, kimilerinin olayı kabul etmekle beraber olayın içeriğine itiraz ettiklerini bazılarının ise olayı tamamem reddettiklerini belirtir. Cerrahoğlu, İsmail, “Garânik”, *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 361-366.

⁴⁶⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 86-87.

*müellifleri tarafından sahîh olarak kabul edilen bu olay” sözü doğru olmayan bir genellemedir.*⁴⁶⁶

Hem Kur’ân’dan olmayan bir şeyi ona sokup, olmuş gibi göstermek; hem de bu gayr-i meşru tasarrufunu birkaç kelimeyle izah etmemek elbette ilmî metoda taban tabana zıttır. Cerrahoğlu, Blachère’in bu durumu dipnotunda izah etmesi gerektiğini söylemektedir: *“Şimdiye kadar yapılan tam veya kısmi Fransızca ve diğer dillerin tercümelerinin hiç birinde böyle çirkin bir isnat görülmemektedir. Ancak tercümelerin bazısında görülen şey, ya Necm Suresi’nin 20. ayetine veya Hac Suresi’nin 52. ayetine konulan bir dipnot ile Garânîk olayı anlatılmaya çalışılır. Blachère iki sahifelik bir nevi ‘önsöz’ (avertissement)⁴⁶⁷ ile ‘mukaddimesinde’ (introduction)⁴⁶⁸ de bu meseleye tek bir söz ile temas etmeyişi işin vahametini daha da artırmaktadır. Aynı müellif daha önce, Kur’ân’ın tercümesini, vahiyleri kronolojik sırasıyla iki cilt halinde neşretmişti.⁴⁶⁹ Fakat daha sonra bundan vazgeçip normal tertibe dönmüştür.”*⁴⁷⁰

Makalenin devamında Cerrahoğlu, şunları kaydeder: “Ayet ve surelerin iniş sırasına göre yaptığı Kur’ân tercümesinin Hac Suresi’nin 52. ayetinde geçen Allah’ın neshetmesi meselesine düştüğü dipnotta Blachère şunları söylemektedir: *“Burada ayet konuya çok mühim bir açıklık getirmektedir. Şeytan asılsız telkinlerle vahyin temizliğine hâlel getirebilir. Fakat Allah bu telkinleri yok eder. Yalnız kalplerinde*

⁴⁶⁶ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 75.

⁴⁶⁷ Blachère, *Le Coran*, s. 5-6. (Bu mealde yazar, Kur’ân’ın kaynağını Hz. Peygamber’e dayandırma çabası içerisinde.)

⁴⁶⁸ Blachère, *Le Coran*, s. 7-13.

⁴⁶⁹ Blachère, *Le Coran, Traduction Nouvelle*, II. 86.

⁴⁷⁰ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 80.

tereddiit bulunanları fitneye sevk eder. Ayrıca bu ayet “peygamberlerin günah işleyebileceklerini ortaya koyması açısından çok mühimdir” demektedir.⁴⁷¹

İbn Sa’d ve Taberî gibi eski İslâm tarihi müelliflerinin doğruluğunu araştırmadan eserlerine aldığı rivâyeti Müslüman âlimler, sözlerinin çelişkili, râvilerinin zayıf, senetlerinin kopuk ve herşeyden önce tevhid inancına aykırı olması gibi çeşitli yönlerden eleştiriye tabi tutmuşlar ve uydurma olduğunu ortaya koymuşlardır.⁴⁷² Bu konu ile ilgili söylenebilecek birçok husus olmakla birlikte biz kısaca Garânîk olayının dinin iki temel unsuru olan vahiy ve peygamberlik kavramları ile doğrudan alakalı olduğunu düşünmekteyiz. Oryantalistler bu nedenle bu tür rivâyetleri kendi amaçlarına uygun görmüşler ve bu istikamette kullanmışlardır.⁴⁷³

Ahmet Hamdi Akseki (1887-1951) yazmış olduğu risâlede, bu olayın bir İsrâiliyat olduğunu, bazı Müslüman araştırmacıların bunu bilmeden eserlerine aldıklarını dile getirmiştir.⁴⁷⁴ Oryantalistlerin iddialarına karşı yazdığı reddiyelerle bilinen İsmail Fenni Ertuğrul (1855-1946) ise bu olayın tamamen uydurma olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁵

Oysaki bu olay, Müslüman müelliflerin büyük çoğunluğu tarafından doğru olarak kabul edilmemiştir. Bu rivâyetin uydurma bir haber olduğunun kabul edildiği genel bir düşüncedir. İslâm tarihinde, başta Taberî’de olmak üzere, İslâm’ı ve Hz.

⁴⁷¹ Cerrahoğlu, a.g.m., s. 80-82.

⁴⁷² Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 103.

⁴⁷³ Şimşek, Sait, “Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garânîk Rivâyeti’nin Tarihî Değeri”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, sayı: 2, İstanbul 1993, s. 147.

⁴⁷⁴ Akseki, Ahmed Hamdi, *Hâtemü’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi*, İstanbul 1922, s. 3.

⁴⁷⁵ Ertuğrul, İsmail Fenni, *Hakikat Nurları*, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, İstanbul 1949, s. 150-153.

Muhammed'i itham etmek için oryantalistlere malzeme veren bazı zayıf rivâyetler mevcuttur. Buradaki birtakım zayıf rivâyetleri kullanmak ve öne çıkarmak klasik oryantalist geleneğe uygun bir çabanın ürünüdür.

B. İSLÂM'A DAVET

Hız. Peygamber'in insanları İslâm'a daveti, bu davete kimlerin öncelikli olarak icabet ettiği, bu kimselerin özellikleri ve İslâm'a girdikten sonra karşılaştıkları birtakım eziyet ve işkenceler konusunda oryantalistlerin yaklaşımlarını ele alacağız.

1. İlk Müslümanlar ve Özellikleri

Gaudefroy-Demombynes, Kureyşlilerin büyük çoğunluğunun Hız. Muhammed'e inanmadığını, sadece küçük ama sadık bir toplumsal grubun kendisine inandığını ifade eder. Yazar “*saygın ve güçlü bir adam*” diye tarif ettiği Hamza'nın Müslüman olmasını, geleneksel aşiret bağının güçlü oluşuna ve aşiretin onurunu korumak maksadı ile gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Zira Hamza, yeğenine hakaret eden Ebû Cehil'e Müslüman olarak en etkili cevabı vermiştir. Gaudefroy-Demombynes'e göre bir diğerk önemli kimse de Hız. Ömer'dir. Hız. Ömer'in İslâm'a girişı, Hız. Muhammed'e kabile gücü getirmese de çok güçlü bir kişisel destek sağlamıştır. Hız. Ömer'in otoritesi, daha sonra İslâm'ın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Gaudefroy-Demombynes Hız. Ömer'in tutum ve davranışlarını Aziz Paul⁴⁷⁶ ile kıyaslamaktadır.⁴⁷⁷

Blachère'e göre, İslâm'a giren güçlü kimselerden biri olan Hız. Ömer'in kişiliği Mekke'de önemli bir şekilde kendini göstermiştir. Hız. Ömer'in kişiliği,

⁴⁷⁶ Aziz Paul, tarihte misyonerk teolog ve din kurucusu olarak adlandırılır. Bkz. Gündüz, Şinasi, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004, s. 12.

⁴⁷⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 98.

güçlü, zorlu, yanına zor varılır, yaşama biçimi son derece sade, ihtiyatlı ve ileri görüşlü olarak ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda gözü pekliğiyle ilk zamanlar yeni dinin acımasız bir hasmı olmuştur. Blachère'e göre böyle bir kişilikten beklendiği gibi onun İslâm'a girişi de ani olmuştur. Hz. Ömer'in İslâm'a girişi, genç Müslüman topluluk için önemli olmuş ve katılımı mü'minler arasındaki özgüven ve cesareti pekiştirici etki yapmıştır.⁴⁷⁸

Rodinson, ilk Müslümanların Hz. Muhammed'e en yakın kimseler olduklarını ifade eder. Bu kimseler herkesin bildiği, hanımı Hz. Hatice, küçük yaşta olan Hz. Ali, azatlı kölesi Zeyd ve yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'dir. Hz. Ali konusunda ise sonradan ortaya çıkan siyasî olaylar nedeniyle Hz. Ali'nin İslâm'a ilk girenlerden olmasının istismar konusu yapıldığını kaydeder. Rodinson Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir hakkında ise Margoliouth'tan aktararak, *“Eğer kahramanlara itaat eden bir kişi var ise bu kimse Ebû Bekir'dir. Birinin peşinden tam olarak ve tam bir teslimiyetle gitmek, asla sorgulamamak ve dönüp geriye bakmamak, bir şeye gönülden inanmak denilince akla Ebû Bekir gelmektedir”*⁴⁷⁹ ifadelerini kullanır.⁴⁸⁰

Hız. Muhammed'e inanan bu kimselerden sonra Rodinson, diğır ilk Müslümanları dört grupta ele alır. Bu gruplardan ilki, ailelerin baskısından bunalan âsi gençler oluşturur. Bunlar genel itibari ile otuz yaş altında olan ve Mekke'de iktidarı elinde bulunduran kimselerdir. Hâlid b. Said el-Âs ve kardeşı Amr bu kimselere örnektir. Daha sonra bunlara yazarın iddiasına göre, Hz. Muhammed'in kızı Rukiyye'ye âşık olan ve bu yüzden Müslüman olan Osman b. Affan da eklenir. İkinci gruptakiler ise aristokrat ve daha az etkili aşiretlere mensup olan kimselerdir.

⁴⁷⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 72.

⁴⁷⁹ Margoliouth, D. S., *Mohammedan the Rise of Islam*, New York 1905, s. 83.

⁴⁸⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 130-131.

Hız. Ebû Bekir'in yardımını ile Müslüman olan Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf bunlardan bazılarıdır.

Üçüncü gruptakiler ise, doğuştan herhangi bir aşirete mensup olmayan “zayıflar” (Fr. Faibles) olarak adlandırılan kimselerdir. Bunlar Kureyşli değil ama onlarla anlaşmalı olan Habbâb b. Eret, Suheyb b. Sinân ve Ammâr b. Yâsir ⁴⁸¹ gibi kimselerdir. Dördüncü grupta bulunan kimseler ise, hiçbir destekçisi olmayan kölelerdir. Bunlar Hız. Ebû Bekir tarafından satın alınarak kölelikten kurtarılan Bilâl-i Habeşî ve Âmir b. Fûheyre'dir. ⁴⁸²

Rodinson burada orijinal bir tespitte bulunarak, Hız. Muhammed'e bağlanan bu ilk Müslümanların, o dönemki Mekke'nin “en özgür düşünceli” insanları olduğunu ifade eder. Bunda yeni dinin üslûbunun belirleyici olduğu kadar, bu kimselerin Mekke toplumunun yönetici tabakasında hâkim olan baskıcı anlayışa karşı takındıkları özgür düşünceli tavrın da etkili olduğunu vurgulamaktadır. ⁴⁸³ Rodinson'un bu görüşü benimsemesinde sosyalist-devrimci altyapısı kendisi göstermektedir. Mekke'de tektanrıcılığın gelmesine elverişli bir ortamın olduğunu ifade eden Gaudefroy-Demombynes ise, Hız. Muhammed'in yanına zayıfları alarak güçlülere karşı yeni bir hareket başlattığını kaydeder.

2. Mekke Müşriklerinin Müslümanlara İşkenceleri ve Boykot

Gaudefroy-Demombynes kitabının “*Muhammed'in bağlıları ve karşıtları*” ⁴⁸⁴ (Adaptés et adversaires de Mohammed) adlı başlığında Kureyş toplumunun daha

⁴⁸¹ İlk Müslümanlar ve Ammâr hakkında bkz: Metin, İsmail, Ammâr b. Yâsir ve Ailesi, (Yüksek Lisans Tezi), CÜSBE, Sivas 2006.

⁴⁸² Rodinson, *Mahomet*, s. 128-130.

⁴⁸³ Rodinson, *Mahomet*, s. 130.

⁴⁸⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 97.

önce görülmemiş bir şekilde Hz. Muhammed'e ve arkadaşlarına karşı sert bir tutum sergilediklerini ifade eder. Hz. Muhammed'in güvenliğinin kabilesi tarafından sağlandığını iddia eden Gaudefroy-Demombynes, aynı durumun etrafında bulunan arkadaşları için geçerli olmadığını, onların daha fazla işkenceye maruz kaldıklarını belirtir. Hz. Şuayb'ın de benzer işkencelere maruz kaldığını, Firavun'un kendisine inanmayan kimselere işkence yaptığını, dolayısıyla Hz. Muhammed'in ve etrafındakilerin bu tür işkencelere uğramasının olağan olduğunu kaydeder.⁴⁸⁵

Gaudefroy-Demombynes ayrıca, Kureyşlilerin Müslümanlara karşı olumsuz tutumlarının, onların sosyal hayattan dışlanması, evlilik başta olmak üzere her türlü ilişkinin kesilmesi, alış-verişin yasaklanması gibi boykot kararlarının alınmasına yol açtığını ifade eder. Boykot neticesinde Müslümanların büyük malî sıkıntılarla baş başa kaldıklarını ve zengin olan Hz. Hatice'nin bu boykot neticesinde fakirleştiğini anlatır. Fakat yazar, Kureyşlilerin aşiret dayanışmasının bir sonucu olarak fazla dayanamayarak boykot kararını kendilerinin sona erdirdiklerini belirtir.⁴⁸⁶

Blachère, Hz. Peygamber'e inanmayan ve ona düşmanlık eden kimselerin başında Ebû Cehil, Velîd b. Muğîre ve Nadir b. Hâris'in geldiğini ifade eder. Bunlardan başka düşmanlığından dolayı özellikle Ebû Leheb ve hanımının ayet-i kerimelerle kınandığını⁴⁸⁷ belirten Blachère, Ebû Süfyân, Amr b. Âs ve Hâlid b. Velîd'in de ilk zamanlar İslâm'a iyi bakmadıklarını ama onların sonradan Müslüman olmaları nedeniyle Kur'ân'ın kınamasından kurtulduklarını iddia eder. Hadislerde ve siyer kaynaklarında geleneksel yazarların ilk gruptaki kimseleri hep kötülükle anarken, ikinci gruptakileri (Ebû Süfyân, Amr b. Âs ve Hâlid b. Velîd gibi) daima

⁴⁸⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 97.

⁴⁸⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 98.

⁴⁸⁷ Tebbet, 111/1-5.

yücelttiğini ve İslâm’a girmeden önceki hayatlarının olumsuz yönlerini görmediğini belirtir.⁴⁸⁸

Blachère, Müslümanların müşrikler tarafından zulüm ve işkence gördüğü şeklindeki tarihî gerçekleri inkâr eder. Ona göre siyer kaynakları ve hadis rivâyetleri her zaman “*ezeli ve ebedi günah keçileri*” olarak Ebû Leheb ve Ebû Cehil’i kötölemiştir. Ona göre birtakım istenmeyen olaylar yaşanmış olsa bile, işkence olaylarını olabildiğince büyütmek ve abartmak gereksizdir.⁴⁸⁹ İleriki konularda görüleceği gibi, Müslümanlara yapılan bu işkenceleri hafife alan Blachère, Yahudilere karşı yapılan tavır ve davranışları olabildiğince abartmıştır. Bu durum, sübjektif ve indirgemeci bir oryantalist yaklaşım sunmaktadır.

Yazar bu konuda, Müslümanlara karşı düşmanlığın bunalımlar biçiminde kendini gösterdiğini, sonra gücünü yitirip, ardından artan bir şiddetle yeniden patlak verdiğini belirtir. İnsanlar arasında ticarî çıkarlar, azatlı köle ile patron ilişkileri, evlilik yoluyla akrabalıklar gibi nedenlerle onca bağın kurulmuş olduğu bir ticaret kentinde, Müslüman olmuş birinin tamamen yalnız ve korumasız kalmasının düşünülemeyeceğini söyleyen Blachère, Velîd b. Muğîre ve Ebû Süfyân’ın yaptığı olumlu şeyler arasında, putperest Mekkelilerin tehdidi altındaki Müslümanları korumak için yaptıkları müdahaleler olduğunu iddia eder. İşte bundan dolayı kaynaklar, birçok yerde, Hz. Muhammed’in amcası Ebû Talib’in yeğeni lehine yararlı rolü üzerinde ısrarla durmuştur.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 48.

⁴⁸⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 69.

⁴⁹⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 70.

Blachère, Hz. Muhammed'in tebliğine karşı muhalefeti, ya kişisel eylemler biçiminde ya da yalnızca birkaç kişi tarafından tasarlanmış tavır ya da davranışlar biçiminde ortaya çıkması şeklinde değerlendirmiştir. Ona göre; aşırılıkçıların, yani Ebû Leheb ve Ebû Cehil'in düşüncesi, ılımlı olarak bilinen Ebû Süfyân'ın grubunun düşüncesine baskın çıkmıştır. Bundan dolayı bütün çıkar gruplarını bir araya getirecek bir koalisyonun kurulması gerekmiş ve sonunda din değiştirme dalgasının önünün kesilmesine karar verilmiştir. Blachère İbn İshâk'tan kaynak göstererek, bu müşrikler koalisyonunun bir ferman çıkararak, Mekkelilere Haşimoğulları kabilesiyle evlilik bağı ya da ticari ortaklık kurmanın yasaklandığını; daha da törensel olsun diye bu fermanın Kâbe'nin duvarına asıldığını belirtmiştir. Alınan bu boykot kararı, Hz. Muhammed ile birlikte, amcaları ve yakın akrabalarına kadar uzanmıştır.⁴⁹¹

Blachère'e göre, alınan bu önlemlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına yine boykotun sertliği sebep olmuştur. Çünkü Arap toplumlarında, her çağda, bir üyenin kabilesinden dışlanmasının ne denli istisnai ve ağır bir önlem olduğu bilinmektedir. Yazara göre Velid b. Muğîre gibi ılımlı müşrikler, tehdit altındaki Müslümanları korumayı sürdürerek yasağı bizzat kendileri çiğnemişlerdir. Özellikle Hz. Muhammed'in amcası Ebû Talib, hem saygınlığı ve konumunu hem de imkânlarını bu boykotun sona erdirilmesi için harekete geçirmiştir. Bunda başarılı da olmuştur, zira bir süre sonra bu boykot kararı iptal edilmiştir. Belki bu kaynaşmadan sonra, karşı karşıya olan iki taraf bir mütareke dönemi yaşamışlardır.⁴⁹²

⁴⁹¹ Blachère, *Mahomet*, s. 72.

⁴⁹² Blachère, *Mahomet*, s. 73.

Rodinson ise, ilk Müslümanların gözünde Hz. Muhammed'in önemli bir örnek olduğunu ifade eder. O dönemki Kureyş toplumunda mevcut bulunan “*örnekle eğitim*” modelini benimseyen Hz. Muhammed, karşılaştığı zorluklar karşısında, zenginlere ve iktidar sahiplerine karşı eleştirel bir tavır sergilemiştir. Burada, kendisi bir sosyalist olduğu için Rodinson, “*Sosyalist ve Devrimci bir Peygamber*” portresi çizer. Ona göre Hz. Muhammed, acılarını üstlenebilmek için kendisini toplumsal düzenin kurbanlarıyla bir ve özdeş sayacak ve yüzünü iktidar sahiplerine çevirecektir. Hz. Muhammed güç ve iktidar sahiplerinden hesap sormak, onların egemenliklerini yıkmak için harekete geçmiştir. Bu yüzden onun tavrı mistik bir tavır değil, “*devrimci*” bir tavidir.⁴⁹³

C. HABEŞİSTAN HİCRETLERİ

Gaudefroy-Demombynes, 615 yılında Kureyşlilerin Hz. Muhammed'in arkadaşlarına karşı düşmanlıklarının şiddetlenmesi sonucu Hz. Peygamber'in arkadaşları için yabancı bir ülkede destek aramanın yerinde olacağına inanması neticesinde Habeşistan'a hicreti tavsiye ettiğini belirtir. Ona göre Necâşi, Müslümanları ve beraberinde getirdikleri Hz. Muhammed'in mektubunu büyük bir saygıyla karşılamıştır. Habeşlilerin “*tekdoğalı*”⁴⁹⁴ (Fr. Monophysite) olması neticesinde Müslümanlara iyi davranılmıştır.⁴⁹⁵

İkinci Habeşistan hicreti için Gaudefroy-Demombynes, bilinen tarihî olayları zikrederek Necâşi'nin Müslümanlara sahip çıktığını ifade eder. Hicret edenlerin bazılarının Garânîk olayından sonra Mekke'ye döndüklerini belirtir. Kureyşliler uzun

⁴⁹³ Rodinson, *Mahomet*, s. 109-110.

⁴⁹⁴ Yunanca *tekdoğa* anlamına gelen *Monofizizm* (Fr. Monophysisme), Hristiyanlığın *Tanrı-İsa-Kutsal Ruh* üçlemesine uygulanan ve tanrının İsa'da belirlediğini ileri süren anlayıştır. Hançerlioğlu, “Monofizizm” mad., s. 421.

⁴⁹⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 90.

zamandan beri Habeşlilerle ticarî ve kültürel ilişki içinde olmalarından ötürü, bu etkileşimin Hz. Muhammed'in kafasında Hristiyanlık düşüncesinin gelişmesinde etki yaptığını ifade eder. Yazar, bu hicretler neticesinde Necâşî'nin Müslüman olduğuna inanmaz. Nöldeke'nin düşüncesinden hareketle, Amr b. Âs'ın Habeşistan hicretindeki görevinin gerçekliği üzerine kuşkularını dile getirir.⁴⁹⁶

Blachère ise, inkâr ettiği zulüm ve işkence dönemi sonrasında ilk dönem Müslümanlarından bir grubun, Hz. Muhammed'in telkin ve tavsiyeleri ile Habeşistan'a gönderildiğini belirtir. Kendilerine yapılan kötü muameleden daha ziyâde Hz. Muhammed'in, onları dinden dönmelerinden korktuğu için bu hicrete yönlendirdiğini iddia eder. Yazar burada, Caetani'nin Habeşistan hicreti hakkındaki bir takım fikirlerini tekrar etmektedir. Blachère'in Caetani'nin iddialarından hareketle dile getirdiği düşünceler, bu hicretin tarihinin belli olmaması ve Habeşistan'da nasıl karşılandıkları konusunda farklı rivâyetlerin olmasıdır. Yine dönüş tarihi hakkında netlik yoktur ve Ubeydullah b. Cahş adlı kişi Hristiyan olduğu için hiç dönmemiştir. Yazar, Caetani'nin bu ve benzeri görüşlerini sıkça tekrar eder. Hz. Peygamber'i insanları sevk ve idare noktasında bir "*insan toplayıcısına*"* benzettir.⁴⁹⁷

Rodinson ise, Habeşistan hicretleri hakkındaki bilgilerin sağlamlığı konusunda tereddütlerini ortaya koyar. Hicret edenlerin Hristiyan Necâşî üzerinde gerçekte bir etkisi olmuş mudur ve Kureyşlilerin gönderdikleri elçilerin

⁴⁹⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 91.

* *İnsan toplayıcı* (Fr. *Pêcheur d'Hommes*). *Pêcheur*, balıkçı demektir. Orijinal metinde asıl ifade edilmek istenen "*insan avcısı*" söylemini uygun bulmadım.

⁴⁹⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 71.

Müslümanların sınır dışı edilmeleri hususunda bir talepleri var mıydı? gibi sorulara olumlu ya da olumsuz bir cevap verebilmenin imkânsızlığı üzerinde durmuştur.⁴⁹⁸

Rodinson, diğer iki oryantalistten farklı olarak Habeşistan’a hicret edenlerin inanç olarak Hz. Muhammed’e en az bağlı kimseler olduklarını iddia eder. Bu noktada Watt’ın görüşlerine atıfta bulunarak, Hz. Muhammed’in kendisi ile aynı düşünmeyen, belli konularda farklı hareket edeceğinden şüphelendiği arkadaşlarından kurtulmak için onları Habeşistan’a gönderdiğini anlatır. Hatta buna örnek olarak Osman b. Maz’un’u zikreder. Bu sahabînin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi itaatkâr olmadığını hatta bu kimselerle aralarında husumet bulunduğunu, dindar bir kişilik olmasına rağmen “*bağımsız ve aşırı*” bir yapıya sahip olduğundan dolayı da Hz. Muhammed’in onu ailesi ile birlikte sürgüne gönderdiğini düşünür.⁴⁹⁹

Rodinson ayrıca Habeşistan’a hicretin uluslararası politika açısından da önemli olduğunu kaydeder. Ona göre, monofizit ve aynı zamanda Bizans’ın müttefiki olan Hristiyan Habeşistan’ın bir sığınak olarak seçilmesi, Persler karşısında bir güç dengesini ifade ediyordu. Yazar Habeşistan’a hicret edenlerin sayıca abartıldığını onların on beş kişi civarında olduğunu iddia etmektedir.⁵⁰⁰

D. Mİ’RÂC OLAYI

Oryantalistlerin üzerinde çokça durduğu ve anlam veremediği konulardan bir tanesi de şüphesiz Mi’râc olayıdır. Vahiy konusu gibi Mi’râc olayı da Batılı düşünce yapısına göre anlaşılması zor bir konudur.

⁴⁹⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 144.

⁴⁹⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 142-143.

⁵⁰⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 145.

Gaudefroy-Demombynes, Mi'râc olayını, Hz. Peygamber'in hayatının en büyük mucizesi olarak değerlendirir. Fakat bu olayın gerçekleşme dönemi ve aşamaları konusunda ikilem içerisindedir. Ona göre, bu konu ile ilgili hadisler ve rivâyetler değiştirilmiştir. Buna örnek olarak, Aynî'nin tesbit ettiği, Buhârî'deki Mi'râc'la ilgili rivâyetlerin farklılığı iddiasıdır. Gaudefroy-Demombynes'e göre Mi'râc, Hz. Muhammed'in semavî gerçeklerin bilgisine erişme arzusunun bir sonucudur.⁵⁰¹

Fransız oryantalist, Mi'râc olayı ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'de çok az bilginin olmasını bir eksiklik olarak görmektedir. Mi'râc'ın Batı'da çokça incelenmiş olmasının birtakım sûfiler ve filozoflar tarafından ele alınmış olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Mesela, Horowitz'in İslâm Ansiklopedisi'nde bu olayı ayrıntılı olarak incelediğini belirterek, İsrâ ve Mi'râc olaylarının birbirinden farklı hadiseler olduğunu kabul etmektedir.⁵⁰²

Mi'râc olayı ile ilgili bilinen ayet⁵⁰³ ve rivâyetleri tekrar eden Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması hadisesi ile Mi'râc olayını beraber değerlendirerek, bu olayın eski Roma'da sırra ermek isteyen mistik şahsiyetlerin yaptıkları ile paralellik arz ettiğini vurgulamıştır. Zira bu kimseler de kalplerinde kötü duygu ve düşüncelerden arınmış bir şekilde, yedi kat göğün sakinleri tarafından karşılandıklarına inanmışlardır.⁵⁰⁴

Gaudefroy-Demombynes, Mi'râc olayında Hz. Musa ile Hz. Muhammed arasında geçen ve bazı kaynaklarda yer alan namaz vakitlerinin sayısının

⁵⁰¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 95.

⁵⁰² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 92.

⁵⁰³ İsrâ, 17/1.

⁵⁰⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 93.

düşürülmesine dair görüşmeyi tamamen reddeder ve bu olayın uydurma olduğunu kabul eder. Ona göre namaz zaten “*üç vakit*”⁵⁰⁵ olarak Kur’ân’da yer alır. Mi’râc’ın son aşaması olan sidretü’l-müntehâ’da Allah’ın en sevdiği peygamber olan Hz. Muhammed’e Kevser ve Selsebil ırmaklarını bahşettiğini, bu son sınırdaki etrafa güzel koku saçan bir meyve ağacını da Hz. Muhammed’e sunduğunu belirtir.⁵⁰⁶

Gaudefroy-Demombynes, Mi’râc’la ilgili rivâyetlerde açıkça Yahudi ve Hristiyan etkisinin olduğunu ifade eder. Zira bu rivâyetleri bize aktaran ravilerin 9. yüzyıl muhaddisleri olduğunu, oysaki Mi’râc kelimesinin Habeşçe’de “*merdiven*” anlamında önceden kullanıldığını, bununla da “*Yakub’un Merdiveni’nin*” kastedildiğini iddia eder. Ayrıca Müslümanların, Hz. Muhammed’in ayak izinin Kudüs’te Kubbetü’s-Sahrâ’da bulunduğunu iddia etmeleri gibi, Hristiyanlar da 4. yüzyıldan itibaren İsa’nın göğe yükselmesinin izini Ascension Kilisesi’nde⁵⁰⁷ (Église de l’Ascension) buluyorlardı.⁵⁰⁸

Son olarak Gaudefroy-Demombynes, Müslümanların Mi’râc’ın ruhla mı bedenle mi, yoksa hem ruh hem de bedenle mi yapıldığı konusundaki tartışmalarını aktararak bunun bir “*rüyâ-yı sâdika*” olabileceğini kabul etmektedir. İnsanların içinde, onlara can veren dört çeşit *rûh* içinde peygamberlerinkinin en mükemmel ruh olduğunu; bu ruhun onların bedenine bir “*yükselme*”⁵⁰⁹ yeteneği aktardığını, Hz. Muhammed’in de arş-ı âlâya işte böyle yükseldiğini açıklar.⁵¹⁰ Gaudefroy-

⁵⁰⁵ Gaudefroy-Demombynes burada namazın Kur’ân’da üç vakit olduğunu iddia etmektedir.

⁵⁰⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 94.

⁵⁰⁷ Bkz: https://fr.wikipedia.org/wiki/Eglise_de_l'Ascension (Erişim: 20.11.2013)

⁵⁰⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 95.

⁵⁰⁹ *Yükselme*, (Fr. Lévation), bazı kimseleri yerçekiminden kurtarıp, onların uzayda yükselmelerini ya da hiç dokunmadan bazı nesneleri havaya kaldırmalarını sağlayan olgu, yükselme durumu.

⁵¹⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 96.

Demombynes aynı zamanda Gazâli gibi, Hz. Muhammed'in Mi'râc'ta Allah'ı gördüğünü kabul etmeyen gelenekçi⁵¹¹ bir topluluğun da bulunduğunu belirtir.

Blachère, İsrâ ve Mi'râc hadiselerini tarihsel olarak ne zaman gerçekleştiği tam olarak bilinmeyen ve aynı zamanda tarihi bir değeri olmayan olaylar olarak görür. Ona göre bu hadiseler abartılı bir “*dinî kıssa*”⁵¹² (Fr. Hagiographie) şeklinde ortaya çıkar.⁵¹³

Rodinson ise, Hz. Muhammed'in Mi'râc'ı hakkında olayın nasıl gerçekleştiği şeklinde kısaca bilgi verdikten sonra, bunun doğru ya da yanlışlığı üzerinde durmamış, bu olayın Dante gibi şâirlere ilham kaynağı teşkil eden mistik bir olay olduğunu iddia etmiştir. Rodinson, Louis Gardet'nin mistikler hakkında “*Mistiklere göre her şey -gökler, yeryüzü, melekler, insanlar ve cinler- Muhammed'in canından, ruhundan, kalbinden ve etinden yaratılmıştı*”⁵¹⁴ gibi sözlerinden hareketle Hz. Muhammed'in hayatındaki bu tür olaylardan dolayı onun “*kutsal bir kişilik*” haline getirildiğini belirtmiştir.⁵¹⁵

Uzun yıllar Fransa'da yaşamış, Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili birçok Fransızca eser kaleme almış ve son dönem Fransız oryantalistler tarafından da saygı görmüş olan Muhammed Hamdidullah (1908-2002), Mi'râc'ı maddeten ve fiilen bir yerden diğer bir yere gidiş olmayıp, tamamen ruhi/manevî alanda cereyan etmiş bir olay olarak değerlendirmektedir. Bu konuda kendisi gibi düşünmeyen İslâm âlimlerinden “*hoşgörü*” bekleyen Hamidullah, bu konunun istismar edilerek,

⁵¹¹ *Gelenekçi* (Fr. Orthodoxe), geleneğe bağlı, geleneğe uygun anlamında bir dinin ilkeleri içinde kalan demektir.

⁵¹² *Hagiographie*, ermiş kimselerin hayat hikâyelerini anlatan dinî kıssalardır. Le Nouveau Petit Robert, s. 1066.

⁵¹³ Blachère, *Mahomet*, s. 68.

⁵¹⁴ Gardet, Louis, *La Pensée religieuse d'Avicenne*, Paris 1951, s. 113.

⁵¹⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 345.

Hristiyan Batı'da Hz. Peygamber'i aşağılayan bir surete dönüştüğünden rahatsızlık duymaktadır. Bu istismara, İslâm düşüncesindeki Mi'râc olayına dayanarak üretilen ve Latince eserleri kaynak göstererek yazan Dante'nin *Divina Comedia*⁵¹⁶ (İlahi Komedi) eserini örnek göstererek, bu İtalyan şâirin Hz. Muhammed'i sapıklıkla itham etmesini son derece rahatsız edici bulmaktadır.⁵¹⁷

E. MEDİNE'YE HİCRET

622 yılında gerçekleşen Hicret'i İslâm çağının başlangıcı olarak tanımlayan ve bu tarihin Hz. Muhammed için yeni bir hayatın başlangıcı olduğunu vurgulayan Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicret etme arzusunun temelinde, Taif'ten beklediği ilgiyi görememesi sonucunda, İslâm'ın Mekke dışında bir bölgeye açılma niyetinin yattığını belirtir. Hz. Muhammed Taif'ten taşlanarak kovulması sonucu kendisine güvenilir bir destek bulabilmek için Medine'ye yönelmiştir.⁵¹⁸

Gaudefroy-Demombynes'e göre Medine'nin önemi, Hicâz'ın Irak yolu üstünde yer alması ve Mekkelilerle sürekli ticarî ilişkiler içinde olmasından kaynaklanmıştır. Bu ilişkiler ise hac vesilesi ile yapılan panayırlara dayanmaktaydı. Fransız oryantalist burada Hz. Peygamber'in Medine'yi tercih etmesinin başka bir sebebini şöyle açıklar: “*Muhammed, içinde İsrâil peygamberlerinin öykülerini bulduğu ayetlerle, İsrâil peygamberlerinin görevleriyle kendisinininkini özdeşleştirmiş ve böylelikle yapması gereken ilk işin çağdaşı olan Yahudileri kendi dinine*

⁵¹⁶ Dante, Alighieri, *İlahi Komediya*, (çev. R. Teksoy), İstanbul 2008. Batı'da son derece olumsuz Hz. Peygamber algısının oluşmasında ve Batı toplumlarının bilinçaltına yerleşmesinde, 14. yüzyılın önemli ediplerinden Dante Alighieri'nin *La Divina Commedia* (İlahi Komediya) adlı eseri önemli bir rol oynamıştır. Bkz. *Hz. Muhammed Tasavvuru*, s. 43, 73.

⁵¹⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 129-148.

⁵¹⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 101-102.

döndürmek olduğunu düşünmeye başlamıştır."⁵¹⁹ Yazara göre, Hz. Muhammed Medine'ye hicret sonrasında orada bulunan Yahudi topluma kendisini kabul ettirebileceğine inanmaktaydı.

Gaudefroy-Demombynes, Medine'ye hicretin altyapısı olarak 620 yılında altı Hazreclinin Müslüman olması ve 621 yılında Hazrecli ve Evsli on iki Medineliliyle görüşülmesinin hicrete zemin hazırlamak maksadıyla yapıldığını ifade etmektedir. Minâ günleri boyunca, Minâ'dan Mekke'ye inen dar geçitlerden (Akabelerden) birinde toplanmışlardır. O zamanki adı Yesrib'e dönüşlerinde ise yanlarında onlara Kur'ân'ı okutacak ve dinî görevlerini öğretecek Mus'ab b. Umeyr'le döndüler. Yine Gaudefroy-Demombynes, 622 yılında yetmiş erkek ve iki kadının gece yarısı Hz. Muhammed'in kendilerine buluşma yeri olarak bildirdiği geçide gelerek ona ellerini uzattığını, biat edenlerin teker teker gelip ellerini onun eline dokundurduğunu ve bu davranışın bir tür "*biat*" yani "*sadakat sözü verme töreni*" olduğunu ifade etmiştir. Gaudefroy-Demombynes yine burada bir kıyaslamada bulunarak, Hz. Muhammed'e biat eden ve aralarından seçilen onların işlerine bakacak oniki temsilciyi Hz. Musa'nın on iki *nükebâ*'sının yansıması olarak görmektedir.⁵²⁰

Blachère ise, hicreti Hz. Peygamber'in daha görevinin başından itibaren "*hiçbir peygamberin kendi ülkesinde peygamber olmadığı*"⁵²¹ gerçeğini saptamasının bir sonucu olarak görür. Mekkeli müşriklerin direnişi kendisini

⁵¹⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 103.

⁵²⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 104-105.

⁵²¹ Blachère, *Mahomet*, s. 57. Orijinal metinde geçen "*Nul n'est prophète en son pays*" Fransızcada bir deyim olup "*Kimse kendi yurdunda Peygamber değildir*" anlamına gelmektedir. Bu ifade ile insanın kendi yakınlarını inandırmasının yabancıları inandırmasından daha zor olduğu ve insanın kendi memleketinde, başka yerlerdeki kadar başarılı olamayacağı anlatılır. Le Nouveau Petit Robert, s. 1800.

gösterdikçe geçmişte kendileri de “çölde vaaz etmiş”⁵²² diğer peygamberlerle kendisi arasında bir yakınlık kurar. Yazar’a göre aşağıdaki ayetler bunu göstermektedir: “Onlardan önce Nuh kavmi, Âd kavmi ve kazıklı Firavun, Semûd, Lût kavmi ve Eyke Halkı da peygamberleri yalanladılar. İçlerinden hiçbiri Peygamberleri yalanlamaktan geri durmamıştır; bu yüzden her biri bir cezayı hak ettiler.”⁵²³ Blachère’in kitabının ilgili konu başlığı “Échec et Abandon de la Prédication à la Mekke” yani “Başarısızlık ve Mekke’de Tebliği Terk” şeklindedir. Dolayısıyla Blachère, Hz. Muhammed’in Medine’ye hicretini kendisi için yeni bir başlangıç olarak görmektedir.

Diğer oryantalist Rodinson ise, Hz. Muhammed’in Medine’ye hicretinin bir mecburiyetten kaynaklandığını düşünür. Ona göre; eğer yeni gelişmeler Hz. Muhammed’i ve topluluğunu, işkence ve boykot gibi ortaya çıkan yeni huzursuzluklarla birlikte güvensiz bir dönemin eşiğine getirmeseydi uzun süre Mekke’de kalacak, rahat bir ömür sürecek ve fikirlerini çevresine aktarmaya çalışacaktı. Fakat böyle olduğu takdirde, cemaat olarak eriyip gidecek ve etkisiz kalacaklardı.⁵²⁴ İşte bu nedenlerle hicret edilmiş ve böylece yeni bir dünyanın kapılarını aralamışlardır.

Rodinson, Hz. Peygamber’in en son hicret etmesini oldukça garip bir gerekçeye bağlar: “Medine’de tek başına gelen bir kaçak gibi karşılanmak istemiyordu. Uzaklaştığı zaman bazı kimselerin Mekke’den ayrılmayacaklarını

⁵²² Blachère, *Mahomet*, s. 57. Fransızca “Prêcher dans le Désert” yani “Çölde vaaz vermek” deyimi, “kimse tarafından dinlenilmeden konuşmak” anlamına gelmektedir. Le Nouveau Petit Robert, s. 612. Bizdeki kullanımı ile “duvara söylemek, boşuna çene yormak, boşuna soluk tüketmek, boşa kürek çekmek” mecazî anlamlarına gelen bir özlü sözdür. Yazar *Dans les pas de Mahomet* adlı eserinde de bu deyimi kullanmaktadır. Blachère, *Dans les pas de Mahomet*, s. 14.

⁵²³ Sa’d, 38/12-14.

⁵²⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 164.

*hesaplamıştı. Göç edenlere bizzat nezaret ediyor, gönülsüzleri inandırıp yola çıkarıyordu. Gerekliği zaman sert davranıyor işi hallediyordu. Sonunda göç edecek kimse kalmadığını görünce de kendisi yola çıktı.”*⁵²⁵ Rodinson’un burada zikrettiği, Hz. Muhammed’in Müslümanları “zorla, sert davranarak hicret ettirmesi” düşüncesi mantıklı gözükmemektedir. Zira Hz. Muhammed’in bu konuda insanları zorlayıcı bir yaptırım gücü söz konusu değildi.

Rodinson da Blachère gibi Hz. Muhammed’in kendisini Mekke’de başarısız bularak bir çıkış yolu aradığını ifade etmiştir. Müslümanlara karşı şiddet ve boykotun yanı sıra etrafındaki insanların davetine ilgisiz kalması onu İslâm’a davet için Taif’e gitmeye mecbur bırakmıştır. Fakat Taif’ten umduğunu bulamamış ve tam bir ruhsal çöküntüyle Mekke’ye geri dönmüştür.⁵²⁶

Rodinson’a göre, Medinelilerin Hz. Muhammed’i kendi yurtlarına daveti Mekkelilere bir tepkinin ifadesidir. Zira Hz. Muhammed ve arkadaşlarının zulüm ve şiddet görmeleri Medinelilerin tepkisini çekmişti. Hac ve ticaret vesilesi ile Mekke’ye gelen Medinelilerin bazıları Akabe denilen yerde Hz. Muhammed ile gizlice görüşerek kendisini ve arkadaşlarını yurtlarına davet etmişlerdir. Hz. Muhammed ise onların isteğine olumlu cevap vermiş ve onlardan biat almıştır. Mus’ab b. Umeyr’i de onlara öğretmen olarak göndermiştir.⁵²⁷ Rodinson da tıpkı Gaudefroy-Demombynes gibi, Akabe Biatı’nda seçilen oniki temsilci ile Hz. İsa’nın oniki havarisi arasında bir bağ kurmuştur.

⁵²⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 175.

⁵²⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 168.

⁵²⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 174-175.

Rodinson, bu hicret düşüncesini sosyolojik olarak şöyle özetler: *“Muhammed Mekke’de doğmuş, yoksul bir hayatın içinde büyümüş, şerefli bir vatandaş olarak yaşamıştı. Sonra kafasında oluşan yeni düşünceleri etrafı ile paylaşmış ve onları ikna etmeye çalışmıştı. Bu fikirler toplumun bazıları tarafından kabul görmüştü. Çünkü toplumda çeşitli baskılara karşı bir başkaldırı düşüncesi hâkimdi. Ayrıca yeni bir ideolojik sentez içerisinde birey olarak değer kazandıklarını hissetmişlerdi. Bu toplumun toplu olarak şehri terk ederek başka bir yerde yeni yapısını kurması gayet normaldi. İlk bakışta önemsiz gibi görünen bu ‘oluşum’ daha sonra dünya çapında büyük önem kazanmıştır.”*⁵²⁸

Fransız oryantalistler, Hz. Muhammed’in Risâletinin Mekke dönemi olaylarına yaklaşırken, vahyi bir takım beşerî kaynaklarda aradıkları, hem Yahudiliğin hem de Hristiyanlığın İslâm’a kısmen etkisi üzerinde durmaktadırlar. Garânîk olayı ve Mi’râc hadisesi konularında farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir.

Fransız oryantalistler, Hz. Muhammed’in Mekke’de başarısız olması sonucu Medinelilerin daveti üzerine işkence ve dışlamalardan bir çıkış yolu olarak hicreti tercih ettiğini belirtmektedirler. Bundan sonraki bölümde Hz. Muhammed’in Medine dönemi olaylarını yine bu oryantalistlerin bakış açısıyla ele alacağız.

⁵²⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 177-178.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HZ. MUHAMMED'İN RİSÂLETİNİN MEDİNE DÖNEMİ
OLAYLARINA YAKLAŞIMLAR

A. MEDİNE'DE YENİ BİR TOPLUM İNŞASI

Gaudefroy-Demombynes, Medine'yi yeni dinin yayılması için elverişli bir ortam şeklinde tarif ederek, Hz. Muhammed'in Müslümanlar tarafından bir “*vahiy peygamberi*” olduğunun bu şehirde tescillendiğini ifade eder. Bunun yanında Medine'de bir insan topluluğunu yöneten bir peygamber olarak, bu göreve olan inancı bir kat daha artmıştır. Gaudefroy-Demombynes'e göre artık Hz. Peygamber, Medine'de “*yasa koyucu*” olarak tanınmıştır.⁵²⁹

Hz. Muhammed'in geldiği sırada Kuba'da ve Medine'de oturan insanların çok farklı dinlere mensup olduklarını ileri süren Gaudefroy-Demombynes, bu kimseleri ilk vaazıyla birlikte kendi dinine çekeceğinden emin olduğunu sandığı Yahudiler, zorla Katolik yapıp da gizlice Yahudi inancına bağlı kalanlar (Fr. Judaïsants), İslâm'a geçmiş olan Hazrecler ve Mekke'den buraya göçmüş mü'minler şeklinde sınıflandırmaktadır.⁵³⁰

Blachère, Medine dönemini, Müslümanların Medine'ye yerleşmesi ve Hz. Muhammed'in ölümüne dek geçen dönem diye ikiye ayırmaktadır. Ona göre, 622 yılında başlayan birinci dönem, 627 yılında Mekkeli müşriklerin Hendek Gazvesi'nde Müslümanlara yenilgileriyle sona erer. Bu beş yıl boyunca Müslüman toplum, Mekkelilerin yok etme çabalarına karşın, kendi içinde organize olur ve

⁵²⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 110.

⁵³⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 109.

güçlenir. Böylece, askeri yönden Hz. Muhammed savunmada kalır ya da düşmanın ana kuvvetlerine kadar gitmeyen akınlara girer. 628'den 632'ye kadar olan ikinci dönemde ise, Hz. Muhammed'in Mekke'ye karşı saldırıları ve Arap Yarımadası'nın büyük bölümünde İslâm'ın üstünlüğü belirir. Fransız oryantalisteye göre, İslâmî “savunma yazıları” (Fr. Apologétique), bu dönem boyunca çıkan engellerin büyüklüğü ve Hz Muhammed'in karşılaştığı tehlikelerin ciddiyeti üzerinde ısrarla durmuşlardır.⁵³¹

Blachère, Hz. Muhammed ve Müslümanların Medine'ye yerleşmelerinin çok sayıda ve karmaşık birtakım sorunlar ortaya çıkardığını söyler. Bu sorunlar, Mekkeli Peygamber'e Medine sakinlerince tanınacak mevkinin ne olacağı, topluluğu oluşturan iki Müslüman grubun (Ensâr ve Muhâcir) bu yeni dönemde nasıl kaynaştırılacağı, Mekkeli Muhâcirlerin geçimlerinin hangi yollarla sağlanacağı gibi temel konulardır. Ayrıca, Medineli Yahudi gruplarıyla Mekkeli müşriklere hangi politikayı benimsemenin daha uygun olacağı gibi oldukça ciddi problemler ve cevap bulunması gereken meselelerdir.⁵³²

Rodinson, Hz. Muhammed ve arkadaşlarının Medine'ye kalıcı olarak yerleşmek istediğini belirtmiştir.⁵³³ Rodinson Medine'de “karizmatik” özellikleri itibariyle bir toplum inşa ettiğini, yürütme ve yargılama erkini kullandığını fakat bunu yaparken son derece titiz davrandığını ifade eder.

⁵³¹ Blachère, *Mahomet*, s. 93.

⁵³² Blachère, *Mahomet*, s. 93.

⁵³³ Rodinson, *Mahomet*, s. 179.

Şimdi Hz. Muhammed'in Medine'de Mescid-i Nebvî inşasından başlayarak, gerek Müslüman toplumla gerekse diğer inanç gruplarıyla ilişkilerini ve bu döneme ait birtakım olayları ele almak istiyoruz.

1. Mescid İnşası

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Muhammed'in Medine'de yaptığı ilk iş toplumu birleştirecek bir yaşam merkezinin kurulması olmuştur. Bu bağlamda ilk olarak bir mescid inşa edilmiştir. Mescid inşasında, Hz. Muhammed'in bizzat kendisinin de çalışması sonucu mescidin bir bölümünde hanımları için odalar yapılmıştır. Yine mescidin bir bölümünde ayrılan “*suffe*” adlı kısım, Gaudefroy-Demombynes'in düşüncesine göre gidecek yeri olmayanlar ve Muhâcirler için tasarlanmıştır.⁵³⁴

Gaudefroy-Demombynes'e göre Hz. Muhammed bu yapılan mescid sayesinde kişiliğinin bütün gücünü Medine toplumu üzerinde göstermiştir. Bu güçlü kişilikle göç eden Muhâcirler ile Medine'de yaşayan yerli Evs ve Hazrec kabilelerine mensup insanları bir araya getirmiştir. Bu konuda inen ayetler⁵³⁵ de bu durumu beyan etmektedir.⁵³⁶ Fakat Gaudefroy-Demombynes'e göre bu birliktelik, ileride anlatılacağı üzere birtakım sıkıntılara sebep olacaktır.

Blachère'e göre de, Hz. Peygamber'in Medine'de karşılaştığı ilk sorun yerleşme sorunu olmuştur. 622 yılında Medine'ye girişi ile bu sorunun çözümünde kendi becerisini sergileme fırsatı bulmuştur. Onu evlerinde konuk etmek isteyen

⁵³⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 111.

⁵³⁵ Yazarın örnek olarak verdiği ayetler şunlardır: “*İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür*” Tevbe, 9/20; “*İman edip de hicret edenler, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve onları bağışlarına basıp yardım edenler birbirlerinin yâr ve yakınlarıdır...*” Enfâl, 8/72.

⁵³⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 111.

Medineli Müslümanlara, Hz. Muhammed devesinin üzerinden şu karşılığı vermiştir: *“Bu binek hayvanını bırakın istediği yere gitsin, çünkü o Allah’tan emir aldı.”* Blachère’e göre, Hz. Muhammed’in kendisini evinde misafir etmek isteyen Medineli bir ailenin konuğu olmayı kabul etmesi, diğerlerini dışlaması, birtakım kıskançlıklar oluşturması ve kendi davranış özgürlüğünü kısıtlama riskine girmesi demektir. Bundan dolayı, Müslüman toplum arasında oluşabilecek böyle bir ayrışmayı bertaraf ederek devesinin durduğu yeri kendisine mescid ve konak yapmak için parasını da ödeyerek belirlemiştir. Mescid inşa edilene kadar bir süre Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin (Hâlid b. Zeyd) evini kullanmıştır.⁵³⁷

Rodinson da diğer oryantalistler gibi, Hz. Peygamber’in Medine’de ilk iş olarak mescid inşa ettiğini ve bu esnada bizzat kendisinin de çalıştığını kaydeder. Bu çalışma esnasında Müslümanların şiir ve şarkı ile birbirlerine moral verdiklerini söyler. Hz. Ali tarafından söylenen *“eşit değil burada çalışanlar, kendilerini ayakta ve çömelerek bu işe adayanlar var, bir de uzaktan gördüklerimiz, toz yığınlarından kaçanlar”* şeklindeki sözlere Ammâr b. Yâsir de katılarak Hz. Osman’ın çalışmadığını ima etmiştir.⁵³⁸ Ammâr, bu çalışma esnasında Hz. Muhammed’e gelerek biri kendi adına diğeri de Hz. Peygamber adına olmak üzere iki adet kerpiç taşıyarak sevap umduğunu belirtmiştir.⁵³⁹

Rodinson, inşa edilen mescidin sadece ibadet maksadıyla değil aynı zamanda dünyevî işler için de kullanıldığı ifade eder. Bu mekân, zaman zaman bir hapisane, bir hastane, fakirler için bir barınak ve bazen de dışarıdan gelen kimselerin

⁵³⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 94.

⁵³⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 180.

⁵³⁹ Ammar b. Yasir’in mescid inşası esnasındaki çalışması hakkında bkz: Metin, *Ammâr b. Yasîr*, s. 35-37.

ağırlandığı bir karşılama yeri olarak kullanılmıştır. Burası aynı zamanda, Hz. Muhammed'in devamlı olarak ikamet ettiği bir yerdir.⁵⁴⁰

2. Kardeşlik Uygulaması (Muâhât)

Gaudefroy-Demombynes, Mescid-i Nebvî'nin inşası ile Medine'de toplumsal bir birlikteliğin sağlandığını ama bunun uzun sürmediğini iddia etmiştir. İslâm'ın getirdiği din kardeşliğinin kabileler ve akrabalar arası ilişkileri bozduğunu belirtir. Zaten akrabalarının büyük bir kısmı Mekke'de bulunan Muhâcirler onların bir de “*kâfirler ve düşmanlar*” olarak dışlanmasından rahatsız olmuşlardır. Gaudefroy-Demombynes'e göre işte böyle bir ortamda Hz. Muhammed “*kan kardeşliği*” gibi görülen bir “*kardeşleştirme uygulaması*” (muâhât) geliştirmiştir. Bu gelenek İslâm'dan önceki toplumlarda da olan, miras dâhil kardeşliğin bütün haklarını taşıyan bir kurumdur. Yazar, Hz. Muhammed'in karşılıklı kardeş kıldığı kimselerin isimlerinin daha sonra muhaddisler tarafından yazıldığını ve Şiî geleneğin kıskançlıktan dolayı Hz. Muhammed ile Ali'yi kardeş ilan ettiklerini iddia eder.⁵⁴¹

Medine'deki kardeşleştirmeyi, Hz. Muhammed'in Ensâr ile Muhâciri daha iyi kaynaştırmaya yönelik bir girişimi olarak değerlendiren Blachère ise, bu kardeşleştirme uygulamasında, birtakım kuşkuları dile getirir. Ona göre, öncelikle Hz. Muhammed ve oğulluğu Zeyd'in bir Medineli ile değil de Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Zeyd'in ise Hz. Hamza ile kardeş olarak seçilmesi, Muhâcir ile Ensâr arasındaki bu kardeşlik projesine aykırı olmuştur. Blachère'e göre bir diğer husus da, Hz. Ebû Bekir'in Medineli Hârice b. Zeyd ile kardeş olması salt bir kardeşlik

⁵⁴⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 181. İslâm tarihinde Mescid ve fonksiyonları için bkz: Ağırman, Mustafa, *Hz. Muhammed Devrinde Mescid ve Fonksiyonları*, İstanbul 1997.

⁵⁴¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 111-112.

düşüncesi ile değil -yazarın kendisinin de tam olarak izah edemediği- kadın faktörünün etkili olması sonucu gerçekleşmiştir.⁵⁴²

Blachère'e göre, hicretle birlikte Mekke'den ayrılan Müslümanlar yanlarında hatırı sayılır mal ve para getirememişlerdir. Bu kardeşlik projesi ile onların geçimleri de bir ölçüde Medineli Ensârın sırtına yüklenmiştir. İşte bu noktada birtakım problemler ortaya çıkmıştır. Muhâcirler, Ensâr ve Yahudiler arasındaki ilişkileri düzenleyen sözleşmenin ilan edildiği görüşmeler işte bu atmosfer içinde yapılmıştır. Blachère'e göre, bu durum Hz. Muhammed için bir başka başarıydı, çünkü bu ihtiyat ve bilgelik davranışıyla toplumun yaşamı yeterince huzura kavuşmuştu. Ekonomik sorunlara ise zamanla çözüm bulunacaktı.⁵⁴³

Blachère'e göre, Hz. Muhammed ve Muhâcirlerin Medine'ye gelişleri şehir sakinlerinin yaşantılarını düzenleyen ilişkileri altüst eden bir olay olmuştur. Ensâr topluluğu amaçlarının tehdit altında olduğunu düşünmüşlerdir. Özellikle Hazrec kabilesinin reisi Abdullah b. Übeyy, yerini Mekke'li Peygamber'e bırakmak ve kendi kabilesiyle Evsleri otoritesi altında toplama hayalinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.⁵⁴⁴

Medine'de İslâm'ı anlatmak gayesiyle önceden gönderilen öğretmen Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Medineli ailelerin büyük bir kısmı ve Evs kabilesinden birkaç aile dışında herkes putperestliği terk ederek İslâm'a katılmışlardır. Blachère'e göre burada iki ana grup oluşmuştur: İslâm'ı gönülden kabul eden Ensâr topluluğu ve gönülden kabul etmeyen fakat inanmış gözüken münafıklar topluluğu. Münafıklar

⁵⁴² Blachère, *Mahomet*, s. 97-98.

⁵⁴³ Blachère, *Mahomet*, s. 98.

⁵⁴⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 95.

karşı atak için her zaman fırsat kollamakla meşgulken, Ensâr içinden Sa‘d b. Ubâde gibi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer benzeri seçkin insanlar ortaya çıkmaktadır.⁵⁴⁵

Blachère’e göre, Hz. Muhammed yalnızca kendi grubunun (Muhâcir) başında konumunu korumakla kalmadığı gibi, kendilerinden sayıca çok üstün ve çok güçlü olan Ensârın da başına geçmiştir. İlk kez iki Arap topluluğunun birbirine katılması çölün “*kadim*” (Fr. Antique) geleneğince düzenlenmemiştir. Yazara göre kabul edilen otorite, Tanrı tarafından seçilmiş bir rehberin otoritesiydi. Böyle bir yenilik, İslâm’ı seçmiş Medinelilerde birtakım şaşkınlıklar oluşmasına sebep olmuştur. Çünkü Blachère’e göre topluluk üyelerinin, ayrım gözetmeden, niteliğini belirleyen şu ayet inmiştir: “*İman edip de Allah yolunda hicret edenler, malları ve canlarıyla cihat edenler, (onları) barındıran ve (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin dostlarıdır.*”⁵⁴⁶

Blachère’e göre zaten Muhâcirlerle Ensârın tam olarak birleşip kaynaşması yalnızca Medine’de gerçekleşebilirdi. Demek ki İslâm’a geçip de henüz Mekke’den ayrılmamış olanlar da Medine’ye gitmeliydiler. Zira o kentteki kardeşleri onlara yardım edeceklerdir.⁵⁴⁷

3. Medine Sözleşmesi

Gaudefroy-Demombynes Medine Sözleşmesi’ni genel birliği sağlamayı hedefleyen bir “*Uluslararası Politika Başyapıtı*” (Fr. chef-d’œuvre de politique internationale) olarak değerlendirir. Fakat bu metnin tarihi konusunda yazar birtakım oryantalistlerin farklı görüşlerini ele alır. Ona göre, Tor Andrae ve Wellhausen bu

⁵⁴⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 95.

⁵⁴⁶ Enfâl, 8/72.

⁵⁴⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 96.

sözleşmenin Bedir Gazvesi'nden önce olduğunu, Grimme ise Bedir'den sonra olduğunu savunmuştur. Yazar bu görüşlerden farklı olarak Muhammed Hamidullah'ı referans göstererek, biri Bedir'den önce biri de Bedir'den sonra olmak üzere iki sözleşmenin olduğu fikrini daha mantıklı bulmaktadır.⁵⁴⁸

Gaudefroy-Demombynes ayrıca, Medine Sözleşmesi'ni Hz. Muhammed'in Yahudileri kazanma politikasının bir sonucu olarak değerlendirir. Ona göre Hz. Muhammed -daha önce de belirttiğimiz gibi- Medine'ye geldiğinde üç Yahudi kabilesinin hemen kendisini kabul edeceğine inanmıştı. Yine yazarın bu görüşünü desteklemek için öne sürdüğü iddiasına göre Hz. Peygamber, kible olarak Kudüs'e yönelmiş, Yahudiler için kutsal sayılan cumartesi günleri Kuba Mescidi'ni ziyaret etmeyi adet haline getirmiş ve yine Yahudi geleneği olan 10 Muharrem orucunu emretmiştir. Fakat bütün bu yakınlaşma çabalarına rağmen Yahudilerden sadece Abdullah b. Selâm kendisine inanmıştır.⁵⁴⁹

Gaudefroy-Demombynes, Medine Sözleşmesi hakkında metin olarak Muhammed Hamidullah'ın çevirisinin orijinalliğine ve önemine dikkat çekerek, bu metinde de birtakım tutarsızlıkların bulunduğunu iddia eder. Yazar, Medine Sözleşmesi ile özerkliklerini koruyan Arap kabile ve topluluklarının bir arada yaşamasını sağlayacak bir yönetim anlayışını kurarak Hz. Muhammed'in kendi otoritesini kurmak istediğini belirtir. Bu otorite için Hz. Muhammed'in sözleşme metnine İslâm ile ilgili herhangi bir imza koymadığını kaydeder. Bu sözleşmeye

⁵⁴⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 114-115. Yazarın burada Hamidullah'ı referans göstererek Bedir'den önce ve sonra olmak üzere iki antlaşma yapıldığını söylemesi, Hamidullah'ın İbn Manzûr'dan hareketle Mekkeli Müslümanlar ile Medineli Müslümanlar arasında yapılan sözleşmeyi ve Yahudilerle yapılan başka bir sözleşmeyi kastetmesidir. Hamidullah burada Ebû Davud'daki bir hadisi örnek göstererek Bedir Gazvesi'nden sonra Ka'b b. Eşref'in ölümü üzerine yapılan bir sözleşmeyi aktarır. Bkz: Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 195.

⁵⁴⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 114.

göre, Evs ve Hazrec kabilelerinin gerek kendi aralarında gerekse Yahudi kabileleriyle yaptıkları eski anlaşmalar tüm geçerliliklerini korumaktadır. Bu kabileler, birliğe uyacaklarına, Müslümanların yaşantısına saygı göstereceklerine, gerektiğinde şehrin ve bölgenin savunmasına katılacaklarına söz vermişlerdir. Sonuç itibarıyla Gaudefroy-Demombynes bütün kabilelerin Hz. Peygamber'in otoritesi altına girdiğini ifade etmektedir.⁵⁵⁰

Blachère'e göre Hz. Peygamber, Muhâcirle Ensârı birleştirip *"théocratique"*⁵⁵¹ bir toplum (ümme) inşa etmek için çabalasa da yakın vadede önceki gelenekleri tamamen ortadan kaldıramamıştır. Yazar, İbn İshâk, İbn Hişâm ve İbn Sa'd tarafından nakledilen bir sözleşme metninde aynı nitelikte kaygılara rastladığını ifade etmiştir. Gerçekliği (Fr. Authenticité) kesin ve İslâm tarihinde bu türdekilerin ilki olan bu belge, Hicret'ten hemen sonraya ait görünmektedir.⁵⁵²

Blachère'e göre bu sözleşme, Müslümanların kendi aralarında ve kâfirlere karşı dayanışma bağlarını düzenlemekte ve anlaşmazlık durumunda ilişkileri düzenlemeyi de ihmal etmemektedir. Sözleşme maddeleri Medine'deki üç Yahudi grubuna (Nadîroğulları, Kaynukâoğulları ve Kurayzaoğulları) verilen statünün çok ayrıntılı bir sunumuyla sona eriyor: *"Yahudiler Müslümanlarla birlikte, onlar (Müslümanlar) savaşta oldukları sürece (savaş için) masraf yapacaklardır. Onlardan hiçbirisi Muhammed'in izni olmadan savaşa girmeyecektir. (O zaman) bir yara için göze göz, dişe diş yarasının uygulanmasına hiçbir şey engel oluşturmayacaktır. Yahudiler kendi geçimlerini sağlayacak, Müslümanlar da kendi geçimlerini*

⁵⁵⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 114-115.

⁵⁵¹ *"Dine dayalı yönetim"* şekli. Le Nouveau Petit Robert, s. 1066.

⁵⁵² Blachère, *Mahomet*, s. 96.

*sağlayacaklardır. Bunlar arasında, birbirlerine bu senetle bağlı kimselerle savaşta olanlara karşı yardımlaşma olacaktır.”*⁵⁵³

Blachère’e göre, bu toplumsal sözleşme ile Hz. Muhammed, aslında kendi konumunu sözleşme metninin tümünde olduğu gibi “*Allah’ın Elçisi*” ya da “*Peygamber*” olarak belirtmeyerek Yahudilerin tepkisini çekmeden hareket etmiştir. Aslında Hz. Muhammed gerçekte taviz vermemiş ama buna karşılık, kabileler arasındaki anlaşmazlıklarda Müslümanların yüksek çıkarlarını da yükümlülük altına sokmamıştır. Sözleşme gereği, bu kabilelerden her biri geçmişe ait ya da gelecekte çıkabilecek uyuşmazlıklardan kendisi sorumlu olacaktır.⁵⁵⁴

Rodinson ise, Hz. Muhammed’in Medine Sözleşmesi’ni kabul etmesinin temelinde Muhâcirlerin maddî ve manevî olarak mahrum durumda olmalarının yattığını belirtir. Ona göre, Muhâcirlerin çekmiş oldukları sıkıntılar ve iklim değişikliklerinden kaynaklanan problemler, Medine’de bir toplumsal sözleşmeyi zorunlu kılmıştır. Rodinson bu sözleşme metni hakkında Montgomery Watt’ın sonradan bazı maddelerin eklendiği şeklindeki görüşlerini kabul eder.⁵⁵⁵

Rodinson, Gaudefroy-Demombynes’in değerlendirmesinde olduğu gibi, Hz. Muhammed’in Arap ve Kureyş putperestliğine karşı Yahudileri kazanmak maksadı ile onlarla ilişkileri geliştirmek isteğini ifade eder. Fransız oryantaliste göre, Hz. Muhammed Mekke döneminde iken Mus’ab b. Umeyr’i Medine’ye gönderdiğinde ona cuma günü toplanıp ibadet etmelerini emretmişti. Bu durum Yahudilerin cumartesi gününde yaptıkları ibadete bir ön hazırlıktı. Bunun yanında, Muharrem

⁵⁵³ Blachère, *Mahomet*, s. 97. Sözleşme maddeleri için ayrıntılı bkz: Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 202-210.

⁵⁵⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 97.

⁵⁵⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 184-185.

ayında oruç tutma, gün içinde belirli vakitlerde ibadet etme ve hatta Hz. Muhammed'in Yahudiler için kutsal sayılan cumartesi günü Kuba'ya gidip ibadet etmesinin altında Yahudileri kazanma mantığı yatmaktadır.⁵⁵⁶ Bundan dolayı yapılan bu sözleşme bir fırsattır.

Rodinson, antlaşma maddelerini sıralayarak Hz. Muhammed'in buradaki görevinin ve sorumluluğunun uyuşmazlıkları çözmek ve çıkacak olayları yatıştırmak olduğunu ifade eder. Ona göre, Medine'de henüz bir devlet kavramı oluşmadığından ve her grup kendi lideri tarafından yönetildiğinden bu sözleşme ile yeni bir toplumsal yönetim yapısı ortaya çıkmıştır.

4. Kiblenin Değişmesi

Gaudefroy-Demombynes, kiblenin Kudüs'e doğru olmasını Hz. Muhammed'in Yahudileri kazanma adına önemli bir stratejisi olduğu fikrini tekrarlayarak bu stratejinin kiblenin Mescid-i Haram olarak değişmesiyle başarısız olduğunu ve bu durumun Yahudilerde önemli bir kırılma noktası meydana getirdiğini ifade eder. Ona göre kiblenin Mescid-i Harâm (Kâbe) olarak değişmesi, Medine Yahudileriyle bozuşmaktan çok daha geniş bir anlama sahiptir. Bu da Hz. Muhammed'in kendisini geleceğe hazırlayarak, Hicâz'ın tüm kabilelerinin saygısını kazanmış bir mabedin (Kâbe) kıymetini yeniden fark etmesidir. Gaudefroy-Demombynes'e göre böylece Hz. Muhammed doğduğu kentin geleceği hakkında ve İslâm'ın yalnızca kuzey ülkelerine değil, tüm Araplara yayılması üzerine yeni planlar kurabilecektir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 192-193.

⁵⁵⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 115-116.

Blachère'e göre ise; 624 yılında Müslümanlar Kuba Mescidi'nde⁵⁵⁸ namaz kılarken Hz. Muhammed'in bir habercisi koşarak gelmiş, Hz. Peygamber'e yeni bir vahiy⁵⁵⁹ indiğini haber vererek, bundan sonra namaza duranların yönlerini Kudüs'e değil Mekke'ye ve Kâbe'ye çevirmeleri gerektiğini söylemiştir. Yazara göre bu ani ve şaşırtıcı durum, Hz. Muhammed'in, Yahudiliği "*Hanîflik*" içinde eritme umudunu sonsuza dek ortadan kaldırmıştır. Kâbe'nin kurucusu bizzat Hz. İbrahim olduğundan, kiblenin değişmesi ile Yahudilik büyük saygı gören peygamberlerinden birini bir anda kaybetmiştir. Artık Arap dünyasının kendi tapınağı vardır ve bu mabed Kudüs'tekinden daha eskidir.⁵⁶⁰

Blachère'e göre kiblenin değişmesi artık Yahudilerle bütün ilişkileri koparmıştır. Bunun yanında Yahudilerin tuttuğu oruca karşılık olarak Ramazan orucunun emredilmesi ve Yahudilerle Müslümanların yiyebileceği şeylerin farklı olduğunun bildirilmesi de bu kopuşu hızlandırmıştır.

5. Yahudilerle ve Hristiyanlarla İlişkiler

Medine'nin önemli unsurlarından olan Yahudiler ile Hz. Muhammed hicretten sonra bir antlaşma yapmış ve antlaşma gereği karşılıklı sorumluluklar yüklenilmiştir.⁵⁶¹ Onlardan Mekke müşrikleri ile ittifak kurmamaları, savaş masrafları, fidye ve diyet gibi malî konulara katılmaları konusunda uzlaşmaya varılmıştı. Ancak söz konusu Yahudi kabileleri görünüşte anlaşmaya uymakla

⁵⁵⁸ Yazar burada kiblenin değişmesi ile ilgili hadisenin Kuba Mescidi'nde olduğunu iddia etmektedir.

⁵⁵⁹ Bakara, 2/143-144, 149-150. (Kiblenin değişmesi ile ilgili ayetler)

⁵⁶⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 104.

⁵⁶¹ Hamidullah, Muhammed, *Mecmuatü Vesâiku's-Siyâsiyye li ahdi'n-Nebevî ve Hulefai'r-Râşide, Daru'n-Nefais*, Beyrut 1985, s. 59-62.

beraber, her fırsatta problem çıkarıp ihanete varan davranışlar sergilemiş, neticede Kaynukâoğulları (2/624 yılı) ile Nadîroğulları (4/625 yılı) şehirden sürülmüşlerdir.⁵⁶²

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Peygamber, Yahudilerin de Hristiyanların da kendilerine gönderilmiş olan kitabı Kur'ân'dan başka bir biçimde yorumladıklarını kabul edecektir. Böylelikle, Müslüman topluluk içindeki Yahudi ve Hristiyanlar, bir haraç ödeyen (zimmi) konumunda, gerçek bir anlaşma olanağı bulunmaksızın, Kur'ân gerçeğine dönecekleri beklentisi içinde, gözetim altında kalmışlardır.⁵⁶³

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Medine'de yerleşik olan Yahudilerin bağ, bahçe ve evlere sahip olmaları, buna karşılık Muhâcirlerin yanlarında mal-mülk olmaması Hz. Muhammed'in Yahudileri sürgün etmelerine sebep olmuştur. Topraklarının büyük bir kısmı Medine merkezinde bulunan Benî Kaynukâ Yahudilerinin sürgün edilerek mallarına el konulması buna örnektir. Gaudefroy-Demombynes'e göre, Benî Kaynukâ'dan elde edilen ganimet Muhâcirleri rahatlatmış, Ensârın yükünü de hafifletmiştir.⁵⁶⁴ Gaudefroy-Demombynes bu olayların bir "yağma politikası" olduğunu iddia etmektedir.

Gaudefroy-Demombynes'e göre, zaten daha Bedir Gazvesi'nden önce Hz. Muhammed, kibleyi değiştirerek Yahudilerle ilişkileri bozmuştur. Bunun ardından Benî Kaynukâlıları sürmüştü. Sürülüp atılmalarını yasal kılmak için onları antlaşmayı bozmuş olmakla suçlamak yetiyordu.⁵⁶⁵

⁵⁶² Arslantaş, Nuh, *Emeviler Döneminde Yahudiler*, İstanbul 2005, s. 40-43.

⁵⁶³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 117.

⁵⁶⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 127.

⁵⁶⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 135.

Blachère'e göre "*İslâm'ın Kurucusu*" olarak kabul edilen Hz. Muhammed'in Medine'ye gelişiyle birlikte karşılaştığı iki büyük olay Mekkeli müşriklerle savaşı ve Medineli Yahudilerle bozulan ilişkileridir. Hz. Muhammed Yahudilerle doğrudan ilişkiye girer girmez büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Çünkü Yahudilerden İslâm'ı kabul edenlerin sayısı İbn İshâk'ın verilerine göre 4 ya da 5 kişiydi. Hz. Muhammed çok geçmeden Yahudilerin düşmanlığıyla karşılaşmıştır. Yahudilere "*Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları rasûle, o ümmî peygambere uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder...*"⁵⁶⁶ ayetinde belirtilen güvencenin verilmesi işe yaramamıştır.⁵⁶⁷

Blachère'e göre, Yahudiler Hz. Muhammed'in mesajına kör ve sağır kalmayı sürdürmüşlerdir. Hz. Peygamber'e göre ise, o zamanda Yahudiler, geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi "*kalplerimiz perdelidir*"⁵⁶⁸ diyerek Hz. Musa'dan kuşulanmışlar, alayları ve nefretleriyle İsa ve bütün peygamberlere eziyet etmişlerdir.⁵⁶⁹ Hadis kaynakları, Mekkeli Peygamber'i Sinagog adamlarıyla karşı karşıya getiren tartışmaların sertliğini anımsatır. Blachère, Yahudi şeriatı hakkında sağlam bilgisi olmadığını söylediği Hz. Muhammed'in kendisini topluma kabul ettirmek için, Yahudi ve Hristiyanlar tarafından kabul görmeyen şu ayeti okuduğunu⁵⁷⁰ ifade eder: "*Ve hatırla ki Meryem oğlu İsa: "Ey İsrailoğulları! Ben*

⁵⁶⁶ A'raf, 7/157.

⁵⁶⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 103.

⁵⁶⁸ Bakara, 2/88.

⁵⁶⁹ Saff, 61/5-6.

⁵⁷⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 103 (1 nolu dipnot).

Allah'ın size gönderdiği elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek 'Ahmed' adındaki Peygamber'in müjdeleyicisiyim..."⁵⁷¹

Blachère yukarıdaki ayeti örnek göstererek; bu ayette İsa Peygamber konuşturularak Yahudilerin haniflik dinine çekilmek istendiğinden bahseder. Oysaki Yahudiler sadece hanifliğe sırt çevirmekle kalmamış Musa'nın şeriatını da çığnemişlerdir.⁵⁷² Hatta Kitap'ı tahrif etmişlerdir.⁵⁷³ İşte bu nedenlerden dolayı Yahudilerle Müslümanların araları bozulmuştur.

Blachère'e göre Hz. Muhammed, Medineli Yahudilerden Benî Kaynukâ adlı grubu kendi mahallelerine hapsedmiştir. Bu insanlar Arapların Hazrec kabilesiyle bağlantılı olduklarından, bunların reisi Abdullah b. Übeyy araya girdiyse de bir sonuç alamamışlardır. Benî Kaynukâ Yahudileri üç gün sonra evlerini, silahlarını ve mücevherlerini bırakarak Medine'yi terk etmek zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte, diğer iki Yahudi topluluğunun (Benî Nadîrler ve Benî Kurayzaların) gizli ya da açık, ama gittikçe daha saldırganlaşan hareketleri başlamıştır. Bir hadis kaynağına göre, o sıralarda, Nadîroğullarından bir şâir olan Ka'b b. Eşref'in Medine'de Yahudiler ve münafıklara dayalı bir koalisyon kurmak amacıyla Mekke'ye gittiğini ve müşriklerle görüşmelere başladığından bahsedilir. Hz. Muhammed bu tehlikeyi sezmiş ve Ka'b ile üç adamını öldürtmüştü. *"Allah'ın laneti bu rakiplerin üzerine yağacaktır."*⁵⁷⁴ *"Bu dünyada alacakları utanç olduğu gibi öbür dünyada da Cehennemlik olacaklardır."*⁵⁷⁵ Blachère'e göre, o dönemde nazil olan bunun gibi

⁵⁷¹ Saff, 61/6.

⁵⁷² Bakara, 2/61, 76.

⁵⁷³ Nisâ, 4/46.

⁵⁷⁴ Bakara, 2/83, 89.

⁵⁷⁵ Bakara, 2/79.

ayetlerde Yahudi karşıtı söylemlerin büründüğü hava yaşanan gerilime tanıklık etmektedir.⁵⁷⁶

İstisnâ bir vergiyi vermedikleri bahanesiyle Hz. Muhammed Nadîroğullarına, Kaynukâoğulları ile aynı koşullarda Medine'yi terk etmelerini istemiştir. Ancak hurmalıklarından yararlanma haklarını ellerinden almayıp, bunu onlara bırakmıştır. Fakat onlar bu teklifi tam kabul etmek üzereyken, gizlice onları kışkırtan münafıklara güvenip direnmeye karar verirler. Müslümanlar onları duvarların dışındaki bir küçük tabyada kuşatıp ve korkutmak için hurma ağaçlarını kesmeye başlarlar. Bunun üzerine savaşımadan teslim olan kuşatma altındakiler, tüm mallarına el konularak sürgün edilmişlerdir.⁵⁷⁷

Blachère'e göre, Hz. Muhammed'in vahiy kaynaklı diğer dinlere ve mensuplarına karşı aldığı tavır kesinlikle kararlı bir tavidir. Blachère, 631 yılında Hz. Peygamber'in, Necran Hristiyanları'nın bir heyetini kabul etmesini, İsa Peygamber'in şahsı, öğretisi ve yaptıkları üzerine yapılan bir tartışmada muhataplarını mahcup edip susturmada hiç sıkıntı çekmemesini, Necran Hristiyanları'nın geleceği önceden görmeleri dolayısıyla erken davranmaları ve teslim koşullarını ayarlamak için Hz. Muhammed'e gelmeleri şeklinde değerlendirmiştir.⁵⁷⁸

Yahudiler, Hristiyanlar ve müşriklerle ilişkiler bağlamında Blachère Hz. Peygamber'in geçirdiği evreleri belli dönemlere ayırarak, Kur'ân-ı Kerim'deki ayetlerden hareketle şöyle sistematize eder:

⁵⁷⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 106-107.

⁵⁷⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 108.

⁵⁷⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 123-126.

1. Dönem: Dinlerle ilk tanışma dönemi. “Şüphesiz iman edenler, Yahudiler, Sabîiler, Hristiyanlar, Mecûsiler ve Allah’a şirk koşanlar var ya, Allah kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah herşeye şahittir.”⁵⁷⁹ Blachère bu ayetle birlikte vahiyle gelmiş din mensuplarının mü'minler gibi sonsuz ahiret mutluluğuna kabul edileceklerinin deklare edildiği ve onlara da değer verildiği anlamını çıkarmıştır.

2. Dönem: Yahudilere karşı Hristiyanlara dayanma dönemi. Blachère'e göre, Yahudilerin uzlaşmaz tavırları neticesinde, başka bir dinî topluluk olan Hristiyanlar hakkında, uzun yıllar boyunca iyi düşünülmüş ve onlara İsrailoğullarından üstün bir konum verilmiştir.⁵⁸⁰ Ayrıca Hristiyanlar Müslümanlara çok yakındırlar: “İnsanlar içinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da “Biz Hristiyanlarız” diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve o adamlar büyüklük de taslamazlar.”⁵⁸¹

Konu ile ilgili başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır: “Peygambere indirileni duydukları zaman gerçek hakkında bildiklerinden dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. “Ey Rabbimiz! İman ettik! Bizi de şahit olanlarla birlikte yaz!” derler.”⁵⁸² Blachère'e göre bu sevgi kısmen, İslâm'ın içinde bulunduğu “Medineli Yahudilere karşı Hristiyanlara dayanma” psikolojisiyle ve bir saldırıya uğramışlık durumundan da kaynaklanmış olabilir.

⁵⁷⁹ Hac, 22/17.

⁵⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/47-49.

⁵⁸¹ Mâide, 5/82.

⁵⁸² Mâide, 5/83.

3. Dönem: Hristiyanlığın yanlışlığı. “*Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah hakkında yalnızca gerçeği söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah’ın rasûlüdür, Allah tarafından Meryem’e atılan kelime ve O’ndan (kaynaklanan) bir ruhtur. Allah’a ve Peygamberlerine iman edin ve sakın “İlah üçtür” demeyin! Vazgeçin! Bu sizin için bir iyilik olacaktır. Allah ancak bir tek ilahtır. O çocuğu olmaktan münezzehtir.*”⁵⁸³

4. Dönem: Yahudilik ve Hristiyanlığın kınandığı dönem. “*Andolsun, “Allah Meryem oğlu İsa’dır.” diyenler kâfir oldu. Oysa Mesih “Ey İsrail Oğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah’a kulluk ediniz! Kim Allah’a ortak koşarsa, Allah ona Cennet’i yasaklar. Onun barınağı Ateş olacaktır. Zalimler için yardımcıları olmayacaktır.*”⁵⁸⁴ “*Allah üçün üçüncüsüdür” diyenler kâfir olmuşlardır. Bir tek Allah’tan başka hiçbir tanrı yoktur. Eğer söyleyegeldiklerinden vazgeçmezlerse, içlerinden kâfir olanlara acı bir azap gelecektir.*”⁵⁸⁵

5. Dönem: Yahudi ve Hristiyanların dost olamayacağı uyarısı. “*Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin: Onlar birbirlerinin dostudurlar. İçinizden onları dost tutacaklar onlardan olacaklardır. Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez.*”⁵⁸⁶

6. Dönem: Putperestliğin kaldırıldığı dönem. “*Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün! Onları yakalayın! Onları hapsedin! Onlara*

⁵⁸³ Nisâ, 4/171.

⁵⁸⁴ Mâide, 5/72.

⁵⁸⁵ Mâide, 5/73.

⁵⁸⁶ Mâide, 5/51.

karşı tuzak kurun! Eğer tövbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, onları istediklerini yapmakta özgür bırakın! Allah esirgeyen ve bağışlayandır.”⁵⁸⁷

Blachère’e göre, artık bundan böyle Arap Yarımadası’nda yalnızca, Hz. Muhammed tarafından yenilenmiş olan İbrahim’in Hanîfliği hüküm sürecektir. Arap Yarımadası’ndaki Yahudi ve Hristiyan toplulukları ise onun gölgesinde, mütevazı ama ayrıcalıklı yerlerini koruyacaklardır.⁵⁸⁸

Rodinson, Risâletinin ilk yıllarında Hz. Muhammed’in genel olarak müşriklere karşı sert davranırken Yahudi ve Hristiyanlara karşı dostça ve hürmetkârâne davrandığını belirtir. Müslümanların lideri olarak her iki grupla temasa geçse de bunu anlaşmazlıklar takip etmiştir. Önce Medine’de yoğun olarak temsil edilen Yahudiler düşman olmuşlardır.⁵⁸⁹

Bununla birlikte Rodinson, Hz. Muhammed’in Yahudileri bitirme düşüncesinin Bedir’den çok öncelere dayandığını ifade eder. Benî Kaynukâ Yahudileri kalabalık ama en zayıf gruptu. Bunlar kuyumculukla geçindikleri için gerektiğinde bir orduyu donatacak güce sahiptiler. Rodinson’a göre, Hz. Muhammed’in onları hedef almasının en önemli nedeni münafık Abdullah b. Übeyy ile işbirliği yapmalarıydı.⁵⁹⁰

Rodinson, Benî Kaynukâ Yahudilerinin katledilmesinin münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy tarafından engellendiğini iddia eder. Bu yüzden üç gün içerisinde Medine’yi terk etmeleri ve bütün mal varlıklarını bırakmaları karşılığında kendilerine

⁵⁸⁷ Tevbe, 9/5 ve 3-4. ayetler.

⁵⁸⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 126.

⁵⁸⁹ Rodinson, *Battı Büyüleyen İslâm*, s. 142.

⁵⁹⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 204.

izin verilmiştir.⁵⁹¹ Rodinson’a göre, Yahudi ulemasının alaycı ve eleştirel yaklaşımları Hz. Muhammed’i rahatsız etmiş, bunu anlayan Yahudiler Bedir’e katılmamış ve böylece iki toplum arasındaki barış sona ermiştir. Artık bundan sonra Yahudilere her alanda muhalefet başlamış, mesela saçlar onların kestiklerinden farklı kesilmiştir.⁵⁹²

6. Münafıklarla İlişkiler

Gaudefroy-Demombynes, Medine’deki önemli bir topluluk olarak gördüğü münafıkları, kendince “*kararsızlar*” (Fr. les Indécis) şeklinde adlandırır. Münafıklığı ise “*İslâm’ı yaşamaya boyun eğmiş, fakat sadece görünüşte Müslüman olan kimseler*” diye tarif eder. Gaudefroy-Demombynes münafıklar ve lideri Abdullah b. Übeyy’in Hz. Muhammed’in sonunda muzaffer olacağına inanmadıklarından gelgitler yaşadıklarını, onunla açıktan savaşmayı da göze alamadıkları için inanmış gibi yaparak kendilerini güvende hissettiklerini ifade eder. Münafıkların Müslümanlar, Yahudiler, Kureyşliler ve putperestler arasında bir seçim yapamadıklarını iddia eder.⁵⁹³

Gaudefroy-Demombynes, Kur’ân-ı Kerim’de münafıklar hakkında birçok ayetin bulunduğunu örnekler vererek açıklar. İlk inen ayetler onların inanmadıkları halde inanmış görünerek Allah’ı ve inananları kandırmaya çalıştıklarını, kalplerinde hastalık bulunduğunu ve vahiyle alay ettiklerini belirtir.⁵⁹⁴ İkinci aşamada onların

⁵⁹¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 206.

⁵⁹² Rodinson, *Mahomet*, s. 202-203.

⁵⁹³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 177.

⁵⁹⁴ Gaudefroy-Demombynes, burada örnek olarak Bakara suresinin 8-20. arasındaki münafıklarla ilgili ayetleri gösterir.

Müslümanlara ihanetleri üzerinde durulur.⁵⁹⁵ Üçüncü aşamada ise Hz. Muhammed münafıkların “*sevecen yapılarına*” karşı uyarılmıştır.⁵⁹⁶

Rodinson münafıkları “*kararsızlar, şüpheciler ve çekimser olanlar*” şeklinde tanımlar.⁵⁹⁷ Ona göre, bu kimseler Hz. Muhammed’in dinini kabul etmekle birlikte Hz. Peygambere yürekten bağlılık göstermiyorlardı. Rodinson münafıkların lideri olan Abdullah b. Übeyy’in her zaman bağımsız hareket ederek, tavır ve davranışları ile Hz. Muhammed’i kızdırdığını ve bu durumun Müslümanlarca bilindiğini fakat mücadele için sıranın beklendiğini⁵⁹⁸ ifade etmektedir.

Rodinson, Yahudilerle ilişki içerisinde bulunan münafıkların lideri Abdullah b. Übeyy’in Hz. Muhammed’e inanmakla birlikte kendi başına hareket ettiğini ifade eder. Bu durumun Hz. Muhammed tarafından bilindiğini ve en kısa sürede onu zararsız hale getirmek için fırsat kollandığını belirtir.⁵⁹⁹

B. HZ. MUHAMMED’İN GAZVELERİ VE SERİYYELER

Hz. Muhammed’in bizzat katıldığı ve komuta ettiği seferlere “*gazve*”, kendisinin katılamayıp komutasını bir sahabiye verdiği seferlere ise “*seriyye*” denildiğini biliyoruz. Bu başlık altında, Medine döneminde gerçekleşen bütün seferleri ele almanın zorluğundan dolayı bazı önemli gazve ve seriyyeler örnek olarak ele alınacak ve Fransız oryantalistlerin bu olaylara yaklaşım tarzı incelenecektir.

⁵⁹⁵ Münafikûn, 63/1-3.

⁵⁹⁶ Münafikûn, 63/4.

⁵⁹⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 217.

⁵⁹⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 205.

⁵⁹⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 204.

1. Nahle Seriiyesi ve Bedir Gazvesi

Oryantalistlerin Hz. Muhammed hakkındaki fikirlerini ortaya koydukları olaylardan birisi Nahle Seriiyesi ve Bedir Gazvesi'dir (2/624). Fransız oryantalistler bu iki olayı birbiri ile irtibatları dolayısıyla beraber mütalaa etmişlerdir. Biz de burada söz konusu bu olayı oryantalistlerin bakış açısıyla beraber ele alacağız.

Gaudefroy-Demombynes, Nahle Seriiyesi ve Bedir Gazvesi hakkında bilinen birtakım bilgileri tekrar ederek bu olayların amaçlarından birinin Hz. Muhammed'in saygınlığının artırılması ve müşrik topluma karşı onun muhatap kılınması olduğunu ifade eder. Ona göre Nahle olayı, Muhâcirlerin hemşerilerine karşı duydukları öfkenin onları, İslâm öncesi Arabistan'ında kabileler arası ilişkilere bir oranda güvenlik getiren tüm antlaşmaları çiğnemeye götürebileceğini göstermiştir. Yazar bu dönemde nazil olan ayetlerde Mekkelilere karşı olan savaşın kutsallığının ifade edildiğini ve bundan dolayı Hz. Muhammed'in Müslümanları savaşa zorladığını iddia etmektedir.⁶⁰⁰

Gaudefroy-Demombynes'e göre Allah'ın Müslümanların zaferini “*sağlama almak için*” meleklerini gönderdiği Bedir Gazvesi, Nahle olayı gibi başarısız bir vurgun harekâtının ardından yapılmıştır. Bedir'de çarpışmak durumunda kalan ve inkârcılara karşı ilk zaferi kazanan Müslümanlar, gelecek kuşaklar için önemli bir zafer elde etmişlerdir. Fransız oryantalist, Bedir'de müşriklerin karşısına çıkarılan üç kişi hakkında ise, bu olayın Roma mitolojisinde yer alan üç Horatia ile üç Kuriatus'un çarpışmasını çağrıştırdığını belirtir. Aynı zamanda, Bedir'de Kureyşlilerin Ensârdan kimselerle çarpışmak istememeleri yalnızca kabile

⁶⁰⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 117.

gururundan değil, aralarında kan dökülmesini ve Medinelileri yenilmez düşmanlar olarak karşılına almak istememelerinden kaynaklanmaktadır.⁶⁰¹

Gaudefroy-Demombynes, Bedir zaferinden sonra ganimet paylaşımı konusunda savaşa katılanlar arasında problem çıktığını belirterek bunun sebebi olarak da savaşa iştirak etmeyen kimselere ganimetten pay verilmesini zikreder. Hz. Muhammed'in, çıkan itirazları yine "otoriter" kişiliğinin bir yansıması sonucu bastırdığını ve meseleyi tatlıya bağladığını ifade eder. Bedir Gazvesi sonunda bir diğer sorun olan esirlerin durumu ise, Hz. Muhammed'in Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir ile görüşmesi sonucu, onların düşünceleri de dikkate alınarak çözülmüştür.⁶⁰²

Gaudefroy-Demombynes, Bedir Gazvesi ile genel anlamda şöyle bir tespitte bulunur: "*Bedir savaşı ilk İslâm topluluğunun yaşamındaki büyük bir olaydır ve böylece tarih mantıkla alay etmektedir. Bu çarpışma parasız, olanaksız kalmış Muhâcirlerin giriştiği bir eşkıyalık (Fr. Brigandage) seferinin devamıdır. Bu yağma girişimi, koşulların değişmesiyle, bir çarpışmaya, kâfirlerle Allah'a inananlar arasında küçük çapta bir savaşa dönüşüyor, Allah, inananlara, sayılarının azlığına karşın zafer bağışlıyor. Bu zaferin sesi de yüzyıllar boyunca çok büyük insan kitlesinin kalplerinde yankılanmıştır.*"⁶⁰³

Diğer oryantalist Blachère ise, savaşılmaması yasak olan bir ay olan Receb ayında birkaç Muhâcirden oluşan bir müfrezenin, Hz. Muhammed'in de emriyle, ayrı gezen bazı Mekkelilere baskın yapmak için, Mekke'den pek uzak olmayan Nahle denilen yere gidip mevzilendiğini belirterek konuya giriş yapar. Sonuçta saldırı

⁶⁰¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 121.

⁶⁰² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 123-124.

⁶⁰³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 125-126.

başarılı olur ve Mekkeliler bir ölü bir de esir verirler. Blachère'e göre, bu olay Medine'de öyle büyük heyecan oluşturmuştur ki, Hz. Muhammed, emirlerini dinlemeyen müfreze komutanını görevden almıştır. Ganimet için yapılan bu savaş, hiçbir kazanç getirmediği için can sıkıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır.⁶⁰⁴

Bedir Gazvesi ile ilgili Blachère konuyu kısaca özetleyerek, Hz. Muhammed tarafından 624 yılında Suriye'den dönen bir kervanın haberinin alındığını, bundan dolayı hemen 300 civarında Müslümanla, Medine'nin güneyinde, kıyıya bir konak mesafedeki Bedir'de beklendiğini kaydeder. Kervanın reisleri tehlikeyi savuşturmak için Mekke'li hemşehrilerinden yardım istemişler, onlar da çarçabuk birkaç yüz savaşçıdan oluşan güçlü bir birlik göndermişlerdir. İki gurup arasındaki çarpışmada Hz. Muhammed 14 arkadaşını yitirmiş, müşrikler de 70 ölü ve 40 esir vermişlerdir. Yazara göre, şâirler bu çarpışmayı büyük bir savaş gibi övmüşlerdir ve bu savaş ilk kez kurbanları intikam isteyen bir savaş olmuştur. Yine ilk kez, Mekke'li tüccarlar, Hz. Muhammed'in gözü pekliğini, ona inananların ateşli coşkusu, Suriye'yle kervan güzergâhını tehdit eden tehlikenin ciddiyetini ölçebilmişlerdir. Sonuçta Müslümanlar cephesinde güven artmış, müşriklerle silahlı mücadele kârlı görünmeye başlamış, nihayet Allah yolunda savaşın Rabbin rızası olduğu, çünkü kullarına savaşta yardım etsinler diye Rabbin meleklerini gönderdiği⁶⁰⁵ kesinkes ortaya çıkmış bulunuyordu.⁶⁰⁶

Rodinson ise, Nahle olayı ve Bedir Gazvesi konusunda yukarıdaki görüşlerden farklı olarak Nahle Seriiyesi ile Abdullah b. Cahş komutasındaki müfrezenin gönderilmesinin, Bedir'e altyapı kazandıracak şekilde müşriklerin tahrik

⁶⁰⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 105.

⁶⁰⁵ Enfâl, 8/9,12.

⁶⁰⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 106.

edilmesi maksadıyla, bizzat Hz. Muhammed tarafından planlı bir komplo olarak düzenlendiğini iddia eder.⁶⁰⁷ Fakat Rodinson bu iddiasını kaynaklara dayandıramamakta, sadece savaşı Hz. Muhammed'in büyük bir ustalıkla kazandığından dolayı bu kanıya vardığını belirtmektedir.

Rodinson, savaş esirleri arasında İran ve Yahudi kaynaklarından edindikleri bilgiye dayanarak Hz. Muhammed'e soru soran iki kişinin hemen öldürüldüğünü İbn Hişâm'dan gelen bir rivâyete⁶⁰⁸ dayanarak nakleder. Bu rivâyette öldürülen kişinin Yahudi olmasına ve öldürülmeden önce Hz. Muhammed'e “*Ya Muhammed, bizim çocuklarımıza kim bakacak*” diye sorusuna onun “*Cehennem bakacak!*” şeklindeki sözlerinin ön plana çıkarıldığını görmekteyiz.⁶⁰⁹ Burada, Rodinson'un kitabının bölüm başlığı olarak da adlandırdığı “*savaşçı Peygamber*” (le Prophète armé) algısı oluşturmak için bu tür rivâyetleri bilinçli olarak seçtiğini ve diyalogları acındırarak bir şekilde kullandığını düşünmekteyiz.

Rodinson, Bedir yenilgisinin Kureyşliler üzerinde çok derin olumsuz etkisi olduğunu ve sonucu itibariyle büyük bir hayal kırıklığı yaşandığını ifade eder. Bu olumsuzluk öfkeli bir düşmanlığa ve intikam hırsına zemin hazırlamıştır. Böyle bir psikolojik altyapı içinde geçen görüşmeler sonucu Bedir'in intikamının alınmasına karar verilmişti. Kureyş, Bedir'de uğradığı yenilginin acısını her ne olursa olsun almak istiyordu.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 194.

⁶⁰⁸ Rodinson'un burada gösterdiği kaynak İbn Hişâm'ın Almanca çevirisidir. İbn Hisham, *Sîra, Das Leben Muhammeds*, p. 458.

⁶⁰⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 200.

⁶¹⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 205.

Rodinson, Bedir galibiyeti ile Hz. Muhammed ve Müslümanların ise büyük bir özgüven tazelediğini belirterek, kendisine gelen meleklerin yardımını Allah'ın bir "ayrıcılığı" olarak gördüğünü ifade eder. Savaş sonucunda Hz. Muhammed, Medine'ye iyice yerleşmiş ve Mekkelilerin başlıca gelir kaynağı ve pazarı olan Suriye yoluna hâkim olmuştur. Ayrıca Rodinson'a göre Hz. Muhammed bu savaşta ve sonrasında, şâir Hassan b. Sâbit'i kendi propagandası için kullanmıştır.⁶¹¹ Ona göre artık Hz. Muhammed zengin ve güçlü bir peygamberdir. Rodinson bu noktada Makyavelli'nin "*İyi silahlanmış bütün Peygamberler kazandı, silahsız olanlar yenildi*"⁶¹² sözünü hatırlatarak, onun artık devlet kurmaya çalışan "*Silahlı bir Peygamber*" (Fr. un Prophète Armé) olduğunu iddia etmiştir.⁶¹³

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerinin tamamen malî nedenlerle yapıldığını iddia eder. Çünkü bütün mal varlıklarını Mekke'de bırakıp gelmiş Muhâcirlerin ekip-biçecek arazileri olmadığından zamanla ekonomik sıkıntılara maruz kaldıklarını belirtir. Yazara göre, bu insanların Yahudilerin yanında da çalışmaları söz konusu değildi. Sonuç itibarıyla tek çıkar yol müşrikler üzerine akınlar yaparak ganimet elde etmektir. Gaudefroy-Demombynes burada klasik kaynakların bu tür savaşları kutsal bir sefer olarak anlatmasını doğru bulmaz. Yazar burada birtakım bilgi hataları yaparak Hz. Osman'la ilgili bazı rivâyetleri Hz. Ebû Bekir'le ilişkilendirerek, Hz. Ebû Bekir'in Yahudi bir

⁶¹¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 207-208.

⁶¹² Sözün Fransızcası: "*Tous les prophètes bien armés furent vainqueurs et les désarmés déconfits*". Rodinson burada sözünü ettiği prensibin, Machiavelli'nin 6. prensibi olduğunu belirtir.

⁶¹³ Rodinson, *Mahomet*, s. 202.

işadamından bir kuyu satın alarak bunu Müslümanlara vakfetmesini eleştirerek bu paranın kaynağını sorgular.⁶¹⁴

Blachère'e göre, Muhâcirlerin Medine'ye yerleşmesi ile birlikte Ensâr aileleri arasında birtakım rahatsızlıklar baş göstermiştir. Hz. Muhammed kısa sürede bu soruna çözüm bulmak maksadıyla bir çıkış yolu olarak, Muhâcirlerin geçimini sağlamak için öteden beri yaptığı bir yöneme başvurmuştur. Bu yöntem, gazve (Fr. Rezzou) diye adlandırılan ve katılanlara maddi imkân sağlayan “*Silahlı Mücadele*” yöntemidir. Fakat Muhâcirleri buna ikna etmek zordur. Çünkü onlara göre, Ensârın da yakınları olan Medine yakınlarında bulunan bedevîlere saldırmak, birçok Müslümana karşı günah işlemek anlamına gelebilirdi.⁶¹⁵

Rodinson ise, Hz. Muhammed'in Medine'deki hayatını silahlı bir dönemin başlangıcı olarak görür. *Mahomet* adlı eserinde beşinci bölümün başlığı “*Le Prophète Armé*” yani “*Silahlı/Savaşçı Peygamber*” şeklindedir.⁶¹⁶ Rodinson ayrıca Hz. Muhammed'in gazvelerindeki asıl gayenin maddi çıkar elde etmek olduğunu iddia eder. Ona göre, o dönemin Arap dünyasında olağan geçim yolunun soygun ve gasptan ibaret olduğunu, hiçbir geliri olmayan sosyal grupların bunu tercih ettiklerini ifade eder. Bundan dolayı Medine'ye gelen Muhâcirlerin mal varlıkları Mekke'de kaldığından Kureyş kervanlarına saldırarak geçimlerini temin etmek gerekiyordu. Rodinson ayrıca bu yöntemle kendilerini anayurtlarından (Mekke'den) çıkartan Kureyş'ten bir intikam alındığını kaydeder.⁶¹⁷

⁶¹⁴ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 117.

⁶¹⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 105.

⁶¹⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 179.

⁶¹⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 193.

2. Uhud Gazvesi

Uhud Gazvesi (3/625), Mekkelilerin Bedir’de uğradıkları yenilginin intikamını almak ve Suriye’ye giden ticaret yolundaki Müslüman hâkimiyetini kırmak maksadıyla Müslümanlarla yaptıkları bir savaştır. Oryentalistler bu savaşa da önem vermişlerdir.

Gaudefroy-Demombynes, Bedir’de savaşma ayrıcalığını kazanamamış ve ganimetten pay alamamış gençlerin önerisi ile Uhud Gazvesi’nin gerçekleştiği sonucuna varır. Uhud’u Müslümanlar açısından bir hezimet olarak değerlendiren Gaudefroy-Demombynes, bu bozgun karşısında Hz. Muhammed’in tüm gücüyle tepki verdiğini, Medinelilerin felaketine sebep olanın ise, onların inançlarının zayıflığı olduğunu iddia eder. Müslümanlar savunmada kalmadıkları ya da Bedir tutsaklarını öldürmedikleri için cezalandırılmışlardır.⁶¹⁸

Blachère’e göre ise, Mekkeliler kendilerini, Bedir’de uğradıkları yenilginin intikamını almak için 3000 kişilik bir savaşçı ile Medine üzerine yürüyüşe geçmişlerdir. Hz. Muhammed’in düşüncesinin, düşmanı şehir içinde bekleyerek savunma savaşı yapmak olduğunu, fakat bu mantıklı görüşün çoğunluk tarafından onay alamadığını ve düşmana şehir dışında, Uhud Dağı eteğinde saldırmanın kararlaştırıldığını belirtir. Hz. Muhammed bin kadar savaşçı ile harekete geçmiş, ancak Abdullah b. Übeyy ve 300 münafık savaştan son anda vazgeçmişlerdir. Bu terk edişle rağmen savaş başlamış, yapılan akıllı taktikler sayesinde müşrikler bozguna uğramışlardır. Ancak aldıkları emirlere uymayan Müslümanlar ganimet toplamaya koyulduklarından, Mekkeliler hemen toparlanmış ve tekrar saldırıya geçerek, paniğe kapılan Müslümanları püskürtmüşlerdir. Birkaç mü’min büyük bir

⁶¹⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 134.

çabayla, hafif bir yara almış bulunan Hz. Muhammed'i kurtarmayı başarmışlardır. Blachère'e göre, Mekkeliler üstünlüklerini kullanmayı bilememişler, aslında hiçbir şeyi düzeltmemiş olan bu olayın ardından zafer kazanmış gibi gururla Mekke'ye dönmüşlerdir. Müslümanlar içinse durum son derece hassas bir çerçevede seyretilmişti. Kırılan cesaretleri yükseltmek ve moral vermek⁶¹⁹ ve sırf Hz. Muhammed'in emirlerini dinlemedikleri için bozguna uğradıklarını göstermek⁶²⁰ için vahiy gelmiştir. Hz. Muhammed'in kendini suçlaması için artık bir neden kalmamış dolayısıyla onun saygınlığına da zarar gelmemiştir.⁶²¹

Rodinson, Uhud Gazvesi'nin sonuçları açısından Müslümanlar için bir hezimet olduğunu ifade eder. Bunun nedeni olarak da Yahudilerle işbirliği yapılmaması ve Abdullah b. Übeyy ile istişare edilmemesini gösterir. Oysa Abdullah b. Übeyy Hz. Muhammed'i uyararak gençlerin maceracı görüşlerinin dikkate alınmamasını dile getirmiş, fakat bu görüş kabul görmemiştir. Rodinson münafıkların liderinin görüşlerine değer vermemenin Müslümanlara büyük bir fatura çıkardığını iddia etmektedir.⁶²² Fakat Rodinson her olumsuz durumda olduğu gibi, Uhud sonunda da Kur'ân'ın Müslümanları teselli ettiğini vurgulamaktadır.⁶²³

Rodinson, Uhud sonrası Yahudi ve müşriklerin başarısızlıkları sebebiyle Müslümanlarla alay ettiklerini belirterek,⁶²⁴ Bedir'de kendilerine yardım eden meleklerin gelmemesinden dolayı Müslümanların Uhud yenilgisine uğradıklarını

⁶¹⁹ Blachère'in örnek gösterdiği ayetler: Âl-i İmrân, 3/139-140. Blachère'in metninde zaman zaman olduğu gibi burada da ayet numaraları 133-134 şeklinde yanlış verilmiştir.

⁶²⁰ Âl-i İmrân, 3/152-153.

⁶²¹ Blachère, *Mahomet*, s. 107.

⁶²² Rodinson, *Mahomet*, s. 215-216.

⁶²³ Rodinson Âl-i İmrân 139-140 nolu ayetlerde Müslümanların teselli edildiğini, yine Âl-i İmrân 166-167. ayetlerde ise münafıkların kötülendiğini, bu ayetleri örnek vererek açıklar.

⁶²⁴ Rodinson, *Muhammed*, s. 217.

iddia etmektedir. Bu ilahî yardımın gelmeyerek Müslümanların yenilmesi sonrası, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin bu gruplarca şüpheli hale geldiğini ifade eder.⁶²⁵ Gaudefroy-Demombynes gibi Rodinson da Uhud sonrası Nadîroğullarının sürgün edilerek mallarına el konulmasını Yahudilere yapılan bir soykırım olarak görmektedir.

Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad adlı bir çalışma yapan Veysel Nargül, tarihi bir gerçeklik olarak, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin; Müslümanların düşmanlarıyla mücedele edecek güce sahip olduklarını hissettirme, saldırının finansal kaynaklarını kesme, saldırılara karşı savunma yapma, düşman hakkında bilgi toplama gibi amaçlarla yapıldığını belirtir. Aynı zamanda bu gazve ve seriyyeler, anlaşmaların ihlal edilmesi ve ihaneti cezalandırma, düşmanla ortak hareket ve destekleme, baskın ve talana karşı cezalandırma, düşmandan önce anlaşma yapma, saldırı haberinin alınması üzerine yapılan müdahaleler, zulme uğrayan müslümanlara yardım etme... gibi nedenlerle de meydana gelmiştir.⁶²⁶

Başta Bedir ve Uhud olmak üzere, oryantalistler Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini ganimet elde etmek maksadıyla yapılmış bir saldırı olarak görmüşler ve buradan da “*silahlı bir Peygamber*” imajı ortaya çıkarmışlardır.

3. Hendek Gazvesi ve Kurayzaoğulları Olayı

Medine'nin etrafına şehri savunmak maksadıyla kazılan hendeklerden ötürü bu isimle adlandırılan Hendek Gazvesi (5/627), birtakım grupların biraraya gelerek

⁶²⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 215.

⁶²⁶ Nargül, Veysel, *Kur'an ve Hz. Peygamber'in Uygulamaları Işığında Cihad* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum 2005, s. 220.

Müslümanlara topyekûn savaşmalarından dolayı da “*Ahzâb Gazvesi*” diye de anılır. Bu gazve ve sonrasında ortaya çıkan Benî Kurayza Yahudileri problemi oryantalistlerin üzerinde önemle durdukları bir konudur.

Gaudefroy-Demombynes’e göre, Müslümanların Uhud yenilgisini izleyen dönemde Hz. Muhammed, kendi ordusunda güveni ve savaş coşkusu ayakta tutmayı ve otoritesini birçok Hicâz kabilesine kabul ettirmeyi başarmıştır. Ama aynı zamanda başkaları üzerinde de güvensizlik ve düşmanlık uyandırmıştır. Hz. Muhammed üç bin savaşçı toplamış ve bu kez Medine’den çıkmama kararı almıştır. Savaşçı olmayanlarla kadın ve çocuklar, birbirlerine toprak setlerle bağlı iç istihkâmlarda kalacaklar ve şehir böyle savunulacaktır.⁶²⁷

Hendek Gazvesi’nin yapıldığı yer ile ilgili bilgilerinin kaynağının Muhammed Hamidullah’ın kendisine gönderdiği krokiler olduğunu belirten Gaudefroy-Demombynes yine de bu bilgilerin doğru olamayabileceğini iddia etmektedir.⁶²⁸ Yazara göre, Allah kullarına yardımını göndermiş, Uhud günü savaş alanında hazır bulunan ama savaşa katılmayan melekler, bu kez, esen dondurucu rüzgâra eşlik ederek, düşmana dehşet salmış ve onları bozguna uğratmışlardır. Eğer Allah Medine’de Hz. Muhammed’e karşı kurulan tuzaklara, çevrilen dolaplara izin veriyse bunu, gerçek mü’minlerle münafıkların ve onların Yahudi dostlarının iyice seçilmesi içindir. Böylece Kur’ân, Hz. Muhammed’in Abdullah b. Übeyy ve onun münafıklar ve özellikle Yahudiler üzerine yoğunlaştıracağı baskıyı hazırlamıştır.⁶²⁹

Hendek Gazvesi’nde Yahudi mağduriyeti tezini bolca dile getiren Gaudefroy-Demombynes bunu şöyle ifade eder: “*Kaynukâoğulları Bedir’in, Nadîroğulları*

⁶²⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 140.

⁶²⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 141.

⁶²⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 142.

Uhud'un, Kurayzaoğulları da Hendek'in kurbanları oldular. Hendek'ten sonra ortalık yatışır yatışmaz Muhammed adamlarını topladı ve onları Benî Kurayza üzerine sürdü. Cebrail ise bir ata binmiş vaziyette Dihye b. Halîfe suretine asıl onları yönlendirip yöneten olmuştur. Ali ise Peygamber'in sancağını tutmaktadır; Hassân b. Sâbit'e "Söv onlara, saldır! Cebrail bizimle birlikte!" diye bağırmakta tamamen haklıdır."⁶³⁰

Gaudefroy-Demombynes bazı örnekler vererek Yahudilere karşı bir "kökten kazıma, soykırım" (Fr. Extermination Finale) uygulandığını iddia eder. Ona göre Kurayza Yahudileri olayı Hz. Muhammed'in tarihinin "kara, çirkin ve kötü" bir sayfasıdır.⁶³¹ Fakat bu, Allah'ın ve Rasulü'nün şanı adına çok yararlı olmuş bir eylemdir. Yine yazara göre, Hz. Muhammed Muhâcirlerin büyük ailelerini kana bulaştırmaya cesaret edemediğinden dolayı bu işi Evslerle Hazreclere yaptırmıştır. Hazrecler bu kardeş kavgasında Evslerin eski anlaşmalılarını güle oynaya öldürürler. Fakat Hz. Muhammed Evslerin pek isteksiz davrandıklarını fark edince son on iki kurbanın öldürülmesini yirmi dört Evsliye verir, biri vurur, öteki kurbanın işini bitirir. Bir kadının da niçin öldürüldüğü bilinmez. Muhammed iki Yahudi'nin ölüm kararını iki Evsliye bırakmıştır. Bunlardan biri bağışlanmayı reddetmiş diğeri ise Müslüman olmuştur. Yazar sonuç olarak, Hz. Muhammed'in pazar yerine büyük çukurlar kazdırarak, cesetleri bunların içine attırdığını iddia etmektedir.⁶³²

⁶³⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 143.

⁶³¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 145. Gaudefroy-Demombynes'in ne denli yanlı ve sübjektif değerlendirmelerde bulunduğunu bu cümle özetlemektedir: "*L'incident des B. Qoraïza est 'une vilaine page' de l'histoire de Mohammed*". Türkçesi: "Kurayzaoğulları olayı Muhammed'in tarihinin "kara, çirkin ve kötü" bir sayfasıdır."

⁶³² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 144-145.

627 yılında Mekkelilerin kuzeye doğru harekete geçtiği söylentisi Medine'ye ulaştı. Blachère'e göre, toplanan gücün büyüklüğü, Hz. Muhammed ve arkadaşlarının işini bitirme niyetini açıkça ortaya koyuyordu: 300'ü atlı yaklaşık 4000 savaşçı. Seferin komutanı Ebû Süfyân'dı. Yazara göre bundan başka, üzerinde kuşku bulunmayan belirtilere bakarak, bu koalisyonun Medine içinde, münafıklar arasında casusları bile olduğundan ve vahada kalmış son Yahudi topluluğu olan Benî Kurayza'yla bağlantı kurarak yola çıktığından emin olunabilir.⁶³³ Eşit koşullarda bulunan Muhammed, kararlılığını arkadaşlarına şu ayetle yansıtmayı başarmıştır: *"Mü'minler düşman birliklerini görünce: "İşte bu Allah ve rasûlünün bize vadettiği şeydir. Allah ve rasûlü doğru söylemiştir!" diye bağırıldılar. Ancak bu onların imanlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı yalnızca!"*⁶³⁴

Blachère'in anlatımına göre, kadınlar ve çocuklar güvenilir yerlere konmuş, İslâm'ı seçmiş İranlı bir kölenin (Selmân-ı Fârisî) önerisi üzerine, Mekkeli süvarilerin saldırısını kırmak için, büyük bir hendek kazılmıştı. Nihayet çok büyük bir çabayla yaklaşık 3000 Müslümanın silahlandırılması başarılmıştı. Olayların seyri şaşırtıcı olmuş, münafıklar âdetleri olduğu üzere, beklemede kalmışlar ve bu tutumdan dolayı sarsılan Kurayzaoğulları da yerlerinden kıpırdamamışlardır. Mekkeli müşriklere gelince, hendek engeli onları durdurmuştur. Onlar Müslümanların ok menzilinde ordugâh kurmakla yetinmişlerdir. Hz. Muhammed düşmanı bölmek için bu kararsızlıktan yararlanmış ve daha işin başında bir bedevî birliği ittifaktan ayrılmıştır. On beşinci güne doğru doğa güçleri ve melekler de savaşa katıldı ve bir kasırga kuşatmacıların ordugâhını perişan etti.⁶³⁵ Bir sabah Ebû

⁶³³ Blachère, *Mahomet*, s. 110.

⁶³⁴ Ahzâb, 33/22.

⁶³⁵ Ahzâb, 33/9-10

Süfyân dişi devesine havudunu vurdurarak, çılgınca bir kaçışmanın işaretini göstermiştir. Blachère'e göre Benî Kurayza'nın defteri de aynı gün dürülmüştür.⁶³⁶

Yazara göre bunu aşağıdaki ayet de belirtmektedir: “*Allah, Ehl-i Kitap'tan, müşrik ordularına yardım edenleri kalelerinden indirdi. Kalplerine korku saldı. Artık onlardan bir kısmını öldürüyorsunuz, bir kısmını da esir alıyorsunuz.*”⁶³⁷

Münafıklarla ilgili surede şiddetle kınanan kimselere karşı da üslup sertleşmiş ve onların artık doğruya eriştirilmeyeceği vurgulanmıştır.⁶³⁸ Bununla birlikte münafıklar yine de hiçbir cezaya uğratılmamışlardır. Böylece, Hendek Gazvesi'yle Medinelî muhalefetin iki unsuru olan münafıklar ve Yahudiler ortadan kaldırılmıştır. Artık savunma dönemi kapanmış ve İslâm dünyanın fethine başlamıştır.⁶³⁹

Blachère'e göre Hendek Gazvesi, Mekkelilerin kaybettiği saygınlığın Medineliler tarafından kazanılmasından ibarettir. Hz. Muhammed'in bu savaşla, sadece Medine bölgesiyle sınırlı kalan etkisi, yavaş yavaş etraftaki diğer kabilelere de genişlemiştir. Bu etkileşimle Müslüman olan civar kabilelerden bazı kimseler İslâm'ın güçlenmesine yardımcı olmuşlardır.⁶⁴⁰

Rodinson ise, Hendek Gazvesi'nin gerçekte olup-olmadığı konusunda bir takım şüphelerinin olduğunu belirtir. Kendince bu şüphelerini daracık bir çukurun etrafındaki on üç bin kişinin iki hafta boyunca birbirlerine hakaret ederek geçirmesine ve iki taraftan çok az kişinin ölmesinin mantık dışılığına bağlar. Rodinson, Benî Kurayza Yahudilerinin hendek kazımı esnasında Müslümanlara

⁶³⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 110.

⁶³⁷ Ahzâb, 33/26.

⁶³⁸ Munafikûn, 63/4-6.

⁶³⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 110.

⁶⁴⁰ Blachère, s. 112.

yardım ettiğini fakat daha sonra Yahudilerin saf değiştirdikleri için Hz. Muhammed tarafından en ağır şekilde cezalandırıldıklarını kaydeder.⁶⁴¹ Rodinson’a göre bu savaş aynı zamanda Hz. Muhammed’in silah yoluyla yenilemeyeceğini göstermiş ve Medine İslâm Devleti’nin gerçek bir güç olarak ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.⁶⁴²

Rodinson, Hendek Gazvesi’nin en önemli sonucu olarak, Kurayza Yahudilerinin Sa’d b. Muâz’ın hakemliğinde verilen karar doğrultusunda katliama uğratıldığını iddia ederek örneklerle bunu öne çıkartır. Bu olayı yine abartılı ifadelerle şöyle anlatır: “*Medine çarşılarında kazılan büyük çukurlara Yahudiler gruplar halinde getirildiler. Birer birer kelleleri kesilerek çukurlara itildiler. Öldürülenlerin sayısı 800-900 civarındaydı. Kafası kesilenler arasında bir de kadın vardı.*”⁶⁴³ Rodinson bununla da yetinilmediğini kadın ve çocukların satıldığını, toplanan para ve eşyaların ise Müslümanlar arasında ganimet olarak paylaşıldığını ifade eder. Rodinson siyasi açıdan düşünüldüğünde, Kurayzaoğullarının Medine’de kalmasının sürekli bir tehdit arzettiğini, Medine’den gitmelerine izin vermeninse, Hayber’deki İslâm karşıtı entrika yuvasını güçlendirmekten başka bir işe yaramayacağını düşünmektedir.⁶⁴⁴ Böylece Rodinson, Hz. Peygamber’in doğru yaptığını belirtmektedir.

⁶⁴¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 244-245.

⁶⁴² Rodinson, *Mahomet*, s. 245.

⁶⁴³ Rodinson, *Mahomet*, s. 247. Klasik siyer kaynaklarında öldürülenlerin sayısını farklı zikredilmiştir. Bunlardan İbn Hişâm’a göre öldürülen kişilerin sayısı 600-700 veya 800-900 civarında olduğudur. Vâkıdî ise, öldürülenlerin sayısı hakkında farklı rivâyetler esas alır. Bir rivâyete göre 600, 600-700 arası, başka bir rivâyete göre ise, 700’dür. Taberî ise, ölü sayısı konusunda İbn Hişâm ile aynı görüştedir. Bkz: İbn Hişâm, III, 134; Vâkıdî, II, 517-518; Taberî, II, 588.

⁶⁴⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 248.

Görüldüğü gibi Hendek Gazvesi'nin önemli sonuçlarından birisi olan Kurayzaoğulları olayı Fransız oryantalistlerce suistimal edilmiş ve bundan bir “Yahudi mağduriyeti” devşirilmiştir. Özellikle Gaudefroy-Demombynes ve Rodinson “*kökten kazıma, soykırım ve katliam*” sözcükleri ile Müslümanların son derece “*acımasız ve barbar*” olduklarını ama siyaseten doğru bir karar verdiklerini düşünürler. Hz. Muhammed'in Sa'd b. Muâz'ı hakem olarak kabul etmesinin arka planında Yahudileri öldürme kararı vermesi beklentisinin yattığını belirtirler.

Fransız oryantalistler bu konu ile ilgili Yahudilerin Hz. Muhammed'le antlaşmayı bozmasından, Kurayza kabilesinin lideri Ka'b b. Esed'in Müslümanları arkadan vurmak için yapmış olduğu planlardan ve ihanetinden ise söz etmemektedirler. Bu durum göstermektedir ki, bazı oryantalistler siyer kaynaklarındaki kendi çıkarlarına hizmet ettiğini düşündükleri bir takım rivâyetleri olabildiğince kullanırken, işlerine gelmeyen rivâyetleri ise göz ardı edebilmektedirler.

4. Bazı Kişilerin Öldürülmesi

Hz. Muhammed'in askerî faaliyetleri bağlamında oryantalistlerin üzerinde durdukları ve önem verdikleri konulardan bir tanesi de bazı Yahudi şâir ve müşrik kimselerin öldürülmesi olayıdır. Ele aldığımız Fransız oryantalistler bu tür olayları suikast olarak nitelemekte ve onların özellikle Yahudi kimliklerinden hareketle buradan yine bir mağduriyet çıkarma gayretindedirler.

Öldürülen isimler arasında kadın şâir Esmâ bt. Mervân, Hayber Yahudilerinin liderlerinden Ebû Râfi, Nadîroğulları liderlerinden şâir Ka'b b. Eşref ve Yahudi Ebu'l-Hukayk zikredilmektedir. Bu isimlerin bazıları oryantalistlerce ayrıntılı bir

şekilde ele alınmıştır. Özellikle Ka'b b. Eşref olayı oryantalistlerin dilinden düşürmediği ve çok tenkit ettikleri konulardan birisidir.

Öncelikle Gaudefroy-Demombynes, Medine toplumunda Yahudilerin mallarına el konulması ve Yahudi olan bir kısım insanların öldürülmesini ayrıntılı bir şekilde anlatarak sonuçta “*Yahudi mağduriyeti*” oluşturma gayretindedir. Buna verdiği örnekler, yaşı yüzü aşmış Yahudi bir şâirin ve yine Yahudi asıllı olan şâir Ka'b b. Eşref'in öldürülmeleridir. Yazar bu iki olayı geniş ve acındırma duygusu ile anlatmaktadır. Hatta Hz. Muhammed'in, “*Hakkından gelebileceğiniz her Yahudi'yi öldürün*” dediğini ve o dönem Medine'de “*Canından olma korkusuna kapılmamış tek bir Yahudi bile yoktu*”⁶⁴⁵ diyerek tamamen sübjektif değerlendirmeler yapmaktadır.

Blachère ise, Nadîroğullarından bir şâir olan Ka'b b. Eşref'in gizlice Mekke'ye gittiğini ve müşriklerle görüşmelere başladığını, amacının ise hiç kuşkusuz, Medine'de Yahudiler ve münafıklarla bir işbirliği geliştirmek olduğunu belirtir. Fakat Hz. Muhammed bu tehlikeyi sezmiş ve Ka'b ve beraberindeki üç adamını öldürtmüştür. Bunun temel sebebi olarak, o dönemdeki ayetlerde Yahudi karşıtı söylemlerin bolca kullanıldığını iddia eden Blachère, buna örnek olarak da Bakara Suresi 81. ve 82. ayeti gösterir.⁶⁴⁶

Yahudi olan şâirlerin öldürülmesi olayını Rodinson da ele alır ve aynı mağduriyet düşüncesini tekrar eder.⁶⁴⁷ Rodinson bununla ilgili Medineli putperest

⁶⁴⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 128.

⁶⁴⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 107. Blachère'in birçok defa olduğu gibi, burada da örnek olarak zikrettiği ayetler, bu konudan bahsetmemektedir. Onun kastettiği ayetler Bakara suresindeki 88-90. arası ayetler olabilir. Zira bu ayetler Yahudilerin inkârları sebebiyle lanete ve azaba uğrayacaklarını bildirmektedir.

⁶⁴⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 189.

kadın şâirlerden Esmâ bt. Mervân'ın öldürülmesi olayını ayrıntılı bir şekilde anlatır. Bedir'e katılamayan ve kendisini Hz. Muhammed'e affettirmek isteyen Umeyr b. Adiy, Esmâ'yı bir gece vakti öldürmüş ve Hz. Muhammed de bunu onaylamıştır.⁶⁴⁸

Rodinson, öldürülen şâir Ka'b b. Eşref konusunu eserinde tekrar tekrar gündeme getirerek bir mağduriyet oluşturma gayretindedir. Bu konuyu ele alırken *"Hz. Muhammed'in eleştiri ve alaylara tahammülü yoktu"*, *"Ka'b'ı öldürmek için yalan ve hileye başvurdular"*, *"Peygamber bu suikastta bizzat aktif görev aldı"* ve *"Ka'b öldürüldükten sonra başı Peygamber'in ayağının ucuna getirildi"* şeklinde cümleler kurarak buradan şu sonuca ulaşmaktadır: *"Muhammed artık kimsenin intikam alamayacağı kadar güçlü ve yenilmez bir Peygamberdi"*.⁶⁴⁹ Rodinson'un Yahudi olan Ka'b b. Eşref'in öldürülmesinin üzerinde bu denli durmasının sebebi muhtemelen kendisinin de Yahudi asıllı olmasıdır.

Rodinson'un üzerinde durduğu bir diğer olay yine Yahudi asıllı yaşlı Ebû Râfî adında şâirin öldürülmesidir. Bu olay da tıpkı Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi gibi ayrıntılı ve acındırma ile anlatılır. Benî Nadîrler Medine'den kovulunca, Ebû Rafî Rodinson'un anlatımı ile yatağında *"yediği ve içtiğini henüz hazmetmeden"* ve *"delik deşik edilerek"* öldürülmüştür.⁶⁵⁰

Bu kimselerin her birinin öldürülme sebebi farklı olmakla birlikte, ortak noktaları eylemleriyle İslâm ve Müslümanlar aleyhine çalışmalarıdır. Bunlardan Esmâ bt. Mervân Bedir Gazvesi sonrası, Medinelileri hicveden ve Hz Muhammed'i aşağılayan hakaret dolu şiirler söylemiştir. Bundan rahatsız olan kendi kabilesinden

⁶⁴⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 203.

⁶⁴⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 209.

⁶⁵⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 229.

âmâ bir kişi olan Umeyr b. Adiyy tarafından öldürülmüştür. Hz. Peygamber'in ise olaydan daha sonra haberi olmuştur. Anne tarafından Yahudi olan Ka'b b. Eşref ise, yine Bedir'de Müslümanların galibiyetine çok üzülmüş ve Mekke'ye giderek müşrikler üzerinde intikam duygularını körüklemiştir. Ayrıca Müslüman kadınlar hakkında müstehcen ifadeler de kullanmıştır. Bu durum Hz. Muhammed'i üzmüş, Muhammed b. Mesleme adlı Müslüman, arkadaşları ile Ka'b b. Eşref'i evinin yanında öldürmüşlerdir.⁶⁵¹

Ka'b b. Eşref ve diğerlerinin öldürülmesinde, Benî Nadîr'in sürülmesinde ve Benî Kurayza'nın "*katliam, kökten kazıma*" nitelemesiyle cezalandırılmasındaki sebeplere bakıldığında, Yahudiler'in apaçık bir şekilde anlaşmaları ihlal etmeleri, Kureyş'i her fırsatta Müslümanlara karşı kışkırtmaları Fransız oryantalistler tarafından gözardı edilmektedir. Oysaki bu grupların onlarla açık ve gizli ittifak kurdukları, Müslümanların canlarından aziz bildikleri Hz. Peygamber'e ve Müslüman kadınlara hakaret ettikleri ve hatta Hz. Peygamber'e suikast planladıkları, onu öldürme girişiminde bulundukları Kur'an-ı Kerim,⁶⁵² ilk dönem siyerleri ve İslâmî kaynaklarda tefarruatlı bir şekilde ortaya konmaktadır.⁶⁵³

Görüldüğü gibi Bedir Gazvesi'nden sonra, Müslümanların zaferini çekemeyen ve anlaşmaya aykırı olduğu halde, Mekkeli müşriklerin ölümlerine ağıtlar yakan, şiirleriyle İslâm'ı ve Müslümanları hicveden, onları sürekli olarak Müslümanlara karşı tahrik eden Ka'b b. Eşref, bu yıkıcı faaliyetleri sebebiyle

⁶⁵¹ Hz. Muhammed Tasavvuru, s. 278.

⁶⁵² Ahzâb, 33/26-27.

⁶⁵³ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 221-236; Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 587-661; Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in Savaşları, (Ter. Salih Tuğ), İstanbul 1981, s. 203-207.

öldürülmüştür.⁶⁵⁴ Dolayısıyla Fransız oryantalistlerin bu konuda yapmış oldukları acındırma tarihi gerçeklere uymamaktadır.

Günümüzde Batılılar tarafından sıkça dile getirilen İslâm'ın fikir ve düşünce hürriyetini kısıtladığı, eleştiriye tahammül göstermediği gibi birtakım haksız ithamlar söz konusudur. Buna örnek olarak ise sık sık yukarıda zikredilen şâirlerin öldürülmesi olayı gündeme getirilir. Oysaki gerçeğin öyle olmadığı Ka'b b. Eşref'in ve diğerlerinin sadece fikir ve düşünce suçundan dolayı öldürülmediği açıktır.

5. Hudeybiye Antlaşması

Hudeybiye Barış Antlaşması (6/628) öncesi ve sonrasındaki olaylar oryantalistlerin ele aldıkları konular arasındadır. Özellikle antlaşma maddeleri üzerinde yapılan değerlendirmeler ve Hz. Muhammed'in etkisi önem arz etmektedir.

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Ebû Süfyân ile sulh içinde bir görüşme yapmak için ailevî ve ticarî ilişkileri iyi olan Hz. Osman ve Abbas'ı Hudeybiye'de arabulucu olarak görevlendirdiğini ifade ederek, Hz. Osman hakkında olumsuz bir imaj ortaya koymaktadır. Ona göre Hz. Osman, Bedir'den kaçmış, Uhud'da ise savaşmayıp bir kenarda durmuş, Müslüman topluluğun hayatında hiçbir rol oynamamıştır. Yazara göre, geleneksel kaynaklar Hz. Muhammed'in ona danıştığı hiçbir durumdan söz etmez. Fakat Hudeybiye olayında birden ilk sıraya yerleştirilir. Hz. Muhammed istek ve önerilerini götürmek üzere Hz. Osman'ı Mekke'ye göndermiştir. Kureyşliler onu güler yüzle karşılamışlar ve Kâbe'yi tavaf edebileceğini söylemişlerdir. Ancak Hz. Osman bunu ancak Hz. Muhammed'le yapabileceğini söyleyince itiraz etmişlerdir. Fakat bu sırada Hz. Osman'ın

⁶⁵⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 195-196, 588; Nargül, a.g.e., s. 211.

öldürüldüğü haberi çıkmıştır. Burada Gaudefroy-Demombynes, bu söylentinin İslâm ordusunun cesaretlendirilmesi ve birliği için bizzat Hz. Muhammed tarafından ortaya atıldığını iddia eder. Bundan dolayı Müslümanlar “*Rıdvân Biatı*” (Bey’atü’r-Rıdvân) altında Hz. Peygamber’e bağlılıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁵⁵

Gaudefroy-Demombynes, Hudeybiye Antlaşması’nın Müslümanlar arasında maddelerinden dolayı rahatsızlık meydana getirdiğini ve herkesin tam bir düş kırıklığına uğradığını iddia eder. Oysa Medine’den Hz. Muhammed’i Kâbe’ye götüren bir rüyanın anlatılması üzerine ayrılmışlardı. Kurbanlık hayvanlar seçilmiş, ağacın altında coşkuyla biat edilmiş, şimdi de bütün umutlardan vazgeçmek gerekiyordu. Fakat süreç sonunda kazananların Müslümanlar olduğunu kaydeden Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed’in ertesi yıl Mekke’ye bir “*ulus önderi*” olarak girdiğini kabul eder.⁶⁵⁶

Blachère ise, Hz. Muhammed’in Kur’ân’da zikredildiği şekliyle ansızın gördüğü bir rüya⁶⁵⁷ üzerine ashabı ile Mekke’ye hac için yola çıktığını, bu kararın Müslümanların çoğunluğu tarafından kabul görse de, bazı kimseler tarafından tereddütle karşılandığını ifade eder. Yazar, Hz. Peygamber’in sulh aylarında yola çıkmış olmasına rağmen yine de silahlı birliklere sahip olduğunu da belirtir. Kişisel ilişkilerinden dolayı Hz. Osman’ın temsilci seçilmesi ve sonrasında yaşanan Hz. Osman’ın öldürüldüğü haberi üzerine, Hz. Peygamber biat yöntemiyle ortamı yatıştırmıştır. Yapılan antlaşma neticesinde Müslümanların yaşadığı düş kırıklığı ve can sıkıntısı, yerini zamanla önemli bir başarıya bırakmıştır. Müşrikler ilk defa kendilerine eşit bir muhatap olarak Müslümanlarla görüşmüşlerdir. Mekke’de

⁶⁵⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 154-155.

⁶⁵⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 156.

⁶⁵⁷ Fetih, 48/27.

insanlar Hudeybiye’de, mü’minlerin disiplin içinde olmalarından, tutumlarındaki sertlikten Hz. Muhammed’e gösterdikleri saygıdan çok etkilenmişlerdir. Üstelik Hz. Muhammed, ashabının o yıl hac yapamamasını telafi etmiştir.⁶⁵⁸ Hudeybiye Antlaşması’ndan sonra Yahudi yerleşim yeri olan Hayber fethedilmiş, bolca ganimet elde edilmiştir.

Blachère, Hudeybiye Antlaşması gereği yapılan hac esnasında Mekke’de bulunan Müslümanların bu kutsal kenti terk etmek istemediklerini, bu yüzden ağırdan aldıklarını ve buna Kur’ân’daki bir ayetin⁶⁵⁹ sebep olduğunu ileri sürer. Yazara göre, yine burada Hz. Peygamber’in gücü ve etkisi ile büyük bir yanlış eylemden dönülmüştür. Haccın barış içinde yapılması, Müslümanlara maddi bir yarar sağlamasa da, İslâm’ın Arap Yarımadası’nda kazandığı gücü herkese göstermiştir.⁶⁶⁰

Rodinson ise Hudeybiye antlaşması konusunda akrabalık bağları nedeniyle Hz. Osman’ın rolüne dikkat çeker. Onun ölmüş olabileceği üzerine birtakım söylentilerin Müslümanlar üzerindeki olumsuz etkisi sonucu Rıdvan Biatı ile intikam yemini edildiğini kaydeder. Antlaşma esnasında Suheyl b. Amr ile bir peygamber olarak değil, “*Muhammed’in oğlu Abdullah*” ismiyle uzlaşılmasının kısa vadede Hayber Yahudileri, Kureyşliler ve Gatafânlar gibi gruplar arasında ittifakın engellenmesi amacıyla kabul edildiğini iddia eder.⁶⁶¹

Fransız oryantalistler, Hudeybiye Antlaşması’nın görünürde Müslümanlar aleyhine olsa da sonuçları açısından Müslümanların lehine olduğunda hemfikirdirler.

⁶⁵⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 113.

⁶⁵⁹ Yazarın burada kastettiği ayet “*İnkârda ısrar edip sizi Mescid-i Harâm’ı ziyaret etmekten ve bekletilmekte olan hediye kurbanlıkları yerine ulaştırmaktan geri çevirenler onlardır...*” şeklinde devam eden Fetih Suresi 25. ayettir.

⁶⁶⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 115.

⁶⁶¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 287.

6. Mekke'nin Fethi

Mekke'nin Fethi (8/630) adı geçen Fransız oryantalistler tarafından bir işgal ve dinî merkezin yeniden ele geçirilmesi şeklinde nitelendirilmiştir.

Gaudefroy-Demombynes, Mekke'ye girilmesini bir fetih (Fr. Conquête) değil, bir “işgal” (Fr. Occupation) olarak ele alır. Bunun temel nedeni olarak da Mekke'nin bir tür dinî, ekonomik ve kültürel merkez olarak görülmesidir. Ayrıca, Hicâz'ın ilişkileri bu kentleri Suriye-Filistin'e, bu yolla da Akdeniz'in ekonomik yaşamına bağlıyordu. Yazara göre, Hz. Muhammed doğmuş olduğu Mekke kentini ve Mekke topraklarını dinî başkent yaparak Yahudi ve Hristiyanların İslâm'a geçişlerini hazırlama planları yapmaktaydı.⁶⁶²

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Mekke'nin alınması planları gizlilik içerisinde gerçekleşmiştir. Yazar, bilinen tarihi olayları zikrederek bu kuşatmanın gerçekleştiğini belirtir. Geleneksel kaynakların Hz. Muhammed'in kararını, onun iyi niyet ve saygınlığını, düşmanın ise hainliğini kanıtlayıcı küçük olaylarla açıklamaya çok özen gösterdiğini ifade ederek eleştirir. Yazara göre Mekke güç kullanarak alınmış, halkın ise tutsak edilmesi hedeflenmişti.⁶⁶³ Fakat yazar, burada affedilen, salıverilen ve kendilerine güvence verilen kimselerden bahsederek bu iddiasını kendisi çürütmektedir.

Blachère ise, Hz. Muhammed'in biri Mekkeliler, diğeri de kendisi tarafından desteklenen iki kabile arasındaki anlaşmazlığı bahane ederek Hudeybiye Antlaşması'nı geçersiz ilan ederek ve gerçek bir ordunun başında Mekke üzerine yürüyerek şehri fethettiğini belirtir. Ona göre; “*Mukaddes Şehir*” Mekke'de bir aydan beri her şey bir uzlaşma için hazırlanmıştı. En azılı İslâm düşmanları da

⁶⁶² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 169.

⁶⁶³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 173.

ölmüş, Hz. Muhammed'in kayınpederi Ebû Süfyân ise, teslim olma düşüncesindekilerin başını çekiyordu. Hz. Muhammed neredeyse kimsenin burnu bile kanamadan şehre girmiş, bazı ilk Müslüman olanların itirazlarına karşın zafer sarhoşluğunu bastırmayı bilmiş ve yalnızca altı müşrik dışında herkes için genel af ilan etmişti. Bununla birlikte dinî ayrıcalıkları müşriklerin elinden alınmıştı. Mekke'de ve çevre tapınaklardaki putların imha edilmesi emri verilmişti. Yazar burada Hz. Peygamber'i, daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, "*Hanîfliğin Reformcusu*" olarak tanımlar ve Hz. Muhammed'in yaptığı ilk işlerden birisinin Hz. İbrahim tarafından inşa edilmiş olan Kâbe'yi dinî-törenselsel bir ibadet yeri olarak tekrar aslına uygun olarak açması olmuştur.⁶⁶⁴

Rodinson ise, genel olarak olayları zikrettikten sonra, Mekke'nin Fethi'nin Hz. Peygamber'in o güne kadarki eylemlerini taçlandığını ifade eder. Artık en acımasız düşmanları bile şevkle onun hizmetine koşmakta, onun Allah'ın Rasulü olduğunu kabul etmekte ve geçmişte ona karşı nankörlük ettiklerinden dolayı pişman olmaktadır.⁶⁶⁵

Rodinson, Mekke'nin fethi konusunda farklı bir değerlendirme yapmaktadır. Ona göre, Mekke'ye gelen ve hac yapan Müslümanların birbirlerine olan bağlılığı ve disiplinli hareket etmeleri Mekkelileri etkilemiştir. Ayrıca, Müslümanların güçlü olduklarını ve Medine'de her türlü imkâna sahip olduklarını düşünüyorlar ve onlara imreniyorlardı. Bundan dolayı Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara direnmenin

⁶⁶⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 119.

⁶⁶⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 301.

mantıklı olmadığını düşünmelerinden dolayı zaten psikolojik olarak Mekke'yi savunmaktan vazgeçmişlerdi.⁶⁶⁶

7. Elçiler ve İslâm'a Davet Mektupları

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Peygamber'in Doğulu hükümdarlara elçiler göndermesini ve bu elçilerin ilettikleri mektuplarla onları İslâm'a davet etmesini bir strateji olarak ele alır. Mektuplar, Mekkeli Muhâcirleri kabul etmiş olan Habeşistan Necâşisi'ne, Firavun'un hüküm sürmüş bulunduğu Mısır Hükümdarı'na, Suriye'nin egemeni Rumların Kralı'na, sonra onun düşmanı olan Pers Kralı'na gönderilmiştir. Yazara göre bu mektupların gerçekliği Buhl tarafından tartışılmıştır.⁶⁶⁷

Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Muhammed'in uzak diyarlardaki hükümdarlara doğrudan hitap etmeyi düşünmüş olması gerçeklerle örtüşmemektedir. Hatta ona göre bu tarihsel bilgilerin tamamen uydurma olması da mümkündür. Bu elçileri, Harun Reşid'in Şarlman'a (Charlemagne) gönderdiği elçilerle kıyaslama yaparak, Doğu ile Batı arasındaki resmi ilişkileri⁶⁶⁸ düşündürdüğünü belirtmektedir.

Blachère ise, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicretten önce İslâm'ı tebliğ etmesini, yalnızca Hicâzlıların İslâm'a geçişlerini amaçladığını, Hayber ve Fedek'in ele geçirilmesinden sonra da kendi inancını Hicâz'dan çok ötelere yaymayı düşlediğini belirtir. Hudeybiye antlaşmasından sonra Necâşî, Bizans imparatoru, Tisfun Sasanileri ve Mısır Valisi'ne elçiler gönderildiğinden söz edilir. Siyer, böyle yapmakla Hz. Peygamber'in daha o andan itibaren, en yakınındaki hükümdarlardan başlayarak tüm dünyanın İslâm'a geçmesini istediğini ummaktadır. Yazara göre,

⁶⁶⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 294.

⁶⁶⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 166.

⁶⁶⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 166.

bununla birlikte bu hadis verilerinin tarihsel gerçekliği öyle zayıf ve anlatılanların öylesine masalsı bir havası var ki bunlara inanıp güvenmek çok zordur. Aynı zamanda Hz. Muhammed, Veda Haccı'ndan önce de sonra da va'zettığı inancın evrenselliğini duyumsamışa benzemez. Yeni olan durum ise, İslâm'ı Ürdün'ün Arap kabilelerine götürme, oradan da aynı amaçla Yemen ve Umman'a yönelmeye karar verilmiş olmasıdır. Hz. Muhammed duruma göre ya politika ya da güç uygulayacaktır. Örneğin Umman emîrlerini İslâm'a davet için Amr b. Âs'ı gönderir ki bu durum bu incelikli politikanın ustaca bir uygulaması olmuştur.⁶⁶⁹

Blachère'e göre; Mekke'nin Fethi'nden sonra çevre bölgelerden gelen heyetler, çoğu kez de bedeviler, Hz. Muhammed'le görüşmek ve göç yollarını ona onaylattırmak için gelmişlerdir. İran'la ilişki içindeki kabileler içinse, Hz. Peygamber'in Sasaniler hakkında ne düşündüğünü yoklama söz konusudur. Yazara göre siyerin yanlışı, İslâm'ın "*Heyetler Yılı'nda*" (Senetü'l-Vüfûd) Arap Yarımadası'nın en büyük bölümünde artık güçlü bir şekilde yerleşmiş olduğunu ileri sürmesidir. Gerçekteyse güneyde, doğuda ve kuzeyde koca koca bölgeler bu yeni akımdan habersiz yaşıyor, hatta Hz. Muhammed'in sözlerinin ulaştığı bölgelerde bile kalabalık nüfuslu birçok kabile putperestlik inancını sürdürüyordu.⁶⁷⁰

Rodinson Mekke'nin Fethi sonrası birçok kabilenin Müslüman olmasını Hz. Muhammed'in herkesin "*nabzına göre şerbet*" vermesine bağlamaktadır. Çünkü Rodinson'a göre, bütün etkili kişiler birtakım hediyelerle, bazılarının gururu okşanarak, bazılarının ise korku ve açgözlülüğünden istifade edilerek İslâm'a dâhil edilmiştir. Bununla birlikte Rodinson, bazı idealist olanlar ve gerçekten bilinçli

⁶⁶⁹ Blachère, *Mahomet*, s. 118.

⁶⁷⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 120-121.

olarak İslâm'a geçenler olmakla birlikte bunların azınlıkta olduğunu iddia etmektedir.⁶⁷¹

Sonuçta bu heyetler ve İslâm'a davet mektupları konusunda oryantalistlerin birtakım şüpheler taşıdıkları ve bunun gerçekçi olmadığını düşündüklerini söyleyebiliriz.

8. Veda Haccı ve Vefatı

10/632 yılında gerçekleşen Veda Haccı'nı İslâm'ın son ve kesin bir zaferi şeklinde değerlendiren Gaudefroy-Demombynes, kalabalık bir Müslüman grubu ile bu haccın gerçekleştiğini belirtir. Veda Hutbesi'nde değinilen konulara yer veren yazar, bu hutbenin konuları itibariyle Kur'ân ayetlerinin bir tekrarı olarak görülmesi gerektiğini vurgular.⁶⁷²

Gaudefroy-Demombynes, Veda Haccı esnasında Hz. Muhammed'in tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalandığını ve bu yüzden hac bitimi hemen Medine'ye döndüğünü ifade eder. Bunun yanında yazar, Hz. Muhammed'in psikolojik ve bedensel olarak çok yıprandığını ve bu nedenle yorgun düştüğünü belirtir. Mekke'deki işkence ve eziyetler, vahiy esnasındaki halleri, tebliğ ve insanlarla uğraşmasının yanı sıra Medine'deki problemler ve devlet başkanlığı görevi kendisini bir hayli yıpratmıştır. Gaudefroy-Demombynes, bütün bu sıkıntılara rağmen 63 yaşında vefat eden Hz. Muhammed'in bu yaşa kadar yaşamının sürdürebilmesinin hayranlık duyulması gereken bir durum olduğunu kaydeder. Hz. Muhammed'in vefatından önce İslâm'ın gücünü Filistin ve Suriye'ye gösterecek bir

⁶⁷¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 305.

⁶⁷² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 200.

orduyu Üsâme b. Zeyd'in komutasında göndermesini onun bu genç sahabiye olan sevgisi ile açıklar.⁶⁷³

Blachère, Hz. Muhammed'in, vefatından önceki bu haccını büyük bir titizlik içerisinde yaptığını belirtir. Bunun sebepleri arasında, Mekke'nin etrafında bulunan tapınakları değersiz kılarak, bütün ilgiyi Kâbe'ye çekmenin ve birçok kabileden oluşan Müslüman toplumun birliğini sağlamanın (ümme fikri) olduğunu ifade eder. Hac dönüşü Medine'ye dönen Hz. Muhammed, rahatsızlığına rağmen Üsâme b. Zeyd komutasında bir ordu hazırlatmıştı. Blachère burada, Hz. Muhammed'in ordu komutanı olarak genç Üsâme'yi belirlemesini, birkaç ay önce vefat eden oğlu İbrahim'in üzüntüsünün bir tesellisi olarak değerlendirmiştir. Zira Hz. Muhammed, Üsâme'de kendi oğlunun sevgisini bulmuştu. Fransız oryantalist bu yorumunun yanında, Üsâme'nin ordu komutanı olarak atanmasında, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya bir tavır olarak Hz. Ebû Bekir ile kızı Hz. Aişe'nin etkili olduğunu iddia etmektedir.⁶⁷⁴

Hz. Muhammed'in vefatı esnasındaki olaylar konusunda birçok farklı rivâyete dikkat çeken Gaudefroy-Demombynes, kaynakların sünnî ve şîî olmasına göre rivâyetlerin farklılaştığını ifade eder. Mesela Şîî geleneğe göre ölüm esnasında Hz. Ali orada iken, sünnî geleneğe göre vefat esnasında Hz. Ali yoktur. Bu rivâyet farklılıkları daha sonraki olaylara ve inanç sistemlerine etki etmiştir.⁶⁷⁵

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in vefatından sonra cenazenin olduğu yere gömülmesinin ve her türlü merasiminin akrabaları tarafından yerine getirilmesinin Arap örf ve adetlerine göre yapıldığını ifade eder. Hz. Muhammed'in

⁶⁷³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 203.

⁶⁷⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 127.

⁶⁷⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 205.

vefatı Medine toplumu üzerinde derin izler bırakmış, birlik ve beraberlik açısından karışıklığa sebep olmuştur. Daha sonraları meydana gelen dinden dönmeler ve sahte peygamberler konusu bununla bağlantılıdır.⁶⁷⁶

Blachère ise, Hz. Muhammed'in vefatına dair kaynakların farklı ve birbirleri ile çelişkili olduğunu ifade eder. Bu görüşünü farklı rivâyetleri ele alarak delillendirir. Bir rivâyette Hz. Muhammed Hz. Aişe'nin odasında vefat etmiştir. Başka bir rivâyette ise Ümmü Habibe'nin odasında ve amcası Abbas'ın yanı başında vefat ettiği görülür. Başka rivâyetlerde ise, son anlarında kızı Hz. Fatıma ve damadı Hz. Ali'nin yanında olduğu görülür. Blachère, Hz. Muhammed'in vefat haberinden sonra bazı Müslümanların, tıpkı Hz. İsa gibi Hz. Muhammed'in de göğe çıkarıldığına inandığını iddia etmektedir.⁶⁷⁷

Blachère, Hz. Muhammed'in vefatından sonra ortaya çıkan problemlere yine etrafındaki insanların çözüm bulduğunu ifade eder. Yazar'a göre, Hz. Muhammed'in ilk halifesi Hz. Ebû Bekir'in saygınlık ve sağlam duruşu olmasaydı, Medine toplumu ve bedevîler arasında birbiri ardınca patlak veren ve neredeyse her şeyi alıp götüren dinden dönmelerin üstesinden geleceğini kim bilebilirdi? Hz. Ömer'in gözü pekliği, iradesi, yönetme dehası olmasaydı, genç Devlet'in yaptığı fetihlerin ağırlığı altında ezilmeyeceğinden kim emin olabilirdi? Demek ki İslâm'ın kuruluşu ve yayılmasında Hz. Muhammed'in rolü ne kadar büyükse, etrafındaki insanların da özellikleri ile İslâm'ın ilerlemesine katkısı o denli büyük olmuştur.⁶⁷⁸

⁶⁷⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 206-207.

⁶⁷⁷ Blachère, *Mahomet*, s. 128.

⁶⁷⁸ Blachère, *Mahomet*, s. 130.

Rodinson, Hz. Muhammed'in Veda Haccı'nda gerçekleşen Veda Hutbesi'nden alıntılar yapar ancak bu hutbenin gerçekliğinin şüpheli olduğunu iddia eder. Fakat bu konuşmada geçen kan davaları, faiz ve tefeciliğin yasaklanması, zinanın kötülenmesi, kölelere iyi davranılması, sınıfsal ve ırksal kökenine bakılmaksızın bütün insanların Allah katında eşit olduğu gibi konuların zaten Kur'an'da geçtiğini, dolayısıyla bu konuların inkâr edilemeyeceğini belirtir.⁶⁷⁹

Diğer oryantalistlerin aksine Rodinson, Hz. Muhammed'in Veda Haccı ve Veda Hutbesi'nden iki ay sonra rahatsızlanarak vefat etmesini, dört yıl önce Hayber'de bir Yahudi tarafından zehirlenmesine bağlamaktadır.⁶⁸⁰ Rodinson Hz. Muhammed'in vefatı nedeniyle, onun güçlü kişiliği sayesinde birbirlerine bağlanan toplulukların, bir anda ve her birinin kendine özgü tepkilerle kendilerini tecrit edilmiş hissettiklerini belirtir. Rodinson'a göre, ayrıca onun vefatı ile Arap toplumunda potansiyel olarak yerleşen anarşi tekrar baş gösterecek, Bedeviler yeniden İslâm'ı inkâr edecek ve Yahudiler başkaldıracaklardır. Diğer yandan vefat haberi Müslümanlar arasında sarsıntıya sebep olmuş, Medine'de Ensâr ile Muhâcir arasında başkanlık mücadelesi başlamıştır. Peygamber ailesinin fertleri olan Hz. Ali ve Abbas gibi kimseler cenaze ve defin işleri ile meşgul olduklarından dolayı bu seçime katılamamışlar ve bu durum kırıngılığa sebep olmuştur.⁶⁸¹

⁶⁷⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 322-323.

⁶⁸⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 324.

⁶⁸¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 327-328.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED’İN KİŞİLİĞİ VE EVLİLİKLERİNE

YAKLAŞIMLAR

A. KİŞİLİĞİNE YAKLAŞIMLAR

Hız. Muhammed’in kişiliğı incelediğimiz kaynaklarda “*personnalité*” (kişilik) terimi ile ifade edilmiştir. *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hız. Muhammed Tasavvuru* adlı çalışmanın müellifleri Hız. Muhammed’in kişiliğinin Müslümanlar ve Hristiyan Batı tarafından birbirine zıt yaklaşımlar sonucu değerlendirmeye tabi tutulduğunu şöyle ifade etmişlerdir:

*“Hız. Muhammed’in kişiliğinin doğru anlaşılması ve anlatılması günümüz insanının güven, barış, refah ve mutluluğuna katkı sağlayacak konuların başında gelmektedir. Müslümanlar onun kişiliğı örneğinde insan-ı kâmilî bulup dünya ve ahiret mutluluğı için rehber edinirken, gayr-i müslimler; özellikle de Hristiyan Batı, onu kendilerinin en büyük rakibi ve düşmanı olarak görmüşler; bu bağlamda ona olumsuz sıfatlar yüklemişler; adeta ‘şer/şeytanî güçlerin kaynağı’ gibi tanımlamışlardır.”*⁶⁸²

Fransız oryantalizminin önemli isimlerinden Ernest Renan’ın dediğı gibi Hız. Muhammed en zor anlarda soğukkanlılığını korumayı, insanların cesaretini arttırmayı, ihaneti daha iyi cezalandırmak için hafif kusurlara göz yummayı bilmiştir. Gerçek bir önder olarak danışmanlarını seçmeyi, Hız. Ali’nin gönülden bağlılığından, Hız. Ebû Bekir’in dengeliğinden, Hız. Ömer’in enerjisinden ve Hız. Osman’ın esnekliğinden yararlanmayı da bildi. İnsanlar hakkında hayale kapılmadan onlara

⁶⁸² Hız. Muhammed Tasavvuru, s. 359

sorumluluk ve görevlerini anımsatmayı hiçbir zaman unutmadı. İçine doğduğu ulusun erdem ve kusurlarını yine o herkesten iyi bildi. Allah'ın yardımı olmadan başarmayı bir tek gün bile düşünmemiş olan bu vahiy sahibi, geleceği öngörmeyi, hasmın güç ve zayıflıklarını hesaplamayı da biliyordu. Hakkında ne denmiş olursa olsun, iyi ve cömert biri olmuştur. Mekke'nin fethinde sergilediği bağışlayıcılık politik bir eylemden çok fazla bir şey olmuştur. Hz. Muhammed hayatının son deminde görevinin yerine getirilmesi hakkında kendini sorguladıysa eğer, görevini başarıyla tamamlamanın huzuru içinde uyuyabilmiştir.⁶⁸³

Hz. Muhammed'i "bize", "bizim", "bize özel", "bizden" ve "bizim gibi" olan şeklinde algılayanların daha da kuşatıcı, kucaklayıcı, kavrayıcı, güçlü, azametli ve şefkatli olması hasebiyle "herkesin peygamberi" düzeyinde algılaması da anlamlıdır. O, her rengi, dili ve ırkı sancağı altında toplayabilmelidir. Bu da bir yönüyle öznelleştirilen peygamberin davet ve hâkimiyet alanını genişletmek dolayısıyla kendi hâkimiyet alanını da genişleterek, küreselleştirmek, evrenselleştirmektir.⁶⁸⁴

Rodinson, Hz. Muhammed'in şahsiyeti ile ilgili genel bir değerlendirme yaparak şöyle demektedir: "*Fatih ideolojilerin kurucuları hayatta olduklarından çok öldükten sonra büyük olurlar. Hz. Muhammed'in şahsı, kurmuş olduğu dinin müritlerinin şuurunda önem bakımından büyümeye devam etti. O, zayıf yanlarını hiç gizlememişti... O, şefaati Allah'ın katında söz sahibi bir güce sahip bulunan, 'yaratılmışların en iyisi', müstesna yeteneklerle, tabiatüstü güçlerle donatılmış*

⁶⁸³ Renan, *Essai...*, s. 58.

⁶⁸⁴ Erşahin, Seyfettin, "Afroamerikan Müslümanların Hz. Muhammed Algısı Üzerine -Hz. Muhammed'in Kişisel ve Toplumsal Özeliğimizde Algılamaya Bir Örnek-", *Sîret Sempozyumu-II, Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Muhammed Algısı*, (30 Nisan-1 Mayıs 2011), Bilecik Üniv. Yay., Bilecik 2012, ss. 125-133.

Peygamber'e dönüştü. Bu değişimin hangi etkenler altında nasıl meydana geldiği hususu tarihçilerle sosyologlar için çok önemli bir inceleme konusudur."⁶⁸⁵

1. Fizikî Özelliği ve Örnekliği

Gaudefroy-Demombynes'in düşüncesine göre bütün Müslümanlar, Hz. Muhammed'in her düşüncesi ve davranışının Allah tarafından emredildiğini kabul ederler. Böylece onun kişiliği, pek çok özelliği ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı zaman bile vahiy kaynaklıdır. Oysa kendisi gibi oryantalistlerin, Hz. Muhammed'in olağanüstü bir bireyselliği olduğuna inanma ve bunun belirtilerini toplamaya çalışma olanağı olduğunu ifade eder. Ona göre, Hz. Muhammed'in portresi vahyin sürekliliğini gösterme çabası içindeki geleneğe göre; Hz. İbrahim'inkinin tıpatıp aynısıdır, üstelik Hz. İsa'dan da bazı özellikler almıştır.⁶⁸⁶ Fakat yazar bu özelliklerin neler olduğu konusunda bir açıklama getirmemiştir.

Hz. Peygamber'in şemailini Gaudefroy-Demombynes şu şekilde anlatır: *"Muhammed ne uzun ne kısa, orta boyluydu; kemik yapısı güçlü, elleri ve ayakları sağlam yapılı, başı ve çenesi büyükçe idi. Göğsü kıllı, saçları gürdü. Ancak saçı kıvrıcık da düz de değil, dalgalıydı. Sakalı gürdü, bıyığını, İbrahim'in yaptığı gibi hafifçe keserdi. Ten rengi hafifçe kızıla çalar beyazdı. Gözleri siyah, yanakları düz ve parlaktı. Boynu gümüş bir ibrik gibiydi. Yürürken vücudu bir kayadan iniyor da yamaç aşağı yürüyormuş gibi kıpırdardı. 'Alnında inci gibi ter damlaları belirirdi, terinin kokusu miskten daha güzeldi.*"⁶⁸⁷ *Cildinden hoş bir koku yayılırdı. Uzun süre saçlarını, İsa'nın Hristiyanlarca taklit edilen saçları gibi omuzlarına doğru dökülecek biçimde dalgalı olarak bıraktı. Daha sonra Arap modası uyarınca ortadan*

⁶⁸⁵ Rodinson, "Hz. Peygamberle İlgili...", s. 216.

⁶⁸⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 209.

⁶⁸⁷ Tanımlamanın Fransızca orijinal metni şu şekildedir: *"La sueur de son front se détachait en perles, dont le parfum était plus doux que le musc."*

ikiye ayırırdı. Hayatının sonunda birkaç beyaz saçı vardı ama bunlar pek görünmüyordu. Sakalı ağarmıştı ve sakalıyla bıyığını kınayla boyardı.”⁶⁸⁸

Bu anlatımdan sonra Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed’in omzunda bulunan Peygamberlik Mührü’nden bahseder. Yukarıdaki bölümde de kısmen bahsedildiği gibi Hz. Muhammed’in Hz. İsa ile kıyaslandığına şahit olmaktadır. Burada Hz. İsa’nın insanlara yardım eden insancıl yanı ile bir benzerlik kurulmaktadır.⁶⁸⁹

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed’in kişiliği üzerine yapılacak değerlendirmeyi tek bir formülde özetlemeye çalışmanın aldatıcı olacağını ifade eder. Yazar, Hz. Muhammed’i “*Mekke’de din adamı, Medine’de ise devlet adamı*” olarak niteler. Yapılanlar ve davranışlar koşullara göre değişmektedir. Hz. Muhammed Mekke’deyken küçük bir topluluğun başkanıdır. Medine’de ise daha geniş bir sosyal grubun örgütleyicisi olduğu zaman da, bu görevinde kadir-i mutlak Allah’ın sözcüsü ve kâfirlerin uyarıcısı olarak kalmıştır.⁶⁹⁰

Blachère ise, ortaya çıkan problemlerin hiçbir sistemli plandan kaynaklanmadan çözüldüğünü belirterek, bunda Hz. Muhammed’in kişisel ve ahlaki becerilerinin ön plana çıktığını söyler. Ona göre problemlerin çözümünde, Hz. Muhammed, tüm özgür kafaları hayran bırakan bir esneklik, bir ince düşüncelilik, bir insanî duygu ve zorluklara karşı direnme gücüne sahiptir. Her soruna koşulların dayattığı ve kendi imkânlarıyla bir çözüm bulmak ve bunu hayata geçirmek için çabalamıştır. Bazı durumlarda, özellikle hukukî düzenlemeler ve dinî görevler için

⁶⁸⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 209-210.

⁶⁸⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 212.

⁶⁹⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 217.

Kur’ân vahyi kesin ilkeler koymuştur. Bununla birlikte birçok durumda çözüm, ashabıyla danışmaya dayalı, istişâre yöntemiyle halledilmeye çalışılmıştır.⁶⁹¹

Rodinson’a göre, Hz. Muhammed keskin görüşlü, usta, sabırlı, heyecanlarını bastırmasını bilen, gerektiğinde uzun süre beklemesini beceren, sırası geldiği zaman darbesini derhal indiren bir siyaset adamıdır. Aynı zamanda bir savaş planını akıllıca seçip mücadelenin gerektirdiği kararları hemen alan mükemmel bir askerî kişiliğe de sahiptir.⁶⁹² Rodinson, Hz. Muhammed’in askerî kişiliğinin temelini “*Savaş hiledir*”⁶⁹³ sözünden hareketle başarısının “*kurnazlık ve aldatmacaya*” dayandığını iddia ederek, yola çıktığında kuvvetlerini daima gerçek hedeflerinden farklı bir hedefe yönlendirerek düşmanını şaşırttığını belirtir.⁶⁹⁴

Rodinson, klasik kaynakların ifadesinden hareketle, Hz. Muhammed’i, ahlakî vasıfları, fiziksel özellikleri, entelektüel birikimi ve yapı itibarıyla mükemmellik örneği olarak görür. Daha çocukluk döneminde çevresi tarafından olumlu etkiler bırakmıştır. Zekâsı, sakinliği, başkaları ile ilişkilerinde kurmuş olduğu güvenli ve dengeli tutumu nedeniyle temayüz etmiştir.⁶⁹⁵

Rodinson, kişilik olarak Hz. Muhammed’i, Hz. İsa ve Frank Kralı Charlamagne’a benzetmektedir.⁶⁹⁶ Onun başarılı kişiliğinin arkasında etrafındaki eğittiği kimselerin de etkisi göz ardı edilemezdi. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Hâlid b. Velîd gibi arkadaşları onu başarılı kılmışlardır. Bunun

⁶⁹¹ Blachère, *Mahomet*, s. 94.

⁶⁹² Rodinson, *Mahomet*, s. 250.

⁶⁹³ Buhârî, Cihad 157; Müslim, Cihâd 18. Bu hadis, oryantalistlerce savaş esnasında yalan, kandırma, aldatma ve iftiranın mübahlığı şeklinde anlaşılmış ve bu yönde bir imaj çizilmiştir. Oysaki Hz. Muhammed, kesinlikle yalana tevessül etmemiştir. Fakat düşmanı yanıltabilecek savaş taktikleri uygulamıştır. Başka bir yere sefere çıkıyormuş gibi görünüp sonra asıl hedefe yönelmesi, Mekke’nin fethi öncesinde o gece on bin ateş yaktırması gibi durumlar buna örnek olarak verilebilir. Buradan bir “*adatma ve yalan*” çıkarmak önyargı ve bir iftira olur.

⁶⁹⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 257.

⁶⁹⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 73.

⁶⁹⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 331.

doğal bir neticesi olarak Rodinson şöyle demiştir: “*Muhammed Mekke’deki evinde birkaç fakiri toplayıp fikirlerini aşılamaaya koyulduğu tarihten bir asır sonra ona inananlar Loire’den İndus kıyılarına, Poitiers’den Semerkand’a uzanan bir dünyaya kumanda etmiştir.*”⁶⁹⁷ Bununla birlikte bugün, Dicle ve Fırat kıyılarından Atlantik Okyanusu’na, Kuzey Afrika’dan Viyana önlerine dayanan Osmanlı Devleti’ne kadar birçok Müslüman devlet ve toplum Hz. Muhammed’in mesajının bir başarısıdır.⁶⁹⁸

2. Ahlakî ve Ruhsal Özelliği

Gaudefroy-Demombynes’e göre, İslâm’a ve onun kurucusuna düşman yazarlar daha düne kadar Hz. Muhammed’in tüm davranışlarını “*sara hastalığı*” ve “*samimiyetsizlikle*” açıklamışlardır. Bugün ise kimse bu kolaycı açıklamaları artık ileri sürmemektedir. O’nun kişiliğinde, biri vahiy getiren ve inansınlar diye bunu insanlara tebliğ eden “*kutsal kişi*”, diğeri de Müslüman topluluğunun toplumsal ve iktisadî hayatını düzenleyen, cihat için savaşçılara komuta eden, yeniklerin biatleriyle ilgilenen “*toplum önderi*” olmak üzere, her zaman iki insan tipi var olmuştur.⁶⁹⁹

Gaudefroy-Demombynes’e göre Kur’ân, Hz. Peygamber’in toplumsal adalet kaygısı taşıyan bir kişilik sahibi olduğunu hatırlatır. Grimme bu toplumsal adalet sağlama çabasını Hz. Muhammed’in özelliklerinin en başına yerleştirir.⁷⁰⁰ Yazara göre buna örnek şu ayetlerdir: “*O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah,*

⁶⁹⁷ Rodinson, *Mahomet*, s. 333.

⁶⁹⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 337.

⁶⁹⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 210.

⁷⁰⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 212.

*kendisine dayanıp güvenenleri sever.*⁷⁰¹ “Allah kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez; ancak haksızlığa uğrayan başka. Allah her şeyi işitici ve bilicidir.”⁷⁰² Bu ayetler Hz. Muhammed’in etrafına karşı kaba, katı yürekli değil, candan sevecen bir ahlaki kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Blachère, Hz. Muhammed’in arkadaşlarının görüşlerine önem veren bir kişilik sahibi olduğunu belirtir. Yazar Mekke hayatındaki başarısızlığına dair Hz. Muhammed hakkındaki görüşlerinden vazgeçerek, onun Medine’de hayran olunacak bir alçakgönüllülükle problemleri çözme yeteneğine sahip olmasından bahseder. Ayrıca, Mekke’de yapmadığı gibi Medine’de de kendine “*üstün insan*” niteliğini yakıştırmaz. Ciddi kararlar için etrafında bulunan bilge ve temkinli kişilere danışır. Birçok hadiste, özellikle Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in görüşünü dikkate alıp onlarla “*ortak akıl*” oluşturmuştur. Kimi zaman da, Uhud Gazvesi öncesinde olduğu gibi arkadaşlarının görüşünü kendi görüşüne tercih etmiştir.⁷⁰³

Ona göre Hz. Muhammed, mescid inşasından sonra yapılan odacıklara yerleşerek, ashabı ile arasına bir engel koymadan, beraber yaşamış ve otoritesini de korumuştur. Hz. Muhammed etrafındaki insanları her zaman görgülü olmaya, nezakete çağırır ve arkadaşları tarafından hep saygı görmüştür. O da zaten ashabına mesafeli davranmamış, aşırı bir saygı beklediği izlenimi de vermemiştir. Hadis onu bize, sade giyinen, ihtiyaçlarında bulduyuyla yetinen, her gelene güler yüz gösteren, önerilerini esirgemeyen, hastaları ziyaret eden, elini hastanın üzerine koyarak moral

⁷⁰¹ Âl-i İmrân, 3/159.

⁷⁰² Nisâ, 4/148.

⁷⁰³ Blachère, *Mahomet*, s. 101.

vermiş biri olarak göstermektedir. Blachère'e göre, çok saygı duyulan bu rehber kendisini izleyenlerin sevgisini kazanmayı bilmiştir.⁷⁰⁴

Blachère'e göre, Hz. Muhammed hiçbir zaman özel hayatını bir gizeme çevirmeye kalkışmamıştır. Şayet bunu istemiş olsaydı bile ortam buna izin vermemiştir. Sözleri, sade davranışları, baba ve koca olarak tavırları, mü'min olarak tutumları sevenlerinin merakına açıktır, bu sevenleri de davranışlarını ondan örnek alarak düzenlemekte ve yapıp ettiklerinde derin hikmetler keşfetmektedirler. İslâm'ın yayılmasında önemli role sahip olacak "Sünnet" ya da "Peygamber'in Âdeti" yavaş yavaş böyle biçimlenmiştir.⁷⁰⁵

Rodinson ise diğer oryantalistler gibi, Hz. Muhammed'in herhangi bir karara varmadan önce istişare eden, yakınındaki insanların görüş ve düşüncelerine değer veren bir kişiliğe sahip olduğunu ifade eder. Buna örnek olarak, özellikle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le görüş alış-verişinde bulunduğunu, bunun sebebinin ise onlarla akrabalık bağının olmasını ileri sürer. Bu iki isim Hz. Muhammed'in kayınpederleri olduğundan dolayı kızları vasıtasıyla onun düşüncelerini öğrenme ve onu etkileme gücüne sahiptirler. Rodinson bu düşüncesinden hareketle, Hz. Muhammed'in Hz.

⁷⁰⁴ Blachère, *Mahomet*, s. 101. Yazar burada örnek olarak Buhârî'de zikredilen, Hz. Muhammed'in Medine'deki yaşayış biçimini yansıtan bir hadisi aktarır: "Rivâyete göre Hz. Ömer, bir gün Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmıştı. Hz. Peygamber bir hasırın üzerinde yatıyor ve hasır yüzünün bir tarafını iz yapmıştı. Odasının bir yanında işlenmiş bir deri, bir diğer köşesinde ise, içinde birkaç avuç arpa bulunan küçük bir torba vardı. Hz. Peygamber'in odasında bulunan eşyalar bundan ibaretti. Hz. Ömer, bu manzara karşısında duygulandı ve ağlamaya başladı. Hz. Peygamber ona niçin ağladığını sorunca da Ömer: "Ya Resûlallah! Şu anda Kisralar, Krallar saraylarında kuş tüyünden yataklarında yatarken, sen sadece kuru bir hasır üstünde yatıyorsun ve o hasır, senin yüzünde iz bırakıyor. Bundan dolayı ağladım." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Ömer'e şu tesellide bulunur: "İstemez misin ey Ömer, dünya onların âhiret ise bizim olsun." Buhârî, Tefsir 21.

⁷⁰⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 101.

Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in görüşlerine aykırı hiçbir karar almadığı iddiasında bulunur.⁷⁰⁶

Rodinson, Hz. Muhammed'in ahlaki kişiliği hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunur: *“Muhammed genellikle bilge, ölçülü ve dengeli bir insan izlenimi uyandırmaktadır. Bütün hayatı boyunca düşündüğünü, kamusal ve özel işlerini ustalıkla yürüttüğünü, gerektiğinde beklemesini, yeri geldiğinde çekilmesini bildiğini ve projelerinin başarıya ulaşması için gerekli kararları zamanında almayı becerdiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra Muhammed eşsiz bir diplomattır.”*⁷⁰⁷

Rodinson bu değerlendirmelerden sonra bir iddiada bulunarak, Hz. Muhammed'in günlük hayattan mutlu olmadığını ve *“doyumsuz bir kişiliğe”* sahip olduğunu belirtir. Bunun nedenleri arasında kendinden yaşı olan Hz. Hatice ile evlenmesinden kaynaklanan cinsel dürtü ve erkek çocuğunun vefat etmesi sebebiyle müşriklerin alay etmesinden dolayı⁷⁰⁸ üzüntülü olmasını gösterir.⁷⁰⁹

Rodinson Müslümanların gözünde Hz. Muhammed'in, her şeyden önce, onlara adaleti, dürüstlüğü ve iyiliği emreden bir kimse olduğunu ifade eder. Rodinson bu nedenle Hz. Muhammed'in büyüklüğünü açık yüreklilikle kabul etmenin bir hakkı teslim etmek olacağını söyler.⁷¹⁰ Rodinson ayrıca, Hz. Muhammed'in *“karizmatik”* bir kişiliğe sahip olduğunu belirterek, onun

⁷⁰⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 256.

⁷⁰⁷ Rodinson, *Muhammed*, s. 80.

⁷⁰⁸ Rodinson burada Kevser Suresi'nde geçen *“ebter”* kelimesini örnek olarak vermektedir.

⁷⁰⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 78.

⁷¹⁰ Rodinson, *Mahomet*, s. 339.

davranışlarının en küçük bir ayrıntısının bile Müslümanlar için model alınacak bir eylem olarak görüldüğünü belirtir.⁷¹¹

Rodinson'un, Hz. Peygamber hakkında *Mahomet* adlı kitabının son satırları, bir anlamda, Batı'daki kısmen olumlu peygamber algısının insanî bakış açısının bir özeti gibidir: *"Bu karmasık ve bu çeliskiler, bu kuvvet ve zaafı karşılarında neden şaşkınlığa düşelim ki? Sonunda, Kureyş kabilesinden Muhammed ibn Abdullah da, tıpkı diğer insanlar gibi aynı zayıflıklara tabi olan, aynı güçleri paylaşan bir insandı. Sözün kısası, bizim kardeşimizdi."*⁷¹²

Rodinson aynı zamanda, Hz. Muhammed'in bir *"mucizeler peygamberi"* olduğuna dikkat çekerek, doğumundan itibaren ve hatta doğumundan önce bile birtakım olağanüstü olayların gerçekleşmesinin edebî literatürde bolca işlendiğini kaydeder. Mi'râc ve ayın ikiye ayrılması gibi mucizeler buna örnektir. Aynı zamanda şâir ve yazarların Hz. Muhammed'e övgüler dizdiğini, bunlardan en meşhurunun Busirî'nin *Kasîdetü'l-Bürde'si* olduğunu dile getirir. Rodinson bu bağlamda Süleyman Çelebi'nin Hz. Muhammed için yazdığı *Mevlîd'i* (*Vesîletü'n-Necât*) örnek göstererek, Müslümanların onun gelmesi ile yolunun aydınlandığı ve hakikatin ışığını bulduğunu düşündüğünü belirtir.⁷¹³

Yazar kendisi sosyalist olduğu için Hz. Muhammed'i de *"Devrimci Bir Peygamber"* olarak şu sözlerle nitelemektedir: *"Muhammed karşılaşmış olduğu zorluklara karşı kendisini, zenginlere ve iktidar sahiplerine karşı eleştirel bir tavra sürüklemiştir. Bunun sonucu olarak da, yenileyici, yenilik getirici akımlara açık bir*

⁷¹¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 341.

⁷¹² Rodinson, *Mahomet*, s. 353.

⁷¹³ Rodinson, *Mahomet*, s. 350.

tutum takınacaktır. Acılarınin üstesinden gelebilmek maksadıyla kendini toplumsal düzenin kurbanlarıyla (köle ve zayıflar gibi) bir ve özdeş sayacak, hesap sormak ve egemenliklerini haklı gösteren ideolojiyi yıkmak için yüzünü güç sahiplerine çevirecektir. İşte bu yüzden Muhammed'in tavrı 'devrimci' bir tavidir.”⁷¹⁴

Fransızca Kur'ân meali yazarı Savary 1753 yılında yayımlanan Kur'ân çevirisinde Hz. Muhammed'i, çevresini yeniden şekillendiren ve adamlarını muzaffer treninin içerisine alan, tarihte zaman zaman ortaya çıkan olağanüstü kişilerden birisi olarak kabul eder. Onun siyasi ve ahlâki kabiliyetleri ve yönetim kapasitesi olağanüstüdür. Savary, Hz. Muhammed'i sadece bir peygamber olarak kabul etmeyi reddeden ve onu aynı zamanda yaşamış olan en büyük kişilerden biri olarak gören Batılı bir aydındır.”⁷¹⁵

Hz. Peygamber'in kimliği konusundaki sorgulamaların, İslâmî çevrelerde, özellikle de siyasî/dinî akımlarda devam ediyor olmasından hareketle, Batı'nın kendi içinde bu türden bir sorgulamaya girişmesini ve asırlardır henüz bir cevap bulamamasını gayet doğal karşılamak gerekir. Bugün dahi, Şîî, Sünnî, Hâricî gibi siyasî/dinî ekollerin, ılımlı, radikal, demokratik olarak nitelendirilen grupların, Rasûlullah'ın İslâm'daki dinî, hukukî ve siyasî konumunu sorgulaması aralıksız devam etmektedir ve anlaşılan o ki, gelecekte de devam edecektir.”⁷¹⁶

Genel çerçevede, Batı'nın Hz. Muhammed'in kişiliğine Avrupamerkezcilik çerçevesinde yalnızca kendi değerlerini ölçü alarak anlamaya çalışması ve yorumlaması eksik ve yanlış bir tutumdur. Ayrıca, Batı'nın Hz. Peygamber'i ve

⁷¹⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 109; Rodinson, *Muhammed*, s. 111.

⁷¹⁵ Andrae, *Mohammed*... s. 173-174.

⁷¹⁶ Öz, Şaban, “Oryantalist Düşünce Hz. Peygamber'i Tanımlama Paradoksu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, sayı: 2, Samsun 2007, s. 173.

İslâm'ı tanımada yeterli kavramsal donanım ve tarihî tecrübeye sahip olduğunu söylemek de zordur. Hristiyanlar tarih boyunca Hz. Muhammed'in kişiliği ile ilgili tutarlı bir tutum ortaya koyamamışlardır. Batı'nın tarihinde açıkça görüldüğü üzere bir dönemde yaptıkları bir değerlendirme, başka bir dönemde geçersiz ve anlamsız sayılabilmektedir.⁷¹⁷

O dönemki Arabistan standartlarından günümüze kadar olan süreç düşünüldüğünde Hz. Muhammed'in yüksek bir ahlakî duruş sergilediği muhakkaktır. Bunu bugün hem Batı hem de Doğu'da kabul eden büyük bir kesim olduğu gibi gelecekte de olacaktır. Batı'da "*samimiyet ve sadakat*" tartışmalarının nesnellikten uzak, siyasî ve ideolojik içerikli olduğu önemli bir kesim tarafından kabul edilmektedir.⁷¹⁸

Müslümanlar Hz. Muhammed'in en son ve en büyük peygamber olduğuna inanmışken, Hristiyan Batı dünyası onun kişiliği üzerine aşırıdan olumluya kadar geniş bir çerçeveden bakmışlardır. Oryantalistler Hz. Muhammed'in fizikî ve ahlakî kişiliğini ele alırken "*kıstas*", "*samimiyet ve sadakat*" ve "*şiddet*" gibi hususlara dikkat çekmişlerdir.⁷¹⁹ Bunun yanında "*toplumsal adalet kaygısı*", "*kurnazlık*", "*tevazu ve mahviyet*" ve "*mucize peygamberi*" gibi ifadeler Fransız oryantalistlerin kişilik değerlendirmesinde ön plana çıkan konular olmuştur.

Hız. Muhammed'in kişiliği çerçevesinde kıstasın ne olacağı konusu oryantalistlerce tartışılmaktadır. Bu konuda Fransız oryantalistler Hristiyanların Hız. İsa'ya bakışlarını karşılaştırmalı olarak Hız. Muhammed'e uyguladıkları

⁷¹⁷ Hız. Muhammed Tasavvuru, s. 405.

⁷¹⁸ Hız. Muhammed Tasavvuru, s. 403.

⁷¹⁹ Hız. Muhammed Tasavvuru, s. 401.

görülmektedir. Oryantalistlerin Hz. Muhammed'i Avrupamerkezli dünya görüşü bağlamında değerlendirmekle, dinî ve ideolojik etki altında oldukları düşünülebilir.

Hz. Muhammed'in samimiyeti ve sadakati konusuna gelince, Fransız oryantalistlerden özellikle Gaudefroy-Demombynes, daha önceki yazarların Hz. Muhammed'i samimiyetsizlikle suçlamalarının büyük bir haksızlık olduğunu vurgulamaktadır. Blachère ise Hz. Muhammed'i istişareye önem veren ve kendisinde üstünlük vasfı görmeyen “*insanlardan bir insan*” olarak görmektedir. Rodinson da benzer düşünceleri paylaşmaktadır.

B. EVLİLİKLERİNE YAKLAŞIMLAR

Hz. Peygamber'in evlilikleri oryantalistlerin dikkatini çeken, üzerinde tartışılan ve polemik yapılan konulardandır. Bu evliliklerden oryantalistlerce ön plana çıkarılıp önemli görülenler, başta Hz. Hatice olmak üzere Hz. Aişe, Zeyneb bt. Cahş ve Cüveyriye bt. Hâris ile olan evliliklerdir. Oryantalistler genellikle Hz. Peygamber'in evliliklerini ve kadınlarla münasebetlerini onun kişiliğinin bir yansıması bağlamında ele almışlardır. Fransız oryantalistler bu evliliklerin şehvî tatmin duygusu, çocuk yaşta evlilik (Hz. Aişe örneğinde olduğu gibi) ve siyâsî sebeplerle yapıldığını iddia etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in evlilikleri konusu ele aldığımız eserlerde özel başlıklar altında olmayıp diğer konular arasına serpiştirilmiştir. Fakat Gaudefroy-Demombynes diğer konular arasında bunu ele almakla birlikte, eserinin “*Les femmes du prophète, ses filles, Ali*” (Peygamber'in hanımları, kızları ve Ali) adlı altıncı bölümünde evlilikler konusunu bir bütün olarak ele almaktadır. Biz de Gaudefroy-

Demombynes, Blachère ve Rodinson'un bu evlilikleri nasıl değerlendirdiklerini ve hangi sonuca ulaştıklarını bazı evlilikleri ön plana çıkartarak ele almaya çalışacağız.

1. Hz. Hatice ile Evliliği

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Suriye'ye ticaret için giden kervanlarında görevli olduğu için Hz. Hatice tarafından yakından tanındığını ve kendisinin bizzat ona evlenme teklifi götürdüğünü kaydeder. Yazar burada bazı zayıf rivâyetleri tekrar ederek, Hz. Hatice'nin babası Huveylid'in bu evliliğe rızası olmasa da kendisine içki verilerek “*sarhoş edilmesi*”⁷²⁰ sonucu bu evliliğe onay alındığı iddiasını yineler. Gaudefroy-Demombynes bu rivâyeti her ne kadar ele alsada buna kendisi de inanmaz. Zira ona göre, başından daha önce evlilik geçen özgür bir kadın olan Hz. Hatice'nin kimseden izin almasına gerek yoktur ve o kendi kararlarını kendisi verebilecek olan bir iş kadınıdır.⁷²¹

Hz. Hatice'nin Hz. Muhammed ile evliliği mutlu ve huzurlu olarak devam etmiştir. Bu evlilikten tam olarak kaç çocuk olduğu konusunda birtakım tereddütleri olan Gaudefroy-Demombynes, yine de geleneksel rivâyetleri kabul ederek ondan dört kız ve iki erkek çocuk olduğu konusunda mutabakata varır. Burada Hz. Muhammed'in neden kendisinden bir hayli yaşlı olan bir kadınla evli olduğu sorusuna kendince cevabı, onun mistik bir yaşama sahip olmasına bağlar.⁷²²

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in hayatında önemli bir yer tuttuğu için eşi Hz. Hatice'nin ölümü ile çok üzüldüğünü ifade eder. Hz. Muhammed'in hayatında en sıkıntılı dönemlerde onun yardımını görmüş, vahiy

⁷²⁰ Oryantalistlerin kullandığı rivâyetlerden bir tanesi de budur. Bkz: Ya'kûbî, Ahmed b. Ya'kûb (294/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, (tah. Abdu'l-Emîr Mühenna), Beyrut 1993, I, 340-341.

⁷²¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 67.

⁷²² Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 68.

esnasında onun sözleri ile teselli bulmuş, maddi olarak hep Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş ve kendisine güven vermiştir. Bundan dolayı bazı hadislerde ondan övgü ile bahsedilmiştir.⁷²³ Yazarın burada örnek olarak zikrettiği hadislerden birisi şöyledir: “*Genç kadınların en faziletlisi Huveylid’in kızı Hatice, Muhammed’in kızı Fâtıma, İmrân’ın kızı Meryem ve Müzâhim’in kızı Âsiye’dir.*”⁷²⁴

Blachère’e göre ise, geleneksel kronoloji Hz. Peygamber’in yirmi beşinci yaşına sonuçları itibariyle büyük birtakım olaylar yerleştirir. Bunlardan bir tanesi Hz. Hatice ile evliliğidir. Hadislerde ifade edildiği gibi yirmibeşli yaşlarda Hz. Muhammed, “*ciddi, ölçülü, ağırbaşlı ve dürüst*” özellikleri itibari ile ilgi uyandıran bir genç adam şeklinde vasıflandırılır. Kırk yaşında zengin bir dul olan Hz. Hatice bu özelliklerinden dolayı Hz. Muhammed’e ilgi duymuş ve onu ücretli olarak işe almıştır. Bazı kaynaklara göre ise onu kendisine ortak etmiştir.⁷²⁵

Blachère’e göre, Suriye’ye olan ticarî yolculuklardan birinden dönüşte Hz. Hatice bizzat kendisi Hz. Muhammed’e evlilik teklif etmiş ancak Hz. Hatice’nin babası denk olmayacağını gerekçe göstererek bu evliliğe karşı çıkmıştır. Fakat daha sonra babasının rızası ancak “*sarhoş edilerek*” alınmıştır. Devamında yazara göre Hz. Muhammed’in hayatında bu evlilik, konusu psikanalizin alanına giren birtakım durumlar ortaya çıkarmıştır: “*Durum ne olursa olsun bu evlilik gerçekleşmiştir. Muhammed’in gerçek duyguları ne olmuştur acaba? Hadis verileri bize genç kocayı karısına karşı takdir ve saygı dolu gösteriyor. Bu tutum iyice belirgin bir olguyla doğrulanmış görünüyor: Hatice, yaşadığı müddetçe Muhammed ne bir cariye ne de başka bir eş aldı. Ancak bu sorun çıkmasına yol açıyor. Siyer, Hatice’nin kocasından*

⁷²³ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 100.

⁷²⁴ Müslim, *Fedâil* 69-70.

⁷²⁵ Blachère, *Mahomet*, s. 33-34.

on beş yaş büyük olduğunu ortaya koyuyor. Öte yandan, ‘övücü’ edebiyatta bile bu hanımın fizikî güzelliği hiçbir övgüye değer değildir. Bu iki olguya dikkat edilir ve bundan başka, geleceğin Peygamber’inin olgunluk yılları ve yaşlılığında sergileyeceği bitmez tükenmez cinsel ateşliliği iyice hesaplanırsa, Hatice’yle bu evlilik Muhammed’de, araştırması psikanalizin konusu olan bir dizi durumlara sebep olmaktan geri kalmamıştır.”⁷²⁶

Blachère, Hz. Hatice’nin bu evlilikten üç erkek⁷²⁷ ve dört kız çocuğu doğduğunu belirterek kızı Fatıma’nın amcaoğlu Ali ile evlenerek babasının soyunu sürdürme “*trajik onurunu*”⁷²⁸ üstlendiğini söyler. Ayrıca Blachère, Hz. Hatice ile evliliğin Hz. Muhammed’e büyük bir saygınlık kazandırdığını ve bu sayede çocukluğu ve gençliği oldukça mutsuz geçen Hz. Peygamber’in bu evlilik sonrası oldukça bolluk içinde rahat bir yaşama ulaştığını belirterek az önceki psikanalizin konusu olan bir mutsuzluk halini açıklayamaz ve yine çelişkiye düşer. Duhâ Suresi’nde “*Allah seni fakir bulup zengin etmedi mi?*”⁷²⁹ ayetiyle Allah bu evliliğe vurgu yapar.⁷³⁰

Diğer oryantalist Rodinson ise, Hz. Muhammed’in Arap adet ve geleneklerinin aksine uzun süre bekâr kaldığını bunun sebebinin ise yoksulluk olduğunu iddia eder. Yazara göre, Hz. Muhammed amcası Ebû Talib’in kızını (Ümmü Hânî’yi kastediyor) istemiş ama bu evlilik Arap adetleri açısından hoş karşılanmadığı için gerçekleşmemiştir. Rodinson’a göre, Hz. Muhammed’i Suriye’ye

⁷²⁶ Blachère, *Mahomet*, s. 34.

⁷²⁷ Yazar burada bilgi hatası yapmaktadır. Erkek çocuklardan İbrahim’in Hz. Hatice tarafından değil Mâriye tarafından dünyaya getirildiğini biliyoruz.

⁷²⁸ Blachère burada *trajik durumdan* söz ederken Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın soyundan gelen kimselerin İslâm tarihi boyunca geçirmiş olduğu sıkıntılara vurgu yapmaktadır.

⁷²⁹ Duhâ, 93/8.

⁷³⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 35.

ticaret için giden kervanlar nedeniyle yakından tanıma imkânı bulan Hz. Hatice, aynı zamanda ona karşı duygusal bir yakınlık da hissetmiştir. Ona göre Hz. Hatice'nin durumu dul olmasından dolayı Arap geleneklerine göre hoş karşılanmasa da zenginliğinden dolayı evlenmesi zor değildi.⁷³¹

Rodinson diğer oryantalistler gibi, Hz. Hatice'nin babasının (yazara göre babası daha önceden öldüğü için amcasının) rızasının “*sarhoş edilerek*” alındığı iddiasını tekrar etmiştir. Rodinson ayrıca, Hz. Hatice ile evliliğin Hz. Muhammed için parlak bir geleceğin kapılarını açtığını, artık geçimini başkalarının hizmetinde sağlayan yoksul bir kimse durumundan, saygıdeğer bir kişi konumuna yükselttiğini anlatır. Fakat bu evliliğin Hz. Muhammed açısından cinsel arzuları yerine getiren bir evlilikten ziyade, saygı, şefkat ve şükran duygusu temelli bir evlilik olduğunu iddia eder. Bundan dolayı Hz. Muhammed, Hz. Hatice'yi ölümünden sonra devamlı olarak anmıştır. Rodinson ayrıca bu evliliği, ana sıcaklığından yoksun kalmış öksüzlük halinin, daha yaşlı bir kadına beslenen güçlü bağıllık psikolojisi ile açıklamaktadır.⁷³²

Rodinson Hz. Muhammed'in şehvet ve ihtiras içerisinde bunaldığını belirtir. Hz. Hatice ile evliliğinden dolayı her ne kadar mutlu olsa da şehvî isteklerinin bastırıldığını, diğer yönden de kendisini diğer insanlardan farklı ve ayrıcalıklı gördüğünü ifade eder. Bundan dolayı içinde yaşadığı toplumun gidişatını beğenmiyor, onları eleştiriyor fakat bu durum onu üzüyordu.⁷³³

Rodinson, Hz. Hatice'nin ölümünün Hz. Muhammed'i çok üzdüğünü ifade eder. Çünkü çocuklarının annesini çok sevmektedir. Rodinson aynı zamanda, yetim

⁷³¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 74.

⁷³² Rodinson, *Mahomet*, s. 75.

⁷³³ Rodinson, *Muhammed*, s. 82.

ve öksüz olarak başladığı hayatının en zor dönemlerinde kendisine destek olduğunu, bu yüzden de hanımının vefatının kendisinde çok büyük üzüntüye sebep olduğunu kaydeder.⁷³⁴

2. Hz. Aîşe ile Evliliği ve İfk Olayı

Tartışılan konulardan birisi hiç şüphesiz Hz. Aîşe'nin Hz. Muhammed ile evliliği ve evlilik yaşdır. Gaudefroy-Demombynes de birçok oryantalist gibi Hz. Aîşe'nin altı ya da yedi yaşında evlendiğini iddia eder. Ona göre bu evlilik olayı, Hz. Muhammed'in arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in henüz altı ya da yedi yaşında olan kızı Hz. Aîşe'yle gerçekleşmiştir. Bu evliliğin resmen yaşama geçirilmesi hicretten yalnızca sekiz ay sonra, Mescid-i Nebvî'nin ve Hz. Muhammed için yapılan odacıkların yapımı bittikten sonra gerçekleşmiştir.⁷³⁵

Yazar, burada Hz. Aîşe'den rivâyet edilen şu hadise atıf yapar: *“Peygamber ben yedi yaşındayken benimle evlendi; benimle kimsenin eli değmemiş bir bakire olarak evlendi; vahiy ona, o ve ben aynı örtünün altındayken geliyordu; ben onun en çok sevdiği kişi oldum; topluluk yok olmak üzereyken benim hakkımda bir Kur'ân ayeti indi; ben Cebrail'i gördüm ve benim dışımda Peygamber'in eşlerinden hiçbirini onu görmedi.”*⁷³⁶

Gaudefroy-Demombynes'in tasvirine göre Hz. Aîşe, uyanık ve dik kafalı bir kişiliğe sahipti. Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında, özellikle Hz. Osman

⁷³⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 163.

⁷³⁵ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 113.

⁷³⁶ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 113. Yazar burada herhangi bir kaynak belirtmemiştir.

döneminde kendisine egemenlik kurmak için siyasi entrikalar çevirmeye başlamıştı.⁷³⁷

İfk konusunda Gaudefroy-Demombynes, tartışmalı bazı rivâyetleri ön plana çıkararak olaylara yaklaşır. Kendisi bunun bir iftira olduğu kabul eder. Hz. Aişe'nin temize çıkmasının ayetlerle⁷³⁸ olduğunu belirtir. Fransız oryantalist bu konuda bilinen olayları tekrar eder. Asıl bu konuda Medine'de Abdullah b. Übeyy başkanlığındaki bir fitne hareketinin bu tür dedikoduları yaydığını, Hassan b. Sâbit gibi şâirlerin ise bunun duyulmasına katkıda bulunduklarını ifade eder.⁷³⁹

Blachère'e göre ise, Hz. Peygamber'in ileri bir yaşta yaptığı bu tür evlilikler, birçok oryantalistin de iddia ettiği gibi, Hz. Muhammed'in o zamana kadar bastırılmış bir cinselliğinin uyanmasına bağlanabilir. Ona göre, 55 yaşında olan Hz. Muhammed'in, Sevde'yle, Hz. Ebu Bekir'in kızı Hz. Aişe'yle ve üçüncü bir kuma olarak Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile evliliği bu türden bir evliliktir. 624 yılının başında, Hz. Muhammed'in, amcaoğlu Hz. Ali'yle evli olan kızı Hz. Fatıma'nın bir oğlu olmuştu, bir yıl sonra da bu evlilikten bir oğlan çocuğu daha doğacaktı. Blachère artık iki kez dede olan Hz. Muhammed'in çevresindekilerin, Ali-Fatıma çiftinin Hz. Peygamber üzerinde aşırı bir etkisi olacağından korktuklarını ifade etmiştir. Yazar Hz. Muhammed'in yanına Hafsa'yı yerleştirmekle hem Hz. Aişe, hem Hz. Ebu Bekir ve hem de Hz. Ömer'in durumlarını güçlendirmeyi umduğunu iddia etmektedir.

⁷³⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 224.

⁷³⁸ Nûr, 24/11-26.

⁷³⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 150-151.

Çünkü Zeyneb’le evlilikten sonra, Hz. Aişe’yle Hafsa birbiriyle çok iyi geçinir ve yeni gelene karşı içgüdüsel olarak elbirliği etmiş görünürler.⁷⁴⁰

Blachère ise İfk olayını şöyle anlatır: “626⁷⁴¹ yılı Kasım ya da Aralık ayında, Muhammed bedevîlere karşı yaptığı bir seferden (Beni’l-Mustalik Gazvesi) dönüyordu. Ona bu seferde eşlik eden Aişe dikkatsizlikle konvoyun gerisinde kalmış ve ancak ertesi sabah yakışıklı bir genç deveci (Safvân b. Ümeyye) tarafından getirilmişti. Medine’de insanlar dedikoduya başladılar. Zeyneb, kendini fazla öne çıkarmadan -bu tutumu sonradan geri çekilebilmesini sağlayacaktır- nifakı körüklemiştir. Muhammed tarafından yüzüstü bırakılan Aişe baba evine gitmeye karar vermişti. Hadis verilerinin de doğruladığı gibi Ali, Muhammed’e, suçlu kabul edilen Aişe’yi boşamasını önermişti. Her ne olursa olsun, Ebu Bekir ve Ömer cephesi de eli kolu bağlı durmamıştır.” Yazara göre, uygun bir zamanda, Hz. Aişe olayıyla ilgili bir vahiy geldi ve dedikoducuları susturdu: “O ağır iftirayı uyduranlar içinizden küçük bir gruptur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. Bunu yayanlardan her birine, ağır bir azap vardır.”⁷⁴²

Blachère’e göre, bu olay Hz. Ali ile Hz. Aişe arasındaki bir düşmanlığın çıkış noktasını oluşturmuştur ve bu yüzden önem kazanmıştır. Aksi halde İfk olayının bir önemi yoktur. Ancak ileriki dönemlerde Hz. Muhammed’in bu iki yakını arasındaki

⁷⁴⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 109.

⁷⁴¹ Doğru tarih 627 değil 6/627 olmalıdır.

⁷⁴² Nûr, 24/11.

düşmanlık ağırlaşarak devam edecek ve yirmi beş yıl sonra bir iç savaş felaketi, ardından da bölünmeyle son bulacaktır.⁷⁴³

Hız. Aişe ile evlilik konusunda görüşlerini açıklayan Rodinson ise, yukarıdaki rivâyetleri aktararak İfk olayının doğruluğunu kabul eder ve onun altı ya da dokuz yaşında iken Hız. Muhammed ile evlendiğini belirtir. Bu görüşünü temellendirmek için birtakım rivâyetleri sıralar. Bu rivâyetlerin hepsinde Hız. Aişe'nin küçüklüğü ön plana çıkar.⁷⁴⁴

Rodinson, Hız. Muhammed'in Hız. Aişe ile evliliğinin Sevde (Sevde bt. Zem'a) ile evliliğinden sonraya gelmesini Sevde'nin yaşlı ve şişman olmasına bağlar. Başka açıdan evlilik sebepleri arasında Hız. Muhammed'in cinsel açıdan tatmin olmamasına bağlamaktadır. Rodinson Hız. Muhammed'in işte bu nedenlerle arkadaşı Ebû Bekir'e yaklaşarak "*genç ve güzel olan kızı*" Hız. Aişe ile evlendiğini iddia eder. Yazar Hız. Aişe'nin altı yaşında evlenmesi konusunun o günkü Araplar arasında yadırganmadığını belirtir.⁷⁴⁵

Rodinson İfk olayını Hız. Aişe'nin kendi rivâyetinden tekrar ederek, bu olayın büyük bir kargaşaya yol açtığını ifade eder. Rodinson Medine'deki dedikoducuların ve Hız. Muhammed'in Hız. Aişe'yi istemeyen diğer hanımlarının bu olayı kıskançlıkları nedeniyle Hız. Aişe'yi yıpratma maksadıyla kullandıklarını belirtir. Olayın gerçekliği konusunda ise net ifadeler kullanmayan Rodinson, Araplar

⁷⁴³ Blachère, *Mahomet*, s. 110.

⁷⁴⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 181-182.

⁷⁴⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 165.

hakkında bazı ifadeleri kullanarak olayın fitrat itibariyle gerçek olabileceğini îma eden bir yaklaşımı da benimsemektedir.⁷⁴⁶

Rodinson olay sonrası sahabenin tavrı konusunda bilgiler vererek, Mistah b. Üsâse ve Hassan b. Sâbit'in olumsuz tavrını, Hz. Ali ve eşi Hz. Fatıma'nın Hz. Aişe'yi istemediklerinden bu olayı doğruladıklarını ve Hz. Peygamber'in ise bu konuda çaresiz kaldığını kaydeder. Rodinson işte bu noktada gelen ayetlerle⁷⁴⁷ Hz. Aişe'nin temize çıktığının haber verildiğini belirtir. Rodinson bu olayla ilgili şu tespiti yapar: *“Gerçeği konuşmak gerekirse, İslâm'ı kabul eden kavim ve ulusların kıskançlıklarla dolu gelenekleri ve sertliği yanında Allah'ın ve O'nun elçisinin hoşgörüsü insanca kalmıştır.”*⁷⁴⁸

Rodinson'a göre bu olaydan sonra ders çıkarılarak Peygamber hanımları ile ilgili gerekli koruma tedbirleri alınarak onların her türlü fitne ve dedikoduya konu olması önlenmiştir.

3. Hz. Zeyneb bt. Cahş ile Evliliği

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evliliği konusunda, Zeyneb'in aslında Hz. Muhammed'in kendisini isteyeceğini düşündüğünü belirtmektedir. Hz. Muhammed'in de zihninde bu evliliği istediğini fakat Arap geleneklerine göre *“evlatlığın hanımı ile evliliğin”* yasaklanmasından dolayı buna cesaret edemediğini iddia etmektedir.⁷⁴⁹

⁷⁴⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 234.

⁷⁴⁷ Nur, 24/11-12.

⁷⁴⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 237.

⁷⁴⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 225-226.

Blachère'e göre Hz. Muhammed'in Zeyneb ile evliliği bir tutkunun sonucudur. Yazara göre bu tutku, Hz. Peygamber'i de utandıracak bir hal almıştır. Sonunda vahiy sayesinde evlenmişlerdir.⁷⁵⁰ Diğer oryantalistlerin üzerinde çokça durduğu bu evlilik üzerinde fazla bir değerlendirme yapmayan Blachère, sadece Zeyneb'in Hz. Aişe ve Hafsa ile iyi geçindiğini belirtir. Fakat İfk olayında sessiz kalmakla Hz. Aişe'den yana tavır almamıştır.

Bu evlilik üzerinde daha fazla duran Rodinson, Hz. Muhammed'in kendisine evlatlık olarak aldığı ve kendisine "*Zeyd b. Muhammed*" denilen Zeyd b. Hârise'nin Zeyneb bt. Cahş ile evliliğini yine siyasî bir evlilik olarak değerlendirmektedir. Ona göre bu evlilikle Hz. Muhammed Ebû Süfyân'la akrabalık elde edilmek istenmişti. Çünkü Zeyneb'in akrabaları Ebû Süfyân ile müttefikler.⁷⁵¹

Rodinson'a göre Zeyneb 35 yaşlarında iken Zeyd'in evde olmadığı bir zamanda kapı çalınmış ve kapıda Hz. Muhammed kendisini uygunsuz kıyafetlerle görmüştü. Bunun üzerine Hz. Muhammed "*Kalpieri evirip çeviren Allah'ın şanı ne yücedir*" diye mırıldanmış ve geri dönerek gitmiştir. Sonrasında Zeyd olayı eşi Zeyneb'ten öğrenince hemen Hz. Muhammed'e koşarak "*Ey Allah'ın Râsûlü evime uğramışsın, neden eve girmedin? Sen benim anam-babam değil misin? Eğer Zeyneb hoşuna gitti ise onu boşayayım*" demiş ise de, Hz. Muhammed ona "*Hanımını yanında tut!*" şeklinde tavsiye de bulunmuştur.⁷⁵²

Rodinson bu olayla ilgili bilinen bazı rivâyetleri tekrar ederek, Zeyd'in eşini boşadığını belirtir. Zeyneb'i Hz. Muhammed'e hoşlandığı için vermek istediği ve Hz.

⁷⁵⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 109.

⁷⁵¹ Rodinson, *Mahomet*, s. 240.

⁷⁵² Rodinson, *Mahomet*, s. 238-239.

Muhammed'in ise bu evliliği “*evlatlık edinmenin Arap toplumunda öz evlat gibi görüldüğü ve dolayısıyla evlatlığın hanımı ile evlenilemeyeceği*” gerekçesi ile reddettiğini ifade eder. Fakat Rodinson'a göre, ileri görüşlü bir birey ve yanlış inançlara cesaretle karşı çıkmış birisi olarak gördüğü Hz. Muhammed'in bu yanlış geleneği de yok etmek maksadı ile Zeyneb ile evlendiğini kaydeder. Zaten ilgili ayetler⁷⁵³ de bu geleneği yıkmak maksadıyla nazil olmuştur.⁷⁵⁴

Rodinson bazı Müslüman yazarlar ve Watt gibi birçok oryantalistin aksine bazı rivâyetlerde geçen Hz. Muhammed'in Zeyneb'in fizikî güzelliğinden dolayı onunla evlenmeyi istemesi fikrine karşı çıkar ve bunu mantıklı bulmaz. Zira ona göre Zeyneb, otuz beş yaşında bir kadın olarak arzulanacak birisi değildir. Rodinson'a göre, Hristiyan Batılılar ve Voltaire'cilerin Hz. Muhammed'i Zeyneb'e yıldırım aşkıyla tutulduğu şeklindeki kurguları gerçeği yansıtmamaktadır.⁷⁵⁵

Rodinson ayrıca “*İslâm'ın en bilgili savunucularından*” diye övdüğü Muhammed Hamidullah'ın Zeyneb'in güzelliğini abarttığı şeklindeki görüşünü gerçekçi bulmaz. Ona göre bazı oryantalistlerin dile getirdiği Hz. Muhammed'in kendi istek ve arzularını sanki Allah'ın ayeti gibi gösterdiği fikrine de karşı çıkar.⁷⁵⁶

4. Hz. Cüveyriye ile Evliliği

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Benî Mustaliklerin reisi Hâris'in kızı Cüveyriye'yle (Cüveyriye bt. Hâris) evlenmesini geleneksel bir olay olarak değerlendirir. Zira savaşlarda galip gelen topluluğun liderine ganimetin

⁷⁵³ Ahzâb, 33/37-40.

⁷⁵⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 239-240.

⁷⁵⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 240.

⁷⁵⁶ Rodinson, *Mahomet*, s. 242. Rodinson burada muhtemelen Muhammed Hamidullah'ın, Zeyneb hakkında “*Otuz altı yaşına rağmen, safranlı suda yıkanmış elbisesi içinde pek cazibeli bir duruşu vardı*” şeklindeki görüşünü kastetmektedir. Bkz: Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 681-682.

paylaşımı sırasında rakip topluluğun liderinin kızı ganimet olarak verilirdi. Burada da durum böyle olmuş ve Cüveyriye bir Müslümanın payına düşmüş o da fidye karşılığı kadına özgürlüğünü vermişti. Gaudefroy-Demombynes, Cüveyriye'nin güzel ve çekici bir kadın olduğunu, Hz. Muhammed'e gidip fidyesini ödemesi hususunda yardımcı olmasını istediğini belirtir. Bu durum Hz. Aişe'nin dikkatini çekmişti. Sonrasında olayı Hz. Aişe'nin ağzından şöyle anlatır: “Odamın kapısında görür görmez ona düşman kesildim; Peygamber'in onu benim gözümle göreceğini biliyordum. İçeri girdi ve ‘Ey Allah’ın Rasûlü, ben kavmimin reisi olan Hâris’in kızı Cüveyriye’yim. Senin de iyi bildiğin gibi bir felakete uğradım ve Sâbit’in payına düştüm, o da anlaşmayla bana özgürlüğümü verdi. Bu anlaşmanın gereğini yerine getirmek için yardımını istemeye geldim. Hz. Peygamber ise, ‘Senin için bundan daha hayırlısı yok mudur?’ diye sordu. Ben de ‘Ne gibi, Ey Allah’ın Rasûlü?’ dedim. O da ‘Fidyeni ben ödeyeyim ve seninle evleneyim’ deyince ben ‘Olur, Ey Allah Rasûlü, öyle yapayım’ dedim ve böylece evlilik gerçekleşmiş oldu.”⁷⁵⁷

Gaudefroy-Demombynes, bunun üzerine Müslümanların artık Hz. Muhammed'in “*kayınbiraderleri*” olduğundan dolayı, bundan sonra Müslümanların tutsakları Benî Mustalikleri köle olarak kullanamayacaklarını düşünerek ve onları özgür bıraktıklarını ifade eder. Gaudefroy-Demombynes'e göre, klasik kaynaklar Hz. Muhammed'in evliliklerine romantik açıdan yaklaşımdan hoşlanmaktadır. Oysaki bu evlilikle, eskilerin âdetlerine göre “*siyasal*” birliğin sağlandığı düşünülebilir.⁷⁵⁸

Rodinson ise Hz. Cüveyriye ile olan evliliği Gaudefroy-Demombynes gibi değerlendirerek onun güzelliğinden dolayı ve siyasî nedenlerle gerçekleştiğini

⁷⁵⁷ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 148.

⁷⁵⁸ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 149.

belirtir. Yukarıdaki Hz. Aişe'den gelen rivâyetleri tekrar ederek, bu evliliğin bir kıskançlığa neden olduğunu iddia eder. Rodinson'a göre, normalde Beni'l-Müstalik gazvesi sonucunda ganimet olarak Sâbit b. Kays'ın payına düşen bir esir olan Cüveyriye kendi rızası ile Hz. Peygamber'le evliliğe karar vermiştir.⁷⁵⁹

5. Diğer Evlilikler

Gaudefroy-Demombynes, Hz. Muhammed'in Hâlid b. Velid'in akrabası olan Meymûne ile (Meymûne bt. Hâris) evliliğini Hâlid'in Müslüman olması için Abbas'ın bir planı dâhilinde gerçekleştiğini belirterek, bu evliliği de siyasî evliliklerden biri olarak değerlendirir. Bu evliliğin aynı zamanda, Hz. Muhammed'in Mekke'nin fethi sonrası orada kalmayı uzatmak amacıyla yapıldığını belirtir. Fakat Mekkeliler buna razı olmamış ve Meymûne ile Hz. Muhammed Mekke dışında bir yerde evlenmişlerdir.⁷⁶⁰

Gaudefroy-Demombynes'in siyasî evlilikler diye sınıflandırdığı bir başka evlilik de Ümmü Habîbe ile olan evliliktir. Ona göre, Ümmü Habîbe'nin babasının Ebû Süfyân olması durumu bu evliliği daha da siyasî hale getirmiştir. Ümmü Habîbe otuz beş yaşında kocası önceden Habeşistan'a hicret etmiş ve orada Hıristiyan olduktan sonra ölmüş bir kimseydi. Gaudefroy-Demombynes'a göre, Hz. Muhammed Hudeybiye görüşmelerinde Ebû Süfyân'ın rolünü önceden hesap ederek siyasî saiklerle bu evliliği yapmıştır. İşte bu nedenle de Mekke'nin fethinde Hz. Muhammed Ebû Süfyân'a bir jest olarak evinin güvende olduğunu bildirmiştir.⁷⁶¹

⁷⁵⁹ Rodinson, *Mahomet*, s. 230.

⁷⁶⁰ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 165, 228.

⁷⁶¹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 168, 227.

Rodinson, Hz. Muhammed'in Hz. Ömer'in kızı Hafsa⁷⁶² ile evliliğini, kendi ruhundaki doyumsuzluğu giderecek imkân ve şartlara kavuşması olarak değerlendirmektedir.⁷⁶³ Rodinson Hz. Muhammed'in Sevde ile evliliğini ise Hz. Hatice'nin vefatı üzerine çocuklarına bakacak becerikli bir kadın araması sonucu gerçekleşen bir evlilik olarak görmektedir. Aynı zamanda bu evliliğin Hz. Hatice'nin vefatından hemen sonra gerçekleşmesini kendince ileri sürdüğü "*Araplar evli olup hanımları öldüğünde uzun süre kadınsız kalamaz*" şeklindeki düşünce üzerine meydana geldiğini belirtmiştir.⁷⁶⁴

Rodinson Hz. Muhammed'in Hayber dönüşü esirlerden birisinin eşi olan Safiyye'yi genç ve güzel olmasından dolayı beğendiğini, eşini öldürerek Safiyye'yi kendisine eş olarak aldığını iddia eder.⁷⁶⁵ Fakat Rodinson bu iddiasını temellendiremez. Oysaki Safiyye Yahudi asıllı dul bir kadındır.⁷⁶⁶

Hz. Muhammed'in Mâriye ile evliliğine özel olarak değinen Rodinson, bu evliliğin büyük kıskançlık ve dedikodulara sebep olduğunu iddia etmektedir. Hatice'den sonra hiçbir eşinin kendisine erkek evlat vermediği için Mâriye'ye özel önem verdiğini fakat doğan çocuğun daha on yedi aylıkken vefat etmesinin Hz. Muhammed'i üzdüğünü belirtir. Hz. Aişe ve Hafsa başta olmak üzere diğer hanımlarının Mâriye'yi kıskanmalarından dolayı Hz. Peygamber'in hanımlarından bir ay boyunca uzaklaşarak Mâriye ile kaldığını söyleyen Rodinson'a göre bu durum, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarını bir cezalandırma yöntemi olmuştur. Rodinson

⁷⁶² Rodinson'un *Mahomet* adlı eserinin Türkçe tercümesinde *Hafsa* ismi yerine hatalı olarak Hatice ismi kullanılmıştır. Yine eserin orijinalinde evlilik yaşı on sekiz olarak verilirken tercümeye otuz sekiz olarak verilmiştir. Bkz: Rodinson, *Muhammed*, s. 210-211.

⁷⁶³ Rodinson, *Mahomet*, s. 208.

⁷⁶⁴ Rodinson, *Mahomet*, s. 165.

⁷⁶⁵ Rodinson, *Mahomet*, s. 289.

⁷⁶⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 686.

bu evlilik krizinin Allah'ın müdahalesi⁷⁶⁷ ile çözüldüğünü ve bunun bir neticesi olarak da hanımlarının pişman olup onu arzu ettiği gibi davranmakta serbest bırakmalarını ima eder.⁷⁶⁸

Gaudefroy-Demombynes'in bakış açısına göre, Hz. Muhammed'in evlilikleri hakkında Batı'da, hatta Doğu'da bile şehvet ve cinsellik merkezli kesin bilgi olmadan çok “gevezelik” edilmiştir. Evlilikler konusu, Hz. Muhammed'in ölümünden on dört yüzyıl sonra birkaç cümleyle çözümlenemeyecek derecede karmaşıktır. Gaudefroy-Demombynes'e göre, Hz. Aişe'nin rivâyet ettiği hadislerde din adamıyla birlikte, “*şehvetine düşkün bir insan*” profili okumak rahatsız edicidir. Mesela, Hz. Muhammed ile Hz. Aişe'nin aynı kovada abdest alması, Hz. Aişe'nin yatağını kible yaparak ya da hanımlarından birinin elbisesini seccade yaparak namaz kılması, bugünün değerleri açısından yazar için anlaşılması zordur.⁷⁶⁹

Blachère'e göre Hz. Muhammed'in evlilikleri bastırılmış olan bir cinselliğin uyanmasına bağlanılabilir. Zira ona göre, yaklaşık olarak elli beş yaşlarında olan bir kimsenin Sevde, Hz. Ebû Bekir'in küçük kızı Hz. Aişe ve Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile evlenmesi başka türlü açıklanamaz.⁷⁷⁰

Rodinson genel anlamda İslâm'ın çok eşliliğe cevaz verdiğini fakat bu o günkü Arap geleneklerine göre yaşayan toplumu tek eşliliğe alıştırmak için aşama olduğu fikrini benimser. İlgili ayette⁷⁷¹ Allah Müslümanlara kadınlarla ikişer, üçer ve dörder olarak evlenme cevazı vermektedir. Bunun bir emir değil de ruhsat olduğu ve

⁷⁶⁷ Rodinson'un “*Allah'ın müdahalesi*” diye belirttiği ayetler: Tahrim, 66/1-4.

⁷⁶⁸ Rodinson, *Mahomet*, s. 319-320.

⁷⁶⁹ Gaudefroy-Demombynes, *Mahomet*, s. 216, 223.

⁷⁷⁰ Blachère, *Mahomet*, s. 109.

⁷⁷¹ Nisâ, 4/3.

ayetin sonunda tek eşlilik tavsiye edilerek gösterilmiştir. Rodinson'a göre Müslümanlar Batı'dan görerek tek kadınla evliliği öğütlemişlerdir ve tarihsel olarak bakıldığında o günün Medine'sinde savaşlar nedeniyle kadınları çokluğu bu hükmü getirmişti.⁷⁷²

Hız. Muhammed Tasavvuru adlı kitabın müelliflerine göre, Hız. Muhammed'in evliliklerine esas iki temel yaklaşım bulunmaktadır: Modernist Müslümanların da aralarında bulunduğu bir grup, onun; bu evlilikleri şahsî arzuları değil sosyal, siyasal ve ekonomik durumun ve şefkatinin gereği olarak yaptığını söylemektedirler. Daha çok Batılı Hristiyan yazarlardan oluşan ikinci grup ise, Hız. Muhammed'in Hız. Hatice'nin ölümünün etkisi üzerinden kalkınca cinsel arzularını önde tuttuğunu iddia ederler.⁷⁷³

Genel olarak Fransız oryantalistler Hız. Muhammed'in evlilikleri konusunu cinsellik ve siyasî bağlamda değerlendirmişlerdir. Bu evliliklerle Hız. Muhammed'in Medine toplumunda birtakım ittifaklar kurarak sosyal durumunu pekiştirdiğini iddia eden oryantalistler, bu durumun normal olduğunu belirtmişlerdir. Bu evliliklerde cinsel arzuların ön plana çıkartılması ve eleştirel bakış açısıyla ele alınması ise Hız. Muhammed'in beşerî yönünün oryantalistlerce algılanamamış olduğunun bir göstergesidir.

⁷⁷² Rodinson, *Muhammed*, s. 270.

⁷⁷³ *Hız. Muhammed Tasavvuru*, s. 358.

SONUÇ

Tarih boyunca, Batı Hristiyan dünyasında İslâm ve Hz. Muhammed imajı, zaman içerisinde değişmekle birlikte, genel anlamda olumsuz bir seyir takip etmiştir. 7. ve 8. yüzyıldan itibaren savaş, fetih ve uluslararası ilişkiler yoluyla Müslümanlar, Bizans'ın Suriye'deki topraklarını ve Mısır'ı fethederek, Kuzey Afrika, Sicilya ve İspanya'dan sonra, 732 Poitiers Savaşı ile Fransa içlerine kadar ilerlemişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak Batı'nın gözünde İslâm ve Hz. Muhammed hakkında ilk imgeler oluşmaya başlamıştır.

İlk dönem Hristiyan teologlarına göre İslâm, Hristiyanlıktan çıkmış uydurma bir mezhep, Hz. Muhammed ise Hristiyan bir papazdan kutsal metinleri öğrenmiş bir kimsedir. Yahya ed-Dımeşkî'den başlayarak Aydınlanma Dönemi'ne kadar olumsuz yaklaşımın temelleri arasında Batı Hristiyanlığının etkisi söz konusu olmuştur. Bu etki sonucu Hz. Muhammed “*sahte peygamber, sapkın, saralı, şehvetperest, kan dökücü ve deccal*” gibi birtakım iddia, itham ve karalamaların hedefi haline getirilmiştir.

Bu dönemde, İslâm ve Hz. Muhammed imajı İslâm'ın şiddet yanlısı olduğu fikrini yaymıştır. Savunma (Fr. Apologétique), polemik (Fr. Polémique) ve red şeklindeki metinler halinde günümüze ulaşmış bulunan Hristiyanların İslâm'a ve onun Peygamber'i Hz. Muhammed'e karşı tezleri, genellikle eski iddiaların tekrarından öteye geçmemiştir. Bu sebeple yukarıda zikredilen ilk iddialardaki yanlış yorum ve anlayışlar bu bakış açısının bir sonucu olarak, özellikle 12. yüzyıldan itibaren, tutarlı olup olmadıkları araştırılmaksızın, yüzyıllar boyu tekrarlanmıştır.

Batı literatüründe Aydınlanma öncesi oluşan Hz. Muhammed imajı indirgemeci/reductionist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Aydınlanmacı yazarlara göre dinler, fanatizm, ilerlemeye karşı ve gericiliktir. Fransız yazar Voltaire “*Muhammed veya Fanatizm*” adlı tiyatro eserinde sadece İslâm’ı değil aynı zamanda Hristiyanlığı da eleştirmiştir. Aydınlanma ile birlikte, artık Hz. Muhammed’e, bir “*kanun koyucu, fatih ve devlet adamı*” olmak gibi tahkir edilmeyen, insanî bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Batı’da özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren oryantalist çalışmalar içerisinde Hz. Peygamber’in biyografilerini ele alan eserler 20. yüzyılda da devam etmiştir. Özellikle W. Muir, D. S. Margoliouth, W. Montgomery Watt ve L. Caetani gibi tanınmış oryantalistlerin Hz. Muhammed biyografileri ortaya çıkmış ve daha sonraki dönemlerde yazılan eserlere bir yönüyle etki etmiştir.

İslâm’ın doğuşundan günümüze kadar, Hz. Muhammed’in hayatını yazan bütün müellifler kendi dönemlerinin zihinsel altyapısını ve sosyal çevrelerinin birtakım unsurlarını eserlerine yansıtmışlardır. Oryantalistler, nesnel olarak değil, kendi dinî ve dünyevî görüşlerinden hareketle Hz. Muhammed’i değerlendirmişlerdir. Bu düşünceden hareketle, Fransız oryantalistlerin önemli bir kısmı da, kendi düşünce tarzlarından hareketle Hz. Muhammed’in hayatına bakmışlardır. Buna örnek olarak “*sosyalist-marksist*” bir yazar olan Maxime Rodinson’un Hz. Muhammed’i Mekke’de otoriteye başkaldıran “*devrimci bir peygamber*” şeklinde nitelemesini gösterebiliriz. Rodinson, Hz. Muhammed’in özellikle Mekke dönemi ile ilgili sosyalist ve sol unsurların varlığını belirtirken, Medine dönemiyle ilgili bu tür unsurları pek dile getirmemiştir. Bunun sebebi olarak, Mekke döneminde Müslümanların ezilenler ve zayıflardan oluşması, Hz.

Muhammed'in toplumda adaletin tesisi için mevcut Mekke yönetim yapısına karşı mücadelesini görebiliriz.

Adı geçen oryantalistler eserlerini yazarken başta Kur'ân-ı Kerim ve hadis külliyatı olmak üzere, İslâm tarihi kaynaklarından yararlandıkları gibi, kendi dönemlerinde ve öncesinde başta İngiliz ve Alman oryantalistler olmak üzere, diğer kimseler tarafından yazılmış olan eserlerden de istifade etmişlerdir. Fransız oryantalistlerin Caetani, Buhl, Goldziher, Lammens, Muir, Sprenger, Grimme, Nöldeke ve Margoliouth gibi oryantalistlerin eserlerinin etkisinde kaldıkları bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu oryantalistler, genel olarak Kur'ân'ı Hz. Muhammed dönemi için kaynak kabul etme eğilimindedirler. Fakat bu kabul, Kur'ân'daki ayetlerin yorumlanması konusunda değişiklik arz etmektedir. Zira Fransız oryantalistler Kur'ân'ı Allah kelamı olarak değil, Hz. Muhammed'in sözleri olarak görmektedirler. Risâletin kaynağı olarak Yahudilik, Hristiyanlık ya da Cahiliye döneminin bazı mitolojilerine dayandırmaları bunu göstermektedir. Kur'ân dışında diğer siyer malzemesine Hz. Muhammed'in biyografisini oluşturan yan kaynaklar olarak bakmışlardır.

Çalışmamız sonucunda, Fransız oryantalistlerin önemli bir kısmının, tarihsel birikimin bir sonucu olarak Hz. Muhammed'e, önyargıyla yaklaşmakla birlikte, sayıları az da olsa Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson gibi kısmen bilimsel metodlarla meseleye yaklaşan kimselerin de olduğunu söyleyebiliriz. Adı geçen Fransız oryantalistler Hz. Muhammed'i ele alırken kendi tarihî, kültürel ve zihinsel arka planlarının etkisi olmakla birlikte, İslâm öncesi Arabistan'ın tasviri gibi bazı konularda olgusal bir yaklaşım sergiledikleri görülmektedir. Çalışmalarında kısmen “olanı anlama, tanımlama ve ortaya koyma”

fikrini benimsemişlerdir. Hz. Muhammed'in gazveleri, seriyyeleri, evlilikleri ve kişiliğini ele alırken geçmişin olaylarını günümüzün şartları ile değerlendirmenin doğru olmadığını vurgulamak gerektiğini ifade etmektedirler.

Çalışmamızda örnek olarak esas alınan Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson isimli 20. yüzyıl Fransız oryantalistleri, yazdıkları Hz. Muhammed biyografilerinde, klasik geleneksel oryantalist düşünce sistematüğini birçok noktada sürdürmüşlerdir. Mesela, Hz. Muhammed hakkında, Gaudefroy-Demombynes *“Yasa ve Kanun Koyucu”* bir peygamber portresi çizerken, Blachère *“İslâm'ın Kurucusu”* ve *“Hanifliğin Reformcusu”* şeklinde bir peygamber imajı ortaya koymuştur. Rodinson'un yaklaşımı ise *“Devrimci ve Savaşçı Peygamber”* imajı şeklinde ortaya çıkmıştır.

Adı geçen oryantalistler, biyografilerinin satır aralarında, Yahudilere karşı tutumu gibi bazı konularda Hz. Muhammed'e karşı önyargılı ve ithama yönelik ifadeler kullanmışlardır. Yine oryantalistlerin değişmez alışkanlığı olan, Garânîk hadisesinde olduğu gibi, tartışmalı ya da zayıf rivâyetleri kullanarak bir sonuca ulaşma, ironik ve alaycı bir üslup (Bedir'de ve Hendek'te meleklerin yardımını değerlendirirken) takınma konusunda, Fransız oryantalistlerin de Batı oryantalist geleneğini devam ettirdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, adı geçen kimselerin bazı konularda getirdiği sıradışı yorumlar, birçok oryantalistin aksine, savaşlar gibi bazı olayları dönemin şartları çerçevesinde değerlendirmeye çalışmaları ve Hz. Peygamber'in şahsiyetini değerlendirirken bazı noktalarda objektif ve insafli davranmaları da dikkate değerdir.

Ele aldığımız Fransız oryantalistler bağlamında, oryantalizmin şekil ve muhteva değişikliği ile bugün de devam eden faaliyetlerinde Hz. Muhammed'e yaklaşımları müspete doğru bir seyir takip etmektedir. Bunda küreselleşmeyle gelen bütünleşme, kültürel kaynaşma, göçler ve ekonomik ilişkiler önemli rol oynamaktadır. Bugün objektif bir bakış açısıyla Hz. Muhammed biyografileri ortaya koymak eski dönemlere göre daha kolay gözükmemektedir. Zira teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğru bilgiye ulaşmayı artık eskiye göre daha mümkün kılmaktadır. Bunun aksi de söz konusu olabilmektedir. Bu yoğun bilgi arasında özellikle yazılı, görsel ve sosyal medyada Hz. Muhammed ve İslâm adına olumsuz bir imaj çizilmesi zorluklardan birisidir.

Araştırmamız sonucunda tespit ettiğimiz önemli bir husus, Hz. Muhammed'in biyografisi açısından Fransızca literatürün oldukça zengin olduğu, bunun aksine Türkiye'de Fransız oryantalizmi ve oryantalistlerinin Hz. Muhammed'e bakışını yansıtan çalışmaların eksikliğidir. Bu zengin literatürü bir bütün olarak inceleyip daha geniş değerlendirmeler yapacak araştırmacılar için Hz. Muhammed hakkında yazılmış ekte bir kısmını verdiğimiz onlarca biyografik eser tahlil edilmeyi beklemektedir. Bunun için elbette araştırmacıların siyer alanında birikiminin yanında, Fransızca bilgisinin de olması gerekmektedir. Böylece Fransa'da zaman zaman tekrar eden İslâmofobi kaynaklı İslâm'ı ve Hz. Muhammed'i aşağılama ve tahkir etmenin zihinsel altyapısı da ortaya çıkacaktır.

Çalışmamızda ortaya koyduğumuz veriler ışığında bütün bu eserlerin ortak özelliğini şöylece özetleyebiliriz: Oryantalistlerin büyük çoğunluğunun, İslâm'a, Kur'ân-Kerim'e, hadislere ve elbette Hz. Muhammed'e karşı önyargılı tavırlar beslediğini görmekteyiz. Bu önyargı sonucunda yazılan eserler daha sonraki

alışmaları da etkilemiştir. Bunun sonucu olarak, Rodinson örneğinden hareketle, Hz. Muhammed *indirgemeci/reductionist* bir bakış açısıyla, kendi ideolojik tarihsel altyapısının etkisi ile “*bir devrimci*” şeklinde değerlendirilmiştir. Oryantalistlerin başta Kur’ân, hadis, vahiy ve nübüvvet gibi temel kavramlara yaklaşımları objektif ve ilmî kıstaslarla ortaya konulmadan onların Hz. Muhammed’e bakış açıları her zaman eksik kalacaktır. Bu çalışma, adı geçen oryantalistlerin belli temel konulardaki görüş ve iddialarını ortaya koyarak bir karşılaştırma yapma amacına yöneliktir. Bu bağlamda, birçok eserin ayrı ayrı değerlendirileceği daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Fransız oryantalistler tarafından telif edilmiş Hz. Muhammed biyografileri, Türkiye’de gerek Fransızcanın zorluğu gerekse ilgi çekmemesi nedeniyle özel olarak değil, genel oryantalizm içinde ele alınmıştır. Bunun sonucunda anılan eserlerin ön plana çıkmaması ve daha çok ikinci el kaynakların kullanılması neticesinde doğrudan esere müracaat edilmemesi bir eksiklik olarak dikkati çekmektedir. Bu çalışmamızda bir nebze de olsa bu eksikliği gidermeye yönelik mütevazı bir katkı sağlamaya gayret ettik.

Çalışmamızın, son dönem Fransız oryantalistlerden bir kısmının İslâm’a ve Hz. Peygamber’e bakış açısını ortaya koyması bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz. Tüm bu gayretlere rağmen akademik çalışmalarda mükemmelliğe ulaşılmasının nihai anlamda zor olması sebebiyle çalışmamızda gözden kaçan eksikliklerin hoş görüleceğini ümit etmekteyiz. Çalışmamızın başta ülkemiz olmak üzere, İslâm tarihi sahasında yeterince ele alınmayan Fransız oryantalistlerin Hz. Peygamber’e bakışı konusunda bir örnek olmasını ve bundan böyle yol gösterici benzer çalışmaların ortaya konulmasını arzu etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN BEDEVÎ, *Mevsûatü'l-Müsteşrikîn*, Beyrut 1993.
- AĞIRMAN, Mustafa, *Hız. Muhammed Devrinde Mescid ve Fonksiyonları*, İstanbul 1997.
- AHMED B. HANBEL (241/855), *el-Müsned*, I-VI, İstanbul 1982.
- AHRENS, Karl, *Muhammed als Religionsstifter*, Leibzig 1935.
- AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, Ankara 1998.
- el-AKÎKÎ, Necib, *el-Müsteşrikûn*, Dâru'l-Maârîf, Kahire trz.
- AKSEKÎ, Ahmed Hamdi, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi*, İstanbul 1922.
- ALBAYRAK, Kadir, "Nestûrîlik", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, ss. 15-17.
- ALPHANDÈRY, Paul, "Mahomet anti-christ dans le moyen âge Latin", *Mélanges Hartwig Derenbourg* (éd. Ernest Leroux), Paris 1909, pp. 261-277.
- D'ALVERNY, M'elle Marie Threse, *Alain de Lille et l'Islam*, "Le Contra Paganos" *Cahier de Fanjeaux*, XVIII, Toulouse 1983.
- ANAWATI, Georges C., "Islam et Christianisme; La rencontre des deux cultures en Occident au Moyen Age", *MIDEO*, tome: XX, Louvain 1991.
- ANDRAE, Tor, *Mahomet, sa vie et sa doctrine*, (trad. Jean Gaudetfroy-Demombynes), Paris 1945.
- , *Les Origines de l'Islam et le Christianisme*, (çev. Jules Roche), Paris 1955.
- ARMAĞAN, Bekir, *Tor Andrae'nin Eserlerinde Hız. Muhammed (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, AÜSBE, Ankara 2012.
- ARMAĞAN, Mustafa, *Abdülhamid'in Kurtlarla Dansı*, İstanbul 2006.
- ARSLANTAŞ, Nuh, *Emeviler Döneminde Yahudiler*, İstanbul 2005.

AYDIN, Fuat, *Batı İslâm Algısının Arkeolojisi*, Ankara 2011.

AYNÎ, Bedruddin Ebû Muhammed (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Fikr, Beyrût trz.

AYVERDÎ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı, II, İstanbul 2006.

BALBAY, Muhammed, Garanik Kıssası ve Oryantalist Yaklaşımlar (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), *HÜSBE*, Şanlıurfa 2007.

BARRET, Philippe, *Moïse, Jésus, Mahomet*, Paris Fayard 2006.

BECKER, C. H., “La Vie de Mahomet”, *der Islam*, IV, London 1913.

BİLİCİ, Faruk, “Fransa”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, ss. 187-193.

Le BON, Gustave, *Hadâratü'l-Arab*, (Arapça çev. Adil b. Şeyh Ömer Zü'aytir), Beyrut 1979.

De BOULAINVILLIERS, Henri Comte, “*La vie de Mahomet avec des réflexion sur la religion Mahométane et les coutumes des Musulmans*”, Londres 1730 ve Amsterdam 1731.

De BORNIER, Henri, *Mahomet*, Paris 1890.

BUABEN, Muhammad Jabal, *Image of the Prophet Muhammad in the West, A Study of Muir, Margoliouth and Watt*, The Islamic Foundation, Liecester 1996.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul 1992.

-----, *Kitâbu't-Târîhi'l-Kebîr*, Haydarâbâd 1361-1364.

BUHL, Frantz, *Das Leben Muhammeds*, (trad. H. H. Schaeder), Leibzig 1930.

-----, “Muhammad”, *Encyclopédie de L'Islam*, Paris 1936, tome: III, pp. 685-703.

BULUT, Yücel, “Oryantalizm”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, ss. 428-437.

-----, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yay., İstanbul 2010.

BLACHÈRE, Régis, *Le Problème de Mahomet, essai de biographie critique du fondateur de l'Islam*, PUF (Press Universitaires de France), Paris 1952.

-----, *La Grammaire de l'arabe Classique*, (Maurice Gaudefroy-Demombynes ile birlikte), Paris 1937.

-----, *Dans les pas de Mahomet*, (éd: Régis Blachère, Photographies: Frédérique Duran, Notices: Hélène Delattre), Librairie Hachette, Paris 1956.

-----, *Le Coran, Traduction Nouvelle*, tome: I-II, (Traduction Selon un Essai de Reclassement des Sourates), Paris 1949.

-----, *Introduction au Coran*, Paris 1959.

-----, *Le Coran (Que sais-je)*, Paris 1966.

-----, *Dictionnaire Arabe-Français-Anglais*, Paris 1960.

CAETANI, L., *İslâm Tarihi*, (çev. Hüseyin Cahit Yalçın), İstanbul 1925.

CARROL, M.- DANIEL, R., *Amos: The Prophet and His Oracles*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.

CEMİLE, Meryem, *İslâm ve Oryantalizm*, (çev. Faruk Yılmaz, Ahmed Deniz), İstanbul 1989.

CERRAHOĞLU, İsmail, “Oryanyalizm ve Batı’da Kur’ân İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *AÜİFD*, XXXI, Ankara 1989, ss. 95-139.

-----, “Garânîk Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİFD*, XXIV, Ankara 1981, ss. 69-91.

-----, “Garânîk”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, ss. 361-366.

CEDÈS, George, “Notice sur la vie et les travaux de M. Maurice Gaudefroy-Demombynes, membre de l’Académie”, in: *Comptes-rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, Paris 1959, nu. 1, pp. 46–60.

CHANSON de ROLAND, (éd. J. Bidier), Paris 1980.

ÇAĞRICI, Mustafa, “Asabiyet”, *DİA*, III, İstanbul 1991, ss. 453-454.

DANIEL, Norman, *Islam and the West, The Making of an Image*, Oxford 2009.

DANTE, Alighieri, *İlahi Komedya*, (çev. R. Teksoy), İstanbul 2008.

DEMİRKENT, Işın, “Haçlılar”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, ss. 525-546.

DELCAMBRE, Anne-Marie, *Mahomet La Parole d’Allah*, Paris 1987.

-----, *Allah ’ın Rasulü Hz. Muhammed*, (çev. Mahmut Kanık), İstanbul 2004.

DELVAU, Alfred, *Dictionnaire Érotique Moderne*, Bruxelles 1864.

DERMENGHEM, Émile, *La vie de Mahomet*, Paris, 1929.

-----, *Hz. Muhammed’in Hayatı*, (çev. Reşat Nuri Güntekin), İstanbul 1958.

-----, *Hz. Muhammed ve Risâleti* (çev. Ahmet Ağırakça), İstanbul 1997.

-----, *Mahomet et la Tradition Islamique*, (Éditions du Seuil), Paris 1955.

DIGARD, Jean, “Maxime Rodinson”, *L’Homme*, Paris 2004/3-4, nu: 171-172, pp. 543-548.

DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 1981.

DU PONT, Alexandre, *Le Roman de Mahomet et Livre de la Loi au Sarrazin*, (par Raymond Lulle, M. Reinaud et Francisque Michel), Paris 1831.

DUSSAUD, René, *Les Arabes en Syrie avant l’Islam*, Paris 1907.

-----, “Régis Blachère-Le Problème de Mahomet”, *SYRIA, Archéologie, Art et Histoire*, tome: XXX, Paris 1953.

DVORNIK, Francis, *The Ecumenical Councils*, New York 1961.

EBU’L-FİDÂ, el-Melikü’l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl b. Alî el-Eyyûbî (732/1331), *el-Muhtasar fî Ahbâri’l-Beşer*, Mısır 1325.

-----, *Vie de Mohammed*, (accompagné d'une traduction française et de notes. Par A. Noël Des Vergers), Paris 1837.

ENDRESS, G., *An Introduction to Islam* (çev. C. Hillenbrand), Edinburgh 1988.

ERKOÇOĞLU, Fatih, “Anne-Marie Delcambre, *Allah'ın Rasulü Hz. Muhammed*, çev. Mahmut Kanık, İstanbul 2004”, *AÜİFD*, c. XLIV-2, Ankara 2003, ss. 389-396.

ERŞAHİN, Seyfettin, “Türklerin Hz. Muhammed Anlayışının İngiliz Oryantalizmine Etkisi: J. Davenport Örneği”, *SDÜİF Uluslararası Türk Dünyasının İslâmiyete Katkıları Sempozyumu*, İsparta 31 Mayıs-1 Haziran 2007, ss. 109-119.

-----, “Afroamerikan Müslümanların Hz. Muhammed Algısı Üzerine -Hz. Muhammed'in Kişisel ve Toplumsal Özelimizde Algılamaya Bir Örnek-”, *Sîret Sempozyumu-II, Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hz. Muhammed Algısı*, 30 Nisan-1 Mayıs 2011, Bilecik Üniv. Yay., Bilecik 2012, ss. 125-133.

ERTUĞRUL, İsmail Fenni, *Fransızcadan Türkçeye Lûgatçe-i Felsefe*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1927.

-----, *Hakikat Nurları*, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye, İstanbul 1949.

ERUL, Bünyamin, “Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) -Özel Sayı-*, Ankara 2003, ss. 33-66.

FAYDA, Mustafa, “Maurice Gaudet-Demombynes”, *DİA*, XIII, İstanbul 1996, ss. 402-403.

-----, “Muhammed”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, ss. 408-423.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Dâru'n-Nedve”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, ss. 555-556.

FLÜGEL, Gustav Leberecht, *Concordantiae Corani arabicae*, Leipzig 1842, 1898.

GABRIEL, Mark A., *Jésus et Mahomet: profondes différences et surprenantes ressemblances*, Geneve 2007.

GALLAND, Antoine, *Les Mille et Une Nuits*, Contes Arabes Traduits en Français, I-XII, Paris 1704-1717.

GAUDEFROY-DEMOMBYNES, Maurice, *Mahomet*, (Édition Albin Michel), Paris 1969.

-----, *La Grammaire de l'arabe Classique*, (Régis Blachère ile birlikte), Paris 1937.

-----, *Histoire des Benoul Ahmar, rois de Grenade*, Paris 1898.

-----, *Les cérémonies du mariage chez les indigènes en Algérie*, Paris 1900.

-----, *Les cent et une nuits, Traduites de l'arabe*, Paris 1911.

-----, *La Syrie à l'époque des Mamelouks d'après les auteurs arabes*, Paris 1923.

-----, *Le pèlerinage à la Mekke*, Étude d'histoire religieuse, Paris 1923.

-----, *Masalik al-abçâr: l'Afrique, moins l'Égypte*, Paris 1928,

-----, *Le Monde musulmane jusqu'aux croisades*, Paris 1934.

-----, *Voyage d'Ibn Jobair*, Paris 1949-1956.

-----, *Les institutions musulmanes*, Paris 1921.

GAGNIER, Jean, *La vie de Mahomet traduite et compilée de l'Alcoran, des Traduction authentiques de la Sonna et des meilleurs auteurs arabes*, Amsterdam 1732.

GARDET, Louis, *La Pensée religieuse d'Avicenne*, Paris 1951.

GILLIOT, Claude, "Bulletin d'Islamologie et d'Études Arabes", in *Revue des Sciences Philosophiques et Théologies*, tome: 82, nu. 3, Paris 1998.

GRIMME, H., *Mohammed*, Münster 1892.

GOLDZIHNER, Ignaz, *İslâm Tefsir Ekolleri* (çev. Mustafa İslâmoğlu), Ankara 1997.

GUNNY, Ahmad, *The Prophet Muhammad in the West, 1650 to the present*, The Islamic Foundation, Leicestershire 2010.

-----, *Image of Islam in the Eighteenth-Century Writings*, London 1996.

GÜNDÜZ, Şinasi, “Maniheizm”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yay., Ankara 2007.

-----, “Maniheizm”, *DİA*, XXVII, Ankara 2003, ss. 575-577.

-----, *Pavlus: Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), I-II, Ankara 2003.

-----, *Le Prophète de l'Islam*, 2 vol., Paris 1959.

-----, *Mecmûatü Vesâiku's-Siyâsiyye li ahdi'n-Nebevî ve Hulefâi'r-Râside, Daru'n-Nefais*, Beyrut 1985.

-----, *Hiz. Peygamber'in Savaşları*, (Ter. Salih Tuğ), İstanbul 1981.

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975.

HIDIR, Özcan, “Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm”, *EskiYeni*, sayı: 4, Ankara 2007, ss. 57-68.

-----, “İslâm'ın Yahudi Kökeni Teorisi İle İlgili İddialar ve Çalışmalar”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, sayı: 1, İstanbul 1998, ss. 155-168.

-----, “XX. Yüzyıl Oryantalist Çalışmalarda Hiz. Peygamber İmajı”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. III, sayı: 2, İstanbul (Temmuz-Aralık) 1998, ss. 141-165.

HUGO, Victor, *Œuvres Poétiques*, (édit. Pierre Albouy), I, Paris 1964.

HÜSEYİN, Asaf-OLSON, Robert-KUREŞİ, Cemil, *Oryantalistler ve İslamiyetçiler*, (çev. Bedirhan Muhib), İstanbul 1989.

İŞİK, Aydın, *Bir Felsefî Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, Elis Yayınları, Ankara 2006.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebu'l-Hasen İzzüddin Ali (ö. 630/132), *Al-Kâmil fi't-Târih* (İbn-el-Athiri chronicon), éd. Tornberg, tome: I-II, Leiden 1851.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (tah. Mustafa es-Sakkâ), I-II, Kahire 1955.

-----, *Sîra, Das Leben Muhammeds*, (éd. F. Wüstenfeld), Göttingen 1859-1860.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed (ö. 711/1311, *Lisânu'l-Arab*, Dâr Sadır trz, XV, Beyrut 1956.

İBN İSHÂK, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîretu İbn İshâk*, (tah. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.

el-İSFEHÂNÎ, Rağıb, Ebû'l-Hasan el-Hüseyn b. Muhammed (ö. 425/954), *Müfredat, Kur'ân Istılahları Sözlüğü*, (çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu), II, İstanbul 2007.

İBN SA'D, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230/844), *Tabaqât* (Biographien Muhammeds, seiner Gefährten, etc., (éd. Mittwoch, Horowitz, Sachau), tome: I-II, Leiden 1904.

-----, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, (tah. Ali Muhammed Ömer), I-XI, Kahire 2001.

KALIN, İbrahim, *İslam ve Batı*, İstanbul 2007.

KAPAR, M. Ali, "Kus b. Sâide", *DİA*, XXVI, İstanbul 2003, s. 460.

KARAKAYA, Talip, "Rönesans ve Aydınlanma Dönemi'nde Avrupa'da Hz. Peygamber'in Kişiliğiyle ilgili Yapılan İlk Çalışmalar ve Örnekler", *SDÜİF, IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, İsparta (19-20 Nisan) 2001, ss. 300-310.

KARLIĞA, Bekir, *İslâm Düşüncesi'nin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*, Litera Yay., İstanbul 2004.

KAVAS, Ahmet, “Geçmişten Günümüze Fransız Şarkiyatçılığı ve Kurumları”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı’da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara 2003, ss. 109-147.

-----, “Journal Asiatique”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, ss. 582-583.

-----, “Vefeyât: Maxime Rodinson (1915-2004)”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı: 12, İstanbul 2004, ss. 163-166.

KILIÇ, Recep, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ankara 2002.

KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, “Çağdaş Siret Literatüründe ‘Sol’ Çizgiler”, *İslâmiyât*, c. V, sayı: 2; Ankara (Nisan-Haziran) 2002, ss. 183-186.

KORKUT, Şenol, “Batı Düşüncesinde İslâm ve Hz. Muhammed İmajı (Genel Bir Okuma)”, *MÜİFD*, sayı: 34 (2008/1), İstanbul 2008, ss. 5-54.

KÜÇÜK, Hülya, “Maxime Rodinson”, *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, ss. 153-155.

LAMMENS, Henri, “L’âge de Mahomet”, *Journal Asiatique*, Série 10, XVII, Paris 1911, p. 209-250.

-----, *Le Berceau de l’Islam*, Rome 1914.

LE NOUVEAU PETIT ROBERT, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Montréal 1993.

LEWIS, Bernard, *Comment l’Islam a Découvert de l’Europe* (çev. Annick Pélissier), Paris 1995.

LOWE, L., *Critical Terrains: French and British Orientalism*, Ithaca 1994.

MARGOLIOUTH, D. S., *Mohammedan the Rise of Islam*, New York 1905.

MASSON, Michel, “A propos de la forme du nom de Mahomet”, *Bulletin de la SELEFA*, nu. 2, Paris 2003, p. 3-4.

METİN, İsmail, “Tiyatro, Karikatür ve Film Provokasyonları Bağlamında Fransız Basınında İslâm ve Hz. Muhammed İmajı”, *BÜİFD*, sayı: 4, Yozgat 2014, ss. 91-104.

-----, *Ammâr b. Yasîr ve Ailesi (Yüksek Lisans Tezi)*, CÜSBE, Sivas 2006.

-----, “Maxime Rodinson, *Mahomet*, Éditions du Seuil, Paris 1994”, *HÜİFD*, c. 13, sayı: 26, Çorum 2014, ss. 215-219.

-----, “Régis Blachère, *Le Problème de Mahomet*, Press Universitaires de France (PUF), Paris 1952”, *Dinî Araştırmalar*, c. 18, sayı: 46, Ankara 2015, ss. 250-256.

De MEYNARD, Barbier, *Les Prairies d’Or*, I-IX, Paris 1861-1877.

MOHL, Jules, *Vingt-sept ans d’Histoire des Études Orientales, Rapports faits à la Société Asiatique de Paris de 1840 à 1867*, I-II, Paris 1879-1880.

MUIR, William, *The Life of Muhammad*, I-IV, London 1858,1894.

el-MÜSLİM, Ebu’l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbüri (261/875), *el-Câmiu’s-Sahîh*, (tah. M. Fuad Abdülbaki), I-III, İstanbul, 1981.

NARGÜL, Veysel, *Kur’an ve Hz. Peygamber’in Uygulamaları Işığında Cihad (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2005.

NÖLDEKE, Theodor, *Geschichte des Qorans*, 1860.

-----, *Kur’ân Tarihi*, (çev. Muammer Sencer), İstanbul 1970.

NUHOĞLU, Hidâyet, “Régis Blachère”, *DİA*, VI, İstanbul 1992.

ÖNKAL, Ahmet, “Hz. Peygamber’in Ümmîliği”, *SÜİF Dergisi*, Konya 1986, sayı: 2, ss. 249-260.

ÖZ, Şaban, “Oryantalist Düşüncede Hz. Peygamber’i Tanımlama Paradoksu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. VII, sayı: 2, Samsun 2007, ss. 171-184.

ÖZTÜRK, Levent, *İslam Toplumunda Hıristiyanlar*, İstanbul 1998.

PERİN, Cevdet, *Fransız Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, I, 1948.

PARET, Rudi, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968.

-----, “Ummi”, *Encyclopédie de l’Islam*, IV, Leiden 1934.

PASCAL, Blaise, *Les Pensées*, Paris 1671.

PIRENNE, Henri, *Mahomet et Charlemagne*, Paris 1992.

-----, *Hız. Muhammed ve Charlemagne*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul 2006.

PIERRE LAROUSSE, *Grand Dictionnaire Universelle du XIX. Siècle*, “Mahomet” mad., X. Paris trz.

PRIDEAUX, Humphrey, *Life of Mahomet, The True Nature of Imposture*, London 1697.

-----, *La Vie De L’Imposteur Mahomet*, Paris 1699.

REIG, Daniel, *Dictionnaire Arabe-Français Français-Arabe*, Paris 1983.

RENAN, Ernest, *Essai de morale et de critique*, Paris 1886.

ROBERT, Paul, *Le Petit Robert*, Paris 1982.

RODINSON, Maxime, *Mahomet* (Éditions du Seuil), Paris 1994.

-----, *Muhammed, Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, (çev. Atilla Tokatlı), Doruk yay., İstanbul 2008.

-----, *La Fascination de l’Islam*, Paris 1980. (*Batıyı Büyüleyen İslâm*, çev. Cemil Meriç, İstanbul 1983.)

-----, “Bilan des études Mohammediennes”, in *Revue Historique*, CCXXIX, Paris 1963, pp. 169-220.

-----, “Hız. Muhammed’le İlgili Araştırmaların Bilançosu”, (çev. Abdullah Aydınlı), *SÜİFD*, Sakarya 2005, cilt: XII, ss. 157-218.

-----, *İslam et capitalisme*, Paris 1966. (Eserin bazı Türkçe çevirileri: *İslam ve Kapitalizm*, çev. Fevzi L. Topaçoğlu, İstanbul 1996, 2002; *İslâmiyet ve Kapitalizm*, çev. Orhan Suda, İstanbul 1969).

-----, *Magie, médecine et possession à Gondar*, Paris 1967.

-----, *Israël et le refus arabe, 75 ans d'histoire*, Paris, 1968.

-----, *Marxisme et monde musulman*, Paris 1972.

-----, *Les Arabes*, PUF, Paris 1979.

-----, *Peuple juif ou probleme juif ?*, Paris 1981.

-----, *L'İslam: politique et croyance*, Fayard, Paris, 1993

-----, *De Pythagore à Lénine: des activismes ideologiques*, Paris 1993.

-----, *Entre İslam et Occident* (entretiens avec Gérard D. Khoury), Paris 1998.

-----, *Souvenirs d'un marginal*, Paris 2005.

-----, “Recherches sur les document arabes relatif à la cuisine”, extrait de la *Revue des études İslâmiques*, vol. XVII, Paris 1949.

-----, “L’Arabie avant L’İslâm”, in *Histoire universelle*, tome: II, Gallimard, Paris 1957.

-----, “La lune chez les Arabes et dans l’İslam”, in *La Lune, mythes et rites*, Paris, 1962.

-----, “Les Sémites et L’Alphabet, Les écritures sud-arabiques et éthiopiennes” et “Le monde İslâmique et l’extension de l’écriture arabe”, in *L’Écriture et la psychologie des peuples*, Paris 1963. pp. 131-146 et pp. 263-274.

-----, “A Critical Survey of Modern Studies on Muhammed”, in *Studies on İslam*, New York 1981, pp. 23-85.

SAİD, Edward, *Oryantalizm*, (ter. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1989.

-----, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları* (çev. Berna Ülner), İstanbul 2008.

SALAZAR, Philippe J., *Mahomet, Récits français de la vie du Prophète*, Casablanca 2005.

SARAÇ, Tahsin, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 1985.

SARIÇAM, İbrahim, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay., Ankara 2007.

-----, "Hız. Muhammed Hakkında Oryantalist Yaklaşımlara Oryantalist Cevaplar", *Sîret Sempozyumu-II, Türk-İslâm Tarihinde ve Batı'da Hız. Muhammed Algısı*, 30 Nisan-1 Mayıs 2011, Bilecik Üniv. Yay., Bilecik 2012, ss. 53-64.

SARIÇAM, İbrahim-ERŞAHİN, Seyfettin, "Batı Oryantalizminin Hız. Peygamber'e Bakışı", *EskiYeni*, sayı: 5, Ankara 2007, ss. 5-21.

SARIÇAM, İbrahim-ÖZDEMİR, Mehmet-ERŞAHİN, Seyfettin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hız. Muhammed Tasavvuru*, Nobel Yay., Ankara 2011.

SAVARY, Claude, *Le Coran*, (Édition de Savary), Paris 1960.

SÉNAC, Philippe, *L'Image de l'Autre, Histoire de l'Occident Médiéval face à l'Islam*, Paris 1983.

SENCER, Muzaffer, *Yöntembilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1981.

SEZGİN, Fuat, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956.

ES-SİBÂÎ, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, (çev. Mücteba Uğur), Beyan Yay., İstanbul 1993.

SOUTHERN, R. W., *Western Wiews of Islam in the Middle Ages*, London 1962.

SÖNMEZSOY, Selahattin, *Kur'ân ve Oryantalistler*, Ankara 1998.

SPRENGER, A., *Das Leben und die Lehre des Mohammed*, Berlin 1861-1865.

ŞENAY, Bülent, “Yahudi-Hıristiyan İlişkilerinin Tarihi, Anti-Semitizm ve Oryantalizm”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak, Batı’da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Adapazarı, 11-12 Mayıs 2002, DİB Yay., Ankara 2003.

ŞİMŞEK, Sait, “Şeytan Ayetlerine Dayanak Teşkil Eden Garanik Rivâyeti’nin Tarihî Değeri”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, sayı: 2, İstanbul 1993.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Târihu’r-Rüsûl ve’l-Mülûk*, Kahire, trz.

-----, *Ta’rîkh al-umam wa-l-mulûk (Annales...)*, (ed. De Goeje), Leiden 1879.

THÉOPHANE le CONFESSEUR, *Migne, Patrologie Grecque*, Vol. 108.

TRESMONTANT, Claude, *Le Problème de la Révélation*, Paris, Édition du Seuil 1969.

TOPALOĞLU, Bekir, “Abdullah”, *DİA*, I, İstanbul 1988, ss. 75-76.

TUNCER, Byran S., *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam*, (çev. Ahmet Demirhan), İstanbul 1991.

TURPIN, François - Henri, *Histoire de la Vie de Mahomet, Législateur de l’Arabie*, Paris, trz.

VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü’l-Meğâzî*, (tah. Marsden Jones), I-III, Beyrut 1984.

De VAUX, Carra, *La Légende de Bahîrâ, ou Un moine chrétien auteur du Coran*, Paris 1898.

WATT, Montgomery, *H. Muhammed Mekke’de*, (çev. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1986.

-----, *Kur’ân’a Giriş*, (trc. Süleyman Kalkan), Ankara 1998.

-----, *Hazreti Muhammed* (çev. Hayrullah Örs), İstanbul 1963.

WEIL, Gustav, *Mahomet savait-il lire et écrire?*, Florence 1880.

VOLTAIRE, François M. A., *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophète*, Amsterdam, 1741.

-----, *Türkler Müslümanlar ve Ötekiler* (derleyen: Osman Yenseni), Ankara 1969.

YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ya'kûb (294/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, (tah. Abdu'l-Emîr Mühenna), Beyrut 1993.

YAŞAR, Hüseyin, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, İstanbul 2010.

YILDIRIM, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Işık Akademi Yay., İstanbul 2012.

YÜCEL, Ahmed, *Oryantalistlerin Gözüyle İslam*, İstanbul 2003.

ZAKZUK, M. Hamdi, *Oryantalizm ve Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı* (çev. Abdülaziz Hatip), İzmir 1993.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://fr.wikipedia.org/wiki/Mahomet> (Erişim: 06.11.2012)

<http://www.institut-de-france.fr/> (Erişim: 17.04.2012)

<http://tdk.gov.tr/> (Erişim: 13.02.2014)

<http://www.inalco.fr/> (Erişim: 14.09.2012)

<http://www.felsefe.gen.tr> (Erişim 14.04.2015)

http://en.wikipedia.org/wiki/Chanson_de_geste (Erişim 12.11.2013)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Maurice_Gaudefroy-Demombynes (Erişim 21.02.2012)

http://fr.wikipedia.org/wiki/L'Évolution_de_l'humanité (Erişim: 21.05.2014)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Régis_Blachère (Erişim: 11.06.2011)

<http://www.universalis.fr/encyclopedie/regis-blachere/> (Erişim: 06.08.2013)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Maxime_Rodinson (Erişim: 15.05.2012)

<http://www.chanson-de-geste.com/> (Erişim: 20.12.2013)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Roland_Destan (Erişim: 05.06.2013)

http://fr.wikipedia.org/wiki/La_Chanson_de_Roland (Erişim: 22.08.2013)

<http://gallica.bnf.fr.> (Erişim: 10.07.2014)

http://fr.wikipedia.org/wiki/Thérèse_d'Avila (Erişim: 22.10.2014)

<http://fr.wikipedia.org/wiki/Anachronisme> (Erişim: 14.10.2014)

<http://www.persee.fr/web/revues/home> (Erişim: 28.08.2013)

http://www.ebooksgratuits.com/html/contes_mille_et_une_nuits_tome1.html
(Erişim: 09.12.2014)

http://www.selefa.asso.fr/files_pdf/AcBul09T02.pdf (Erişim: 05.10.2013)

<http://www.sonpeygamber.info/ronesans-ve-aydinlanma-doneminde-avrupa-da-hz-peygamber-in-kisiligiyle-ilgili-ilk-calismalar> (Erişim: 12.10.2013)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Henoteizm> (Erişim: 06.11.2012)

<https://fr.wikisource.org/wiki/Pensées> (Erişim: 05.02.2013)

<http://fr.wikipedia.org/wiki/Lévirat> (Erişim: 22.12.2014)

<https://fr.wikipedia.org/wiki/Vulgate> (Erişim: 11.02.2014)

<https://de.wikipedia.org/wiki/Midrasch> (Erişim: 08.03.2013)

https://fr.wikipedia.org/wiki/Ordre_national_de_la_Légion_d'honneur (Erişim: 10.02.2014)

EK
KAYNAKÇA
(FRANSIZCA SİYER LİTERATÜRÜ)

ABBADIE, J., *Traité de la vérité de la religion Chrétienne*, I-II, Rotterdam 1684.

ACHARD, Paul, *L'Histoire de la Méditerranée, Mahomet*, Paris 1942.

ADEM, Yakup, *Le prophète Mohammad*, Paris 2005.

AFFES, Habib, *C'est qui le prophète Mohammad ?*, Paris 2004.

ALI, Mohamed, *La Pensée de Mahomet*, Paris 1992.

ALPHANDÉRY, P., "Mahomet anti-christ dans le moyen âge Latin" *Mélanges Hartwig Derenbourg* (éd. Ernest Leroux), Paris 1909, pp. 261-277.

ANDRAE, Tor, *Mahomet, Sa Vie et Sa Doctrine*, (Fr. çev. Jean Gaudefroy-Demombynes), Paris 1945.

-----, *Les Origines de L'Islam et le Christianisme*, Paris 1955.

ANONYME (Anonim), *Les Amours de Mahomet écrit Par Aesha, une de ses femmes*, Paris 1750.

ANONYME, *Le Traité des trois imposteurs*, (éd. Pierre Rétat), St-Etienne 1973.

ANONYME, *Le Traité des trois imposteurs et l'Esprit de Spinoza*, (éd. Françoise Charles-Daubert), Oxford 1999.

ANONYME, *Mahomet et Mandarin, Dialogue*, Paris 1758.

AUDEMARD, J., *Étude critique sur le caractère religieux de Mahomet*, Strasbourg 1868.

ARKOUN, Mohammed, *L'Islam, morale et politique*, Paris 1986.

ARNALDEZ, Roger, *Mahomet ou la predication prophétique*, Paris 1975.

ATALLAH, Wahip, *Mahomet: un homme, un destin*, Golion 2005.

AZIZ, P., *L'homme du Coran , Vie et enseignement*, Paris 2001.

-----, *Mahomet, le Glaive, l'Amour et la Foi*, Paris 1997.

AZZI, Joseph-LACROIX, M., *La vie privée de Mahomet: D'après les auteurs musulmans*, Paris 2007.

BACHELET, M. T., *Mahomet et les Arabes*, Paris 1853.

BADÏR, M. G., *Voltaire et l'Islam, Studies on Voltaire and the Eighteenth Century*, vol. 125, (éd. Th. Besterman), Banbury 1974.

BARRAU, J. J., *Histoire politique des peuples musulmans depuis Mahomet jusqu'à nos jours*, Paris 1842.

-----, *Histoire politique des peuples musulmans depuis Mahomet jusqu'à nos futures de l'Orient*, Paris 1842.

BAROIS, Jean, *Mahomet, le Napoléon du ciel*, Paris 1943.

BARTHÉLEMY, Saint Hilaire, *Mahomet et le Coran*, Paris 1865.

BASEETI-SANI, G., *Mohammed et Saint François*, Ottawa 1959.

BASSET, R., "Hercule et Mahomet", in *Journal des Savants*, Paris 1903.

BAYLE, Pierre, *Dictionnaire historique et critique*, "Mahomet" mad., Rotterdam 1697. (Troisième édition, revue, corrigée et augmentée, Rotterdam 1720).

BEAUMONT, Pierre de, *Mahomet, fondateur de l'Islam*, Paris 1995.

BEAUFAYS, Ignace, *L'oeuvre de Mahomet*, Bruxelles 1922.

De BEAUVAIS, Vincent, *Speculum Historiale*, in *Bibliotheca Mundi*, V. Bellovacensis speculum quadruplex, Douai 1629.

-----, *Speculum Historiale*, Argentorati, J. Mentelin, 1473.

BLACHÈRE, Régis, *Le problème de Mahomet*, PUF (Press Universitaires de France), Paris 1952.

-----, *Le Coran, Traduction selon un essai de reclassement des sourates*, Paris 1947-1951, (I-II-III).

BLACHÈRE, Régis, (éd.) , F. DURAN, H. DELATTRE, *Dans les pas de Mahomet*, Paris 1955.

De BORNIER, Henri, *Mahomet*, Drame, Paris 1890.

De BOULAINVILLIERS, Henri Comte, *La vie de Mahomet avec des réflexion sur la religion Mahométane et les coutumes des Musulmans*, Londres 1730, Amsterdam 1731.

-----, *Histoire des Arabes, avec la vie de Mahomet*, Amsterdam 1730.

BURGHARD, H., *Essai sur Mahomet et la dogmatique du Coran*, Strasbourg 1862.

BOUSSEROUEL, H., *Muhammad (salut et bénédiction sur lui) et ce que pensent les Occidentaux*, Paris 1998.

CAMBIER, Guy (éd.), *La Vie de Mahomet (par Embricon de Mayence)*, Bruxelles 1962.

CHABBI, Jacqueline “Histoire et tradition sacrée: la biographie impossible de Mahomet”, *Arabica*, tome: 43, Paris 1996.

CHANSON de ROLAND, (éd. J. Bidier), Paris 1980.

CARATINI, Roger, *Mahomet vie du prophète*, Paris 1993.

CARNOY, Dominique, *Le Miroir de Mahomet; L'Islam des Recits de Voyage Français en Orient Dans la Seconde Moitié du Dix-Septieme Siècle*, Paris 1994.

CASANOVA, Paul, *Mahomet et la Fin du Monde*, Étude critique, Paris 1911.

CAINE, Hall, *Mahomet*, London 1890.

CHARLES - J. Ledit, *Mahomet, Israel et Le Christ*, Paris 1956.

CHÉRIFI, Mohamed Jamîl, *Le prophète de l'Islam, l'avènement de sa mission, aperçu sur les cinq piliers, les bases de la foi musulmane*, Paris 2004.

COLIN, G. S., *Notes sur l'origine du nom de "Mahomet"*, Paris 1925.

COLLECTIF, *Traité des trois imposteurs: Moïse, Jésus, Mahomet*, Relié, 2001.

COLLOQUE de STRASBOURG, *La vie du prophète Mahomet*, Université de Strasbourg 1980; Paris: PUF 1983.

COURTELLEMONT, Guy, *Le Pionnier Photographe de Mahomet*, C. Lacour, 1994.

COULIBALY, Claude, *Le prophète de l'Islam: envoyé de Dieu ou Imposteur?*, Paris 2006.

DAMASCÈNE, Jean, *Écrits sur l'Islam et Dialogue avec un Sarrasin*, Paris 1992.

DELAPORTE, P. - H., *Vie de Mahomet, d'après le Coran et les historiens arabes*, Paris 1874.

DELCAMBRE, Anne-Marie, *Mahomet: La Parole d'Allah*, Paris 1987.

DERMENGHEM, Émile, *La vie de Mahomet*, Paris 1929.

-----, *Mahomet et la Tradition Islamique*, Editions du Seuil, Paris 1955.

D'HERBELOT, Barthélemy, *Bibliothèque Orientale ou Dictionnaire contenant Généralement tout ce qui regarde la connaissance des peuples d'Orient*, Paris 1697.

DINET, E., *La Vie de Mohammed, prophète d'Allah*, Paris 1937.

DJAÏT, Hichem, *La Vie de Muhammad, I, Révélation et Prophétie*, Paris: Fayard, 2007.

-----, *La Vie de Muhammad, II, La Prédication prophétique à La Mecque*, Paris: Fayard, 2008.

DUCASSE, Raymond, *Mahomet dans son temps*, Genève 1908.

Du PONT, Alexandre, *Le Roman de Mahomet et Livre de la Loi au Sarrazin*, (par Raymond Lulle, M. Reinaud et Francisque Michel), Paris 1831.

Du PONT, Alexandre-LULLE, Raymond, *Roman de Mahomet, en vers du XIIIe siècle Livre de la loi au Sarrazin, en prose de XIVe siècle*, Paris 1831.

Du RYER, André, *L'Alcoran de Mahomet*, (Translaté d'Arabe en français), Paris 1647.

DJAZAÏRI, Abou Bakr, D., *Le Prophète bien-aimé*, Paris 2003.

EBU'L-FIDÂ, *Vie de Mohammed*, (accompagné d'une traduction française et de notes. Par A. Noël Des Vergers), Paris 1837.

FAHD, Toufic, *La vie du prophète Mahomet*, Strasbourg 1983.

GABRIEL, Mark, *Jésus et Mahomet: Profondes différences et surprenantes ressemblances*, Ourania, 2007.

GABRIELI, Francesco, *Mahomet, Présentation de Mahomet, Textes de Mahomet, Ibn Ishaq, Dante...*, Paris: Albin Michel 1965.

-----, *Mahomet et les grandes conquêtes arabes*, Paris 1967.

GAGNIER, Jean, *La vie de Mahomet traduite et compilée de l'Alcoran, des Traduction authentiques de la Sonna et des meilleurs auteur arabes*, Amsterdam 1732.

GARAUDY, Roger, *L'Islam habite notre avenir*, Paris 1981.

GARDET, L., "Le Prophète", in *Table Ronde*, nu. 126, Paris 1956.

GAUDEFROY-DEMOMBYNES, Maurice, *Mahomet*, (Éditions Albin Michel), Paris 1969.

GONDAL, J. L., *Mahomet et son oeuvre*, Paris 1910.

GUNNY, A., *The Prophet Muhammed in French and English Literature, 1650 to the present*, The Islamic Foundation, United Kingdom 2010.

-----, "La Traité des trois imposteurs et ses origines arabes", in *Dix-Huitième Siècle*, 1996, vol. 28, pp. 169-174.

GUILLAUME de TRIPOLI, Le livre de L'état des Sarrasins et de Mahomet, cité dans SINNER, *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecae Bernensis*, 1772, tome: II, p. 281.

GHEORGHIU, Virgil, *La Vie de Mahomet*, Paris: Librairie Plon 1962.

HAJA, Fdal, *Khadija: épouse du prophète Mohammed*, Paris 2001.

HAMÏDULLAH, Muhammed, *Le Prophète de l'Islam, (I: Sa vie; II: Son oeuvre)*, Paris 1959.

HANNE, Olivier, *Mahomet, Aux Sources de l'Islam*, Paris 2007.

HERTRICH, Charles, *Le Génie mystique de Mahomet: prophète d'Allah*, Saint-Etienne 1943.

HOLMA, H., *Mahomet, prophète des Arabes, esquisses de la vie de Mahomet et des origines de l'Islam*, Paris 1946.

HUGO, Victor, *La Mort de Mahomet, De l'Islam, L'an Neuf de l'Hégire*, Paris 1859.

HUGOZ, Jean-Pierre Peroncel, *Le Radeau de Mahomet*, Paris 1984.

HUSSEIN, Mahmoud, *Al-sîra, Le prophète de l'Islam raconté par ses compagnons*, Paris 2006.

HILDEBERT de TOURS, *Distiques: Vie de Muhammad*, Paris 1133.

IMBERDIS, Victor- RAPHAEL, Simon, *Mahomet et l'Islam, étude historique*, Paris 1876.

IRVING, Washington, *Vie de Mahomet*, Paris 1865.

ISLAM, Yusuf, *La vie du dernier Prophète* (trad. Iman et Tariq Ramadan), Lyon 2004.

İBN HİŞÂM, *La vie du prophète Mahomet, Epitomé ou abrégé* (trad. W. Abdallah), Paris: Fayard 2004.

KADDA, M.-LE GUEVELLOU, J. M., *Mahomet*, Paris 1980.

LAFITTE, Serge, *Mahomet et l'Islam des Origines*, Paris: Plon 2006.

LAMAITRASSE , E.- DUJARRIC, G., *Vie de Mahomet d'après la Tradition*, Paris, 1897.

LAMARTINE, Alphonse de, *La vie de Mahomet*, Paris 1854.

-----, *La vie de Mahomet, vol. 1, Histoire de la Turguie*, (réédition. Ali Kurhan, Osama Khalil), Paris 2005.

LAMOURE, Livia, *La Vie de Mahomet*, Paris 1962.

LEDIT, C. J., *Mahomet, Israël et le Christ*, Paris 1956.

LEHUGEUR, Paul, *Mahomet*, Paris 1884.

LEFLOCH, Louis, *Mahomet, Tragi-comédie*, Paris 1867.

LEROUGE, Raymond, *Vie de Mahomet*, Paris 1939.

LEWIS, Bernard, *Comment l'Islam a Découvert de l'Europe* (Fr. çev. Annick Pélissier), Paris 1995.

LOIKRISSI, E. M.- BOUSSEROUEL, H., *Les épouses du Messenger, Mohammed: mères des croyants ...* , Paris 1997.

MAGHREBI, Mohamed, *La vie du Prophète bien-aimé; Mohammed et la naissance de l'islam*, Paris 2003.

MAHMUD, Mustafa, *Muhammad: un essai pour la compréhension de la vie du Prophète*, Paris 2004.

MANDEL KHAN, G., *Mahomet le prophète*, Paris 2002.

MARTINO, P., "Mahomet en France au XVII et au XVIII siècles" Actes du XIV. *Congres des orientalistes en Alger*, Paris 1907, tome: III, pp. 206-241.

MARCHAND, René, *Mahomet, Contre-enquête un despote contemporain, une biographie officielle truquée, quatorze siècles de désinformation*, (Éditions de l'Échiquier), Paris 2006.

MARCHANT, Kerena, *Mahomet et l'Islam*, Montréal 2003.

MARCOLINI, P., "Le de tribus impostoribus et les origines arabes de l'athéisme européen", in *Les Cahiers de l'ATP*, October 2003, pp. 1-10.

MASSIGNON, Louis, "La legende 'De tribus impostoribus' et ses origines islamiques", in *Opera Minora*, Beyrut 1963.

MIQUEL, André, *Voyage nocturne de Mahomet, suivi de L'Aventure de la parole*, Gallimard, I-III, Paris 1991-1996.

MILLS, Charles, *Histoire du mahométisme*, Paris 1825.

MORÉRI, L., *Le grand dictionnaire historiques*, Paris 1683.

MOSTESQUIEU, C., de Secondat, *Lettres Persanes*, Paris 1721.

NADWI, Abou el-Hasan Ali, *Mohammed, messenger de Dieu*, Paris 1999.

PASCAL, B., *Pensées*, (éd. Ch. M. Des Grandes), Paris 1664.

PASTORET, Emmanuel de, *Zoroastre, Confucius et Mahomet comparés comme sectaires, législateurs et moralistes*, Paris 1788.

PELLAT, Charles, "La Légende de Mahomet au Moyen Age", dans *En terre d'Islam*, Paris 1943, nu. 23, pp. 123-144.

De PERCEVAL, Caussin, *Essai sur l'histoire des Arabes avant l'Islamisme, pendant l'époque de Mahomet jusqu'à la réduction de toutes les tribus sous la loi musulmane*, Paris 1847.

PÉTIS DE LA CROIX, François, *Mille et un Jours, Contes Persans*, Paris 1710.

PIERRE le VÉNÉRABLE, *Lettre à Bernard de Clairvaux, Vie de Muhammad*, Paris 1143.

- PIRENNE, Henri, *Mahomet et Charlemagne*, Bruxelles, 1937, Paris 1992.
- PRIDEAUX, Humphrey, *Vie de l'imposteur Mahomet*, Paris 1699.
- PRIDEAUX, M., *La vie de Mahomet*, Amsterdam 1668.
- PRIEUR, Jean, *Muhammad, prophète d'Orient et d'Occident*, Monaco 2003.
- POTIN, Jacques-De BEAUMONT, Pierre, *Mahomet, Fondateur de l'Islam*, Paris: Fayard 1995.
- RABBATH, Edmond, *Mahomet: Prophète Arabe et Fondateur d'Etat*, Beyrut 1989.
- RAMADAN, Tariq, *Muhammed, Vie du Prophète*, Paris 2007.
- RAQUIN, Bernard, *Un Juif nommé Mahomet, Mahomet a-t-il existé? Enquête sur les monothéismes*, Paris 2005.
- RAHMATOULLAH, M. F., *Mahomet, prophète de l'Islam*, Paris 1980.
- RENAN, Ernest, "Mahomet et les origines de l'islamisme", *Revue des deux Mondes*, Paris 1851.
- , *Oeuvres complètes*, (éd. Henriette Psichari), I-X, Paris 1947.
- RIZZITANO, U., *Mahomet*, Paris 1973.
- RODINSON, Maxime, *Mahomet*, Paris, (Éditions du Seuil), 1994.
- , "Bilan des études Mohammediennes", in *Revue Historique*, CCXXIX, Paris 1963, pp. 169-220.
- , "La vie de Mahomet et le problème sociologique des origines de l'Islam", *Diogène* 1957.
- , *L'Islam: Mahomet et les origines de l'Islam*, Paris 1957.
- , "The Western image and Western studies of Islam", in *The legacy of Islam*, (é. J. Schacht and C.E. Bosworth), Oxford 1974.

ROTY, Yacoub, *L'Exemple du Prophète (Amine et Amina: l'enseignement islamique familial-Collection Vivre l'Islam)*, Paris 2003.

SABANEH, E. S., *Muhammad b. Abdallah, le Phophète*, Paris 1981.

SACY, Silvestre de, *Mémoires sur les antiquités de la Perse et sur l'histoire des Arabes avant Mahomet*, Paris 1793.

SAID, Edward, *Orientalism*, London and New York 1978.

SALAZAR, Philippe-Joseph, *Mahomet, Récits Français de la Vie du Prophète*, Casablanca 2005.

SANIYASNAIN KHAN, *Mohammad: le prophète*, Lyon 2004.

SAUNIER, Annie, *Mahomet ou La naissance de l'Islam*, Paris 1998.

SAVARY, M., *Morale de Mahomet ou Recueil des plus pures maximes du Coran*, Paris 1784.

-----, *Le Coran, Précédé d'un Abrégé de la Vie de Mahomet tiré des écrivains orientaux les plus estimés*, Paris 1821.

SAYOUS, E., *Jésus-Christ d'après Mahomet*, Paris and Leibzig 1880.

SERRALDA, Vincent, *Le combat de Mahomet*, Paris 1986.

SOKOLNICKI, M., "Mahomet, législateur des femmes, ses opinions sur le Christ et les chrétiens", *Revue des deux mondes*, Paris 1846.

STÉTIÉ, Salah, *Mahomet*, Paris 2001.

TALLANDIER, J., *Mahomet, le Créateur de l'Islam*, Paris 1974.

TARAYRE, Michel, "L'Image de Mahomet et de l'Islam dans une Grand Encyclopedie du Moyen Age, le Speculum Historiale de Vincent de Beauvais", *le Moyen Age*, 2/2003, tome: CIX, p. 313-343; (www.cairn.info/revue-le-moyen-age-2003-2-page-313.htm. DOI : 10.3917/rma.092.0313).

TOMICHE, Nadia, "Mahomet et les Origines de l'Islam", *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, Paris 1963, Vol: 18, Nu: 6, p. 1183-1185.
(<http://www.persee.fr>)

TURPIN, François-Henri, *Histoire de la Vie de Mahomet, Législateur de l'Arabie*, Paris 1773.

-----, *Histoire de la vie de Mahomet*, I-III, Paris 1773-1779.

THÉRY, G., *Voici le vrai Mohammed et le faux Coran*, Paris 1960.

TROUPEAU, G., "La biographie de Mahomet dans l'oeuvre de Barthélemy d'Edesse", *Studies on Islam*, New York 1981, pp. 147-157.

VENTURINI, D., "Un Prophète Philosophe? Une Vie de Mahomed à l'aube des Lumières", in *Dix-Huitième Siècle*, Paris 1992, no. 24, pp. 321-331.

-----, "Imposteur ou législateur? Le Mahomet des Lumières", *SVEC*, Paris 2000, vol. 2, pp. 243-262.

VOLTAIRE, François M. A., *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophète*, Paris 1736.

-----, *Le Fanatisme ou Mahomet le Prophète*, Lille 1741.

-----, *Mahomet: tragédie; représentée sur le théâtre de la Comédie française à Paris*, Bruxelles 1752.

VIEILLARD, R., *Mohammed, Messenger d'Allah*, Paris 1962.

WATT, W. M., *Mahomet à La Mecque*, Paris 1958.

-----, *Mahomet à Médine*, Paris 1959.

WEIL, Gustav, *Mahomet savait-il lire et écrire?*, Florence 1880.

WIET, Gaston, *Grandeur de l'Islam*, Paris 1961.

YOUSSEF, Ahmed, *Bonaparte et Mahomet: le conquérant conquis*, Paris 2003.

ÖZET

METİN, İsmail, Fransız Oryantalistlerin Siyer Literatüründe Hz. Muhammed İmajı (Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson Örneği), Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, VIII+269 s.

Çalışmamızda Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed biyografileri, 20. yüzyıl oryantalistlerinden Maurice Gaudefroy-Demombynes (1862-1957), Régis Blachère (1900-1973) ve Maxime Rodinson'un (1915-2004) Hz. Muhammed hakkında yazmış oldukları eserler bağlamında ele alınmıştır. Fransız oryantalistlerin Hz. Muhammed hakkındaki fikirlerinin bilinmesi ve siyere yaklaşımları pek çok açıdan önem arz etmektedir. Bu tezimiz bir reddiye ve polemik değil, bir değerlendirmedir. Bu çalışma, yaklaşık olarak aynı dönemlerde yaşamış bu üç oryantalistin Hz. Muhammed hakkındaki olumlu/olumsuz fikir ve yaklaşımlarını tespit ederek bir tahlil sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmamızda örnek olarak esas alınan Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère ve Maxime Rodinson isimli oryantalistler, yazdıkları Hz. Muhammed biyografilerinde, klasik geleneksel oryantalist düşünce sistematüğini birçok noktada sürdürmüşler, eserlerinin satır aralarında, Yahudilere karşı tutumu gibi bazı konularda Hz. Muhammed'e karşı önyargılı ve ithama yönelik ifadeler kullanmışlardır. Yine oryantalistlerin değişmez alışkanlığı olan, Garânîk hadisesinde olduğu gibi, tartışmalı ya da zayıf rivâyetleri kullanarak bir sonuca ulaşma, ironik ve alaycı bir üslup takınma konusunda, Fransız oryantalistlerin de Batı oryantalist geleneğini devam ettirdiğini görmekteyiz. Bununla birlikte, adı geçen kimselerin bazı konularda getirdiği sıra dışı yorumlar, birçok oryantalistin aksine, savaşlar gibi bazı olayları dönemin şartları çerçevesinde değerlendirmeye çalışmaları ve Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyeleri, evlilikleri ve şahsiyetini değerlendirirken bazı noktalarda olgusal/fenomenolojik davranmaları da dikkate değerdir.

Son tahlilde, objektif olmaya gayret ettiğimiz tezimizde, Fransız oryantalizminde Hz. Muhammed'in imajını bir nebze de olsa ortaya koymaya çalıştık. Bundan sonra, bu tür çalışmalarla Batı'da İslâm ve Hz. Muhammed imajının araştırılması yoluyla siyer alanına katkı sunulması bizleri sevindirecektir. Bu yönüyle bu çalışmanın benzeri çalışmalara örnek olmasını arzu etmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, İmaj, Siyer, Fransız Oryantalizmi, Gaudefroy-Demombynes, Blachère, Rodinson.

ABSTRACT

METİN, İsmail, The Image of Prophet Muhammad in the Seerah Literature of French Orientalists (The Example of Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère and Maxime Rodinson), Doctorate's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, VIII+269 p.

In our study, biographies of Prophet Muhammad of the French Orientalists, in the context of the works that from the 20th century orientalists Maurice Gaudefroy-Demombynes (1862-1957), Régis Blachère (1900-1973) and Maxime Rodinson (1915-2004) have written about Prophet Muhammad were examined. It is important to know of the ideas of French Orientalists about Prophet Muhammad and their approaches to Siyar. This thesis is not a rebuttal and polemics, is a consideration. This study was worked out in order to determine and construe the positive / negative ideas and approaches of these three orientalists about Prophet Muhammad.

Aforementioned orientalists had continued classic traditional orientalist thought systematics at many points and had used expressions for bias and accusations against Prophet Muhammad in some a subject such as the attitude towards Jews. As in the case Garanik, with the controversial or weak narrations in reaching a conclusion that is invariable habit of orientalist, we see that the French orientalists also continues as western classical orientalist tradition. However, on the contrary of many orientalist, aforementioned orientalists had made interpretation originally in some respects, had taken stock of certain events under the conditions of the period and had acted phenomenologically in some respects -such as Prophet Muhammad's gazwas, sariyaas, marriages and personality-.

In the final analysis, in our thesis we try to be objective, we have tried to show to some extent in French Orientalism Prophet Muhammad's image. As with this aspect, we ask that this work is a role model for similar studies.

Key Words: Prophet Muhammad, Image, Seerah, French Orientalism, Gaudefroy-Demombynes, Blachère, Rodinson.

RÉSUMÉ

METIN, Ismail, *L'image du Prophète Muhammad des orientalistes français dans la littérature concernant la Sirah (L'exemple de Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère et Maxime Rodinson), Thèse de Doctorat, Conseiller: Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, VIII+269 pages.*

Dans notre travail, les biographies de Hz.(= abréviation de Hazreti = sa sainteté) Muhammad sont étudiées en partant des œuvres écrites sur Hz. Muhammad par Maurice Gaudefroy-Demombynes (1862-1957), Régis Blachère (1900-1973) et Maxime Rodinson (1915-2004) qui font partie des orientalistes du 20e siècle. Connaître la pensée des orientalistes français sur Hz. Muhammad et leur manière d'aborder la sirah ont de l'importance sous beaucoup de points de vue. Notre cette thèse n'est pas un refus ni une polémique, mais une évaluation. Ce travail a pour but de constater les idées et les approches aussi bien positives que négatives sur Hz. Muhammad de ces trois orientalistes ayant vécu à peu près à la même époque et de présenter une analyse.

Les orientalistes Maurice Gaudefroy-Demombynes, Régis Blachère et Maxime Rodinson qui sont pris pour bases dans notre travail, ont poursuivi, sous plusieurs points, dans les biographies de Hz. Muhammad qu'ils ont établies, la systématique de pensée orientaliste classique traditionnelle et ils ont sous-entendu, entre les lignes de leurs œuvres, des préjugés et des allusions accusatrices vis-à-vis de Hz. Muhammad, surtout à certains sujets comme son comportement contre les Juifs. Comme dans l'affaire Garanîk, nous voyons que les orientalistes français adoptent aussi l'orientalisme occidentale traditionnelle et ce comportement, qui est l'habitude invariable et constante des orientalistes, consiste à formuler une conclusion en se reposant sur des recensions controversées ou faibles. Pourtant, contrairement à plusieurs orientalistes, les interprétations hors du commun de ces orientalistes sur certains sujets; le fait qu'ils cherchent à évaluer certains faits dans le cadre des conditions de leurs époques et le fait qu'ils adoptent une approche phénoménologique sur certains points quand ils examinent les combats, les razzias et les expéditions militaires du Prophète, ses mariages et sa personnalité, sont des attitudes remarquables de la part de ces trois orientalistes.

En dernière analyse, dans notre thèse où l'on s'est efforcé d'être objectif, on a essayé d'exposer, même un tout petit peu, l'image de Hz. Muhammad dans l'orientalisme français. Nous nous réjouissons beaucoup si, dorénavant, l'on découvre l'image de l'Islam et de Hz. Muhammad dans les sociétés occidentales grâce à de pareilles études et, par conséquent, l'on contribue au progrès des recherches de la sirah. Notre plus grand désir est que ce travail serve de modèle à de pareilles études par son caractère.

Mots Clés: *Le Prophète Muhammad, Image, Sirah, l'Orientalisme Français, Gaudefroy-Demombynes, Blachère, Rodinson.*